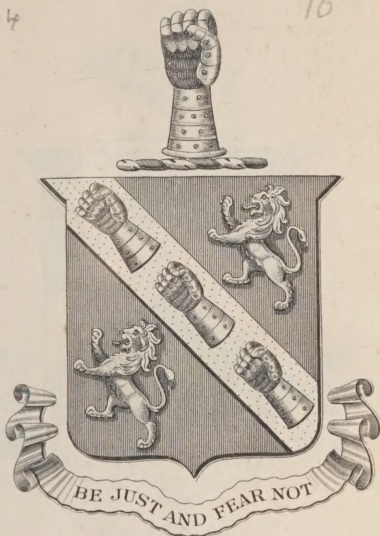

Arthur Dalrymple.

BE JUST AND FEAR NOT

IETS VOOR ALLEN,

Zynde een

VERHANDELING

En

VERBEELDING

Van allerhande

STANDEN, STUDIEN, KONSTEN, WETENSCHAPPEN, HANDWERKEN enz:

Waar in derſelver Oorſprong, Opkomſt, Aardt, Eygenſchap, Deugdt en Ondeugden, op een Geeſtige wyze beſchreven werdt.

In het Hoogduyts zamengeſteldt, en alom met Vreemde geſchiedeniſſen, Zinryke Zinbeelden en overaardige gedagten doormengt,

Door den berugten PATER

ABRAHAM VAN St. CLARA.

In 't Nederduyts overgebragt

DOOR J. LE LONG.

Tweede Deel.

t' AMSTELDAM,

By JAN ROMAN DE JONGE,

in de Kalverſtraat 1741.

REGISTER,

Van alle Staat- en Ampt en Ambachts Persoonen, welker werk hier in verhandelt, en in Printverbeeldingen vertoont is.

* 2 Ko-

DE GEESTELYKE.

GEestelyke, zyn zulke, welke voor andre Godt Almachtig dienen, en syne Eere, door Singen, Bidden, en Leeren benevens andere Heylige Diensten bevorderen, en verder het heyl der zielen van haare Evennaastens helpen

voortſetten. Deeſe nu zyn tweederly Sommige worden *Petriiſten* genoemt, welken naam zy van den H. *Petrus* gekreegen hebben. *Petrus* was de eerſten Paus en Stadthouder *Chriſti* op Aarde, en heeft vyfentwintig jaar op de Roomſche Stoel geſeeten: Onder alle Naſaaten van *Petrus*, waar van 'er nogtans twee hondert ſes en veertig getelt worden, iſſer noch geen geweeſt die deeſe hooge waardigheit ſoo lang als *Petrus* bekleedt heeft. Deeſe heeft in het vyf en veertigſte jaar na *Chriſti* geboorte, zynde het derde van den Roomſche Keyzer *Claudius*, op den 18 Dag der maandt *January* tot *Romen* een begin van het Pausdom gemaak, aanſtonds het heilige Prieſterſchap vermeerdert, en deſelve na alle plaatſen der Wereldt geſonden. Na ons waarde Duytſchlandt heeft *Peterus* geſonden, de H: *Valerius*, *Maternus* en *Eucherius*, welke die van *Keulen*, *Luyk* en *Trier* tot het waare geloof bekeert hebben: na het *Mentz-ſche* gebiedt heeft *Petrus* den H: *Creſcentius* geſonden; na *Ooſtenryk* den H: *Laurentius*, niet den Roomſchen Levit, maar den anderen; na *Switſerlandt* den H: *Beatus*: na andere Duytſche Plaatſen en Landen *Ægiſtus* en *Marianus*; die alle heylige *Petriiſten* waaren, en welken met der tydt een ontelbaare meenigte in leeven en Heyligheit nagevolgt is; gelyk daar zyn veele Heylige Pauſſen, Kardinaalen, Patriachen, Aards Biſſchoppen, Biſſchoppen, Diakens, Predikanten, Kappelaanen en andere Inkomſt trekkende perſoonen, welke alle, Waakſame Herders in haar Ampt; Brandende Fakkels in de liefde; dreunende Baſuynen in het Prediken; ſuyvere ſpiegels in haaren Wandel; onverwinnelyke Leeuwen in ſterk-

te,

te, en Dienaaren Godts in alles geweeſt zyn.

De andere Geeſtelyke worden *Religioſi*, Religieuſen of Geordende Perſoonen genoemdt; hoe, waar en wanneer deeſe haar begin genomen hebben, toonen veele Boeken wydloopig genoeg aan. Van de Relugiere Kanonyken heeft geſchreeven, *Aubertus Mireus* en andere; van de Benedictynen *Trithemius*; van de Karmellitten *Ægidius Leonin delicatus*; van de Franciſcaanen, *Vadingus*; van de Cominikanen *Leander Albertus*; van de Ciſtercienſen, *Henriques*; van de Kathuyſers *Petrus Dorcandus*; van de Servitten *Ferrarius*: van de Kapucynen, *Boverius*; van de Kluyſenaars *St. Augustinus Torellus*; van de Theatynen, *Sylosus*; van de Jeſuitten ſeer veele, waar onder niet de minſte yveraar en geleerde geweeſt is *P: Lohnerus in ſua Biblioth: Manual.* Wat voordeel deeſe aan de Katholyke Kerke toegebragt hebben, daar van vindt men wydloopig en omſtandig bericht in de Ordens Kronyken; waarom wy het voor tegenwoordig onnoodig agten al het zelve hier te herhalen.

Alle Geeſtelyke behooren eenen vroomen en onberiſpelyken wandel te leyden, vermits Godt al in het Oude Teſtament verbooden heeft, dat niemant tot het Prieſterſchap zoude verheven worden, die eenige Lichaamlyke gebreeken hadde; ſoo dat niemandt die maar een oog hadde, of die krom of geboggelt was, tot ſoodanige Geeſtelyke waardigheit onbequaam wierd gehouden. Heeft nu Godt de Heere aan de Prieſters van het Oude Teſtament geene lichaamelyke gebreeken willen dulden, hoe veel te minder kan hy aan het Chriſtelyke Prieſterſchap eenig gebrek in de zeeden verdraagen.

Maar nademaal ſelfs *Lucifer* in en uyt den Heemel een grove buyteling gedaan heeft: vermits 'er in de Arke *Noachs* al een onbeſchaamden quaadaardt geweeſt is: vermits 'er onder de twaalf Apoſtelen een verdoemde Galgenvoogel was: vermits 'er onder de Huysgenooten van *Abraham*, een ondeugende *Iſmael* gevonden wierdt, en vermits 'er onder de thien Juffers, welke van den Hemelſchen Bruydegom genodigt wierden, ſelfs vyf luye varkens geweeſt zyn: waarom zyt gy dan ſoodanig ten uyterſten verwondert, dat 'er onder de Geeſtelyke meede ſommige gevonden werden, die zoo ruyme geweetens hebben, dat 'er een Koets met ſes Paarden in ſoude konnen omkeeren?

Het ſtaat inderdaadt ſeer qualyk wanneer een Geeſtelyke, gelyk een ſeekere Viſch in *Noorwegen* is, die de uyterlyke gedaante eenes Monniks heeft, wordende daarom ook gemeenlyk alſoo genoemt; doch hy heeft alleen de blooте en uyterlyke gedaante, maar geene deugt. Het Boek van *Machiavell* is daarom niet hooger te waardeeren, alſchoon het in eene fraaye Turx leere Bandt en vergult op ſnee gebonde was. Dus *maakt ook de kap geen Monnik.*

Het paſt gantſch niet wel, indien een Geeſtelyke een half uur den Kelk hanteert, en daar tegens den gantſchen dag met de Beekers omgaat; vermits hy behoorde te weeten, dat de Wyn van deſelfde werking by de Menſchen is, als het water by de ongebluſte kalk; want beyde ontſteekenſe en verhittten.

Het is ten eenemaal te miſpryſen, wanneer een Geeſtelyke daagelyks met het waare Lam Godts omgaat, en in zig zelven een muffe ſtinkende Boks natuur heeft.

Het

Het is seer onvoeglyk, wanneer een Geestelyke iemandt van sonden vry sal spreeken, en selfs een ongebonden leven leydt.

Het staat vry leelyk, wanneer een Geestelyke van Aalmoesen predikt; en hy in tegendeel het syne soo weinig uitdeeelt, als de Vos het hennevleesch; ja dat *St. Donatus*, die heylige geever, gantsch niet in syn Almanak gevonden wordt.

Het staat gantsch niet Loffelyk, wanneer een Geestelyke de Kaarten meer doorblaart, als de Bybel; en meer op de oogen der Dobbelsteenen ziet, als op de alsiende Oogen Godts. Maar genomen nu dat men 'er eenige vondt, die soodanige quaade Zeeden aan zich hadden; wat kan u dat schaaden? indien de Leeringen die uit haaren mondt komen, nogtans heylig en heylsaam zyn: Godt selfs heeft immers voor deesen uit een wilde en onvruchtbaare Doornstruyk gesprooken; waarom dan niet ook wel uit een ondeugende Priester? De dorstige *Simson* heeft de versche dronk water, uitneemendt lekker gesmaakt, alschoon deselve uit een dorre Esels-kinnebak voortquam. Gy soudt immers niet heel weigerachtig weesen, alschoon het een schurfde handt was, die u eenige Ducaaten vereerde. Indien u de Dokter van de siekte afhelpt, wat kan het u scheelen of hy geboggelt of krom is? *Elias* heeft soo veel smaak in het eeten gevonden, dat hy van een Raaf kreeg, als of het een Duyf gebragt hadde. Alsoo kan u meede wel een ondeugdende Priesters soo wel als een vroome, eene heylige vermaaning geven. Wel waarom knorje en morje dan overal tegens de Geestelykheit? De Geestelyke zyn Menschen,

even als gy; zy hebben geen ander Stamhuis als de Aarde en Leemkluyten, even als gy; zy worden meede van den Satan verſogt, even als gy; en konnen derhalven alſoo wel als gy meede ſtruikelen en vallen. De drie Engelen welke in de gedaante van Vreemdelingen by *Abraham* t'huis quamen, lieten zich van den H: Patriarch de Voeten waſſchen, waar uit ſchynt te blyken datſe morſig geweeſt zyn; indien nu de Engelen ſelfs. die ſuyvere Geeſten zyn, zich morſig konnen maaken, wat wonder is het dan, dat de Prieſters meede niet altydt ſneeuw-wit gevonden worden?

DE KOSTER.

N *Italien*, aan de Hooft Rivier de *Poô*, en niet verre van de plaats al waar de Rivier *Minzius* daar in valt, legt een Overoudt ſchoon Vlek, dat voor deeſen *Oſtilia* maar teegenwoordig gemeenlyk,

maar *Oftia* genoemt wordt, behoorende onder het Hertogdom *Mantua*, welker Inwoonders voor deefen gewoon waaren zich met den Koophandel van Honing en Wafch niet alleen te voeden, maar ook felfs te verryken, en dit op de volgende wyze. Zy maakten feer lange en breede Vaartuigen, welke zy foo draa het Voorjaar aanquam en de bloemen begonnen op te komen, voor den dag haalden, met goed rookfel over al braaf berookten, op dat 'er geen quaade piklugt, waarmeede de nieuwe vaartuigen bepekt worden, aanbleef, en de Byen, welke een afkeerigheit voor alle quaade lugt hebben, iets daar van konden merken. Deefe vaartuigen befetteden zy ten eenemaal met Bykorven, welke zy met lange reegels langs Scheepsboort, aan beyde zyden en in het midden plaatften, voeren daarna langfaamtjes met dit vrachtjen langs den oever voort, en lieten de Byen uit alle korven uitvliegen, welke zich na de vlakke en vrugtbaare Landen, die aan beyde zyde dezer Rivier leggen, begaven, en zich in de Thuinen, Weylanden en Velden verdeelden, van de bloemen en bloeyfels het fap vergaderden, en aan boordt bragten, terwylen het vaartuig na haar lag te wachten, en dit alle daagen foo dikwils als zy maar konden. Des Nachts badeden zich deefe beesjes (die feer finnelyk zyn) in de Rivier, en foodanig gefuyvert zynde, quamenfe in haare korven ruften. Ondertuffchen voer men 's Nagts wederom drie of vier Itaaliaanfche Mylen te rug en langs den anderen Oever daarna wederom voort; tot dat men eyndelyk uit het dieper gaan der Vaartuigen merkte, dat de Bykorven vol en foet van Honing waaren. Dit is een feldfaam

voor-

voordeel om zich met Honing te verryken.

De Roomſche Kerke, welke niets meer verlangt, als dat wy ons gelyk neerſtige Byen met Honing der Aandacht, der Deugden en der Verdienſten verryken, doedt byna op de ſelfde wyſe. Zy ſtelt het gantſche Jaar ſoo veel duiſent Heyligen van beyde kunnen, en uit alle Ouderdommen en Staaten der Menſchen in de gantſche Wereldt voor; tot deeſe leydt zy de Menſchen van dag tot dag het gantſche Jaar door; dan voorwaards, en dan weêr achterwaards, laat de levens der Heyligen voorleeſen, voorprediken, en voorſchilderen, dat men van haar als van eedele bloemen het ſap vergaderen, en den Honing der aandagt en der verdienſten daar uit maaken mag, waar van de H: *Cregorius* ſegt: *de Werken der Heyligen, zyn bloeyſels der eeuwigen vruchten, welke, vermits zy van boven met den dauw der genaade bevochtigt zyn, ſoo vergaderen wy den Hooning der Leeringen daar van, waar meede wy tot onſe ſtichting en ten voordeele van andere vervult worden*: Tot dien eynde begeert zy, dat wy met onſe gedachten na deeſe bloeyſels en bloemen uitvliegen, met neerſtige opmerking daarop gaan ſitten, en het geene wy by eene iegelyke bequaam vinden om na te volgen, daar van neemen; waaruit blykt, dat men de Koſters meede ſchuldig is te eeren.

Het is wel ſeekerlyk, dat aan de Kerkmeeſters meer toevertrouwt wordt als aan den Koſter, nogtans paſſen zy wel by malkander, om onder eenen Tytel te ſtaan, vermits de bediening van beyde, in het beſorgen der Kerken beſtaat. De Kerk meeſters der Roomſche Kerken, welke op ſommige plaatſen Vaders genoemt worden, hebbe ge-

woonlyk de Kerkelyke Cieraadjes en Kostelykheeden in bewaaring; ligten, in tegenwoordigheit van de Armbesorgers, de vergaderde Aalmoesen en geringe Kerkelyke inkomsten, waarvan zy de noodige uitgiften doen, en soo wel van het eene als andere onder het stellen van genoegsaame Borgtogt, goede Reekening moeten doen. De Koster, *quasi Custos*, of Bewaarder, heeft synen naam van het bewaaren der Kerke, waar toe hem de sleutels vertrouwt zyn, omse te openen, en behoorlyk wederom te sluiten, ook alles te bewaaren. Hy is meede een Dienaar van de Misse, en wanneer deselve gedaan wordt, heeft hy syne sonderlinge verrichtingen daarby waar te neemen.

Om van den Oorspronk deser Bedieningen ietwes te seggen: soo is het onloogenbaar dat in de eerste Wereldt tyden, wanneer de Godtsdienst maar in een gemeene manieren van offeren bestondt, en men met een Altaar van Aarde of Leem gemaakt, of van ongehouwene en op malkander gelegde steenen toegestelt, te vreeden was, men ook van geene Kerken, en bygevolge ook van geene Kosters noch Kerkmeesters geweeten heeft. Maar na dat de groote Godt aan het Volk *Israël* den Tabernakel tot synen dienst bevoolen hadde op te rechten, en allerhande gereedschappen daar toe te laaten maaken, soo heeft hy het versorgen van den selven aan de *Leviten* opgedraagen, en aan de *Gersoniten* het opsicht en bewaaren van de Dekkleden, Voorhangsel en Tapyten; aan de *Kahathiten*, de Arke des Verbondts, de Tafel, den Kandelaar, den Altaar, en de Gereetschappen van het Heyligdom; en eyndelyk aan de *Merariten*, de Planken, Gren-

dels,

dels, Pilaaren, en derselven voeten, die tot de Wooning behoorden, aanvertrouwt. *Samuel*. nog jong zynde, was meede een Dienaar voor den Heere, welke de Deuren van Godshuis opende en toesloot. Ten tyde van *David* telde men 4000 Poortieren of Deurwachters, welker ordre en afdeeling in het 1 Boek der *Chron*. XXVI. gevonden wordt; alwaar meede de namen en het getal der geenen die als Schatmeesters over de schatten van het Huys des Heeren gestelt waren, en over al de schatten, welke van den Roof der Oorloogen geheyligt wierden, om het Huys des Heeren te verbeteren, te leezen zyn.

Uit het Nieuwe Testament, moogen wy wel *St. Stephen* onder de soo genaamde Kerkbesorgers de Opperſten plaats te geeven, welke benevens nog ses anderen synes gelyken, en die nevens hem, met den heyligen Geest en Wysheit vervult, en daarby van een onbesprooken leven zynde, over het noodsaakelyke en ten dienst van de daagelyksche handreyking der Geloovige, van de Apostelen verordineert wierden, en alſo de eerste Kosters of Kerkmeesters waaren.

Hoe mildadiger nu dat men zich aanstelt in vereenigen aan de Kerk, of uitdeelingen van Aalmoezen, hoe meerder deeze beampten hebben te beheeren; dog dit gaat Godt betert! niet te breedt, en Historien als de volgende, ziet men zelden gebeuren.

Van *Othomanno* den Tukschen Keyzer schryft *Thomas le Blanc*; dat deeze eens door de Stadt *Pruisiam* ging wandelen, en zich opentlyk tegens het Volk met deeze woorden uitliet: Wie onder u is, die honger of dorst, of gebrek aan kleêren heeft, of die op eenige andere wyze gebrek

brek

brek lydt, die ga naar 't Hoff toe, alwaar hy alle behoeftens in overvloed krygen ſal. Wegens deeſe ſyne groote mildadigheit en goetheit, is hy by ſyne Onderdanen ſoo lief en waardt geweeſt, dat noch op den huydigen dag, wanneer een Turkſchen Keyſer gekroondt wordt, de *Muſti* of Opperſte Afgodts Paap, den nieuwen Keyſer toeroept: *Godt geve u de goedheit van Othomanus*! Is nu een Aardſche, ja ſelfs Heydenſche Keizer tegens zyne Onderdaanen ſoo mildadig geweeſt, ſo ſal ook Godt, de hoogſte Keyzer en Koning aller Koningen, de Arme Weeſen niet verlaaten, maar in mildadigheit boven alles uitmunten? Syne Schatkamer ſtaat altydt open; wy hebben altydt eenen vryen toegang tot ſyn Hemelſch Hof; hy is altydt gereed om ons te helpen, en in den noodt by te ſtaan, wanneer wy maar met een goedt vertrouwen, en een ſuiver herte voor hem verſchynen. Vermits hy ons uitdrukkelyk belooft en met ſeer vriendelyke woorden by zig roept: *Komt herwaarts tot my alle die vermoeit ende belaſt zyt, ende ik ſal u ruſte geven. Math.* XI. De mildadigheit van den Koning *Artaxerxes* wordt ſeer gepreeſen, vermits hy ſoo wel de afweſende als tegenwoordig zynde, met opene en uitgeſtrekte handen hielp, en goed deedt, waarom hy ook *Longimannus* of de Langhandige genoemt wierdt. Maar wat is deeſe Koning, tegens den lieflyken God te reekenen? welke ſyne behulpſaame handen in de Kerke altydt uitreykt en geduurig roept: *Komt! komt!*

DE RAADS-HEER.

MOnarchen, Potentaaaten en Vorsten zyn van Godt Almachtig wel in den hoogsten staat van waardigheit, en als Opperhoofden der Menschen geplaatst; nochtans blyven zy meede Menschen en haar Verstandt en Wysheidt is soo-

ſoodaanig bepaalt, datſe ſonder hulpe en raadt van den eenen of den anderen niet regeeren konnen. Dit is de reeden waarom zy haare Onderdaanen gewoonlyk op deeſe wyze in het meervoudige beveelen; ſeggende: *Wy Ferdinandt*; *Wy Carel*; *Wy Lodewyk* &c: *laſten en beveelen* &c: alſchoon een ſoodaanig gekroondt Monarch, maar een Perſoon is, ſoo ſchryft hy nochtans als of 'er een meerder getal was, vermits namentlyk ſyne Raads-Heeren ten deele als Meede-Regenten daar onder verſtaan moeten worden.

Voor dat onſe lieven Heer in de woeſtyne vier duyſent Man, behalven de Vrouwen en Kinderen die 'er by waaren, ſoo wonderbaarlyk verſaadigde, heeft hy eerſt met ſyne Apoſtelen geraadpleegt: *Jeſus riep ſyne Diſcipelen tot hem* &c: op dat hy aan alle Vorſten en Regenten een voorbeeldt mogte geven, ſegt de H: *Hieronymus* over deſen Text, datſe ſonder Raadpleeging met verſtandige Mannen, ſoo ſchielyk niets beginnen moeten. Dus heeft gedaan de Koning *Pharao*, welke in alles met *Joſeph* raadpleegde. *Gen* XLI: Van 's gelyken deedt *Moſes* alles wat hem zyn Schoonvader *Jethro* aanraade *Exod:* XVIII.

Een goedt Radt is bequaam tot vervoeren, en een goede Raadt tot Regeeren. Wanneer een Vorſt goede Raadslieden veracht, ſoo wordt een Reegeering haaſt een verwerring, en de Kroon blyft op deeze wyze niet zonder Hoon. Een ſeeker voornaam Miniſter aan een bekent Hof, gaf dit ſynen Koning op een aardige wyſe te verſtaan, wanneer hy eens op ſeekeren tydt met hem uitreed, ſeggende: Allergenaadigſte Heer! uwe Majeſteit heeft een ongemeen ſterk Paardt.

Wat segt gy? antwoorde de Koning: myn Paardt is immers niet sterk; (want het was in der waarheit maar een kleyn licht Paardjen;) ja, ja, zeyde den Hoveling daar op, het is een ongemeen sterk Paart, want het draagt den Koning, met al zyn Raaden! waar door hy wilde te verstaan geeven, dat hy, namentlyk de Koning, altydt syn eygen hooft volgde, en alles na syn believen deedt, sonder met andere Wyse Mannen te raadpleegen.

Een Raadsheer van een voorname Vorst, moet veelderhande goede en loffelyke eygenschappen aan zich hebben. Want hy moet eerstelyk wys en verstandig zyn. De Koning *Ahasverus* liet toen de hoovaardige en hoogmoedige Koninginne *Vasthi* syn bevel verachtede, alle syne hoogverstandige Ministers by malkander roepen, *ende hy vroeg de Wyse*, *Esther* 1: 13 die de tyden verstonden, en volgens het Koninklyke gebruik altydt by hem waaren, en na welker Raadt hy alles deedt, vermits zy de Wet ende 't Recht der voorzaaten wisten. *Hy vroeg de Wyse*: Hy hadde verstandige Lieden tot Raadsheeren genomen, geene *Stolones*, maar *Solones*; geene *Strobones*, maar *Strabones*; geene *Falsariossen*, maar *Valeriossen*.

Ten tweeden soo moet een Raads-Heer, Godt meer vreesen als synen Koning of Vorst. Alschoon hy een groot weldoender der Armen is, soo moet hy nochtans de naakte niet bekleeden, ik meene de naakte of bloote waarheit; liever spreeken wat *Just*, het recht vereyscht, als wat *Gust* of aangenaam en smaakelyk is. In dit geval is niemandt met een beeter voorbeeldt voorgegaan, als *Thomas Morus*, Groot Kanzelier van

En-

Engellandt, die ſynes Konings, *Hendrik* de achtſte, onrechtmatig voorneemen niet toeſtaan wilde, en dierhalven tot den doodt en Byl veroordeelt is; wordende hem nogtans tot op den anderen dag tydt gegeven om zich te beraaden; deeſe verſtreeken zynde, wierdt hy door ſeekere groote Perſonagie, die by hem quam gevraagt: Of hy zich ook nader bedacht hadde? Waar op *Morus* antwoorde van ja, en dat hy anders van ſin geworden was; maar ſiende dat ſyne Vrienden zich ſeer daar over verheugden, antwoorde hy: Beminde Heeren! ik hebbe my wel anderſints beraaden, maar niet ſoo als gy hoopt, maar ſoodanig: Ik hadde voorgenomen om mynen Baardt te laaten ſcheeren maar nu hebbe ik myne meening verandert, en my dunkt dat het beter is, dat ik my het hoofd en den baart te gelyk laat afſnyden, ſoo gaat het met deſelfde moeyte en onkoſten heen: verkieſende alſoo liever te ſterven, als in een onrechtmaatige daadt ſynes Koning te bewilligen.

Vorder is een voornaam Raads Heer ſeer lof- en pryſens waardig, wanneer hy alleen het welzyn van het gemeen, maar niet ſyn eygen voordeel behertigt. Wanneer een Raads Heer met ſyne ſaaken leeft, gelyk een Prieſter gewoonlyk doedt: dan gaat het op verre na niet ſoo als het behoort. Een Prieſter bidt altydt: *Heere wy bidden u, geeſt ons &c. Heere wy bidden u, verleent ons, &c. Heere wy bidden u, ſchenkt ons, &c.* Wanneer een Raads-Heer meede ſoodanig by ſynen Vorſt geduurig om Geldt, Genaade en Vryheeden &c. aanhoudt, en niet als het ſyne ſoekt te vermeerderen, dan ſorgt hy weinig voor de gemeene ſaaken; en hy durft den

Vorſt

Vorst in geene saak tegenspreken; ja soodanige Geldtgierigheit geeft somtyds aanleyding, dat hy ook aan uitlandsche Mogentheeden, de Raadslaagen syner Vorsten mede deelt, 't welke in 't vervolg niet als schaade aan alle kanten kan veroorsaken. Men mogte in voornaame Raads-Heeren in het algemeen wel wenschen, dat se aan het gantsche lichaam sterk en gesondt mogten zyn, behalven alleen, datse aan de handt altydt *Chragra* of het handeuvel hadden, want dan souden zy soo niet geduurig na het goudt tasten.

Verder behoren voornaame Raads-Heeren voornamentlyk eenen vromen en onstraffelyken wandel te leyden. Het is wel waar dat het somtydts gebeurt is, dat ook wel een Raaf, die anders gemeenlyk een lelyke stinkende gast, en waar voor geen verrot kreng seeker is, aan *Elias* voedsel en levensmiddelen gebragt heeft; maar seer seldsaam is het, dat een Godtloose, eenen heyligen en heylzamen Raadt geeft, gelyk men sonneklaar aan *Haman* by het Hof des Konings *Ahasverus* sien kan: waarom dan de H: Kerken-Leeraar *Ambrosius* de eigenschappen van eenen goeden Raads-Heer seer wel beschryft, seggende: *De geene die andere lieden raad wil geeven, moet soodanig gestelt zyn, dat hy zich zelfs tot een form en voorbeeldt eenes eerlyken wandels kan voorstellen, in geleertheit, in Oprechtigheit en in Aansienlykheit; op dat syne reden heilsaam en onberispelyk, zyne raadslagen nuttelyk, syn leven eerbaar, en zyne spraak cierlyk mag zyn.*

Een Raads-Heer moet meede wel swygen konnen, en hy behoort uit syne ryke en groote Bibliotheek geen Autheur of Boek liever en dikwilder te leesen, als *Tacitus*, of van de stilswy-

gentheit; want dit heeft plaats in alle ſaaken van groote angelegenheit; de Wyn in een beſlooten vat; behoudt ſyne krachten, alſoo houdt een beſloote mondt de grootſte voornemens beſt in ſtaat. goede Raadſlaagen zyn gelyk gloeyende koolen, welke in 't leven blyven; ſoo lang als zy onder de aſch verborgen leggen; ſoodaanig een is alleen wys en verſtandig, welke aan ſyne verborgentheeden geen gemeenſchap met ſyne tong vergunt. Herts-Tonge is een ſeer heerlyk kruidt, en geneeſt veele quaalen en wonden; maar eenes Menſchen Tonge is dikwils ſoodanigen onkruidt, dat veel quaadt veroorzaakt, voornamentlyk van ſulke welke haar herte op de tonge hebbende, verborgentheden openbaaren; de Oude *Tobias* heeft groote ſchaade van de Swaluwen gehadt, ſoo datſe hem eindelyk van ſyn gezigt beroofden; by een Vorſtelyk Hof alwaar de Raads-Heeren als de ſnapachtige Swaluwen doen, ziet het 'er gemeenlyk ſlecht uit.

Onſe Heere *Jeſus* heeft aan de drie Apoſtolen welke hy met zich op den hoogen Berg *Thabor* nam, ernſtig bevoolen, aan niemandt te ſeggen, watſe gezien hadden: *Segt het niemandt. Matth.* XVII. Gy wyſe en voornaame Raads-Heeren, wat gy in ſaaken van aangelegenheit voor uwen Vorſt beſlooten hebt, *ſegt het niemandt*; houdt alles by u, openbaart het aan geen Menſch, aan *niemandt*; ook ſelfs aan uwe eygene Gemalinne niet, aan *niemandt*, ook ſelfs niet aan uwe naaſte vrienden; aan *niemandt*, veel min dan aan uitlandſche Potentaten.

Voornaame, hoogverſtandige en van een goedt geweeten zynde Raads-Heeren, zyn de grondveſten eenes Landts, en de Schildt eenes Monar-

narchen; in tegendeel kan een landt niet eerder te grondt gaan, als wanneer een Vorst quaade en godtloose Raadslieden om en by zich heeft. De H: Abt *Bernardus* heeft onder andere Leeringen aan Paus *Eugenius*, die voormaals syn Discipel geweest hadde, ook deese gegeven: Dat hy zich boven al van vroome en geweetenhebbende Raads-Heeren voorzien zoude *Lib*: 4: *de Consid*: *Cap*: 4: Gelooft my, Allerheiligste Vader! dat voornaame Regenten in de Wereldt, geen erger kwaal konnen hebben als pyn in de zyde, namentlyk wanneerse altydt quaade en ondeugende Raadslieden aan haar zyde hebben, ô Hoe veele Koningryken en Landen; hoe veele Monarchyen en Republyken, zyn 'er al aan pyn in de zyde gestorven, en bedorven? Want quaade Raadslieden hebben de meeste schult tot derselver ondergang.

Men heeft noch tot allen tyden hoogverstandige, getrouwe en te gelyk vroome Raads Heeren gehadt; en selfs op den huydigen dag ontbreeken 'er geene soodaanige; maar of 'er ook ontrouwe Raads-Heeren gevonden worden? sulks laat ik voor eenen ander over om te raaden.

HET COFFY-HUYS.

ALſchoon men in *Vrankryk* meerder Mannen vindt die lief hebbers van de Coffy zyn als in *Duitſchlandt*; wordt egter de Thee, Coffy en Chocolaat hier ſoo gemeen, dat 'er genoegzaam niemandt tot de minſte Keukenſlons en Straat-

ma-

matelief toe, gevonden wordt, of ſe weetenſe klaar te maaken. Meenig een wil wel ſtaande houden dat 'er voor pyn in de maag geen beeter middel als Thee en Koffy is, maar ik weet niet wat ik 'er van ſeggen ſal?

Koffy of *Caffé*, welke van de Perſianen *Kahve* of *Koova*, en van de Turken *Kave* of *Kahne* genoemt wordt; is een boon welke uyterlyk van groote en coleur wel na Laurierbeſſen gelykt: zynde met een dun basjen bedekt, het welke aan beyde zyden in de langte een ſpleetjen heeft, waar door ſe gemakkelyk in twee deelen konnen gedeelt worden; en een iegelyke ſchil vervat twee langachtige geele pitten, welke aan de eene zyde plat, en aan de andere rondachtig zyn, en meeſt in *Arabien* groeyen. Wat het gebruik van de Koffy aanbelangt, deeze leydt men van de Geyten af, als of de Menſch dat eerſt van haar ſoude geleert hebben. Want wanneer het eens gebeurde, dat ſeeker Harder in het gelukkige *Arabien*, aan een Geeſtelyke klaagde, dat ſyne Geyten, welke hy weyde, tegens haar gebruyk de gantſche Nagt door gewaakt, en gehuppelt hadden; heeft de *Prioor* van het *Convent* of Klooſter, daar uit gegiſt, dat de weyde daar van de ſchult moeſte hebben, en daar op den Herder naauwkeurig uitgevraagt, waar hy s'daags te vooren geweydt hadde? Wanneer hy hem ſulks nu wees, en de *Prioor* aldaar niets anders als kleyne Boomtjes en Struykjes ſag, waar van de Geyten de vruchten afgegeeten hadden; nam deeſe Geeſtelyke zich voor, om de deugt deſes kruyds te onderſoeken, en liet diergelyke vruchten in waater kooken, waar uit hy bepſeurde, dat de geene die daar van gedronken hadden,

ſeer friſch en gaauw waaren; waarom hy dan ook aan ſyne onderhoorige Geeſtelyke, wanneerſe de Metten ſingen ſouden, deeſen drank gaf; waar op zy zich lichtelyk en gemaklyk van het ſlaapen onthouden konden. Vermits men nu al langſamer handt de nuttigheit dezer vrucht hoe langer hoe meer ontdekte; is deſelve ſoodanig in het gebruik geraakt, dat de *Turken* en andere die daar meede Koophandel dryven, gewoon zyn om voor den geenen die het gebruik eerſtelyk uitgevonden heeft, te bidden. De *Arabieren*, by welken deeſe Koffyboonen op boomtjes groeyen, die altydt groene, dikke en taaye blaaden hebben, gelyk *Dapper* in ſyne beſchryving van *Perſien* ſtaande houdt; vervaardigen den toeſtel derſelver op tweederhande wyſe; eerſtelyk alleen met de huyden en ſchillen van dit gewas, of met de pit maar alleen: hebbende zy gemerkt dat deeſe tweederhande ſappen van verſcheyde werkingen zyn, vermits de eene verkoelt en verfriſcht, maar de ander verhit en verwarmt; zy braaden de vruchten of de pitten aan het vuur, of rooſteren deſelve in een pan, en roerenſe met een houte leepel om, tot datſe bruinachtig maar niet verbrandt worden, maakenſe daarna tot poeyer, en werpenſe eenen heelen dag lang in het water; maar de *Turken* laaten het water kooken, en werpen daarna de poeyer daarin, en kooken het altydt ſoo lang, tot dat het niet meer bitter is. De geene welke dit water lekker willen hebben, werpen een weinig Suyker, Kaneel en Nageltjes daar in. Het gebruik van deeſen drank, is in *Turkyen* ſoo gemeen, dat ook ſelfs de allerarmſte daagelyks twee of driemaal daar van drinken; ja dat de Mannen ſchuldig zyn
haare

haare Vrouwen daar meede te verſorgen; in het algemeen wordt het daar voor gehouden, dat deeſe Drank de maag verwarmt en verſterkt, en de innerlyke verſtoptheit van de milt en lever opent.

Gelyk nu by ons en in andre Landen, de Koffy door het daagelykſche gebruik en door de openbaare Huyſen, waar in menſe ſoo overvloedig als in de Bierhuyſen het Bier ſchenkt, genoegſaam bekendt is; alſoo is ons meede de Thee, welke eerſt uit *China* en *Japan*, naar *Hollandt*, en van daar na alle Duytſche en andere Europeëſche Landen gebragt is geworden, niet vreemd meer. Deeſe nu waſt aan ſtruiken die geplant worden, heeft geele bloeyſel, en na het bloeyſel, volgen groene Beſſen, die daarna ſwart worden. Tot den Drank vergadert men in het voorjaar de eerſte Blaaden met groote neerſtigheit, en plukt het eene na het andere af; dan wordenſe in een yſere pot of ketel gedaan, en by een tamelyk groot vuurtjen gewarmt, daar na op eeen fyne gevlochtene Deeken met de handen te ſaamen geroert, wederom aan het vuur verwarmt en gedroogt, en wederom te ſamen gewonden, tot datſe tamelyk droog zyn, en dan bewaaren zy denſelven in tinne boſſen; en wanneer menſe gebruiken wil, ſoo neemt men een deel daar van, ſoo veel men omtrent met den duim en drie vingers vatten kan, werpt het in kookendt water, als wanneer men wat wachten mocht, tot dat de Thee getrokken is en het water wat geverft heeft, dan ſchenkt men ſe in Porceilyne of andere Kopjes en Schoteltjes, werpt 'er wat ſuiker in, en ſlorpt alſoo deeſe drank tot tydverdryf. Alſchoon de *Chineeſen* zich verbeelden, dat zy het

aan dit kruidt alleen te danken hebben, dat men by haar van geen *Podagra* noch graveel hoort: Soo blyft men nogtans hier en elders van deese siektens weinig vry, alschoon men in het Theewater, volgens de sterke ingevoerde Mode, alle daagen met heele potten en ketels vol uitdrinkt.

In *Japan* drinkt de Koning en andere groote Heeren, niet als de bloeysel van Thee, om datse gesonder en smaakelyker als de blaaden is; maar de waarde komt meede veel duurder uit, soodanig dat een gewoonlyk wynglas vol, omtrent eenen Ryksdaalder komt te kosten

De *Chineesen* houden soodanig veel van deesen drank, dat, wanneer haare Vorsten aan iemandt eene groote eere bewysen willen, vervaardigen zy voor hem met haare eygene handen een Potjen van deesen Thee. Tot het drinken daar van hebben zy meede haare byzondere vertrekken, en deelen aan de gaande en komende Man deesen krank meede.

De Thee is nu in *Duytschlandt* meede soo gemeen geworden, datse ieder een, selfs tot Ambachtslieden toe, daagelyks nuttigt, en men selden een huys aantreft, daar geen Thee gereedschap soude gevonden worden.

Wat de Koffyhuyzen aangaat, alwaar men van Koffy en Thee te schenken syn werk maakt; soo vindt men 'er somtyds wel onder, die niet al te pluis zyn, en waar in meenig jong bloedjen door opgesmokte dienstmeisjes tot ydele dertelheit verleydt wordt, als waar toe, en om de Gasten daar meede aan te lokken, sommige gewetenloose Koffyschenkers deselve uitdrukkelyk huuren en houden; soo dat men in de plaats van syne gesontheit door Thee en Koffydrinken te

be-

bewaaren, deſelve verlieſt; en in de plaats van het bloedt te verkoelen, het ſelve door het bedryven van ſchandelyke hitſigheit, op het allerergſte verhit; en ſomtyds daar door ligtelyk na *Vrankryk* reyſt, ſonder uit het Landt te geraaken, en voor eenige weeken in des eenen of anderen Barbiers Sweetkamertjen gelogeert word, om de verhitte dampen wederom uit te waſemen.

Nademaal behalven de Koffy en Thee, de Chocolaat, zynde een *Americaanſche* Drank, by de Duytſche Lekkerbekjes meede ingevoert is, en ook in openbaare Huyſen verkogt wordt, ſoo ſullen wy hier insgelyken wat daar van ſpreeken.

De Chocolaat, wordt uit twee Indiaanſche gewaſſen en verſcheyde Specereyen gemaakt, namentlyk, uit de vrugt *Cacao*, waar meede *Nieuw Spanjen* grooten Koophandel dryft, ja ſelfs in de plaats van geldt gebruikt. Wanneer de Inwoonders deſe vruchten uitgeven, ſoo tellen zy ſe by vyf, dertig ja by hondert te gelyk; maar de Bedelaars krygen 'er maar een tot een Aalmoes. De Boom waar aan deeſe Vrucht waſt, wordt in vier ſoorten onderſcheyden, welke van gedaante en groote van malkander verſchillen; alle deeſe ſoorten zyn ongemeen teer, en willen nergens anders, als op haaren gewoonlyken grondt groeyen; ſe konnen de koude des nachs, ſterkte ſtormwinden en heete ſonneſchyn gantſch niet verdragen, en willen meede de *Cacao* boomen, welke uit de afgevallene vruchten opſchieten, nergens anders groeyen als in ſchaduwachtige Tuynen en warme Vallyen. En daarom planten de Inwoonders in *Nieu Spanjen*; den Schaduwryken Boom *Ca-*

cao quanantli, dat ſoo veel te zeggen is, als de Moeder van de *Cacao* Boom, altydt nevens de *Cacao* Boom, op dat deeſe onder des anderen beſcherming dies *te* beter *waſſen* mag; en op deeſe wyſe ſtaan heele Boomgaarden, ſoo groot als het geſichte bereyken kan, beplant. Tweemaal in het Jaar draagt hy vrucht; eens in *January* en de tweedemaal midden in de Somer.

Wy behoorden met de goude Tydt, die ons van Godt verleent wordt; niet anders om te gaan, als met eenen grooten ſchat. Ach! hoe ſouden wy dan eens de verloore tydt, die tot ydele dingen beſteet is, betreuren en beweenen, waar onder het Thee, Koffy en Chocolaat drinken niet voor het minſte te reekenen is? Hoe ſal des Aanklaagers naam zyn, die ons voor Godt aanklaagen ſal? Antw: De Tydt.

Deeſe ſal de Menſchen van alle kante aanklaagen, dat hy ſe ſoo onnut en vruchteloos heeft laaten voor byſluipen. Veel, ja ſeer veel, beſteeden wy tot allerhande ydele dingen, en willen het niet weeten.

Daar is een gemeen ſpreek woord: *Die ſoekt die vind*. De Menſchen ten tyde van *Noach*, hebben wegens haar Godloos gedrag, de genaade Godts verlooren; maar *Noach* heeft geſogt, en by Godt den Heere gevonden: *Noach vondt genade*. *Gen*: VI. Seekerlyk een heylſaame vinding!

Joſeph hadde ſyne Broeders verlooren, *hy ſochteſe en vondſe tot Dothan* *Gen*: XXXVII. Dit was een Broederlyke vinding!

Saul ſogt de Eſellinnen ſynes Vaders *Kis*, en heeftſe gevonden: *Als gy heeden van my gaat*, zeyde *Samuel*, *ſoo ſult gy twee Mannen vinden*,

die

die sullen tot u seggen: de Esellinnen zyn gevonden. 1 *Sam*: x: Een nuttelyke vinding!

De Hemelsche Bruydt sogt haaren Bruydegom, en heeft hem gevonden: *Ik vondt hem dien myne ziele lief heeft. Cant*: III. Een liefderyke vinding!

De Getrouwe en Vroome Herder, sogt het dwaalende Schaap, en vondt het: *Weest blyde met my, want ik hebbe myn Schaap gevonden, dat verlooren was. Luc*: XV. Een verheuglyke vinding

Het Vrouwtjen in het *Evangelie*, den tienden Penning verlooren hebbende, sogt en vondt hem: *Ik hebbe den pennink gevonden, dien ik verlooren hadde. Luc:* XV. Een gelukkige vinding!

Iemandt verliest eenen sak met geldt; hy wordt gevonden. Meenig een verliest een goedt vriendt door den doodt, en vindt wederom eenen anderen.

Maar tydt verlies, is een onwederkrygendt verlies, want daarna te soeken helpt niet, en is maar te vergeefs Dit bevestigt de wyse Man, seggende: *Onsen tydt is een schaduwe die voorby gaat, ende daar en is geen wederkeeren van onse doodt, want die is verzegelt, ende niemandt en keert wederom. Sap.* II: 5.

De Heylige Geest maakt een gelykenis: *Gelyk de Visschen met een hengel, alsoo wordt de Mensch ter booser tydt gevangen. Eccl*: IX: Nu segt my eens, gy Wereldt Kinderen! wie van ons sal de eerste zyn, welken de doodt aan synen hengel sal betrappen, en die de schult der natuur betaalen sal? Gy sult seggen: Ik weet het niet, het is my verborgen; en Ik weet het ook niet, want my is meede de laatste uur mynes levens niet ontdekt. In-

Indien het dan ſoodaanig is, gelyk het inderdaadt niet anders is, dat niemandt de laatſte uur weet, en aan niemandt de tydt ſyner tydelyken verhuyſing bekent is: Wel waarom geven wy dan aan de lieve tydt ſoo ruymen teugel? Waar om beminnen wy het aardſche en verganklyke weeſen ſoodanig? Waarom hebben de veranderlyke Wereldt en troetelende dingen haare ſitplaats ſoodanig in ons herte geveſtigt, nademaal doch alles veranderlyk, alles verganklyk en alles ongeſtadig is; en niets ſtandvaſtiger by ons blyft, als de eedele, en in goede werken beſtede tydt. Is een kleedt geſcheurt of verſleeten; men kan het weêr lappen. Is een Huys bouwvallig; men kan hetſelve wederom vernieuwen. Hebt gy geldt en goedt verlooren; gy kondt het eens weder winnen. Maar wie de tydt verlooren heeft, heeft die voor altydt verlooren!

Moogen niet wel tegens diergelyke Wereldt-Kinderen, welke de lieve en vruchtbrengende tydt ſoo onnut met water plengen verſlyten, de woorden van den geduldigen *Job Cap*: xv. geſegt worden: *Zy drinken het onrecht in, als water?* Den Wyn drinkt men met ſorgen, want hy klimt in het hooft, en doedt de leeden quaadt; voornamentlyk de voeten, kraakt het lichaam, verduyſtert het verſtandt, en daar meenig drinkeling het meeſte over klaagt, heeft hem het meeſte geldt gekoſt. Het water is tolvry; het water ſchryft niemandt aan, by de put betaalt men geen gelagh; en daarom drinkt men het water ſonder ſorgen. Soodanig wil het *Job* meede verſtaan hebben, dat de Wereldtkinderen, tot verſuym van de eedele tydt, eer datſe tot Heyl haarer Zielen wat goeds ſouden doen, liever de boos-

heit

heit ſonder ſorgen in ſuypen. In deſen levensloop en in deeſe levenstydt, vreeſt men Godt niet, en men bedenkt de Eeuwigheit niet; de worm hares geweetens, knaagt wel, maar men ſlaat het in den windt; het herte kleeft aan het tydelyke, de handen zyn vol bloedt; het herte vol haat; de oogen vol begeerlykheit; de mondt vol bedrog, en nochtans denkt de Menſch niet eens op het toekomende. In de tegenwoordige tydt doedt gy geen goedt, en de voorleedene keert niet weer te rug.

De koſtelyke en edele tydt heeft wel weeten waar te neemen, een ſeeker Adelyke Juffer waar van de H: *Lucas Cap:* VII. ſchryft; namentlyk, dat de Heere *Chriſtus* eens byden vermaarden Sondaar *Simon* ten eeten was; dit beſpeurde of wiſt de ſchoone Adelyke *Magdalena*, welkers gekruldt hayr, niet anders als geſponnen goudtdraadt was, haare oogen als flkkerende ſterren; en haare beweeglyke lippen, als roode koraalen; aanſtonds leyde zy alle hovaardy en opſchik aan een kant, nam eene koſtelyke Alabaſte flesſche, vuldeſe met den alderkoſtelykſten Balſem, begaf zich op weg, ſogt en vondt *Chriſtum*, tradt in het huys van *Simon*, ſtelde zich achter aan de voeten onſes Heylands met weenende oogen, hadde berouw over haare ſwaare en menigvuldige ſonden, en verſogt genaade en vergiffenis te verkrygen.

Hier dunkt my, dat de beleeftheit een Adelyke Juffer aangebooren moeſte zyn, of dat haar de welleventheidt ten minſten beter moeſte leeren, wanneer men beſoeken moet afleggen. Geduurende de maaltydt, wanneer alles in blydſchap by malkander vergadert is, is het geen gebruik,

bruik, aan een vreemde Gaſt, gelyk *Chriſtus* in deeſen was, *Viſite* te gaan geven Het is ook onbeleeft, ſonder aankloppen, in een vreemdt Huys te treden. Segt my derhalven eens *Magdalena*, waar hebje doch die beleeftheit geleert? Wat heeft u doch dit haaſtige beſoek in 't hooft gebragt?

Magdalena antwoordt my: *Om dat ik verſtondt, dat hy in des Phariſeen huis aanſat.* Soo draa my de Goddelyke genaade in myn herte raakte, en de erkenteniſſe mynes ſondigen levens daar op volgde; in het ſelve oogenblik, ſonder tydverſuym, *ſoo draa ik hem verſtondt*, heb ik my op weg begeven, om mynen Heylandt te ſoeken, myne ſonden te belyden, om derſelver vergeving met een verſlaagen herte en weenende oogen te bidden, want my is genoegſaam bekendt: *ſoo gelukzalig als de tydt der boetveerdigheit is, ſoo kort is zy meede. Plinius Lib*: 1. Ik ben haaſtig komen loopen, op dat my niet verweeten mogte worden: *Godt heeft haar tydt gegeven, om boete te doen, en zy misbruykte deſelve tot hovaardy.*

Siet gy derhalven wel, myne Chriſtenen! ſiet gy wel! dat van een kleyn ſtipjen, ja van een oogenblik, uwe Eeuwige Zaligheit af hangt? Want alle Jaaren, alle Maanden, alle Weeken, alle Daagen, alle Uuren, alle half Uuren, alle Quartieren, en alle Minuten, in welke men Godt niet dient, zyn verlooren. Maakt u reekening maar eens van een Jaar op; dit vervat in zich twaalf Maanden, twee en vyftig Weeken, drie hondert en vyf en ſeſtig Daagen, of achtduiſent ſevenhondert en ſeſtig Uuren. Miſſchien meenje veel gedaan te hebben, wanneer gy van deeſe

deese daagelyks een uur tot het Heyl uwer Ziele besteet; deese maaken 365, uuren uit, van de voorige afgetrokken blyven over 8395, uuren. Verder reekene ik voor slaapen, alle daage seven uuren, bedraagende 2555 uuren, afgetrokken van de 8325 blyven noch 5840 uuren. Verder, om de reekening te verkorten, voor Eeten en Drinken daagelyks een uur, zyn wederom 365 uuren; afgetrokken van de 5840, blyven nog 5475 uuren overig. s'Voor en Namiddags verslyt gy met studeeren, en andere handwerken te oeffenen, daagelyks ten minsten ses uuren, bedraagende 2190 uuren, deese van de 5475 afgetrokken, blyven 2385 uuren. Dagelyks een uur van Rust en uitspanning, zyn 365 uuren, afgetrokken van 3285, blyven 2920 uuren overig. Deese verteert de Mensch na de alderminste reekening, met beuselingen, Wandelen, Ryden, Siektens, Luyigheit, Thee en Koffy slurpen en andere slechte besigheden, en heeft soo doende slaaperig, koel, laauw en flauw, ja met veel moeyte, voor synen beminden Godt naeuwelyks een Uurtjen over. En wanneer gy ô Mensch! het veertigste Jaar bereykt, soo hebt gy alreeds driehondert en vyftig duysent en vierhondert uuren getelt; maar Eylaci! weinig of geene, hebt gy u te nutte gemaakt. Reeken nu eens af van deese veertig Jaar, uwe Kindsheit tot het verstandt krygen toe, waar voor ik maar seven Jaare reekene, blyven 33 Jaar. Nu is de vraag: Of hy deese 33 Jaar in suyverheit van geweeten, in liefde Godts en des Evennaastens, in yver des Gebedts, in Aandachtige Oeffeningen, in Werken van Barmhertigheit, en in allerhande andere Gode behaagelyke Deugden hebt toegebragt? Gaat eens by u selfs, ondersoeckt het, en laat het my weeten. DE

DE INGENIEUR.

At een Bouwmeeſter aan een Stadt is, dat is een *Ingenieur* in den Oorlog; en ſoo nodig als men den eenen van doen heeft, ſoo min kan men ook den anderen miſſen Sonder de Krygsbouwkunſt is geen plaats, al was het

het zelfs maar voor de schielyke aanvallen der vyanden, seeker; sonder de Krygsbouwkonst hebben wy noch Steden, Kasteelen of Vestingen, en alles staat vry, bloot, ten prooye en open; sonder de Krygsbouwkonst is het sterkste Leeger, en de strydbaarste menigte van Soldaaten swak; daar en tegens kan een kleyn en swak handjen vol Volk, indien zy met deese konst bedekt zyn, wel een dubbelde sterke macht der stoutmoedigsten Volkeren tegenstand bieden, en zich daar tegens verdedigen.

Maar al was een *Ingenieur* noch soo verstandig, en al hadde hy syn aanvertrouwde post noch soo wel versterkt; soo weet nochtans een ander van de vyand'lyke zyde, den selven met andere konstige uitvindingen voordeelig aan te tasten, en tot overgaaf te dwingen; waar uit dan de aangelegenheit en nuttigheit van dese soo verstandige en dappere *Ingenieurs* konst, soo wel in Oorlogs als Vredens tyden, genoegsaam te bespeuren is.

Hier uit ontstaat dan twederley *Ingeniurs* konst; namentlyk *defensieva*, die tot Beschansingen en verweeringen; en *Offensiva*, welke tot Belegeringen en Veroveringen diendt. De *Defensiva* is over oudt, en haar eerste beginselen bestonden in een enkelke Muur, waar meede veele op een plaats by malkander gebouwde Tenten en Huysen omringt waaren, welke men een Stadt noemde; zynde *Kain*, soo als de H: Schrifftuur getuigt, de eerste geweest, die een Stadt gebouwt, en na den naam synes Eerstgebooreenen Soons *Hanoch* genoemt heeft; moogelyk om dies te seekerder te zyn, en niet soo aanstonds van ieder een die hem vondt, doodt ge-

ſlagen te worden: en willen ſommige dat al reeds voor de Sondvloedt, behalven de gemelde Stadt *Hanoch*, noch vyf andere met muuren omringde Steeden geweeſt zyn: Alhoewel de geleerde en in de Ooſterſche Schriften wel beleeſene *Schikkardt* in ſyn Boek *Tarich* genoemt, de Stadt *Joppe*, alwaar *Petrus* by een Leertouwer 't huys geleegen heeft, voor de Oudſte Stadt in de gantſche Wereldt houdt, en dat deſelve al voor de algemeene overſtroming der Wereldt ſoude gebouwt geweeſt zyn.

Naderhandt ſocht men ſulke muuren, en de Steeden die daar meede beſlooten waaren, met Toorens te beſchermen; waar van na de *Babyloniers*, volgens het ſeggen van *Plinius*, de *Cyclopes*, de eerſte beginnaars geweeſt zyn, alhoewel het andere aan die van *Tyrus* toe eygenen. Hier door kreegen zy verder aanleydingen om groote Bolwerken te bouwen, als meede ſchanſſen en wallen op te werpen en grachten te graven, om de vyanden daar door het naderen aan de Stadt en Muur te beletten. Soodaanige haare wallen, beſtonden meeſtendeel uit muuren die ruim twintig voet ver van malkander ſtonden, en de achterſte altydt boven de voorſte uitſtak, en die gelyk als trapsgewyſe in de hoogte gingen; de ledige tuſſchenruimte wierdt met de aarde die by het maaken van de graft uitgegraven was, daarna wederom aangevult, en met ingeſlagene paaien en houvaſten beveſtigt, op dat de muuren beſtandt mochten zyn, om de ſtormbokken en muurbreekers, die doenmaals in gebruik waaren, en waar van wy vervolgens ligtelyk noch eens ſpreeken ſullen, dies te beter tegenſtandt te konnen bieden; gelyk ſulks uit *Ve-*

ge-

getius, *Lipsius* en andere, welke van deese stoffe geschreven hebben, te sien is.

Maar na dat men ondervonden hadde, dat die soort van Bolwerken, voornamentlyk wegens het nieuwe uitgevonde geschut, en het schieten daar mede seer schadelyk is; soo heeft men soodaanige Bolwerken niet meer rondt, maar hoekkig goedgevonden te maaken, en dit met soo genoemde *Casematien*, of verwulfsels onder de Wallen, welke met uitstekende hoeken en vleugels voorsien, en meest van gebakke en gehouwe steenen en van binnen verwulft opgemaakt wierden. Maar nademaal dit soort, niet alleen seer kostelyk, maar ook niet al te nuttelyk bevonden wierdt; soo heeft men, na de hedendaagsche noch in gebruyk zynde wyse, begonnen de Bolwerken van Aarde, met winkelhoekiege Vleugels te bouwen, en soo aan te leggen, dat daar door van alle plaatsen en zyden, de gantsche Stadt en Vesting bestreeken, beschooten, en beschermt kan worden.

Een *Ingenieur* heeft hedendaagsch, by eene *Fortificatie*, of Vesting, ten opzichte van verweering, voornamentlyk syne gedachten op vyfderley saaken te laaten gaan. 1. Op de principaale werken eener Vesting; gelyk daar zyn de Bolwerken, en de daar tusschen leggende gordynen, de Buyten werken, namentlyk de Ravelynen, halve maanen, Hoorn- en Koornwerken, *Tenailles* of schaaren en Kasteelen. 2. Op de binnenste Gebouwen; als de Magazynen van Mondt en Oorlogsbehoeftens, Hooftwachten, Waterpoorten, Bruggens, Molens, en andere Werkhuysen die tot de Oorlogs verrichtingen vereyscht werden. 3. Op de toevallige werken; als

als *Retrenchementen* of Affnydingen, *Contra-Approchen*, *Minnen* en *Contra minnen*, en diergelyken. 4. Op de vereyfchte Befetting; waar toe ik voor 't 5. reekene, genoegfaame *Ammunitie*, groot en kleyn Gefchut, Kruydt, Koogels, Londt, Proviant &c: welke na de groote van de Vefting en derfelver werken, tot een lange Bloquade of belegering uit te houden, nodig zyn.

Wat nu aangaat de *Fortificatie* konft welke tot *Offenfie*, om een Plaats te beleegeren en te veroveren fal dienen; foo fegt men dat de Romeynen die van *Pyrrhus*, den Koning van *Epiren* geleert hebben, die een formeel Veltleeger opgeflagen hadde; 't geen zy daar na in veele faaken verbeterden.

Alfchoon nu foodaanige Vafte Steeden, na tyds gelegenheit, en na de plaats en nootfaakelykheit, met gevlochtene Horden, Heggen en Pallifladen, of opgeworpene en uit de daar voor leggende graft uitgegravene aarde, ja met een graft felfs omheyndt waaren; foo waarenfe echter foo wel wegens de form als gedaante veelderley; gelyk de geleerde *Lazius*, in fyne foo genoemde Roomfche Republyk, feer veele foorten daar van noemt, en uit de boven aangehaalden fchriften van *Lipfius* en *Vegetius*, en des laatften voortreffelyken uitlegger *Godofr: Stewech*, grondige gedaane befchryving, en met koopere plaaten cierlyk en duidelyk voor oogen geftelde figuren, blykt.

Hedendaagfch moet een *Ingenieur* by het beleegeren eener Plaats, voornamentlyk op drie faaken acht geeven en defelve weeten te verforgen. 1. De rechte formeering van een Leeger, het Marcheren of voortrekken, de uitdeeling

van

van de Quartieren in het Leeger, en het afsteeken en beschermen van het selve. 2. De binnenste en buitenste werken van het Leeger, als daar zyn Veldtschanssen, Kroon en Hoornwerken, Reduyten, Sterre schanssen, Afsnydingen &c: De Battereyen, Loopgraven, Gallereyen, Mynen, Sapperingen of gravingen, Bressen en Bestormingen &c: Uit alle het welke blykt, dat een *Ingenieur* de *Geometrie*, Geographie en Landtmeet-kunst, alsoo wel als de Bouw- en Oorlogs saaken, grondig weeten en verstaan moet, en daar in wel ervaaren zyn; om niet alleen de afteekeningen op het papier te konnen stellen, maar ook alles in het veldt selfs af te steeken, te ordineeren, en daarna genoegsaam te besetten, tot nut en voordeel van het gantsche Leeger.

Demades, die een voortreffelyk welspreekendt Man by die van *Athenen* was, voor Gesandt na den Koning *Philippus* in Macedonien gesonden zynde, wierdt eens onder het houden eener vriendelyken redenvoering, na de gelegentheit der Stadt *Athenen* gevraagt; waar op deese Gesandt, een stuk krydt dat 'er by geval was, in handen nam, en de Stadt *Athenen* op de Tafel afteykende, benevens haare gelegentheit, en met wat muuren deselve versterkt, en hoese afgedeelt was, soo goed als hy konde, om den Koning ten minsten een schets te geven, hoedanig zy gelegen was. Deese Gesandt mag soo goeden Landtmeeter en Tekenaar geweest hebben, als hy wil soo kan men nogtans ligtelyk gissen, dat syne gemaakte afteekening de stadt *Athenen* op verre na niet vertoont heeft, soo als zy in der daadt en in alle deelen gestelt was; maar de Stadt sal de afteykeninge sonder vergelyking

verre overtroffen hebben, gelyk de Steeden, *Romen*, *Parys*, *Amsterdam*, *Venetien* en andere, wanneer mense selfs besiet, onvergelyk schoonder en heerlyker zyn, als derselver aftekeningen, welke men in de landkaarten en printen vindt. Des niettegenstaande, wanneer Koning *Philippus* de aftekening der Stadt *Athenen* sag, en daar uit merkte, hoe het ten naasten by daar mede gestelt was, en dat hy, wanneer hy meester van deese Hooftstadt was, ligtelyk gantsch Griekenlandt soude konnen overweldigen; wierdt hy soodaanig opgewekt, en met begeerte ingenomen, dat hy aanstonds voornam de Stadt *Athenen* te beleegeren, en te bestryden; ja geen onkosten en moeyte te spaaren, noch eerder te rusten, voor dat hy se verovert hadde.

Van de Hemelsche Vesting *Jerusalem*, om welke in te neemen en eeuwig te bewoonen, wy alle geschaapen zyn, worden ons veele heerlyke saaken verhaalt, gelyk de Psalmist meede al lang gehoort en gezeydt heeft. *Seer heerlyke dingen worden van u gesprooken, ô Stadt Godts, Sela!* Ps: LXXXVII. Waar door men billyk mogt vraagen: Offe dan dese wereldt, waar op wy Menschen soo verlieft zyn, verre overtreft? De *H: Johannes* bemoeyt zich om ons daar van naricht te geven, en soo als hy se in syne verborgene Openbaaring gesien heeft, met syne Prophetische penne af te teykenen, *Cap:* XXI seggende: *De Engel voerde my wech in den geest, op eenen grooten ende hoogen berg, ende hy toonde my de groote Stadt, het heylige Jerusalem.* Daarna ontwerpt hy deselve, en brengt de eerste lienie in de afteekening, waar meede hy de muur afschetst: *De Stadt lagh vierkant, ende haare lengte was soo groot*

groot als (haare) breete. Ende het gebouw hares muurs was Jaspis: ende de Stadt was suyver gout, zynde suyver glas gelyk. Ende de fondamenten des muurs der Stadt, waren met allerly kostelyk gesteente verciert.

Wanneer men maar de eerste linie deeser afteekening besiet, maakt zy aanstonds dat men grootsche gedagten van dese Stadt hebben moet, en datse de Steeden deser Wereldt onvergelyklyk ver overtreffen moet. Want, vermits zy op eenen hoogen berg legt, soo moetse de beste en gesondste lugt, de aller schoonste uitsigt, en de suyverste en gesondste wateren hebben; daar in tegendeel dese Wereldt midden in het diepste jammerdal legt, overal met drek en onsuyverheit van ondeugden besmet, en met de dikke dampen en nevels der dwalingen bedekt; En gelyk de Stadt *Venetien* overal rondom en door alle graften met stinkend sout Zee water vervult is; alsoo is de Wereldt overal met traanen omwaterdt, en bevloeyd, soo dat 'er geen huys gevonden wordt, dat daar van bevrydt is.

Nademaal dese Hemelsche Stadt in de hoogte legt, soo volgt, dat geen eenige vyandt haar genaaken, of se belegeren en ontrusten kan; vermits aldaar de hoogste seekerheit te vinden is, gelyk de Propheet segt: *Gerustigheit en seekerheit sal 'er tot in eeuwigheit zyn.* Daar in tegendeel hier niet anders als Oorlog, twist, en tweedragt is, en waar men zich wendt, daar zyn duyzenden gevaaren te vreesen.

Vermits zy uit Jaspis en suyver gout gebouwt is, soo salse nimmer in storten, of bouwvallig worden, maar in eeuwigheit duuren en altydt nieuw blyven: gelyk de Psalmist segt: *Godt sal*

haar bevestigen tot in eeuwigheit. Ps XLVIII. En nademaal aan dese Stadt de Buytenwerken, Wallen. Poorten en Muuren van suyver schoonschynendt mineraal, door en door gewrogt, en met paerlen en edelgesteentens alom beset zyn; soo moet men immers denken, dat de binnenste Wooningen, de Zaalen en Vertrekken, daar de Koning met sijn Hofstoedt huysvest, sonder vergelyking uyt noch veel kostelyker stoffen gemaakt, veel heerlyker verciert, en veel treffelyker opgeschikt moeten wesen. Want, indien imandt aan een Vorstelyk Paleys de buytenste muuren van enkeldt Albaster en Porphiersteenen gemaakt, en de Stallen, Poorten, en Vertrekken der dienstbooden met konstige tafferelen verciert, en met goude en zyde stoffen behangen sag; soo soude een iegelyk daaruyt besluyten en denken dat de binnenste en beste vertrekken der Heeren van het Hoff, van 't Jufferschap, en de Wooningen van den Vorst selfs, noch veel heerlyker moesten zyn? Alfo volgt hier, vermits de Buytenwerken en Muuragien deeser Stadt, van suyver en doorschynendt gout, edel-gesteenten en peerlen gemaakt zyn; dat dese uytverkore Stadt der zaligen van binnen onvergelykelyk heerlyker zyn moet. Hierom is het dat de Evangelist geen melding daar van maakt; vermits hy onder alle geschapene en kostelyke saaken deser, Wereldt, niets soo eêl vondt, waar door hy de binnenste gesteltheit deser wooning afschetsen, en slegts ten ruwsten ontwerpen konde: En nademaal men het geldt op deese Wereldt soo hoog schat, en bemint, dat men om eens een weinig daarvan te bekomen, de Bergen, met onnoemlyk en arbeydt tot in de diep-
ste

ſte afgronden doorgraaft, en om maar een weinig Goudt, Peerlen en Edel geſteenten te veroveren, met duyſenden gevaaren na de nieuwe Wereldt ſtevendt: Wat vlyt, wat arbeydt en moeyte, moeten wy dan billyk daartoe beſteeden, en in wat gevaar ons niet waagen, op dat wy in die Stadt geraaken moogen, alwaar Goudt, Peerlen en Edelgeſteenten in ſoodanigen overvloedt is, dat men daar uyt de Huyſen bouwt: en wel niet van ſoodanig Goudt en Edelgeſteentens als wy hier op aarden hebben, maar die van een veel treffelyker ſoort en koſtelykheit zyn. Want, wat is ons Goudt alhier? immers niet anders als geele Aarde. Wat zyn de Edelgeſteentens, en wat zyn de Peerlen anders, als een brokje glinſterendt ſlyk? hebbende de waardy alleen van de menſchelyke inbeelding. Indien nu de Hemelſche Wooningen der uytverkore van ſoodaanig Goudt, Peerlen en Edelgeſteentens waaren, ſoo ſoudenſe maar Aardſche Wooningen zyn, en boven den Tempel van *Salomon* het goude huys van *Nero*, en de Paleyſen van ſommige Indiaanſche Koningen, welke uyt diergelyken ſtoffen vervaardigt waaren, niet veel uitmunten. Maar met dit Hemelſch Goudt ende Edelgeſteentens, is het heel anders geſchapen, want ſe hebben niets aardſch aan zich, maar zyn een veel koſtelyker ſoort, en onvergelykelyk fraayer, ſoo dat onſe Peerlen en Edelgeſteentens tegens deſe te reekenen, veel geringer zyn, als kleyne geſtampte Diamanten en Peerlen, tegens koſtelyke heele; en valſch goudt, tegens het ſijne is. Maar nademaal *Johannes* niets op deſe Wereldt vondt, waar door hy ons het ſelve, ſoo als het is, konde afbeelden, ſoo heeft

hy deese gelykenis gebruykt, om gelyk als met een houtskooltjen een rouwe schets te maaken, waar door wy ons ten minsten van verre iets van het Hemelsche Gebouw souden konnen verbeelden. Nademaal de H Gregorius segt: *Het Hemelryk wordt daarom met de aardsche saaken vergeleecken; niet dat tusschen deselve eene gelykheit is, maar op dat ons gemoedt, uyt het geene voor het selve noch onbekendt is, en door het geene dat het gesien en bemint heeft, de dingen welke het nog niet gesien heeft, meede mogt leeren beminnen.*

De H. *Johannes* vervolgt sijne aftekening verder; en wil niet hebben, dat wy ons alleen van buyten aan de Muuren en Poorten deeser Stadt vergaapen, maar ook verder de overige gesteltheden aansien moeten, en dierhalven brengt hy ons selfs daar binnen, en segt: *De twaalf poorten der stadt waaren twaalf peerlen, een iegelyke poorte was elk uyt eene peerle: ende de strate der stadt was suyver gout, gelyk doorluchtig glas: de poorten en sullen niet geslooten worden des daags: want aldaar en sal geen nacht zyn.* Ach wat heerlyke Stadt is dit, welker Poorten uyt Edele peer len 't samengestelt zyn! Ach wat suyvere, en van alle stof, drek, en vuyligheit gesuyverde boven maaten sinlyke stadt is dit, daar alle straaten van doorschynendt goudt gemaakt zyn! Ach wat voor een aangenaame en vermakelyke stadt is het, waar in de heerlykheit Godts alles veel helderder als de Sonne sonder ophouden verlicht, dat geen nacht, geen nevel, en geene duister heit in het minste daar in te vinden is! Ach gy verblinde menschen kinderen! Gy, die geschaapen zyt om dese stadt te bewoonen, en se nochtans soo weinig acht; en veel meer op dese Leemhut-

hutjes op deese steenhoopen, in deese vulnis-hoeken, in deese stinkende van stroo en drek te saamen gebakkene en geplakte swaluw-nesten (want alsoo moeten alle schoone Gebouwen deser Wereldt, tegens die stadt gereekent worden) soo ernstig verlieft zyt!

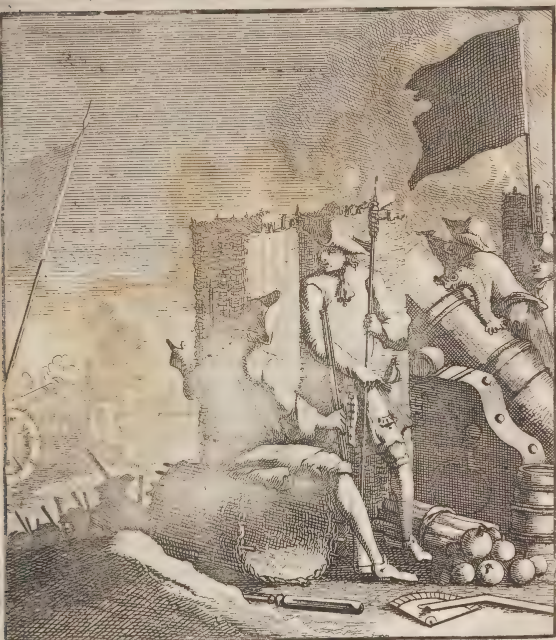
Hier op vervolgt *Johannes* sijne afteekening en hoe 't verder met deese plaats gestelt is, seggende: *Ende Godt sal alle tranen van haare oogen afwisschen, ende de doodt en sal niet meer zyn, noch rouwe, noch gekryt, noch moeite en sal meer zijn.* Want van daar af aan in het selve oogenblik datse daar komen, houden alle bekommernissen van de Inwoonders, welke daar behooren, op, waar door zy alhier in dit leven soo overvloedig geperst zyn geworden. Ach Stadt! wat geluk kigste Stadt zyt gy! Wat quelt den Mensche hier meer? wat maakt hem alle welvaart bitter? als dat hy den doot versekert is, en hem op alle plaatsen, en ten allen tyden vreesen moet; en van desen Doodt en van alles vrees en schrik is hy aldaar voor eeuwig bevrydt. Wat perst ons herte hier meer, als verlies; dan eens van goederen, dan weer van Vrinden, en dan wegens anderen saaken, die ons met leetweesen overstelpen? Wat brengen soo veele veranderingen der Wereldt anders meede, als een geduurig geroep van ontelbaar Ach en Wee! op alle plaatsen, met klaagen en suchten doormengt? Wat brengen soo veel duysenden van venauwtheden, en beswaarnissen, soo veele ontelbaare sicktens en toevallen, welke wy onder hevig zyn, anders meede, als duysenderley smerten, soo wel aan het gemoedt, als aan alle leeden des lichaams? Dit alles is nu aldaar ten eenemaal weggenomen, en daar sal

geen

geen rouwe, noch gekryt, noch moeyte meer zyn, in Eeuwigheit. O uytverkoore Stadt! Wie ſoude in dit jammerdal, in deeſe traanen-zee, in dit ziekenhuys en Gaſthuys aller ſiektens, na u niet verlangen? En nochtans heeft met dit alles *Johannes* maar alleen afgeſcheſt, wat daar niet en is; maar van de goederen welke aldaar te vinden zy, heeft hy noch geene melding gedaan; want, van deeſe ſegt de H. *Auguſtinus*: *Wat Godt den geenen die hem beminnen, daar toebereidt heeft, wordt met het geloove niet gevat, met de hoope niet bereykt met de liefde niet begreepen, en 't overtreft alle wenſchen en verlangens: het kan verovert worden, maar geſchat kan het niet worden.*

Het ſal een *Ingenieur* wel paſſen, indien hy ſoo veel *Ingenium* of verſtandt heeft, dat hy door waare boetvaardigheit tot Godt *aprocheert* of nadert, zich ſelfs boven al tegens de aanvallen des Duivels *fortificeert* en beveſtigt; en de ſchoone en alhier van *Johannes* beſchrevene Veſting of Stadt *Jeruſalem*, beſtormt; vermits deſelve, volgens de verſekering van den H. Geeſt, gewillig is, zich over te geven, indien men met ſagtmoedigheit en ernſt ſijn werk daarvan maakt, omſe aan te taſten.

DE KONSTAPEL en VUURWERKER.

WElervaarene Dokters zyn gewoon hnnne ſieken verſcheyde Kruyden en Poeyers uyt de Apoteek voor te ſchryven; en deſe doen dikwils ſchoone en heerlyke uytwerkingen; gelyk daar zyn: *Pulvis Bezoarticus* of Bezoar-poeyer;

poeyer; *Carminativus*, Windbreekende; *Cyprius*, van *Cyprus*, *Dysentericus*, voor de Roode loop; *Epilepticus*, voor de vallende ſiekte; *Febrııs*, voor de Koorts; *Ophtalmicus*, voor quaade Oogen; *Pleuriticus*, voor de Pleuris; *Stipticus*, verſtoppende, *Refertivus*, verfriſſchende, &c.

Maar het Kruydt of Poeyer waarmeede de Konſtapels omgaan, heeft vry wat meerder kracht en werking. De Artſen konnen met al haar Kruiden ſomtyds geen kleyn ſteentjen uyt het menſchelyke lichaam dryven, maar de Konſtapels met haar Kruydt, gantſche Steenrotſen en Bolwerken vermorſſelen. De uytvinder van het Kruyt en van ſchietgeweer, is geweeſt, gelyk ieder bekent is, *Bechtoldus Schwartz*, uyt de Orden van *St. Franciſcus*; en de eerſte Kruydmoolen, heeft de verſtandige en ſinryke Hertog van *Ferrara*, *Alphonſus Atteſtinus* opgerecht: Maar tegenwoordig heeft het onderſoekende menſchelyke vernuft de konſt en wyſe om het Kruydt toe te maaken, en daar meede na begeeren te ſchieten, ſoo verre gebracht, dat men ſelfs den donder, niet alleen van boven uyt den hemel, maar ſelfs ook op aarde hebben kan *Jacobus Boſius lib. II. de hiſt. Rhodis* ſchryft: Dat de Turken by het belegeren van *Rhodis*, ſoodanig een grooten ſtuk Geſchut gebruykt hebben, dat men deſſelfs verſchrikkelyk donderen en dreunen, op het Eylandt *dell Caſtell Roſſa*, dat wel 100 Italiaanſche mylen van *Rhodis* aflegt, ſeer duydelyk vernoomen heeft. By de laaſte belegering der Hooftſtadt *weenen*, Ao. 1683. heeft men, ſoo wel van de zyde des Erfvyandts, als uyt de benauwde Stadt, met het Geſchut dermaten

maten losgebrandt, dat het de menſchen, welke in het gebergte en op de hoogtens woonden, by helder ſtil weêr, over de dertig duytſche mylen ver gehoort hebben.

Het gemelde Schietpoeyer en Kruydt, dat uyt Salpeter, Swavel, en Koolen beſtaat; heeft wel in zich ſelfs eene wonderlyke ſterkte en werking; maar daar is noch een ander Poeyer, waarmeede men ſelfs den hoogen en vaſten hemel mag beſtormen; dit poeyer wordt onder anderen den eerſten dag na Vaſtenavond uytgedeelt; wanneer de Katholyke Kerke gewoon is den geenen die daar aan geloven, eenige aſche over het hooft te ſtrooyen, en daar by te voegen: *Gedenkt ô Menſch, dat gy ſtof en aſche zyt, en wederom tot ſtof en aſche ſult worden!* Dit Poeyer, ik meene de overweging van de menſchelyke nietigheit en van de ſeekerheit der doodts, heeft wel meermaalen de grootſte ſondaars tot boetvaarheit en tot het overweegen van het heyl haarer ziele getrokken.

Doen de Heere *Chriſtus* in het landt der *Gergeſenen* quam, zyn hem *twee van den Duivel beſetene menſchen ontmoedt, komende uit de graven; deſe waren ſeer wreedt, alſoo dat niemandt door dien weg konde voorby gaan. Matth.* VIII. Die hadde de argliſtige *Satan* al willens ſoo beſtelt, op dat de menſchen eenen anderen weg ſouden neemen, en by gevolge de graven niet ſien; om dat die ſlimme boosaardt wel wiſt, dat de betrachting van het graf, dat in 't Latyn *monumentum* genoemt wordt, zynde ſoo veel als *monens mentem*, of een ververſching van de geheugenis, ſeer heylige gedachten in de menſchen voortbrengt; en daar is geen poeyer, noch ſtoffe ſoo krach-

krachtig, als het geenen dat zich een ſterflelyk menſche voor oogen ſtelt, dat hy moet worden. Hier om is het by de *Reformeerde Augeſtynen* een loffelyk gebruyk, dat in ieder Eetzaal, alwaar de arme Geeſtelyke haar weinige voedſel tot des levens onderhout genieten, een Doodtshooft op de Tafel geſtelt wordt. Want die wel overdenken, dat hen het doodt kleed eens bedekken ſal, die ſullen den opſchik der kleêren niet veel achten; wie wel overweegt dat het graf hem niet miſſen kan, die ſal uit gierigheit ſijn goedt niet begraven; en wie overpeynſt, dat hy een ſpyſe der wormen ſal worden, ſal weinig trek tot overdaadige maaltyden hebben; wie overdenkt dat hy haaſt op het Kerkhof kan geraaken, ſal niet veel aan Hoven of Luſthuyzen denken; wie overweegt dat hy ſeekerlyk onder de Aarde ſal geraaken, ſal uit Eerſuchtigheit niet hoog tragten te vliegen. *Gedenkt ô Menſch dat gy ſtof zyt!* Waarom dan dit ſtof en poeyer vry meerder kracht heeft als het kruydt of ſchiet poeyer.

Voor het overige hebben de lange en veelvuldige Oorloogen in *Europa*, het Menſchelyk verſtandt ſoodanig geſcherpt, dat tegenwoordig over al goede Konſtapels gevonden worden. Men heeft reeden om zich te verwonderen, over het geene de Godlyke Schriftuur meldt, dat namentlyk tot *Gibea, ſeven hondert uitgeleſene dappere Mannen geweeſt zyn, welke ſlinks waren; en met eenen ſteen op een hair ſlingeren konden, dat het hen niet en miſte. Judic*: XX. Dit is veel, jaa ſeer veel; maar men moet zich niet veel minder verwonderen, over eenige Konſtapels, welke ſelfs het grootſte en allergrofſte geſchut, byna op een nagel breete konnen ſtellen.

Tot

Tot *Milano* op de Klokken Toorn van den H: *Gotthardus*, ſiet men tegenwoordig noch een *Statua* of Standbeeldt ſonder een hooft, en dit om deſe reedenen. Een ſeeker konſtig Konſtapel wierdt aldaar, wegens eenige bedrevene grove misdaaden, ter doodt veroordeelt: maar alſoo ſyne wetenſchap vry vermaart was, heeft de Regent, welke doenmaals het bevel voerde, hem genaade en het leven belooft te ſchenken, indien hy van het Kaſteel aldaar, 't welke van de gemelde Toorn een Italiaanſche myl aflegt, het gemelde Beeldt het hooft met een Kanonkoegel konde afſchieten, ſonder het overige van het lichaam te beſchadigen; 't welk hy tot de hoogſte verwondering deedt; waarom dan deeſen Konſtapel een briefjen aan den hals gehangen wierdt, waarop deſe woorden geſchreven ſtonden: *Een uitneemende Konſtenaar, moet niet ſterven*, *Areſ: in diſc: de Manſued*:

Den lof der Vuurwerkers dient meede niet verſweegen, welke ſoo wel met genoeglyke Vuurkonſten vermaaken en niet minder by het aantaſten van allerhandt Veſtingen, haare Konſt tot veellerhandt geweldige vuuren betoonen konnen. De wetenſchap dezer Menſchen is door den tydt ſoodaanig aangegroeyt, dat 'er tegenwoordig geene veſting meer te vinden is, daarſe voor ſouden onderdoen; wat verder de hedendaagſche Vuurwerkers en Konſtapels betreft, daar van heb ik tot dato weinig geleeſen; egter wil ik van harentwegen hoopen, dat 'er veele onder zyn, welk door het hanteeren van Kruyd en Loot wel ſwarte handen hebben, maar nogtans met geene beſmette gewetens belaaden zyn. De geene die Godt den Alderhoog-

ſten eenen Konſtapel en Vuurwerker noemdt, ſoude juyſt ſoo ongerymt niet ſpreeken, vermits de Wereldt tot nu toe veelmaal geſien heeft, dat rechtveerdig vertoornde Godt dikwils ſyn ſwaar en grof Donderendt Kanon uit de hoogte afſchiet, en den Sondaar in ſyne werkelyke ondeugende bedryven treft; gelyk onder anderen ten tyde van den Keyzer *Anaſtaſius* in *Africa* geſchiet is, alwaar de vermetene *Olympius*, wanneer hy in een Badt de H: Drievuldigheit verſmaade, van eenen kraakenden Donderbuy verteert wierdt *Vincentius in Speculo Exempl*: 198 Wat Vuurwerker deſelfde Allerhoogſte Godt is, heeft de ſondige Stadt *Sodoma* benevens haar nabuurſchap niet alleen ervaaren, maar ſulks ervaaren meede, ſelfs voor eeuwig en altydt, alle verdoemde in de Helle. *Gaat in het eeuwige vuur &c:*

De Konſtapels gebruyken allerhande Inſtrumenten tot haaren arbeydt; en onder anderen voornamentlyk eenen driehoekigen winkelhaak; maar ſe moeten mede dikwils gedenken, datſe den hoogſten Godt, welke drievoudig van Perſoonen is, op geenerhande wyſe beleedigen moogen. Ik geloove nogtans, dat 'er wel eenige onder gevonden worden, die wel in het ſchieten en 't wit te treffen ervaaren zyn, maar in haar laatſte ſterf-uurtjen het qualyk weten te treffen. Het is de Vuurwerkers meede raadſaam, datſe zich wachten om haar gemoedt wegens Godtlooſe zeeden niet te verbranden of te beſmetten.

DE SCHRYVER.

BAsilius beneven *Basilio*, *Theodoretus* met *Theodoreto*, *Diodorus Siculus* met *Diodorus*, *Gregorius Tholosanus* met *Gregorio*, en *Cælius Rhodoginus* konnen de nuttigheit van het Schryven niet genoegsaam loven, prysen en daar op snoe-

ven;

ven; ja het is een van de grootste genaade-giften, welke Godt aan deese Wereldt meede gedeelt heeft. Laat andere snoeven en pronken met de pluym op den hoedt, noch duysentmaal meerder lof verdient de pluym, ik meene de penne in de handt. Ons waare geloove soude in sommmige saaken vry wat swak gegrondvest zyn, indien het niet door de Schriftuur beschermt wierdt. De leere der Heyligen, de Geschiedenissen der Oudheid, en de voorbeelden der voorzaaten, zouden van de alvernielende tydt meest verteert geworden zyn, indien deselve door de Schriftuur niet langer van duur gemaakt waaren. *Immestadt* legt ver van *Ingolstadt*; *Arnsburh* legt ver van *Augsburg*; *Bottauw* legt ver van *Botzaw*; *Klaginsurt* legt ver van *Erfurt*; *Egenburg* legt ver van *Regensburg*; *Breysack* legt ver van *Freysach*; *Claris* legt ver van *Paris* &c: en nogtans konnen de Inwoonders van alle dese plaatsen met malkander redenvoeren, handelen, en brievewisselen; vermits de pen de plaats van de tonge waarneemt.

Men vindt seer veelderhande Schryvers, Sommige worden Heylige *Schribenten* of Schryvers genoemt; diergelyke zyn geweest *Moses*, de Apostelen, de Evangelisten, en Kerkenleeraars, benevens veel andere. Andere zyn Cronyk-Schryvers, Cancelly Protocol-Concept-Register-Exspeditie-Schatting-Geheym en Openbaare-Schryvers, en Boekhouders, benevens veele andere; welker Bedieningen, Plichten, Regels, insettingen, Lofspraaken en Gesteltheden, hier ter neer te stellen, onmoogelyk zyn soude; zynde voor dese keer myn voorneemen alleen om van soodanige te melden, welke den naam eenes

nes Schryvers hebben. Van dese is meede een groot getal, gelyk daar zyn: Stadt Schryver Marktschryver, Amptschryver, Bouwschryver, Grondtschryver, Gerechtschryver, Moutschryver, Bierschryvers, Vleeschschryver, Vonnisschryver, Tiendeschryver, Copyschryver, Renteschryver, Kisteschryver, Kelderschryver, Keukenschryver, Proosdyeschryver, Kapittelschryver, Opperschryver, onderschryver &c: Om kort te gaan, men vindt soo veelderhande van diergelyken schryvende snaaken of pennelikkers, dat mense niet alle beschryven kan.

Dese en alle andere, moogen voor eerst pronken, dat ook Godt selfs voor Schryver te boek staat. Want, in 't jaar der Wereldt 2453 heeft Godt de Heere aan *Moses*, na dat deselve 40 Daagen en Nachten gevast hadde, twee steene Tafelen behandigt, waarop hy met syne eygene Vingers de thien Gebooden geschreven hadde. Maar vermits dese door *Moses* naderhandt wegens de Godtloosheit en moedtwilligheit van het Volk in stukken gebrooken waaren; soo heeft de bevreedigde Godt de gemelde thien Gebooden wederom van nieuws op twee andere steene Tafelen van *Saphyer* geschreven; welke tegenwoordig noch benevens de Arke des Verbondts, tot *Romen* in het *Lateran*, alwaar het *Sancta Sanctorum* is, bewaart worden, waar heense van *Titus Vespasianus* na de verwoesting der Stadt *Jerusalem* gebracht zyn. *Mentegaza Lib: 1: c:* 44.

De Soone Godts heeft meede het werk eenes Schryvers verricht. Want, wanneer de *Phariseen* eens seekere Vrouwspersoon tot hem in den Tempel brachten, voorgevende, dat desel-

ve op Echtbreuk betrapt was, wildense gaarne van hem hooren, offe volgens *Moses* Wet soude gesteenigt worden? Doch den Heylandt sprak geen een woordt; maar boog zich tegens de grondt, en schreef met een vinger in het stof, alle schelmstukken en ondeugende verrichtingen deser Phariseën; waar over zy soodanig beschaamt wierden, datse zich alle weg pakten. Het was soo veel, als of 'er stondt: *Vatje zelfs by de neus.* De Oudste waaren de eerste die op de loop gingen, want zy saagen in hunne Biechtspiegel een veel grooter Regilter van sonden, als in die der Jongere. Het is geen nieuwtjen, dat men onder de graauwe Assche gloeyende koolen vindt: want soo waaren meede de Oude Gekken, die de kuysche *Susanna* in den Hof vervolgden Oude Boeven en Oude Saggelaars.

Maria de Moeder Godts heeft aan de Stadt *Messalina*, alwaar doenmaal de Apostel *Paulus* predikte, selfs eenen brief met eygene handen in de Hebreeusche Taal geschreven, waar in zy zich voor Eeuwige Patrones en Beschermster verklaart, welke brief aldaar noch met de hoogste Eerbiedigheit bewaart wordt. *Masell. in Vita B: V: c:* 6.

De yverige Propheet *Elias* heeft in het negende Jaar na dat hy in het Paradys opgenomen was, eenen brief aan den Godloosen Koning *Joram* geschreven waar meede hy niet sal hebben loopen pronken, vermits hy den Koning daar in alle syne ondeugende Bedryven onbeschroomt verweet, en de wraake Godts welke daar op niet agter blyven soude, voorzeyde. 2. *Paralip*: XXI. Het soude te wenschen zyn, dat Groote Heeren de waarheit dikwils onder de

neus

neus gevreeven wierdt, want dan ſoudenſe eerder den quaaden toeſtandt haarer Landen ruyken. Maar de *Appendix* van een Vos werdt ſomtydts meede by de Schryvers gevonden, en het is geene ongewoonte ten hove dat men de ondeugden vernift.

Buyten alle twyffel moet 'er een groot getal Schryvers in den Heemel zyn, en daar onder *Marcellus* en *Helladius*; een groot getal *Kanzellisten*, en daar onder *Anaſtaſius*; een groot getal *Regiſtratores*, Boekhouders &c: en daar onder *Petrus Majumenus*; een groot getal van verſcheyde Ampt-Schryvers, ſoo als 'er in het begin deſes een party genoemt zyn; ook leven 'er meede noch ontelbaar veel andere welker naamen buyten twyffel in het Boek des levens geſchreven ſtaan.

Maar of 'er niet ſomtyds ſoo eentjen onder loopt, als die ſchoone Practiſeerende Boekhouder of Rentmeeſter, waar van het Evangelie van *Lucas Cap*: XVI: gewaagt? laat ik aan ieders oordeel. Vraagt niet lang wie deeſe quant was? Hy was ſoo goeden Huyshouder als de Vos in 't Hoenderhok; maar na dat ſyn Heer daar van naricht kreeg, heeft hy deeſen ſchoonen knaap voor zich geroepen, de reekening met hem geflooten, en hem ernſtig aan bevoolen, dat hy na een ander Heerſchap moeſt omſien, vermits hy ſulk een hoenderdief in ſyn hok niet meer nodig hadde; dat was een ruime greep in ſynen boeſem, waar in veele ſchelmen in een neſt hokten. Wat deedt hy nu? Hy hadde de oude nukken noch niet vergeeten, en was die ſoo gewoon, dat hy ſe niet laaten konde; hy riep derhalven de ſchuldenaars ſynes Heeren by zich.

Gy, zeyde hy tegens een daar van, zieje daar wel u *Obligatie* en ſchultbekenteniſſe; gy zyt aan myn Heere hondert Vaaten Oly ſchuldig; de ſchult is rechtmatig; maar hoor! weetje wel wat; ſetje wat neêr, ſcheurt de Obligatie in ſtukken, maakt aanſtonds een andere, en ſchryft in de plaats van hondert, maar vyftig; 't overige ſullen wy met malkander deelen, als de Jonges de Vogelnesjes. Wel wat wyſe, hoogverſtandige en wel ervarene Sch.... holla Schryver meen ik, is dit! Insgelyken zeyde hy tegens eenen anderen: Myn Broeder! gy hebt buyten twyffel wel gehoort, dat ik mynen dienſt ſal quitteeren moeten; ſiet daar! volgens u handſchrift zyt gy aan Myn Heer hondert Mudden Terwe ſchuldig; maar weeſt ſoo goedt en maakt een ander en ſchryft 'er maar tachentig in; wat de overige twintig aanbelangt, hoop ik dat uwe *Diſcretie* ſoo verre ſal gaan, dat gy my ten minſten de helft daar van ſult overlaaten; myn Heerſchap is buiten dat ryk genoeg, en hy ſal daarom van een handje vol goed niet arm worden; maar my en myn Wyf en Kinderen kan het veel helpen; te beedelen ſchaam ik my, en ik ben niet gewent te werken; ondertuſſchen heb ik dan noch een weinigjen onderhoudt om te konnen leven, tot dat ik weêr eenen nieuwen dienſt bekome; die ik hoop dat wat hooger mag weeſen. (Ja, de galg voor u! die is hoog genoeg.) Deeſe ſchoone quant wordt wel in het Evangelie niet met deſelve woorden beſchreven, maar hy wordt omtrent op deſelfde wyſe van de Geleerde *Cornelius à lapide in Cap*: *Luc*: XVI. afgeſchildert. Was deſe de eenigſte geweeſt, en vondt men nu ſynes gelyken niet meer in de

We-

Wereldt, ô wat souden de koorden goed koop worden! maar, maar, daar is noch een groote maar achter!

Meenig een geeft voor, dat syn *Salaris* wel kleyn en gering is, maar de *Emolumenten* bedraagen noch een stuyvertjen, en moeten het andere weer goedt maaken. Maar eylieve hoor eens; komt eens wat nader! Wanneer men met de Menschen omgaat, gelyk de Hovenier met de Palm, dat zyn *Emolumenten* en Buytenkansjes; niet waar?

Wanneer men met de Ondersaaten omgaat, gelyk de Baders met het vel der Oude Wyven; dat zyn *Emolumenten*; niet waar?

Wanneer men met de Ambachts lieden leeft, gelyk de nyptang met de Hoefnagels; dat zyn *Emolumenten*. Ook?

Wanneer men in syne Bediening soo getrouwlyk handelt, als de Muys in de spyskamer; dat zyn *Emolumenten*; niet?

Wanneer men de uitgiften voor de Heerschappen met een langer Ellemaat meet, als den ontfang; dat heeten ook al *Emolumenten*; is 't niet waar?

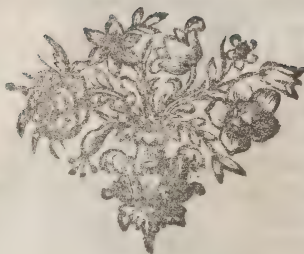
Wanneer men geen gehoor verleent, en 'er geen spreeken aan is, ten zy dat 'er eenige Offerhanden geschieden; dat heeten al meede *Emolumenten*; is 't niet soo?

Maar, ô hoe dikwils zyn diergelyke *Emolumenten* of *Accidentia* die men voor buytekansjes reekent, niet als enkelde *Occidentia* of Doodingen, die meenig een Ziele en Lichaam doen verliesen.

De Vroome, Getrouwe en Naauwgesette, behoeven hier over de neus niet op te schorten,

 of

of veel minder onwillig te worden; want 't is immers haar ſchult niet, dat onder ſoo veele Gerechte, ſomtydts een ſlechte gevonden wordt; en men vindt ſelfs onder de Geſterntens Honden en Draaken; ook kan 'er met de Letter S ſoo wel goedt als quaadt geſchreven worden.

DE BARBIER.

NAdemaal *David* een vreedelievendt Koning was, heeft hy ſyne Geſanten na den Nieuwen Koning *Hanon* afgeveerdigt, om ſynentwegen aldaar roubeklag te doen, en een nieuw Vreedeverbondt met hem aan te gaan. Doen

nu

nu de genoemde Afgeſanten aan het Ammonitiſche Hof quaamen, hebben de Heeren *Miniſters* over dit Geſantſchap achterdogt gekreegen, offe ook heymelyke verſpieders mogten zyn? Waaromſe dan den Koning bewoogen, deeſe Geſanten te beſchimpen, en hun haare lange Rokken, waar onderſe volgens s'Landts wyſe, geene broeken droegen, tot aan de billen te doen afſnyden. Dit was een groote beſchimping! Deſe goede Heeren, waaren daar over ten hoogſten beſchaamt; ja ſe ſouden ſelfs gaarne als de Bergwerkers achter ſchootsvellen aangedaan hebben, indien het hun toegelaten waar geweeſt. Dit was noch niet genoeg, maar de moetwillige Koning heeft haar ook de baarden halver weegen laaten afſcheeren; enſe dus ſpottelyk te rug geſonden. Doen *David* nu hoorde, datſe de raſende mot aan de eene zyde in hunne baarden gekreegen hadden; datſe half met haar, en half naar, half geſchooren, en half ruyg tot de ooren, te rug gekomen waaren, heeft hy hem aanſtondts bevoolen, ſoo lang tot *Jericho* te blyven, tot dat haare baarden wederom gewaſſen waaren 2 *Sam*: x: 5. Ondertuſſchen vergaderde hy met der haaſt een aanſienlyk leeger by een, en trok daar meede tegens de Ammoniten, om het geleedene ongelyk ſyner Geſanten te wreeken. Maar Koning *David*? hoort eens! laat ik je eens raaden! het ſchynt raadſamer, dat gy deeſe Mannen meede in het veldt neemt, want zy zullen boven alle andere Riddelyk ſtryden, om de geleedene hoon te wreeken; zy ſullen Vechten als Leeuwen; zy ſullen kampen als Tygers; zy ſullen ſlaan als *Martes*; zy ſullen ſtryden, ſonder ophouden, zy ſullen vechten ſonder moê

wor

worden; zy ſullen ſtryden, ſonder lafhertigheit zy ſullen tot den laatſten druppel bloedt vechten: zy ſullen voor de Overwinning, niet ophouden met vechten; en zy ſullen tot de verdelging der vyanden ſtryden; laatſe dierhalven met u te veldt trekken, om te ſtryden, te kampen, en te vechten! Neen, neen! zey *David*, dit moet niet, dit mag niet geſchieden; blyft gy lieden tot *Jericho* tot dat uwe baarden gewaſſen zyn. enz: Hier van kan men geen andere reeden geven, om dat 'er geene bygevoegt is, als alleen: dat de gemelde brave Heeren haaren eerlyken naam en achting behouden mogten. Want het is ſeeker dat indien zy ſoodanig met helve Kin pruyken gereyſt hadden, ſoo ſouden veele ſchendtongen op ſommige plaatſen, allerhande ſpotwoorden tegens hen uitgebraakt hebben. Kyk! kyk! ſoudenſe geſegt hebben, die gaſten ſullen het eene of andere uitgevoert hebben, dat niet veel om het lyf heeft; het zyn miſſchien Krygsofficieren, die de arme Saldaaten het haare ontſtoolen hebben? offe ſullen by de Vyanden een haasje gejaagt hebben? of moogelyk hebbenſe verboode brievewiſſeling met de Vyanden gehouden? enz: Op datſe nu niet ſoo qualyk berucht mogten worden, heeft *David* haar bevoolen ſoo lang in de Stadt *Jericho* te blyven. ô Eerlyk Man!

De ſeer verſtandige Philoſooph *Diogenes* gevraagt wordende: waarom hy ſynen baardt ſoo lang liet waſſen? Antwoorde daar op; om my te binnen te brengen, dat ik een Man, en geen lafhertig Wyf ben: En in der waarheit ſoo is dit een teeken, waar op het oog eerſt valt, en dat ons van het Vrouwvolk onderſcheidt. Hierom

om is dit deel ook ſoo hoog gewaardeert geworden, dat ſelfs gekroonde Hoofden en Roomſche Monarchen by haare baart geſwoorren hebben; gelyk ſulks onder anderen *Cuſpinianus* van *Otho* aanteekent.

Maar nademaal de Baardt, indien men hem in 't wilt en ſonder achtgeving voort laat waſſen, en in 't hondert heen groeyen, eenen Menſche heel onaanſienlyk maaken ſoude; ſoo heeft de Menſchelyke ſinnelykheit en ſorgvuldigheit middelen verſonnen, om de ſchoonheit van het aangeſigt, doordeſſelfs ſuyvering, lieflyker en aangenaamer te maaken.

Wanneer men nu eygentlyk begonnen heeft, om den baart gantſch en gaar, of ten minſten voor een gedeelte, weg te ſcheeren, kan ſoo naauwkeurig niet geſegt worden. Het ſeekerſte is, dat men hier toe verſcheyderhande manieren gebruykt heeft; gelyk dan noch hedendaagſch de Volkeren van de Canariſche Eylanden, den baardt met een vryſſteen af wryven; deeze deeden het met Glas; geene met Vlas; ja ſelfs waaren 'er eenige dieſe met vuur afzengden.

Men vindt veel waarden, welke de Barbiers tamelyk in haar werk na-aapen, waaromſe ook *Philander van Sittenwaldt* niet ſonder reeden onder de Barbiers telt, welke de beurs haarer Gaſten taamelyk weeten te ſcheeren; alhoewel het gantſch niet Chriſtelyk is.

De Barbiers ſelfs geven voor, dat het de waarden alleen niet zyn, welke haar onderſteek ſoeken te doen, maar ook noch veel andere, welke in deſe Wereldt na groote Rykdommen trachten.

Daar zyn veelerley middelen om ryk te wor-

den.

den. Sommige verschieten veel Loot, en krygen 'er veel geldt voor. Andere worden ryk door den pen, soo dat haar de *Schola*, een *Scala* of Leer is, langs welkese tot hooge Ampten klimmen. Meenig een wordt ryk met trouwen, en krygt door den gouden schat van een Wyf, een braven kluyt silver. Veele worden ryk door grooten Erffenissen, en de doodt verschaft haare brave levensmiddelen. Niet minder zyn 'er, die ryk worden, door Akkers en Wynbergen, waar doorse veele goederen vergaderen. Ja, daar syn selfs een deel Edellieden, welke door de pars ryk worden, en het parssen brengt haar meer in, als de Besschen en Velden: Wanneerse namentlyk haare boeren soo uitparssen, dat s'er erger uitsien, als *Davids* Gesanten voorgemeldt, welke *Ammon*, als een hovaardig Koning, de halve baarden liet affnyden, en alsoo maar aan een zyde barbierde; maar de Boeren worden aan alle kanten geschooren. 'T is niet sonder reeden geweest, dat de naam van den eersten Boer, *Kain* was, vermits dit al als voor een halve Prophecey mogt strekken, namentlyk dat de Boeren zo kaal als gladde heyen gehouden zouden worden. Hierom kan men het seekeren Boer niet qualyk neemen, dat hy op de vraag: of hy ook badt? Tot antwoord gaf: Ja, ja! Ik bidt wel neerstig, en voornamentlyk voor mynes Edelmans Paarden, datse lang moogen leven, en gesondt blyven; want indien deselve mogten komen te sterven, soo soude onse Edelman op ons willen ryden. De willige boomen worden op syn meest eens in het Jaar gesnoeyt; maar de Arme Onderdanen worden van haare al te harde Heeren, byna alle dagen gesnoeyt;
en

en het feest van *St. Bartholomæus* valt by haar byna alle Maanden, Weeken, Daagen en Uuren voor, vermits 'er altydt wat te villen is.

ô Wat swaaren Reekenschap sal het sweet en bloedt der Armen eens hier namaals vereysschen? Alwaar tusschen een Heer, en Knegt, tusschen U Ed: en Jou; tusschen een Arme Bloedt, en een Onedelen Edelman, geen onderscheydt sal zyn. Nu wordt de Boer by meenigen Edelman dikwils Hondt genoemt, en meenigmaal ook niet beter gehandelt: maar gelooft my, dat u dese Hondt hier namaals eens vervaarrelyk sal aanblaffen. Uw opene Helm op 't Waapenschildt, sal u aldaar niets helpen, vermits u open geweten toonen sal wat gy in uw schildt gevoert hebt, en u over uwe onrechtveerdigheit aanklaagen. Daar sal u het Edele Bloedt niets helpen, maar het bloedt der Armen, dat gy haar afgesoogen hebt, sal wraak tegens u roepen.

Veele, ja seer veele zyn'er, welke hooge en laagh Ampten waarneemen, en daar in neerstige navolgers zyn van *Judas*, vermits zy wegens de *Accidentia*, *Emolumenten* en toevallen, *Substantieele* en Hooftdieven worden. De Evangelist *Matheus Cap*: XXVIII. schryft van een Koning welke reekeninge met syne Dienstknechten houden wilde. Hier onder nu wierdt een ongetrouwe gevonden, die syn Heere thienduysent ponden schuldig was. Dat heet steelen! Nademaal nu deese ontrouwe Bediende niets hadde om te betaalen, heeft de Heere bevoolen, dat men hem soude verkoopen, Wat meer? Syn Wyf meede! Wat meer? Syne Kinderen al meede! Wat meer? Alles wat hy verder hadde! Maar waarom soude het Wyf moeten lyden,

voor

voor het geene de Man gedaan hadde? Daarom bedenkt het wel, gy alle dedieningen hebt! om dat zy de oorſaak was, dat hy zich in ſoo diepe ſchulden geſtooken hadde; om haarenthalven heeft hy ſoo veel geſtoolen, vermits hy met ſyn gewoone *Salaris* en iaarlyks inkomen, den pracht en praal van zyn Wyf niet konde goedtmaaken; zy was de oorſaak dat hy ſoo veel geſtoolen hadde, en daarom moeſt zy meede lyden. Diergelyke ſnaaken vindt men niet weinig, welke wegens den *Genitivus* den *Ablativus* ter handt neemen, om daar door haare Lyfſtukken met Dieffſtukken te onderhouden. Zyne geſtrenge, de wel Edele Heere, de Heere *Jonas Isfridus*, Domheer van Dampenhoek en Dampendal, heeft een Bediening, of deftig *Offitie*, dat brengt hem jaarlyks hondert Guldens op. Syne Vrouw Gemalinne treêd daar heen, als offe een Copy van *Cleopatra* was Zy heeft byna alle Maanden een pak nieuwe Kleeren; de rok moet gebloemt brokaat zyn; daar nogtans op deeſe Meſtvaalt naauwlyks anders als Varkens-bloemen waſſen: Het kleedt moet om, ende om, met goude kanten geboort zyn, om dat deeſe ſtinkende ſtrontvlieg, met geweldt een Goude Tor wil gelyken: De Muts moet konſtig doorbrooken en opgeſet zyn, op datſe dies te beter na een zyden-wurm huysjen gelyken mogt: Alles is aan haar ryk, behalven de hals, die is naakt en bloodt; alles is heel ende al verſtrikt en verbonden; was het geweeten maar vry? Ja ſelfs de Rooſenkrans moet met een boſch lint pronken; maar de Duivel lacht over ſulk een Wyquaſt: Haare ſchoenen aan de voeten, en handen, moeten alle nieuwe Maanen, nieuw

zyn. Om kort te gaan, deese opgepalleerde Mestvink kan met vier hondert Floren aan Kleêren niet veel uitrechten, vermits het Jaar lang en de *Modens* veranderlyk zyn. De Jaarlyksche uitgiften bedragen wel duysent Gulden, wanneer men het eene en 't andere reekent; ja eêr meer dan minder &c: Het Jaarlyksche *Salaris* is als gesegt hondert Gulden, het overige zyn enkelde *Accidentia* of veel liever *Occidentia*, by ons voor *Emolumenten* bekendt. Hy heeft en krygt veele deftige *Smeralia*, of wel *Diesalia*; en met een woordt gesegt, hy steelt wegens de overmaatige dragt en pracht synes Wyfs. De Zyworm der Vrouw, maakt dat de Worm des gewetens by de Man zich inspint; de *Manto*, *Mantil* en Mantel, die haar dekt, ontbloten den Man.

Men leest van veele arme, sobere, uitgeteerde heyligen, welker dorre staven tot groene en vrugtbare boomen opgewassen zyn. *Ruffinus* verhaalt; van seekeren ouden heyligen Vader, welke veele Jaaren door een mooye Vrouwspersoon opgepast wierd, en die deese Ouden in alles bediende; welke Fraaye Kok in veelen verdagt voorquam. Doen nu desen afgeleefden Man in een doodelyke siekte viel, en men het eynde synes levens reeds voor de deur sag, hebben hem seer veele dienaaren Godts besogt, en met h are geestelyke vertroostingen ondersteunt, waar voor hy haar van herten bedankte &c: Na dat hy nu van haar alle afscheydt genomen hadde, heeft hy te gelyk gebeeden, datse na syn doodt seekeren staf, dien hy haar overgaf, op syn graf wilden steeken, en by aldien deselve begon te bloeyen, groeyen en vrugten voort te brenge,

soo

ſoo ſoudenſe daar uit bekennen, dat hy geen ſchuldt hadde, wegens de verdagthouding deeſer Vrouw. Na ſynen Doodt, die niet lang daarna voorviel; hebben de arme Geeſtelyken ſyn verſoek voltrokken, en den dorren ſtaf op ſyn graf geſtooken Maar ſiet eens wat wonders! Aanſtondts begon deeſe ſtaf uit te botten, groen te worden, ja te groeyen en te bloeyen, en niet ſonder groote verwondering van een iegelyk vruchten voort te brengen. 'T is een groot Mirakel, dat een dorre ſtaf, een groenen boom werdt; maar diergelyke Mirakels ſoude ik iemandt byna alle daagen konnen toonen, vermits men dikwils genoeg ſiet, dat een bedelſtaf groeyt en tot groote Rykdommen komt Die Kerel, ſegt meenig een, heb ik gekendt, dat hy by myn Vader om Zoppe *ſuppliceerde*, daar na is hy hier een Leermeeſter geworden, heeft vervolgens een Weduwe getrouwt, welke hem door Geldt tot ſulk èen bediening geholpen heeft; want *Dona* en *Donna* hebben veel kragt, nu is hy een Boekhouder, wiens Vader een Aanhouder was, en hy heeft zich wat gerept, en in een jaar wel drie duyſent guldens over gewonnen; dat is te ſeggen met Barbieren met al.

Die ſnaak kendt my niet meer, maar ik ken hem des te beter; ſijn Vader was een geſleepen en ſpitsvinnig man, want zyn Ambagt was Naaldemaaken: ſijn Moeder was een ſchoon Wyf, want het was een Waſchters dogter en een ſchoonmaakſter van haar handwerk. Nu is deſe Kerel ſoo grootſch dat hy op een Wagen rydt, daar hy te vooren alles op ſijn voetjes moeſte afleggen; ſijne Bediening die hy tegenwoordig heeft, brengt hem wel duyſent guldens

op, behalven nog den eerlyken toebydt, ſoo dat hy in weinig jaaren een ſchoonen ſtuyver overgewonnen heeft; dat is te ſeggen met Barbieren metal.

Die Seigneur denkt niet meer, wie hy te vooren was, doen hy genoegſaam op een ſtroowiſch quam aandryven; doen hy eerſt te *Weenen* aanquam nam hy ſijn verblyf, daar een Eſel in de wieg legt, en hy ſpysde in de ordinaris van de Son; hy heeft nimmer geſtudeert, en nooyd vondt men meerder weetenſchap by hem, als doen hy de jonge Heeren volgde, om hen de boeken in het ſchool na te draagen; naderhand heeft hem ſijn Heer aan deſe Bediening geholpen, welke deſe Mof, indien hy niet moffelt, maar hondert guldens opbrengt, maar de profyten zyn ſeer groot; ſulks is wel na te gaan, vermits hy in de tydt van ſes Jaaren, twee ſoo ſchoone huyſen van ſijn overwinſt gebouwt heeft; 't Barbieren daar onder gereekendt.

Die Vent ſtapt en treedt in de hoogte, puur als of hy den Toorn van Babel de Kroon moeſt opzetten; ja hy loopt ſoo breedt en wydt als of een ſpik ſpelder nieuwe Switſerſche Broek aan hadde; wel! het ſal nog hoe langer hoe moyer komen! het mag my nog wel heugen, dat hy een koſtganger in 't Willige Raſphuys was. Voor deſen droeg hy een Mantel die wel na een ſeef geleek, of even als een Ruyter die in *Bataille* geweeſt is; nu pronkt hy als de Eſel op Palmſondag; hy heeft goedt praaten, want ſijne bediening, welke hy op een ſeldſaame en wonderlyke wyſe gekreegen heeft, brengt hem al een ſoet ſtuyvertjen op; 't ſedert hy die gehadt heeft, heeft hy omtrent elf duyſent Guldens

dens overgewonnen; en wat ſtaat hy nog eens te behuwelyken?

Ik wenſch u alle met malkander veel geluk, heyl, zeegen, welvaart, en fortuyn in uwe ondermeeningen, om wel voort te komen; doch paſt wel op, om u niet op een onregtmatige wyſe te verryken!

DE STERREKYKER of ASTROLOGIST

DOor den opſlag der oogen werdt een iegelyk, wanneer hy maar een weinig om hoog ſiet, gewaar, dat den Hemel hoog en verre van de Aarde afgelegen is, ook betuygen ſulks de Hemelſche Lichten genoegſaam, welke in zich zelfs

zelfs ſoo groot, en ons nogtang, weegens haare verre afſtandt, ſoo kleyn voorkomen. Want ſoo als de verſtandigſte Sterrekykers, voornamentlyk *Clavius* leeren, is de Sonne hondert en ſeſtig maal grooter als de gantſche Aarde, en nogtans komtſe ons naauwelyks ter groote van een Tafelbordt voor; waar van geen andere oorſaak, als der ſelver machtige verheit is, vermits ſy vier *millioen* duitſche mylen van ons ſtaat. De Sterren zyn ſoo groot, dat de klynſte achtienmaal grooter is, als de gantſche Aarde; ja volgens het ſeggen van ſommige 90 maal, of volgens noch andere zynſe 107 maal grooter als deſelve, daarſe ons nogtans ſoo kleyn voorkomen, als het ligt eener kaarſe; dit komt nergens anders van daan, als door haare verre afgelegentheit; nademaal de Sterren noch eens ſoo verre van ons zyn als de Sonne; want ſoo als alreeds geſegt is, is de Son vier *millioen* mylen ver van ons; van de Sonne tot de Sterren is wederom ſoo verre, en van daar na den bovenſten Hemel, is nog verder: ſoo dat een menſch die alle daagen hondert mylen opwaarts klom, 8000 jaaren lang ſonder vertoeven ſoude moeten klimmen, eer hy den bovenſten Heemel zou bereyken. Wanneer een Mooleſteen van daar vallen ſoude, en alle uuren tweehondert mylen vorderde, ſoo ſou hy eerſt in 90 daagen op de aarde komen. O! hoe verre is den Hemel van de Aarde!

Men mag dierhalven wel met *David* in heylige aandachtigheit uytroepen: *Pſ.* XIX: 2. *De Hemelen vertellen Godts eere, ende het uytſpanſel, verkondigt ſyner handen werk.* En men behoorde hier billyk de vermaaning van den Propheet *Jeſaias*

 plaats

plaats te geven: cap. XL: 26. *Heft uwe oogen op om hooge, ende siet, wie deese dingen geschapen heeft, die in getalle haar heyr voortbrengt, diese alle by name roept.*

De Deensche *Astronomus Tycho Brahe* heeft al in sijne jeugt een soodanige liefde tot de Sterren getoont, dat hy selfs al op de armen sijner Minne, geduurig niets anders deedt, als na om hoog te kyken, en met de vingers na de Sterren te wyssen. Doen hy naderhandt wat grooter wierdt, deedt hy byna niets anders als met een stuk kryt over al op stoelen en banken Sterren te schilderen; en na dat de rypere jaaren naderden, leyde hy zich met alle vlyt alleen op het studeeren in de Sterrenkunde. en bouwde daar na op het Eylandt *Ween*, een schoone Uranien of Sterrenburg, waar mede zich *Frederik* de tweede Koning van Deenmarken, sonder ophouden vermaakte. *Vide Erh: Weigelium in specul. Uran.* Ja, behalven het geene hem de Koning vereerde, besteede hy noch van sijne eygene middelen wel een Tonne Goudts aan de Astronomische Wetenschappen, en Instrumenten daar toe behoorende: Gelyk sulks *Lansius in Consult. Orat. L. pro Germ* bericht.

Aangaande de Planeeten of Dwaalsterren, welke een onmeetelyke tussenwydte lager, na de vaste Sterren volgen; deselve zyn gelyk bekendt is, seven in getal, en daar onder de Sonne de middelste, zynde haare naamen: *Saturnus*, *Jupiter*, *Mars*, *Sol* of de Son, *Venus*, *Mercurius* en *Luna* of de Maan. Met dese nu bemoeyen zich de Sterrekykers veel meer, als met de vaste Sterren. *Saturnus*, die de hoogste dwaalder is, hebben zy na een naauwkeurig onder-

soek

ſoek bevonden, dat hy aan beyde zyden zyne twee Trawanten heeft, welke rondom hem loopen, en van welke hy ſijn licht en ſchynſel ontfangt. Als meede, dat deſe Planeet de Aarde hondert en vyf en ſeſtig maal overtreft, en om trent neegentig duyſent halve *Diameten* of Aardkloots middellynen van de Son afſtaat.

Na *Saturnus* volgt *Jupiter*; welke veel helderder als *Saturnus* is. Hy heeft ook ſijn eygen ligt, vermits hy al te verre van de Sonne af ſtaat, namentlyk omtrent 40478 Aardkloots middellynen. Hy heeft noch vier andere Sterren, welke *Satellites Jovis*, of *Jupiters* Omloopers genoemt worden, die *Galilæus Galilæi* door ſijnen heerlykeñ *Tubus* of Verrekyker ontdekt heeft, en welke in ſeekere kringen, rondom hem loopen, en in helderheit af en toeneemen.

Mars is de naaſte aan *Jupiter* na de Son toe, over wien de Sterrekykers twiſten, of hy ſijn eygen ligt heeft, of het ſelve van de Sonne ontfangt. Sommige houden het met alle beyde, dat hy namentlyk ten deele van ſyn eygen ligt brandt, en ten deele van de Son verligt wordt.

Hier op volgt de Sonne, als de Keyſerin der dwaalſterren. Haar loop is ſoo vaardig, datſe alle uuren 266497 Duytſche mylen afleyt; of ſoo als andere reekenen 593233 en voor ieder Minut 9970 Duytſche mylen. Haare groote overtreft de Aarde omtrent hondert en ſeſtig maal. Niet tegenſtaande alle goedheit welke dit groote Hemelſche ligt aan de Aarde, en aan de menſchen daar op woonende, bewyſt, ſoo reekenen nogtans de Sterrekykers derſelver aanſtaande verduyſteringen op 't allernaauwkeurigſte uyt, en door gronden op het allerſorgvuldigſte derſelver vlakken.

 Mer-

Mercurius en *Venus* zyn de onvermoeyde Verſelders van de Sonne Keyſerin, om welke zy geduurig rondom lopen. Beyde ontfangen ſe haar ligt van de Sonne. Egter is *Venus* veel ſchoonder als *Mercurius*, en een van de laagſte Planeeten, behalven de Maan: en twee derdendeel kleynder als de Aarde.

De Maan dan is, wat de plaats belangt, de benedenſte; maar indien men haare heerlyke werking en nuttelyk ſchynſel aanmerkt, komt haar de rang aanſtondts na de Son toe. Zy verquikt en bevogtigt door haare koelte en nattigheit de Gewaſſen, welke de hitte der Sonne anderſints haaſt ſoude doen verleppen, en verdorren. Haare invloeyingen brengt Menſchen en Dieren duyſentvoudige goedheeden aan Maar of zy na de meening van *Pythagoras* eygentlyk bewoont wordt of niet? ſulks willen wy niet voor eene onweederſpreckelyke waarheit ſtaande houden.

Wat nu de werking der Planeeten in 't algemeen aangaat, deſelve zyn ſeekerlyk ſeer groot. Want, wy moeten de Sterren niet anders als ſchatkamers van Godt aanmerken, waar uyt hy ſyne gaven en goedheeden op een wonderbaare wyſe, aan de menſchen en aan de groote Wereldt meede deelt. Zy brengen Wolken, Sneeuw, Koude, Nevel, Dauw, Hitte, Hagel, Donder, Windt en Regen volgens de verordineering van Godt voort. Maar dat eenige Sterrekykers uyt dezelve geluk en ongeluk aan de Menſchen willen voorſpellen, ſulks is dwaasheit; en diergelyke onnutte Waarſeggery, welke dikmaals oorzaak van quaade uyteyndens zyn is billyk te verwerpen; want zulke voorſpelders uyt Starren, zyn lauter Narren.

DE

DE BARNSTEEN VISSCHER.

De Visſchers blyven Visſchers, en weeten meenig glas ſchoon te veegen, alſchoonſe met Barnſteen te Visſchen beeſig zyn. Onſe bekende Visſchers komen naauwelyks uit de Beek, of ze kyken al na de Beekers, waar in

in ze braave kuylen byten; maar dese, soo dra se uyt Zee als uyt een ruym sop koomen, kykense meede nog al verder na de ruymte van 't nat, om de siltigheit met een soppige peer wat af te spoelen: *poco non basta*: met weinig te drinken, zynse niet veel gedient; men zegt wel: Ik drink, op ieder wink, maar hen behoeft men niet te winken om te drinken, of met veel *Complimenten* daar toe te nooden. Zy zien de kannen en kruyken gaarne *Compleet vol*, en zyn ook selfs gaarne soo; schoon somtydts overal de Son schynt, soo is het by haar nogtans nat weer; maar nademaal zy het brakke water niet veel schaade doen, soo vermaakense zich liever met goede Wyn, of by gebrek van dien, met goedt oudt Bier; waarom het dan geen wonder is, dat hun de hayren somtydts daar van overeyndt rysen, als halfjaarige biesen; welke schoone lofspraak zy op hunne reekening hebben.

Wat de Barnsteen selfs aangaat, deselve is een taay en harsig sap der Aarde, 't welke uyt derselver aaren in zee vloeyt, en in deese door de sterke vloedt, een steenagtige hardigheit aanneemt. Hier van daan noemen hem de Latynen *Succinum*, *à Succo* van sap. By *Faber* vindt men, dat hy een Boomsap genoemt wordt. Want dus staat 'er onder de verklaaring van het woordt *Succinum*. *Hier onder moet gy het sap eenes Booms verstaan; vermits men verscheyde dingen die men op de aarde vindt, als meede allerhanden vliegen en wormtjes dikwils daar door siet schynen, welke daar in geraakt zyn, en wanneer dit vogtige wesen stolt, daar in besloten moeten blyven.* De Hoogduytschers noemen deesen Steen *Agtsteen*; welke naam sommige afleyden van 't woordt *Augen* (oo-

(oogen); als of men wilde seggen Oogensteen (*Augenstein*); vermits de reuk daar van seer dienstig voor de oogen is Men noemt hem ook *Bernsteen*, van het oude woordt *Bernen*; vermits hy, wanneer men hem aansteekt, of op de koolen legt, *bernt* of brandt. By de Grieken wierdt hy *Electrum* genoemt. De oude Duytschers noemden hem *Glessum*: mischien van Glessen of Glinsteren, om dat hy doorscheynende is, en als een glas glinstert; gelyk sulks *Corn: Tacitus* van de Lyflanders met deese woorden schryft: *Zy doorsoeken de Zee, en vergaderen op de drooge plaatsen en aan de stranden, onder andren, den Barnsteen, welken zy Glessum noemen, om dat hy als een Glas doorschynende is.*

De Barnsteen is voornamentlyk van vierderley soorten: sommige is swart van *Couleur*, en wordt *Gagat* genoemt, van de Rivier *Gaga* in *Lycia*; welke wanneer men hem aan 't vuur houdt haast brandt, en eenen lieflyken reuk van zich geeft: alhoewel andere deese *Gagathen* niet voor een soort van Barnsteen, maar voor een andere bysonder soort van steenen houden; wordende daar van hedendaags een groote meenigte in Vlaanderen en Jutlandt gevonden De andere drie soorten van Barnsteen, zyn Wit, Geel of Asch-Couleur: onder welke de witte de waardigste, en van wegens syne deugt voor den besten gehouden wordt.

De bequaamheit om den Barnsteen te Visschen hebben voornamentlyk de *Sudaners*, op het Eylandt by *Brusten* van haare Voorouders geleert. (Dit is een rechtsgebiedt in het Brandenburgsche Pruyssen, aan de kant van Lithauwen, alwaar dit Volk woont.) Wanneer de Windt

West

West of Oost waayt, en de Zee beweegt, dan loopt het Landvolk, dat op meer dan dertig dorpen daar rondom woont, met meenigte na strandt. De Mannen hebben dan gebraayde netten aan lange stokken gebonden, voor aan met twee armen, als een schep net, dat van vooren omtrent een El breedt is. Soo draa de Windt nu gaat leggen, en de Zee noch ontroert is, loopense met de Eb en 't afloopende Water naakt in Zee, en trekken met hunne netten de Barnsteen uyt de grondt, welke haar het oploopende water toegebragt heeft; als wanneerse te gelyk een seeker kruydt dat niet qualyk na Poley gelykt, en op de grondt van de Zee wast, ophaalen. Wanneer de Vloedt nu weer begint, en het water oploopt, draalense niet lang, maar begeven zich met hunne buydt na Landt. Seeker geleert Schryver in syne *Historia Succina* teekent aan, dat de Barnsteen-Visschers gewoonlyk op drie teekens acht geven, waar uytse een gelukige of slechte vangst voor spellen. Het eerste is, een seeker soort van Zee gras met breede bladen, dat boven op het water dryft, en blaasjes van gedaante als erten, en na barnsteen sweemen, meede voert, waar op gemeenlyk, een slechte vangst volgt. Het andere teeken, is meede Zee gras, maar met fyne gekrulde blaadjes, even als Venkel, en dit beteekent gewoonlyk, wegens de Barnsteen die daar in verwardt is, veel beeter geluk. Het derde en allergelukkigste teeken, is een Heesterachtig en struykig gewas, 't geene niet qualyk na Wyngaardsranken gelykt. De plaats nu daar dese teekens zich vertoonen, is maar sommige ellen groot, en tusschen dese ruymte moetense

Vis-

Visschen, en haar fortuyn soeken.

Men graaft ook Barnsteen uyt de aarde, die nogtans niet seer verre van Zee legt. De oorsaak daar van kan zyn, dat men voor deesen soo sterk niet daarna gevischt, of de Barnsteen aan strandt soo neerstig vergadert heeft; soo dat veel daar van is blyven leggen, en hoe langer hoe meer met het Sandt uyt Zee overstelpt is geworden, onder 't welke men hem nu weer opsoekt, maar nogtans in sulke meenigte niet vindt, als die uyt Zee gevischt wordt.

De Barnsteen-Visschers of soo genoemde Brand-Boeren, zyn van alle schatting vry, hebben ook vrye wooning, benevens een deel Bouwlandt daar by leggende tot haar onderhout; en voor soo meenigen scheepel Barnsteen als zy opvisschen, krygense een scheepel Sout in de plaats; want diergelyken Visschery, behoort als een eygen groot Recht aan de Heere van 't Landt, zynde niemandt geoorlooft voor zich te visschen, of den Barnsteen die de Zee opwerpt, op te soeken; vermits het selve in Pruyssen by swaare straffe verboden is, en eenige Opsienders daar over gestelt zyn.

In Pomeren staat in tegendeel het vergaderen van de Barnsteen aan ieder een vry, al wie maar wil, kan sulks onderneemen, vermitse daar niet veel gevonden wordt, en dierhalven ook niet veel kan maken of soo veel bedragen, dat men 'er Menschen op houden kan.

Onder de bovengemelde soorten van Barnsteen, is het geele soort het allerbequaamste voor de Konstenaars, om daar uyt allerhande aardige saaken te draaijen, wanneer se den selven na dat hy eerst in 't water gesuyvert is, op de Draaybank

bank brengen, en met nat krydt, ſchoon en glatweeten te doen worden, door den ſlypſteen te formeeren, en daar na door andere Inſtrumenten cierlyk weten op te maaken: Gelyk dan ook in de Konſtkamers van voornaame Heeren, allerhande raare ſaaken, uyt ſoodanige Barnſteen gedraayt, aan de Reyſigers getoont worden: Te meer om dat 'er zich, gelyk gezegt is, allerhande Blaaden, Kruyden, Rupſen, Vliegen, Muggen, Spinnen, ja ſelfs kleyne Kikkers en Eydasjes, &c. in vertoonen.

Wanneer het menſchelyke Herte met de Barnſteen vergeleeken wordt; ſoo ſoude het niet wel zyn, dat 'er een oude aar van een oude verdrietige ſaak of vyandſchap in bleef ſteeken: want deſe aâr komt van de bekende ſchadelyke oude aâr, namentlyk de Duyvel. Weg! weg! met den ouden ſuurdeeg. Weg! weg! met de oude vyandſchap, welke tot in nieuwe vriendſchap moet verandert worden.

De Barnſteen kan ons de gedagten in boeſemen, dat de menſche alle wraake moet laaten vaaren; want deeſe Steen gebrandt wordende geeft een lieflyken reuk: Even ſoo behoordt een Menſche, wanneer hy beleedigt wordt, dat met geen quaat, maar met goedtdaadigheit te vergelden. Geheel anders luydt de volgende hiſtorie.

Seeker Lakey, die een Gasconjer van geboorte was, hadde wat veel verval gehadt, en daar voor een ſilver ſak horologie gekogt. Vermits hy nu, volgens deſen Landaart, by ſyne makkers gaarne daar mede pronkte, vroeg hy haar geduurig: Offe niet weeten wilden, hoe laat het was? Deſe, om dat het hen laſtig viel, hem dat willende afwennen, lieten niet af van geduurig te vragen,

ſo

ſoo dat hy geen ruſt hadt, maar in een geſtadige beweeging van in een uithalen gehouden wierdt. Eyndelyk merkte hy datſe hem fopten, en ſulks verdroot hem geen kleyntjen, ſelfs ſoo verre, dat hy dreygde, de eerſte die hem weer na de klok vroeg, ſoude hy wat anders ſeggen. Op ſeeker tydt aan de deur ſtaande, gebeurde het dat een vreemde Lakey die geen ſonderlinge kennis aan hem hadde daar voorby quam, en hem by geval vroeg hoe laat dat het was? Waar op de Gaſconjer niet anders dagt, of deeſe was afgeſonden, om hem weer te plaagen, en gaf hem dierhalven, in de plaats van beſcheydt, een braave klap om de ooren. Waar op deſe, die ſulk een gevoelig antwoordt niet verwachte, weêr toeſchoot, en zy malkander braaf afroſten, tot dat 'er eyndelyk iemandt quam, die de barmhertigheit hadde, van hen een pot met water over den kop te gieten, enſe alſoo te ſcheyden. Men onderſogt de reeden van dit gevegt, en doen het bleek, datſe malkander niet al te wel verſtaan hadden: omarmdenſe malkaar, als een paar vertrouwde Vrienden, gingen 't ſamen na de kroeg, en dronken de queſte met een glas Wyn af.

De Zee is altydt brak en vrak, en toont alſoo ſelden een vriendelyk en ſoet geſigt; maar wanneerſe ter deegen vertoornt is, vertoont ſe zich, gelyk als onſinnig en raaſende. Want, wanneer de Vorſt der Sterren, de Sonne, achter een ſwarte gordyn van Wolken gaat ſchuylen; wanneer de Noord-Ooſt-Weſt-en Zuyde Winden met opgeblaaſene kaaken beginnen te loeyen; en wanneer het heldere Middagligt, met een beklagelyken rouwmantel bedekt wordt;

dan beginnen de Baaren der Zee ſoo oproerig te worden, als offe teegens de Wolken in Duel wilden vegten; dan begint dit natte Element, een ſoodaanige vinnigen toorn te vertoonen, dat men alle momenten den laatſten oogenblik meent voor oogen te ſien; dan wordt 'er niets anders gehoort, als een vreeſelyk geraas der verbolgene golven; ja daar wordt niets anders geſien, als een model en afteekening van den jongſten dag; men hoort, ſiet en gevoelt niets anders, als een verſchrikkelyk raaſen en tieren, ſuyſen en bruyſen, horten en ſtoten, dwingen en dringen &c: En daar en boven, moet men aanmerken, dat wanneer de Zee vertoornt is, ſoo werpſe alle vuyligheit van zich op ſtrandt, ja allerley ſtinkende aaſen en onſuyverheden maaktſe zich quyt, ſoo dat het den Menſche den Maag tot overgeven noodt. *Fœtida vomit: al wat ſtinkende is; geeſſe over*; ſegt *Picinelli.*

Een toornig menſche is de Zee niet ongelyk; want, by aldien men hem maar in 't minſte beledigt; by voorbeeldt als de Keuken meydt de koſt laat aanbranden; de Knegt breekt eens een glas; de Kinderen beginnen eens een quaadt muſyk te ſingen; de Vrouw ſpreekt hem toe, dat hy de Menſchen ſoo ligt niet geloven moet, en ſyn goedt op verloore ſchildtwagt uitſetten &c; Dan begint hy aanſtondts niets anders als de barre Zee te woeden te woeden en te raaſen, te raaſen en te tieren, te tieren en te ſchreeuwen, te ſchreeuwen en te bulderen, als of hem de raaſende mot in de harſens zat; als of hy een Tyger tot een ſuygmin gehadt hadde; als of hy in een vat holder de bolder van een Berg gerolt wierdt; ja hy wordt ten eenemaal onſinnig en raaſende,

en

en dat het aller Godtloofte is, foo braakt hy, even als de Zee, allerhande vuyligheit uit, allerhande fmaadt - fchelt - lafter - vloek - fteck - fchemp - en fpot woorden; ja hy hafpelt gantfche Legioenen Duyvels uit den bek, als of ze hem een Helfche Furie daar in gefponnen had, *Al wat maar ftinkende is, geeft hy over.* Fuy!

De Barnfteen Viffchers konnen ryke lieden worden, wanneerfe maar niet al te veel, alsze uit het water koomen, diepte der beekers peylen, en het gewonne geldt wederom aan gelagen befteeden; want, al wat van de nattigheit kont, en daar meede omgaat, wil al wederom na de nattigheit toe; en de gewoonte is de tweede natuur, volgens het feggen van de Philofophen.

De Menfch kan by het Viffchen van de Barnfteen de fagtmoedigheit leeren, om zich defelve te bevlytigen, en wanneer hem Godt brandende en benouwende ongemakken in de plaats van Barnfteenen toefondt, of hem deefe door quaade lieden toegevoegt worden, leeren bedenken, dat het Godts wille is, en dat hy zich altydt geduldig daar in moet fchikken.

DE DRAAYER.

Et Draayen, een der alderfraayſten Ambachten, is na men ſegt door *Talaus*, Suſtersſoon van *Dædalus* uitgevonden; men vindt Vorſten en Heeren, ſelfs gekroonde Hoofden, welke het geleert hebben, tot een uitſpanning haa-

haarer gewichtigen ſtaatsſaaken: ja het groote meeſterſtuk der Goddelyken Almacht, ik meene het ſcheppen der Wereldt-kloot, ſchyndt als een beginſel dezer Konſt te zyn. De Bruydt in het Hoogelied *Cap*: v: 14. pryſt de fraaye en wel gemaakte gedaante haares liefſtens boven maaten: ſeggende: *ſyne handen zyn (als) goudene ringen* &c: dat is te ſeggen, gantſch volmaakt; want alles wat gedraayt wordt, bekomt door de rondheit een ſoort van volmaaktheit.

Men vindt ſeeker werk der Draayers in de H: Schriftuur gemeldt, dat meenig een het herte in de ſchoenen ſoude doen ſakken; en dit is een Schryvers inkt-koker. De Propheet *Ezechiel* ſag eens: *ſes Mannen, met verſcheyde Wapenen uitgeruſt, naar het Altaar treeden, en een Man in het midden van hen, met linnen bekleet, hebbende een Schryvers inkt koker aan ſyne lendenen &c*: *Ezech*: *Cap*: IX: Die met het witte linnen bekleedt, was een Engel: Maar waar toe hadde hy doch een Schryvers inkt-koker in den Tempel noodig? Daar is immers groot onderſcheit tuſſchen een Kerk en een Secretary! Maar let hier wel op, gy onbedachte *Adamskinder*, daar is in ieder Kerk een Engelachtige *Notaris*, die alle gedachten, woorden en werken, van alle die zich daar bevinden, neerſtig opſchryft. ô Hoe veel heeft hy niet al waar te nemen! Daar ſtaat 'er een, die doet niet als zich geduurig heen en weer beweegen, gelyk een Haan op een Toorn; hy heeft meerder oogen als een Paauwen ſteert; wanneer de Prieſter ſegt: *Surſum corda &c*: *Heft uwe herten om hoog*! ſoo antwoordt deſe: *Habemus ad Dominam*: *Ja by het Juffer-ſchap*. OPGESCHREVEN. Ginter is 'er een,

 die

die doedt niet als Klappyen, verhandelt niets als de Reliquiën van het gefelfchap van giftren, en beklaagt zich feer over de kortheit van het nachtleven &c: OPGESCHREVEN. Hier knielt 'er een op een knie, als een Ketellapper die agter 't Landt loopt, houdt den hoek voor de bek, op dat men den wierook fyner grooten aandacht niet boven fyn hooft mag fien rooken hy kan naauwelyks wachten dat het Evangelium verhandelt wordt, of hy leeft al eenige Epiftelen die hy van fyne Beminde gekreegen heeft. OPGESCHREVEN Daar fit 'er eene welker kop foodanig met linten verwert is, gelyk *Abrahams* Ram in de ftruiken, het gantfche lyf, is net gelyk als een Lypziger Jaarmarkt, en verwacht niets anders als goede Koopluy. OPGESCHREVEN. Gy alle die u foodaanig gedraagt! zyt erger en ergerlyker als de Jooden, welke onfen Heylandt op eenen Berg Kruyften, maar gy doedt het in fyn eygen Huys.

Het werk der Draayers is feer vermaart, niet alleen in houtwerk, maar voornamentlyk in Yvoor, Been, Silver, Gout &c: Ja de Draayers fouden een foodaanigen Gildebroeder wel felfs voor een Efel houden, indien hy geen kans fag of gefien hadde, om uit het Efels Kinnebak van *Simfon*, wat fraays te hebben konnen Draayen De Draayer dient de Menfch in allerhande geleegentheeden Want, hy dient de oogen, en maakt haar Verrekykers; hy dient de Ooren en maakt haar Fluyten; hy dient de Neus, en maakt haar Snuyf en Balfem Doofen; hy dient de handen, en maakt voor alle Werktuygen Handtvatfels; hy dient de jonge Kinderen, en maakt haar Rammelaars en andere fpeelgereetfchap;

ſchap; hy dient de oude Paayen, en maakt haar een toom voor haare houte paardjen, te weeten een knop om de Rotting

Veele ſchoone Leeringen zyn 'er uit den arbeit der Draayers te haalen. God is ſelfs gelyk een ronden bol, welke meede van haar werk is; want een kloot ſal altydt na de laagte rollen, en haare gantſche neyging is den berg af; alſoo is Godt meede alleen den deemoedigen en nederigen geneegen *Godt is ſeer hoog, en ſiet ſeer leege om den geringen en nootdruftigen te helpen.* Pſalm CXIII. De Heere *Chriſtus* is na ſyne Zegenryke opſtandinge, aan *Maria Magdalena* in de gedaante van een Hovenier verſchenen. Wat deſe Hovenier in ſyne Thuyn plant en voortqueckt, weet men; wat hy niet voortplant, weet men meede. Kuyſche Lelien plant hy, ſchaamachtige Rooſen plant hy, demoedige Violetten plant hy: maar Mariolyn of *Majorana* bouwt hy niet; want, doen de Apoſtelen yverig met malkander krakeelden, *quis eorum Major eſſet &c:* Wie onder haar grooter was, heeft de Heer deeſen hoovaardigen *Major* aanſtondts verworpen, vermits hy de Demoedige alleen geneegen is.

Onder de voornaamſte gedraayde werken, wordt meede het *Schaakſpel* gereekent, dat de Latynen *Ludus Latrunculorum* noemen; dit ſpel heeft eenen Koning, eene Koninginne, Springers, Loopers, Kaſteelen, Boeren &c: In dit ſpel gebeurt het dikwils dat een Boer ſelfs de Koninklyke waardigheit verkrygt. Alſoo heeft de ervarenheit ook dikwils geleert, dat ſommige van een nederige en ſlechte afkomſt, door vlyt en neerſtigheit, maar voornamentlyk door eenen loffelyken en deugdſamen wandel,

groote Eer-Ampten en waardigheeden verkregen hebben; gelyk van *Sixtus* de V, *Benedictus* de IIX, *Urbanus* de IV, *Johannes* de XXII, bekent is; vermits het geene nieuwigheit is, dat een slechte en uit eene moerassige aarde optrekkende damp, tot een schoone en helder schynende wolke wordt; ook hebben wy een voorbeeldt aan *David*, welke het kaale Herders hoedjen, met de Koninklyke Kroon verwisselt heeft.

De houte en beene of yvoore Sandkookers, behooren ook onder het werk der Draayers, en konnen met haar strooysant en stof, de Menschen meede tot leeringen verstrekken; vermits het selve sandt en stof dikwils belet, dat de Schryver met syn schrift niet kladt, noch vlakken maakt of kladdebottert: Indien de gebrekkelyke *damskinder* zich haare sterffelykheit dikwils te binnen brachten, en voor oogen hielden, datse meede wel haast tot stof en assche konne worden, soo soudense seckerlyk een suyverder en onbesmetten wandel voeren. Het denken aan den doodt, is wel bitter, maar het gaat daar meede gelyk met de Pillen uit een Apotheek, welker bitterheit tot gesondtheit strekt. *ô Doodt, hoe bitter is de gedachtenisse van u* *Eccl:* XLI.

Dat alle Draayers vroom en redelyk zyn, sal niemandt gelooven, want het is bekent datse niet alleen hout, been &c. draayen, maar datse ook haaren Even naaste zomtydts een radt voor de oogen weeten te draayen; maar alle moeten zy denken dat 'er geen draatjen soo fyn gesponnen is, of het komt meede voor de Sonne.

DE BERGWERKER.

Oogelyk dat de naam der Bergen daar van daan komt, vermits zy diwils iets verbergen; voornamentlyk de allerkostelykste Minneralen en Metaalen, van welker oorspronk onder de *Peripatetici* en *Alchymisten* verscheyde meeningen zyn.

Geemeenlyk worden 'er ſoo veele Metaalen getelt, als doodt ſonden, namentlyk ſeven; te weeten: Quikſilver, Loot, Tin, Silver, Koper, Yſer en Goudt. Het laatſte is bykans het laſtigſte, om dat het ſeer veel quaadt in de Wereldt veroorſakt heeft, en en nog doet.

De ondervinding leert het, dat het Metaal in de Bergen gevonden wordt, even als een Boom, welke ſyne takken, ſoo wel dik als dun, door den gantſchen Berg uitbreydt, welke met der tydt, als meer en meer toeneemen; vermits zy de geſchikte ſtoffen (*materias diſpoſitas* na zich trekken, en in zich veranderen: Ook groeyenſe ſoodanig opwaarts, datſe met haaren top het operſte des Bergs bereyken, en zich aldaar vertoonen; het zy door blaauwe of groene dampen, welkeſe als haare bloem uit geven, of haare kleyne natuurlyke Aâren ſien laaten, Diergelyke vruchtbaare Bergen vindt men over al in de Wereldt, voornamentlyk in Duytſchlandt, Boheemen en Hongaryen, en *Bozius de ſignis Eccleſia Lib*: 22: *Cap*: 6. ſchryft daar van, dat alvoorens deſe Landen het waare en alleen Zaligmaakende Gelove hebben aangenomen, deſelve meeſtendeel onvrugtbaar van diergelyke Metaalen geweeſt zyn: maar na datſe zich aan de waare Kerke onderwierpen, iſſer geen Landt in de gantſche Wereldt zo rykelyk van Bergſtoffen voorzien als deſe.

Sulke heerlyke en nuttige Metaalen nu uit de Aarde te graven; daar toe heeft het Menſchelyke verſtandt, of veel eêr de gierigheit, bequame middelen en hulp bedagt, waar toe gravers vereyſcht worden, welke in 't algemeen Bergwerkers genoemt worden; deſe zyn ſeer arbeydſaa-

me

me Menſchen, die haar eygen graf dikwils vervaardigen, waar in ſe vergaan moeten. Hierom zynſe ook op de meeſte plaatſen gewoon, alvoorens zy zich in de dieptens begeven, eerſt van Vrouw en Kinderen afſcheydt te neemen, vermits zy een gedurige levens gevaar voor oogen hebben; ten deele van de Aarde, van welke zy ſomtydts overvallen en bedekt worden; als meede, van wegens de quaade geeſten, welke zich in grote meenigte in diergelyke Bergen ophouden, en ſeer dikwils in allerhandt gedaantens verſchynen; voornamentlyk als kleyne Kabauter-Mannetjes, welke even als de Myngravers met werken en graven beeſig zyn.

Schoon deſe Menſchen daagelyks veel Goudt en Silver graven en hanteeren, hebbenſe gemeenlyk nogtans ſelfs weinig geldt; vermits het arbeydsloon ſeer gering en ſlegt is; daar en boven zynſe veele ſiektens onderworpen, welke van de Aard-dampen en verſcheyde Minerale uitwaſemingen, ligtelyk ge-erft worden. Maar de Berg-Heeren, wanneerſe eenen goeden zeegen hebben, konnen haaſt groote Rykdommen vergaderen. *George Agricola de Nat: Metal*, ſchryſt, dat eene *Coenraadt* genoemt, in het Snekkebergiſche Bergwerk al ſyn haave en goedt verlooren hadde, en daar door gemeenlyk den Arme ſul genoemt wierdt; deezen ging heen om ſyn fortuyn anderwaarts te ſoeken, tot welken eynde hy in Lotharingen de Vorſtelyke Bergwerken aan nam, alwaar hy ſoodanig gezeegent wierdt, dat hy van ieder een *Coenraadt van Geluk* genoemt, en van wegens ſyne Rykdommen, door Keyſer *Maximiliaan* de Eerſte, tot Graaf verheven wierdt; vermits hy drie geheele Jaaren na

mal-

malkander, alle weeken ſeſtien hondert Dukaaten winſt hadde; maar vermits hy ſyne behoeftige Vrienden niet de minſte onderſtandt deedt, maar zich al te prachtig hieldt; heeft hem Godt wederom in ſoo grooten Armoê geſtort, dat hy ten leſten ſyn leven in een Gaſthuys heeft moeten eyndigen. Dit mag wel heeten: *De gratia ſpeciali, mortuus eſt in Hoſpitali.*

Petrus Glunatenſis ſchryft iets wonderlyks van een Boer, welke voor Bergwerker wilde *ageeren.* Tot dien eynde klom hy in een diepte; maar doen hy in 't midden ſijner arbeydt was, is de gantſche ingang door een meenigte aarde die inviel en uitkabbelde, verſtopt en gedempt geworden, ſoo dat men deſen armen bloedt onmooglyk konde redden, en hy gedwongen wierdt, een gantſch Jaar in deſe diepte te blyven, waar in hy niet alleen levendig, maar ook fris en geſondt bleef. Geduurende deſe tydt is alle weeken 's maandaags iemandt by hem gekomen, die hem een brandende kaars, om in dit duiſtere hol te konnen van zich ſien, benevens een broodt bragt, waar van hy agt dagen lang de koſt hadde; op het eynde van 't Jaar is hy door een van de Bergwerkers, die het gantſche Jaar door in dit gebergte gearbeydt hadde, ondekt en gevonden, aan wien hy alles omſtandig verhaalde: waar uit men konde merken, dat ſyn Wyf, welke hem waande doodt te zyn, alle Maandagen een Miſſe voor hem hadde laten leezen, en een broodt benevens een kaars aan den Prieſter geoffert. Onder anderen heeft de gemelde Boer beleeden, dat het maar op eenen enkelen maandag gebeurt is, dat de Keers en het Broodt agter bleven; en men heeft in 't onderſoeken bevon-

vonden, dat de Boerin wegens veele verrichtingen en verhinderingen, op denſelfden dag juyſt geen Miſſe hadde laten doen. *Clun.* 2. *cap.* 2.

Het eerſte werk der Bergwerkers is niet, het neerlaten, het aanſetten, het breeken, het ſpringen laaten, het afſlaan, het uytkomen, het ſchacht of ſtollen dryven; het vereffenen, het aanleggen, het in ſtukken ſlaan, het ſmelten, het ſcheyden &c. Maar haar eerſte en te gelyk loffelykſte Arbeydt is het bidden: want alvoorens zy zich in de diepte der aarde begeven, zyn ſe gewoon met geboogene knien, en opgeheve handen te bidden, en den Almachtigen Godt om beſchutting en beſcherming te verſoeken; 't welk buyten twyſel de reden is, dat ſulke arme menſchen meermaals uyt het oogenſchynlyke levensgevaar geredt worden; daarom geloove ik ook dat ſulke arbydſame bloeden, haar ſtukjen broodt ſoodanig in de Bergwerken winnen, datſe daar benevens niet verlieſen, het geene de Heere *Chriſtus* op den Berg *Thabor* aan de drie Apoſtelen getoont heeft: namentlyk de Hemelſche Heerlykheit.

DE ALCHYMIST of GOUDMAKER.

DAar is gevischt. Door wie? Door *Petrus* Waar? In Zee. Wanneer? By Nagt. Met wie? Met syne Makkers? Waarom? Op dat zy de Visch mogten verkopen en te eeten krygen. Hoe lang? De gantsche Nagt en dat met veel vlydt en arbeydt.

Maar

Maar wat hebbenſe gevangen? *Nihil* op 't *Requeſt*; *Nihil*, niets Zy trokken en haalden het net; dan op dan neer; dan hier, dan daar; dan diep, dan ondiep; dan recht, dan ſlecht. Wat is 'er in het net; *Nihil*, niets. Zy viſchten, een twee, drie, vier, vyf, ſes, ſeven, acht, negen thien uuren, &c. Hoe veele Centenaars? Hoe veele ponden? Hoe veele Viſſchen hebbenſe gevangen? Miſſchien, thien, negen, acht, ſeven, ſes, vyf, vier, drie, twee of een? Neen, niets niemendal. Den H. Abt *Hermelaudus* in Vrankryk, den Heyligen *Francisco*, in Italien, den H. Biſſchop *Ludgerus* in Vrieslandt, den H. Biſſchop *Malchia* in Yrlandt, den Z *Johan Lochelius* in Boheemen, zyn de Viſſchen aan ſtrandt in 't gemoedt komen ſwemmen, ja ſelfs in 't ſchip geſprongen en hebben zich vrywillig gevangen gegeven. Maar *Petrus* heeft de ganſche Nagt geviſcht en niets gevangen: Niet ſoo veel als 't in een oog konde geborgen worden heeft hy gekreegen; hy heeft *gratis* of om Gods wille gearbydt, en heeft nogtans niet een graat gevangen; niets, niets.

Een Goudtmaaker ſorgt, ſoekt en bemoeyt zich, niet alleen een gantſche nagt, een gantſche dag, een gantſche week, een gantſche maand, een gantſch jaar door, maar ſelfs veele Jaaren na malkander, hapt hy naar 't geldt, als de Walviſch na *Jonas*; hy ſoekt naar 't geldt, als de Bruydt in 't Hoogeliedt na haaren beminden; hy ſlikt naar 't geldt, als *Saul* na de Honing; hy grypt naar 't geldt als *Rachel* na de Afgoden haars Vaders; hy vergadert geldt als *Ruth* de Kooren ayren &c. Maar na ſoo meenigvuldigen langen, harden arbeydt, wat nuttigheit en voordeel trekt hy daar van

van? Soo veel als *Petrus* met ſyn Viſchnet. *Nihil*, niets heeft en trekt hy 'er af.

Een Alchimiſtiſch Goudmaaker heeft dag nog nagt geen ruſt. Onſe Lieve Heer en Heylandt was ſoo goedaardig over ſyne Apoſtelen, dat hy hem ſelfs belaſte wat te ruſten; maar de Geldt-Duyvel plaagt de Alchymiſten ſoodaanig, dat hy hun geen ſlaap nog ruſt gunt. De Heere heeft van *Petrus* en ſyne twee Meedemakkers verſogt, maar een uur met hem te waaken; maar de Goudt-Duyvel wil en eyſcht vande Goudtmaakers, datſe de gantſche nagt niet ſullen ſlaapen. Van de Goudtmaakers is het waar: Zy ſien, ſoeken, woelen, vloeken, waaken; ſorgen, wagten, borgen, kampen; ſtryden, vliegen, gaan en ryden; zy kruypen, ſtaan, gaan, loopen en byten; plukken, maaken, breeken en rukken; zy vercieren en vieren; zy hurken en ſitten; hoeſten, poeſten en ſweeten, ja ſonder eeten, en wanneerſe dit alles gedaan hebben, wat hebbenſe daar meede uitgewelkt? *Nihil*, Niets.

Die geene welke al te ſterk geloven, dat 'er waarlyk Goudtmaakers gevonden, worden, willen ook ſtaande houden, dat 'er ſulke Konſtenaars in de Wereldt geweeſt zyn, welke deſe groote verborgentheit ontdekt hebben. Wy laaten het voor 't geene het is, of *Hermes Triſmegiſtus*, die een Egyptiſche Wysgeer was, welke gelyk als ſommige willen, ten tyde van *Ninus* in het Jaar der Wereldt 2076 leefde, den Philoſophiſchen ſteen in der daat gehadt heeft, of niet; en of de ſoo genoemde Koning *Geber*, welke noch by de *Alchimiſten* tegenwoordig in roemruchtige geheugenis ſwerft, en omtrent hou-

hondert Jaar na *Mahomet* bekendt was, dese Goudmaakende weetenschap beseten heeft. De tyden en Landen, waar in deselve geleeft hebben, zyn ons ver van de handt, soo dat men in soo veele Eeuwen, tydt genoeg gehadt heeft, om diergelyke saaken te bedenken. Maar aangaande *Nicolas Flamel*, aan wien Vrankryk waant eenen Goudtmaaker gehadt te hebben, welke in 't Jaar 1409 tot *Parys* bekent was, en meer als vyfthien hondert duysent Daalders besat; soo seggen sommige met meer waarschynelykheit, dat hy zich door het plunderen der Jooden, soodanig verrykt heeft, vermits hy veel met de *Finantie* te doen hadde: Maar alsoo hy bang was, dat hy benevens *Jean Montaigu*, wien de Hertog van Bourgondien daar na den kop voor de voeten liet leggen, mogte opgesogt worden, soude hy voorgegeven hebben, dat hy het veranderen der Metaalen hadde uitgevonden. Des niettegenstaande heeft hy verscheyde Geestelyke gestigten in *Vrankryk* gebouwt, waar onder *St. Genevieve des Ardents* en *St. Jaques de la Boucherie* zyn, alwaar men syn Borstbeeldt siet; zynde hy benevens syne Vrouw *Petronella* op het Kerkhof *St. Innocenz* begraven. Alschoon de liefhebbers van de Konst veel werk maaken van *Raymond Lullius*, welke van *Majorca* van geboorten was, waar heen ook syn Lichaam Ao. 1315: in gebracht geworden, en zich bemoeyen te bewysen, dat hy waarachtig een Goudmaaker geweest is: Soo is het nogtans ook bekent, dat men hem niet ten eenemaal sonder reeden verdagt gehouden heeft, dat hy een groot Meester van de swarte Konst geweest is; en dat het goudt dat hy in den *Towr* tot *Londen* maakte,

alſchoon het proef hieldt, nogtans in goedheit geen waarachtig goudt evenaarde.

Van *Theophraſtus Paracelſus* ſegt men ook dat hy veel gedaan heeft in deſe Konſt. Maar wanneer men de ſaak wel inſiet, ſal ſyn verandert Quikſilver, al ſoo min waarachtig goudt geweeſt zyn, als ſyn Chymiſch middel met de belofte over een quam, waar door hy verſeekerde, dat een Menſch veel hondert Jaaren lang ſoude konnen leven; want hy ſelfs deedt daar van een ſlegte proef, vermits hy Ao 1541. in het 48 Jaar ſynes ouderdoms de ſchult der natuur tot *Saltzburg* betaalde, alwaar hy op het Kerkhof van *St. Sebaſtian* begraven legt. Waar uit blykt dat deſe Konſt ydel is.

De H: *Gregorius Hom*: 15. *in Evang*: toont en wyſt de regte manier aan, om Goudt te maaken, wanneer hy ſegt: *Indien gy Beminde Broeders! waarlyk verlangt ryk te worden, ſoo bemint de waare Rykdommen die in deugden beſtaat.*

Wel getroffen!

Maar aan de andere Goudtmaakers, welke door haare Poeyers en Tinctuuren andere Metaalen in Goudt willen doen veranderen, behoorde men deſelve belooning te geven, welke Paus *Leo* de X. eertydts aan ſoodaanig een onnut Menſch gaf; want wanneer deeſen Bedrieger hem een Boek opdroeg, van de Konſt om Goudt te maaken, en reets in verlangen was, wat koſtelyke gift ſyne Heyligheit hem daar voor geven ſoude, ſtelde hem de Paus een groote leege Beurs ter handt, ſeggende daar by: dat hy deeſe nu door ſyn konſt vol konde maaken. Deſe raadt is goedt voor alle ſoodanige *Laboranten*.

Wat doedt de Begeerte tot Gelds niet al!

DE DROGIST.

DE waaren der Drogiſten zyn meerendeels ook Apothekers waaren Het onderſcheydt beſtaat alleen daarin, datſe de Aphotheekers het zy enkeldt, of onder malkander gemengt, tot Artſenyen gebruiken, en naderhandt haare

Poeyers, Pillen, Extracten, Olyen, Salven en Pleysters duur genoeg laaten betaalen: waar tegens de Drogisten meer voor Kooplieden ageeren, welke diergelyke Drogereyen, eensdeels, in de eerste form, en nog onbereydt, by groote partyen, en van verre plaatsen beschryven, en naderhandt in deselfde gedaante, soo als zyse ontfangen, wederom verkoopen, en wegens derselver beryding andere laten sorgen. &c: Een meer dan gemeen Drogist verschilt van een gemeen Kruydenier daar in, dat hy uitneemende syne kostelyke, en voornamentlyk tot de Artsenyen dienende waaren te koop houdt, en gelyk als tusschen een Kruydenier en Apotheeker te stellen is; ook moet hy eeven als de laatste, de kragt en werking van allerhande Kruyden, Specereyen, en veelerhande vloeyende saaken uit gedroogde sappen, Compositien, Tincturen. Olyen, Geesten, Mineralen, Planten en Dieren kennen; en daarenboven even als de eerste (namelyk de Kruydenier) benevens synen Koophandel in Drogereyen, op sommige plaatsen ook veel gemeene en in de Huyshouding dienende saaken houden.

De Plaatsen daarse hunne waaren van daan haalen, zyn, om soo te spreeken, alle vier de deelen der Wereldt, vermits de natuur haare gaven soo verdeelt heeft, datse in ieder derselven iets sonderlings heeft voortgebragt. Voornamentlyk heeft *Asien*, *Egipten*, en het soo genoemde *Oostindien*, hier in eenig voorrecht; waarom dan de groote Drogisten, diergelyken men 'er in *Vrankryk*, *Hamburg*, *Neurenburg*, *Augsburg*, *Leipzig* &c: veele vindt, hunne Correspondenten meest te *Venetien* en *Amsterdam* houden. Op

de

de eerste plaats, om dat aldaar nog eenige voetstappen van de voorgaande Orientaalsche Negotie gevonden worden; maar op *Amsterdam*, om dat aldaar nu allerhande Oost en West-Indische Rariteyten te koop komen, welke hier op te noemen, ons voorneemen voor dese reys niet is: Maar om 'er in 't algemeen iets van te seggen, dient, dat 'er in de winkel van een goedt Drogist moet gevonden worden:

1. Allerhande gedeeltens van Dieren, als van Geyte ballen, Spaanse vliegen, Bevers balletjes, Hartshooren, Elandtsklaauwen, Mumien of Menschenvleesch en Harsepannen, Kreeften-oogen, Struys Eyeren, Muskes. &c: Als meede allerhande Vet, als: Menschen-Slangen-Dassen-Beeren-Harten-Vet &c:

2. Allerhande Speceryen: gelyk daar zyn Nagelen, Kaneel, Saffraan, Witte-Spaansche-Lange- en Swarte- Peper &c.

3. Allerhande confyte en ingeleyde saaken, als: Kalmus, Gember, Nooten &c.

4. Allerhande Verwen, als Schulpgoudt, witte en roode Bolus, Menie, Orleaan, Florentyns-en Zegel- Lak &c:

5 Allerhande Basten en Schillen van Boomen en Vrugten, als: Oranje- en Granaat Appelen, *Quina*, *Quina*, Tamarisquen hout &c:

6. Allerley Bloemen, als: Rosmaryn, Granaat bloeysel, Camillen, Lavendel bloemen &c:

7 Allerley Blaaden, als: Laurier en Senebladen &c:

8. Allerley Vrugten, als Vygen, Daalen, Genever en Laurier bessen, Pistachjes &c:

9 Allerhande Gommen, vloeybaare stoffen, en opgedroogde sappen, als: Amber, Aloe,

Duivels drek, *Gummi Animæ*, Myrhe, Wierook, Wynſteen, Terpentyn &c:

10. Allerhande Kruyden, als: Alſt, Leverkruydt, Hartstong, Thee, Eer en prys &c.

11. Allerley Edelgeſteentens, als: Amethiſt, Bezoar, Carniol, Chryſolit &c:

12. Gemeene ſteenen, als: Albaſt, Chryſtal, Zeylſteen, Puymſteen, Amaril &c:

13. Veelerhande Houten, als: Paradyshout, Rooſenhout, Pokhout &c:

14. Allerhande ſaaken, die uit Zee komen, als: Coraalen, Schelpen, Slakken, Peerlen, Agaathen &c.

15. Allerhande Metaalen, en Mineraalen, als: gebrandt Koper, Aluyn, Spiouter, Quikſilver &c.

16. Allerhande gediſtileerde Olyen, als: Alſt, Anys, Rosmaryn Oly &c.

17. Allerley gemeene Olyen, als: Amandel-Hennep Terpentyn- Noot- en Boom Olye &c.

18. Allerhande Geeſten, als, Sterkwater, Geeſt van Swavel en Salpeter &c.

19. Allerley Wortelen, als- Angelica, Calmus, Contrayerva, Doronicum, en Alantwortel &c.

20. Allerley ſouten, als: Salarmoniak, Salpeter, Wynſteen-Sout &c.

21. Allerley Zaaden, als: Worm-Zaat, Cittroenen en Oranjen pitten, Lynzaat &c.

Alle welke ſaaken in andere Werken wydloopig beſchreven worden. Dat nu een Drogiſt, in alle deſe dingen groote ervarenheit, en een lange practyk in ſyn beroep dient te hebben, ſal niemandt loogenen, als die zich aan het gevaar bloot wil ſtellen, om voor goede, quaade,

voor

voor nieuwe en verſche, oude en verleegene, en voor nuttelyke en heylſaame, ſchadelyke en gevaarlyke waren te ontfangen.

Men kan ook de Olyen en Eſſenzen vervalſchen, 't welke in dien het een Drogiſt doedt, ſal hy daar door eyndelyk ſelfs verdrogen, en niet alleen de Kalanten verbannen, maar zich ook ſelfs de eeuwige ſtraffe op den hals haalen.

Hier mede weeten onder anderen de Italianen meeſterlyk om te gaan, vermits zy de geſtampte Bloemen, welruykende Kruyden en Houten, met geſchilde Amandelen, laag om laag, in houte of Tinne doozen eenige daagen ſtaan laaten, en daar na in een ſtaale pars uytparſſen, dan hebbenſe de Olye van de Amandelen, 't welke de verf en den reuk der Bloemen, of het geene daar meede verteert is, tot zich genoomen heeft. Op deſelfde wyſe handelen ſe ook met de Speceryen. Maar nademaal deſe Oly reedelyk dik en vet is, en dierhalven het bedrog van veele gemerkt is geworden; hebbenſe een ander middel moeten uytvinden, namentlyk geſuyverde Spyk Olye, waarmeede zy de Speceryen weeken en daarna overhaalen als wanneer de Spyk Olye ſyn eygene reuk verlieſt, en den Kruydigen reuk der Speceryen na zich haalt; maar een druppel ſuyvere en oprechte Kruydige Olye, is beeter als ſes andere die met Spyk Olye gemaakt is. De Olye ſuyver en oprecht uyt de Speceryen gehaalt ſynde, is ook veel eelder van reuk, en ſcherper op de tonge, als de geene die vervalſcht is. In 't aantaſten is de opregte fynder, en doordringender, als de vermengde, maar de vervalſchte is vetter.

Gelyk 'er met de Olyen gehandelt wordt, alſoo leven de bedriegers ook met de *Eſſenzen*, gelyk

 men

men ſien kan wanneer de Brandewyn maar geverft, en van de Bloemen, Kruyden, Houten, Wortelen, Speceryen en diergelyken na datſe geweekt zyn, afgetrokken wordt, en niet als een aanwaſeming van reuk heeft, welke in korten tydt vergaat en vervliegt.

Wat de Koſtelykſte Speceryen. Minerale en Reukwerken by en voor de Menſchen zyn, dat is het Heylige gebedt by en voor Godt, want het heeft eenen uytmuntende Lieffelyken reuk, welke Godt boven maaten welbehaagelyk is.

Judith, een Adelyke *Dame*, welke anderſints meer hieldt van de roode couleur der ſchoone blooſende Schaamachtigheit, als van het hoveerdig blanketſel. *Judith*, een Adelyke Juffer, welke anderſints het ſtof en de Aſche der menſchelyke nietigheit meer voor oogen hadde, als het ſtinkende hayr Poejer op 't hooft. *Judith*, een Adelyke Matroon, welke anderſints meer van het Cieraadt der ziele, als van de ydele pronkery des Lichaam hieldt; heeft nogtans eens deftige pronk kleeren aangedaan, en zich met de koſtelykſte vrouwe Cieraaden verciert, en is daar meede, na datſe een yverig gebedt verrigt hadde, heel ſtout-en heldenmoedig na het groote vyandlyke leeger van *Holofernes* geſtapt, hebbende van te vooren eerſt aan de Inwoonders der Stadt *Bethulia* de ſeekere hoop van Overwinning gelaaten. Maar ô ſtoutmoedige *Judith*! waar zyn uwe wapens? welk is uw geweer? wat is uw ſchildt? waar meede gy eenen ſoo machtigen vyandt meent te overwinnen! Gy zyt eene uyt het ſwakke vrôuwelyke geſlagt, welke liever de teêre handjes in geperfumeerde handſchoentjes ſteeken, als datſe tegens den vyandt de vuyſt toonen,

nen, ſtryden, vegten, kampen, ſteeken, houwen of ſlaan ſouden; want, ſulks hoort en komt den mannen toe, volgens de *Gramatica*, welke ſegt, *Quæ maribus ſolum tribuunter*, *Maſculaſunt*; (dat het geene den mannen alleen kan toegeſchreven worden, Manlyk is;). Waarvoor ſommige drinkelingen *Vaſcula ſunt* leeſen. ô Grootmoedige *Judith*! *Generis Maſculini* kont gy niet zijn, *Generis Fœminini* wildt gy niet zyn, ſoo weeſt dan liever *Generis Neutri*; want hier in gaat de *Neutraliteit* op de ſeekerſte voeten. Neen! neen! ſegt *Judith*! Ik wil gaan, ik wil ſien, ik wil ſtryden, ik wil overwinnen! Veel Geluk, ô dappere *Judith*! in dien dit ſoo uytvalt, ſoo willen wy naderhandt van enkele blydſchap juychen; de eerſte ſyllaab uwes naams met Jubel herhaalen, en ju! ju! roepen. Maar hoor eens! Waar is uw leeger? Ik vinde niets by u als een ſlegte *Retroguardi*, en deſe is uwe Volgſter en Kamenierſter. Merkt nu, gy Chriſtenen! in wien de dappere *Judith* haar vaſte en ſeekere Victorie gegrondt hadde; namentlyk: Bidt; zeyde *Judith* tot de Burgers der Stadt *Bethulien*; Bidt! dat Godt myn aanſlag beveſtigen mag. Soo dat men ondertuſſchen niets te doen hadde, als voor haar te bidden.

Na dat nu de ſtouthertige Heldin *Judith* ſelfs gebeeden, en al het Volk met grooten ernſt en yver tot Godt geroepen hadde, en haare Zielen met vaſten en bidden voor den Heere verootmoedigden; ſiet! ſoo is ſoodanigen Overwinning en de wereld door vermaarde *Victore* tegens *Holofernes* verkreegen geworden.

De algemeene vyandt van het menſchelyke Geſlagt, loert op ieders neyging, en brengt haar

ſoodanige ſaaken voor het geſigt, of geeft het haar in gedagten, waar door hy merkt, dat het herte allerligſt getrokken, en de wille geboogen wordt. Dit heeft de helſche booswigt ſelfs beleeden tegens den H. Abt *Macarius*, volgens het verhaal van *Auguſtinus*. Want wanneer deſe Heilige Man eens ganſch alleen in de Woeſtyne wandelde, ſag hy den Duyvel aankomen, uytgedoſt als een Drogiſt, met een gantſche marſch van glaasjes, doosjes &c. beladen en omhangen, als of hy daar mede na een Jaarmarkt wilde &c. De H. Man vroeg hem hier op: waar hy heen wilde? en wat ſoo veele doosjes, glaasjes, &c. beteekende? Waar op de Duyvel antwoorde: Deſe brenge ik uwe meedebroeders; en daar in zyn allerhande ſaaken, op dat ik een iegelyk mag voor dienen en ingeven, waar toe hy buyten dien het genegenſte is.

Die tot hoovaardye geneegen zyn; deſen geef ik niet anders in, als enkelde gedagten van hooge ſaaken, van verſchyningen, van openbaringen, van lof en hoogachting der Menſchen, van eygen welbehaagen in goede werken, van de verachting van andere, van groote Ampten Eere &c. Is 'er iemandt die geneegen is tot geylheit; deſe ſchildere ik allerhandt Perſoonen Geſelſchappen en t' Samenſpraaken voor, en geve hem de allerſchadelykſte inbeeldingen in, dat hy zich in vermaake en deſelve begeerdt. Is iemandt tot Toorn geneegen; deſe geve ik allerhande argwaan en ligtveerdige vonniſſen in, waar meede hy alles uitlegt, wat andere ſpreeken of doen, en op dat hy alſoo tegens haar toorn, kyvery, krakeel, haat en vyandſchap draagen mag. Die tot vreeten en zuypen geneegen

gen is; desen prente ik allerley gedagten van veelderhande spys en drank, en van allerhandt lekkerbeetjes in, dat hy deselve, onder den dekmantel en schyn van noodtsaakelykheit en gesondtheit mag soeken, gebruiken, voor en buitens tydts zich daar meede overlaaden, en daar door tot den dienst Godts verdrietiger, en tot alle ondeugden bequamer mag worden. Die tot luyheit en traagheit geneegen is, desen verbeelde ik groote beswaarnisse in goede werken, op dat hy se mag laaten, en veroorsaake in hem verdrietigheit, onlust, en kleynmoedigheit, op dat hy tot den dienst Godts luy en traag mag worden en de gemakkelykheit synes Lichaams meer en meer mag opvolgen: En even als een Voogelaar acht geeft, op de tydt, wanneer ieder soort van Vogels gemakkelykst gevangen wordt; of een Visscher wanneer ieder soort van Visch best byten wil, en aan een iegelyk altydt sulk aas voorlegt, of aan den hoek en hengel doedt, waar op hy het liefst aast; alsoo neeme ik meede de gesteltheit der Menschen waar, soo wel wat haar Lichaam als gemoedt betreft. Wanneer hy vrolyk, wel gegeeten; wel gedronken, leedig, onaandachtig, nalaatig in het gebedt, of andersints kleynmoedig is; dan breng ik hem het geene voor, waar na hy meest haakt, of meest genegen is, enz: en aldus doe ik dikwils een ryke vangst.

Voor desen Drogist, moeten zich alle Drogisten wachten, op datse niet door hem en syn Drooge Geesten, hier namaals met eeuwige pyn moogen eeuwig gedroogt en gepynigt worden.

Wat sullen wy seggen van sulke Quaksalvers, Jan Potagies en diergelyke *Canaille*, welke dikwils

wils

wils een slegte en seer geringe saak hebben; daar meede voor den dag komen stryken, snorken, pochen en roemen deselve, boven alles wat genoemt kan worden, ja boven alle Drogereyen van Oosten en van westen komende; houdende styf en sterk staande, dat nooyt geen Mensch geweest is, die een soodanig *Arcanum* (of liever *Nar canum*) of verborgentheit aan de Wereldt geopenbaart heeft, datse dan lang en breedt weeten uit te meeten en op te swetsen; en wanneer men het ter deegen besiet, is het moogelyk luyssen of vlooyen kruydt, of op syn best, een reets lang bedurven carwagie salfjen, 't welke soodanige Narristen, maar niet Drogisten den Menschen aanpreeken, vergrooten, pryssen, en breedspraakelyk daar over redeneeren, dat iemandt de harssens gek daar van soude worden; en dit enkeldt en alleen, om den Menschen het geldt uit de Beurs te luyssen. Maar wat sal men seggen?

Mundus vult decipi!

De Wereldt wil (zy wil) bedroogen zyn.

DE

DE SPIEGELMAAKER.

DE groote en wellspreekende *Demosthenes*, was gehoon, alvoorens hy een openbaare Redenvoering voor de *Athenienſen* uitſpraak, eerſt een tydt lang voor een Spiegel te ſtaan, en zich daar in te beſchouwen, te ſien hoe hy ſyne

ſyne geſten en lichaamlyke beweegingen recht cierlyk formeeren en uitvoeren wilde. De Wysgeer *Socrates* hing meede in ſyn School eenen Spiegel op, en vermaande ſyne Diſcipelen datſe daagelyks daar in ſoude kyken, en zich wel betrachten, ten eynde, wanneer iemandt zich ſelfs fraay en deugdelyk voorquam, hy volgens ſyne fraayigheit ook deugdtſaam leven, en niets doen ſoude dat hem ſchadelyk en haatelyk maakte: vermits ſoodanig een alleen ſchoon en fraay is, welke ſchoone en fraaye ſaaken verrigt: In tegeldeel, wanneer iemandt aan zich ſelfs eenige vlakken of lelykheit in de Spiegel ſag, hy met ſyne goede zeeden en deugtſaam leven, wederom in brengen en vergoeden moeſt, wat de natuur verſuimt hadde.

De Spiegels, ſegt *Seneca*, zyn uitgevonden, ten eynde de Menſch zich ſelfs leerde kennen. Veele bereyken daar door haare eygen ſelfs kennis, en te gelyk ook eenen goeden raadt:

Een ſchoone, dat hy zich voor ſonden wachten, en de cierlykheit ſynes Lichaams met geen afkeerige zeeden mag beſmetten. Een leelyke, dat hy de gebreeken des Lichaams, door Konſt en Deugdt verbetere. Een Jongeling, dat hy zich ſyne bloeyende Jaaren te binnen brenge, en te gelyk bedenken mag, dat dit de tydt is, om iets reedelyks te leeren en te volbrengen. Een Oude, dat hy alles vaaren laat, wat ſyne graauwe haayren beſpotlyk is, en zich den doodt te binnen brenge. Omtrent op deſelfde wyſe beval de wyſe *Socrates* ſynen Leerlingen, datſe dikwils in den Spiegel ſoude ſien; op dat de geene welke leelyk waaren, haare onaanſienlyke gedaante met deugden mogten vercieren; en

de

de schoone, op datse haare lieffelyke gedaante met geene ondeugden beswalken of besmetten mogten.

Hebben dese wyse en verstandige Heidenen haare Leerlingen in haaren tydt al tot de Spiegels geweesen, soo kan men ligtelyk besluyten, dat de Spiegels doenmaals al vermaart en wel bekend moeten geweest zyn. Al ten tyde van *Moses*, wordt by het melden van den borstlap des Hoogen Priesters, van het *Urim* en *Thumim* gesprooken, 't welk hy op den Borst droeg, en soo als alle omstandigheeden genoegsaam aanwysen, sal het selve iets spiegelachtigs geweest zyn; want, wanneer hy Godt om raadt vroeg, soo verscheen hem in het *Urim* 't antwoordt, soo dat het volgens het schryven van den Joodschen Historien schryvers *Josephus*, eenen helderen glants van zich gaf. Het schynt meede, dat aan de oude Propheeten Godts, hunne Openbaringen en verschyningen even als in een Spiegel zyn getoont geworden, waar op mogelyk gesien wordt, wanneer 1 *Sam.* IX. 9. de Propheten *Sienders* genoemt worden; om datse mogelyk in seekere Spiegels of in iets anders diergelyks, gewoon waaren te sien, waar in haar Godt sigtbaarlyk het geene datse verlangden te weeten, liet verschynen.

Na alle waarschynlykheit heeft de natuur selfs, al van 's werelds begin af aan, den menschen tot de spiegelen aanlyding gegeven: want, door dien men sag dat men zich in de stilstaande wateren en andere heel effene en heldere saaken spiegelen konde, heeft men de natuur op dese wyse nageaardt, en soodanige saaken, welke zich gladt, helder, en effen slypen lieten,

in diervoegen toe gesteldt, dat men zich daar in spiegelen konde, waar toe de Metaalen en sommige steenen, als Marmer, Porphyr, Chrystal, &c. seer goedt en bequaam zyn, wordende de Spiegels, volgens het seggen van *Polidorus Virgilius*, *Plinius*, *Cicero* en andere schryvers, van Silver, Yser, Kristal, Glas en andere saaken vervaardigt. De silvere spiegels wierden ten tyde van *Pompejus* de groote, door den konstigen schilder *Praxyteles* uytgevonden, en de andere van *Æsculapius* allereerst gemaakt; maar de glase wierden door de Sidoniers de eerste maal bereydt, welke naderhandt van andere Natien nagevolgt zyn, tot dat de konst van Spiegelmaaken eyndelyk van dag tot dag tot meerder volkomentheit geraakt is.

Hedendaags worden de Kristaleyne Spiegelglasen, welke men van *Venetien* bekomt, en tot *Muran* gemaakt worden, voor de voornaamste gehouden; wordende daarmede op de volgende wyse gehandelt. Men maakt namentlyk op de Glashutten, groote, middelmaatige en kleyne blaaden Glas tot spiegels, waar toe men eerst bollen van verscheyde grootens maakt, soo als men se selfs begeert, en van die groote als namentlyk de Spiegels sullen worden. Dese bollen snydt men met een schaar en maakt daar uyt vierkante blaaden, legtse daar na op een ysere schop, schuyft se wederom in den Oven, en laatse soo lang daar in, tot datse op de gemelde schop beginnen te vloeijen; doedse dan weêr daar uyt, en in den Koel-Oven, bedektse met Asch; legt verder de Bladen of Tafels op malkander, en overal Asch tusschen beyden, tot dat de Koel-oven daar mede vervult is; onder-

dertusschen houdt mense in een middelmatige warmte, by een kleyn vuurtjen, tot datse al langsamer handt kout worden, neemtse dan weêr daar uit, en verkooptse aan de Spiegelmaakers.

Dese maaken sulke Spiegel-Tafels eerst recht vierkant, hegtenze met de eene zyde op eenen steen, en met de andere zyde schuuren, wryven of slypense deselve op een heel effene en gladde ysere Tafel, met een bysonder suiver sandt, soo lang en veel, tot dat dese Spiegel Tafelen overal heel suiver en helder worden. Wanneer dit geschiet is, dan polystense deselve met harde Tin asch op een stuk vildt; daarna neemense tot ieder Spiegel, na syne groote en van dikte als Rojaal papier, een bladt geslagen tin, leggen het selve op eene effenen en gladden steen, en brengen 'er soo lang en veel quiksilver op, tot dat het overal daar meede bedekt is; daarna neemense de glaase Tafel weg, en leggense op het gemelde bladt tin, schuyven het selve dan al langsaamtjes voort, en sagtjes heen en weer, tot dat het 'er al soetjes aan vast blyft. Wanneer het dus een geruyme tydt geleegen heeft, dan blyft het tin, door het quiksilver aan de glase Tafel vast hegten, en dan is het Spiegelglas gereedt, en daar ontbreekt niets aan, als dat het met een lyst die daar toe bequam en gevoeglykst is, omvat wordt, welke, voornamentlyk wanneerse fraay uitgewerkt is, den Spiegel seer aansienlyk maakt.

Man en Vrouw behoorden altydt eenen Zeede-Spiegel te gebruiken, daar in haare fouten na te sien en te verbeeteren, voornamentlyk alle pronkery en hovaardy, want andersints sullen zy 'er andere vinden, die 't haar sullen doen.

De Spiegelmaakers konnen zich over den kleynen aftrek haarer waaren niet beklaagen, nademaalſe hunne beſte neering van Narren en Narrinen hebben, welke zich uit grootſchheit geduurig in den Spiegel beſien: ik geloove ook datſe voortaan nog veelerhande andere Spiegels ſullen moeten bedenken, nademaal de gemeene alreeds op allerhande wyſe groot, kleyn, ovaal, vierkant, ja ſelfs in boeken vaſt gemaakt worden. Indien men ſoo veel vlydt beſteede om de vlakken der ziele te ontdekken, als die des Lichaams, ſoo geloof ik ſeekerlyk dat de Spiegelpoppen veel Menſchen in heyligheit ſouden overtreffen.

Speculum dicitur à ſpeculando:

De Spiegels hebben den naam van ſpieden, of beſpieden, dat ſoo veel is, als iets met groote opmerking te betrachten

De Heylige Schriftuur getuigt van *Gideon*, dat hy van Godt Almachtig een teyken begeerde, waar door hy verſeekert konde zyn, dat hy hem in het Veldt en in den Oorlog wilde byſtaan. Dit teyken nu was dit; hy nam een Wollen vlies, vel, of Schaapen vacht, leyde het in het opene Veldt onder den blooten Hemel, en zeyde Myn Godt, ende myn Heere! wanneer der douw op het vlies alleen ſal zyn ende droogte op de gantſche Aarde, ſoo ſal ik weten, dat gy *Iſraël* door myne handt ſult verloſſen, ſoo als gy geſprooken hebt; gelyk dan ook geſchiede. Daarna badt *Gideon* nog eens: Met u believen, myn Godt ende Heere! vergeeft my deeſe reys nog eens, dat ik het wederom met het vlies

ver-

verſoeke; daar zy doch droogte op het vlies alleen, en op de gantſche Aarde zy dauw: dan ſal ik het onfeylbaar daar voor houden, dat gy met en door my wonderen ſult werken! ende Godt deedt na ſyn begeeren. Het is niet genoegſaam uit te ſpreeken, hoe neerſtig, hoe ſorgvuldig en hoe naauwkeurig *Gideon* toekeek, doen hy 's morgens het vel beſag, of het ſelve na ſyn verſoek nat of droog was. Dit was een werk van Godts zeegen.

Maar myn Godt! de wyven draagen noch grootere ſorg wegens haare huydt en vel, zy bekyken het alle uuren in den Spiegel, of het nat of droog, of het wit of roodt, of het bleek of opdrachtig, of het gladt of geel, of het eenpaarig of gemengt van couleur is? of het ſuyver of beſmet, of het ruyg of glinſterendt, of het donker of vrolyk of droevig, of het geſondt of rappig, of het ſuyver, of het recht of ſlecht is? of de wangen ook prangen? of de neus ook wel heus is? of de mondt ook te wydt of te rondt is? of de oogen ook wel doogen? oly, water, poeyer, ſalf, balſem, booter, kruyden, wortelen, bloemen, wyn, aſyn, ſponſſen, doeken, kammen, borſtels en allerhande andere prullen, moeten altydt by der handt en voor 't oog ſtaan, ja geen verlies valt haar ſwaarder, als de ſchoonheidt.

In *Tractu Molovicenſi*, was ſekere Vrouw welke aan de Ordens Perſoonen van *St. Franciscus* ſeer geneegen was, en denſelven uit vroome mildaadigheit, ſeer veele aalmoeſen in het Klooſter ſondt. Eens hadſe iets voor de Geeſtelykheit gekogt, maar zich wat al te lang op den Markt opgehouden, en quam dierhalven wat

laat t'huys; waar over haar de yverſuchtige Man met ſlaagen ſeer qualyk handelde, enſe noch daaren boven by het haayr langs de vloer ſleepte, ſoo dat hy haar al het haayr daar door uittrok, waar door de arme ſloof, wel na een gevilde Kalfskop geleek. Hier door gevoeldeſe veele pyn en ſmerten; en voornamentlyk beklaagde zy het verlies van haare ſchoone lokken. *Ultramarin* aan de oogen, ſchaadt niet; Spaans groen op de wangen, mag geen quaadt; Zeegel lak op de neus, daar is juiſt niet aangeleegen; ſchydt geel op den rug, dat bruidt nog al heen, zeydeſe; dit alles wilde ik gaarne verdragen, en 't ſoude in korten tydt te geneeſen en te helpen zyn; maar de hayren ſoo te verlieſen, dat is ſoo niet te verſetten; hayr weg, mooyigheit weg! en dit maakte haar het hooofr vol muyſe-neſten. Maar Vrouw! waarom zyt gy daar over ſoo melankolyk? gy zyt immers ſoo een vroome en deugdſaame Vrouw en Matroon. Dat doedt 'er niet toe; antwoorde zy: want al zyn de Vrouwen Deugdſaam en Vroom, ſoo willenſe nogtans mooy zyn: waarom zy dan den H. *Anthonius van Padua*, welke zich doen maals in het ſelve *Convent* ophieldt, ſeer ernſtig verſogt en badt, om haar te komen beſoeken, gelyk hy ook deedt, die op haar ernſtig aanhouden en ſmeeken, door een wonderwerk, haare hayren op het hoofr wederom volkomen in ſtaat bragte.

Schoon zyn, ſchoon blyven, ſchoon worden, ſchoon maaken, ſchoon kleeden, ſchoon ſpreeken ſchoon gaan, ſchoon woonen, ſchoon genoemt te worden, daar van houden de Wyven veel.

'T is nog niet lang geleede, dat ſeckere Juf-

fer

fer over alle Spiegelmaakers in 't algemeen feer qualyk te vreeden was, en klaagde, dat men fulke mooye Spiegels niet meer maakte, als voor ruim twintig Jaaren; want wanneerſe doenmaals daar in ſag, vertoonde zy een gantſch ander weeſen, en vriendelyk aangezigt; doenſe dierhalven met deſen Rechter der geſichten dikwils raadpleegde, doch nimmer een voldoenendt antwoordt kreeg, gingſe deſelve met de bedtſtok te keer en ſloeg hem tot gruis. Dus wierdt de arme Spiegel ſonder ſyn ſchuldt qualyk beloont en gehandelt.

Of dit nu de Spiegels en Spiegelmaakers in 't algemeen nadeelig ſoude zyn, daar aan heb ik reeden om te twyffelen, vermits zy tot noch toe hunnen roem behouden: alleen verſoek ik datſe nu en dan eens ſelfs voor den Spiegel gaan ſtaan, om haar leven, handel en wandel eens te doorſoeken en 't geenſe niet wel vinden, verbeeteren.

DE BORDUURDER.

VErmits de bekende *Vreetlander* in het Evangelie, zich met kostelyk Purper kleede, maar geen geborduurde kleêren droeg, soo is het vermoedelyk dat deese Konst doenmaals niet veel in gebruyk moest geweest zyn; maar

maar federt eenige Jaaren is het foo ver gekomen, dat het ftinkende lichaam geftikte kleeren wil hebben, vermits de Menfchelyke Majenfak, die gevernifte Meftvaalt, zig niet meer met enkelde Wol en Zyde te vreeden houdt, maar felfs gelyk als ten fpyt der Sonne, met Goudt wil pronken, en om kort te gaan de Meft Torre of St..... vlieg, wil een Goude Torre worden. Doch de Vrouwsperfoonen verdienen eenen onfterffelyken naam, Roem en Glorie, wanneerfe ter bequamer tydt de naaldt ter handt neemen, en van Borduur en Stik-werk, waarinfe zich feer wel weten te quyten, fommige faaken toeftellen.

De wyfe *Salomon Prov*: XXXI. pryft een foodaanige Vrouw welke *Wolle foekt ende Vlas, ende werkt met luft haarer handen Die haare handen uytfteekt naar de fpille, ende met haare handpalmen den fpinrok vat. Die fyn lynwaat maakt, ende verkoopt het; ende den Koopman gordelen levert*; doch niet minder is die pryfenswaardig, welke zich het handelen der Naalde niet en fchaamt, en gaarne daar meede omgaat. De Tarfifche Prediker *Paulus* mag de Wyven gantfch niet lyden, welke het werken foodanig haaten, als de Smouffen het Spek; want hy fchreef diesaangaande eenen brief aan fynen Difcipel *Timotheus*, waarin hy het leeg gaan der Wyven ongemeen berifpt, en haar verwydt: *datfe niet alleen ledig zyn, maar ook klapachtig, ende ydele dingen doende, fpreeken 't geene niet betaamt.* I *Tim*: V: 13. Waarom dan ook het ledig gaan een beginfel van alle quaadt is.

De verftandige Aftrologiften ftellen onder de twaalf teekens des Hemels wel en te recht mede

eene Vrouwesperſoon, en ſelfs eene *Maagdt*; maar deeſe houdt in de handt, geenen Waaijer, om de heete ſtraalen der Sonne daar meede af te kaatſen, of op dat de Sneeuw haares voorhoofts niet in een ſlaauwte mag geraaken; ſe houdt meede geen ſpeel kaarten daar in, want dit pampier komt van vodden en lompen, en maakt meenig eene ook wederom tot een vodt en ſlet, gelyk ſulks meenigen lompert gewaar wordt; zy houdt meede geenen ſpiegel in hare handt, nademaal dit glas de goude tydt ten hoogſten ſchadelyk is; noch veel minder houdſe eenen beeker Wyn vaſt, nademaal de *Spiritus Vini* met de *Cremor Tartari* een naauwe overeenkomſt heeft; *Vinum enim non ſolum lætificat cor ſed etiam lutificat*, de Wyn vervrolykt het herte niet alleen, maar hy beſmet het ſelve meede, ja de Rhynſche Wyn is de ſuyverheit ſelfs ſchadelyk: Maar deeſe Juffrouw welke de Almanakmaakers eenen plaats in den Hemel gunnen, is Maagdt, en houdt in de handt een ſchoof met Koorn-ayren, benevens een Seys, 't welk een heerlyk ſinnebeeldt van den Arbeydt, maar niet van het ledig gaan is.

Dierhalven is het ook ſeer loffelyk, wanneer de Wyven de naaldt gebruyken, en zich op het Borduuren leggen; want hier in is haar met een loffelyk voorbeeldt de Allerzaligſte Moeder Godts *Maria* voorgegaan, gelyk men tegenwoordig nog tot *Liſſabon* in Portugal in groote eere houdt, het Tafellaaken, waar op de Heere *Chriſtus* het laatſte Avondmaal gehouden heeft, vermits dit een werk van *Mariaas* handen is, welke allerhande fraaye Lelien daar op geſtikt en geborduurt heeft. *Novar*: *Agnus Myſtic*: *Lib*: 5: *N*: 459.

Wan-

Waaneer men de Borduurders dieven noemt, doedt men haar juyſt geen groot ongelyk, nademaal zy haar meeſte Konſt den Schilders afpoeſten; vermits zy gewoon zyn de Naaldt in de plaats van een Pinſeel te gebruyken, waar mede zy allerly figuren, formen en gedaantens, ook ſelfs van Dieren, naar het leven treffen en ontwerpen, waar toe ſe allerley couleuren van Zyde en Gaaren nodig hebben.

Door het Borduuren kan men ſeer natuurlyk de Eſelinne des Propheeten *Bileams* ontwerpen, welke hy driemaal hardt ſloeg, om datſe hem ongehoorſaam was. Wat behoeven wy ons dan te verwonderen, wanneer Godt ons Menſchen wel meermaalen een harde ſlag geeft, en met Honger peſt, Oorlog en andere plaagen beſoekt, vermits het meede daarom geſchiet, om dat wy ſyne Gebooden ongehoorſaam geweeſt zyn.

Door Borduurwerk kan men ſeer fraay ontwerpen, de Ravens welke den Propheet *Elias* geſpyſt hebben, en hem alle middagen en avonden Broodt en Vleeſch bragten. 1 *Reg*: XVII: 6. Maar myn Godt! waarom bragtenſe ook geen drinken? Daarom; *Elias* was niet verre van de Beek af, waar uyt hy ſelfs gemakkelyk water konde haalen; maar Broodt en Vleeſch konde hy Menſchelyker wyſe in deeſe Woeſtyne niet krygen. Waar uyt wy moeten leeren, dat men van Godt geen Mirakel ſal verſoeken, wanneer men natuurlyker wyſe zich zelfs kan helpen; dierhalven moet een Koning en Vorſt niet alleen op den Rooſenkrans, maar ook op de Veſting en Schans acht geven; de Koopman moet niet altydt het Gebeedeboek in handen hebben, maar

H 5 ook

ook het Grootboek; de Boer moet niet altydt op het Kerkhof bidden, maar ook in syn Moes-Thuyn en op het Landt &c

Door het Borduuren kan men seer fraay afbeelden den Haan, welke met syn gekraay *Petrus* syne myneedigheit verweet; en is *Theodoretus* dies aangaande van gevoelen, dat *Petrus*, soo dikwils als hy een Haan hoorde kraayen altydt aan synen val dagt, en dit door een sonderlinge schikking Godts, op dat hy zich in syne hoogste waardigheit niet al te veel verheffen mogte, en daar benevens met andere sondige Menschen ook meedelyden hebben.

Om kort te gaan, door het Borduurwerk kan men alles seer konstig voorstellen, selfs alle Geschiedenissen des Ouden en Nieuwen Testaments, kan de Naaldt, trots de beste penne, ontwerpen; waarom dan dit werk seer hoog en veel te waardeeren is.

De geborduurde Mantel van Keyser *Otto* de III. deses naams, behoorde meenig een syn geweeten te doen ontwaken, welke mogelyk eenige Kerkelyke Goederen benadert heeft. Deese *Otto* hadde eenen kostelyken Mantel, waar op met Goudt de gantsche Openbaaring *Johannis* geborduurt was; desen vereerde hy aan de Kerk van den H: *Bonifacius*, en *Alexius*; maar *Adalbertus*, welke Abt en Voorstaander daar van was, heeft dit kleedt, niet door noodt, maar uyt quaadaardigheit, by Wereldlyke Heeren gaan verpanden, waarom hy met een elendig en ongelukkig eynde gestraft wierdt. Eyndelyk raakte deese Mantel in handen van seeker voornaam Heer, welke hem by synen schat verborg, en van sins was, om den selven nooyt weer te ge-

geven; maar hier bleef de rechtveerdige ſtraffe des Hemels meede niet weg, vermits hem Godt in een doodelyke ſiekte liet vallen; waar in hem de bovengemelde H. *Bonifacius* en *Alexius* verſcheenen, en hem daar by bekendt maakten, dat by aldien hy den Geeſtelyken Mantel wederom aan de Kerke wilde ter handt ſtellen, hy als dan ſyne voorige geſondheit verkrygen ſoude, gelyk geſchiede. *Baronius Anno* 1001.

Wat my betreft, ik weet de Borduurders wel niets te laſt te leggen, en hoope datſe haaren wandel ſoo Godtvreeſende ſullen aanleggen, datſe het heyl hunner Zielen daar door niet verwaarloosen. Het ſoude ſeer fraay zyn, nademaal haare handt en Konſt de Menſchelyke hovaardye tamelyk voortplant, indienſe ſomtydts ook iets voor niet tot cieraat van de eene of d'andere Kerke maakten; maar holla! ik vergis my, want ſulk werk ſoude op verre na niet voor niet geſchieden; want Godt betaalt het hier en hier namaals overvloedig.

DE

DE TAPYTWERKER.

SEer loflyk is het alle Tapytwerkers dat de groote Leeraar der Heydenen en dat uytverkorene werktuig Godts *Paulus*, dit handwerk selfs nog na syne bekering geoeffent heeft, by een seekeren Tentenmaaker of Tapyt-

wer-

werker; die een bekeerde Joodt was, met naame *Aquila*, welke benevens ſyn Wyf *Priscilla*, in de Chriſtelyke Religie ſoodanig toegenomen hadde, dat hy *Apollos*, die een *Alexandriner*, en een welſpreekent Man was, machtig zynde in de Schriften, en welke vry hadde beginnen te prediken, opnam, en den weg Godts noch beſcheydelyker uytleyde en leerde; waarom dan *Paulus* ſelfs in den Brief aan de *Romeynen* XVI: 3: 4. hun de groeteniſſe laat doen, en haar ſyne meedewerkers in *Chriſto Jeſu* noemt, ook opentlyk beleydt, datſe haaren hals voor ſyn leven geſtelt hebben.

Om van den ouderdom der Tapytwerkers, en van de koſtelykheit en fraayigheit der Tapyten iets te ſeggen; ſoo blykt en 't is bekent uyt het 2 *B: Moſes* XXVI: 1: 2. Dat Godt de Heere by het ordineeren van de oprechting van den Tabernakel, voornamentlyk bevoolen heeft, thien gordynen of Tapyten te maaken, en den Tabernakel daar meede te omhangen; de lengte van ieder Tapyt moeſte 28 Ellen zyn, en de breete vier Ellen, alle benevens het voorhangſel voor 't Allerheyligſte, van geele Zeyde, Scharlaaken, Purper, Hemelsblaauw, en getweernte witte Zyde, met konſtige daarin afgebeelde Cherubiins van het allerkoſtelykſte werk gemaakt.

Men ſegt dat de Aſſyriers en Babyloniers de eerſte geweeſt zyn, welke het Tapytweven bedagt en uytgevonden hebben; waarom dan ook van de Babyloniſche Tapytwerken, als een ſeer koſtelyke en raare ſaak, in de Geeſt en Wereldlyke Schriften dikwils gemeldt wordt, en de geyle Vrouwsperſoon, welke de wyſe *Salomon* *Prov*: VII: 16. ſprekende invoert, pocht: *Ik*

hebbe

hebbe myn bed-ſtede met Tapytcieraat toegemaakt, met uytgebouwene werken, met ſyn linnen van Egypten Deeſe Tapyten waaren van ſeer ſchoone, gloeyende en levende couleuren, waar op allerley Dieren en Vogels, en ſelfs de Beelden van ſommige Helden, gelyk als of ſe door een penſeel van den Allerkonſtigſten Schilder getroffen waaren, ſeer konſtig ingewerkt ſtonden. Onder de reegering van *Attalus* Koning tot *Pergamo*, ja mogelyk ſelfs op ſyn order, ſoo als *Plinius* meent, heeft men ſelfs begonnen om ook goudt in ſodanige Tapyten te werken; welke konſtige gewrochte arbeydt ook tot kleêren gebruykt wierdt; die daarom *Veſtes Attalicæ* of Attaliſche kleederen genoemt wierden. De Hovaardye klom daarin hoe langs hoe hooger, ſoo dat men de Tapyten ſelfs met de allerkoſtelykſte Edelgeſteentens plagt te vercieren, en te borduuren. Diergelyke koſtelyke Tapyten hadde *Holophernes*, welke *Judith* x: 18. beſchreven worden, datſe namentlyk, *van Purper, ende Goudt, ende Eſmerauden, ende koſtelyke ſteenen waaren 't ſamen geweven.* Diergelyke, indien niet noch al veel koſtelyker en konſtiger Tapyt was het, welke de Arabiſche Soldaten van het Leeger haares Konings *Omar*, in den Oorlog tegens de Perſianen tot buydt kreegen. Het was ſeſtig ellen lank en breedt in 't vierkant, en geheel van Zyde, met Goudt, Silver en veele Edelgeſteentens op het allerkonſtigſte doorwrocht, of ſoo als ſommige willen, met de Naaldt genaayt, welke de verwoede Soldaaten, om datſe die aan een alleen niet gunden, met Sabels in ſtukken hakten, onder haar verdeelden, en de lappen hier en daar

ver-

verkogten, gelyk de wel beleefene *Zeiler* uyt *Almacino in vita Omeris* verhaalt. Tot *Hamptoncourt* op het Koninklyke Huys, fegt men, dat 'er een heerlyk Tapyten Tafelkleedt gevonden, wordt, 't geene wel vyftig duyfent Kroonen gekoft heeft.

Het werk der Tapytmakers is voornamentlyk ten dienft van groote Heeren. De Zegepraalende inhaalingen welke de Heydenen, voornamentlyk in de Stadt *Romen*, van haare Veldt-Heeren, wanneerfe een Landt of Koninkryk ingenomen, of eenen machtigen Vyandt geflagen hadde, hielden, waaren feer heerlyk, met groote pracht, en met veele pronkereyen en vreugdeteekens verfelt. De Overwinnaar felfs, was met een wit en met goudt laaken cierlyk geborduurde rok gekleedt, fittende op een koftelyke, met goudt en filver beflagene Zeegewagen, met een goude Kroon op fyn hooft, en een Scepter in de handt houdende, welke van vier Olifanten, Leeuwen, of witte Paarden getrokken wierdt, wordende alfoo omgeleydt. Aldus wierdt hy van den Roomfchen Raadt, den gantfchen Adel, en alle voornaame Amptenaars, welke tot dien eynde alle op het heerlykfte uitgedoft waaren, by de Stadts Poorten ontfangen, en door de voornaamfte ftraaten tot in den Tempel van *Jupieter*, om het Lof-offer te verrichten, verfelt &c: Ter eeren van hem en tot betuiging van algemeene blydfchap, waaren op foodaanigen dag, als het allergrootfte Feeft, alle Menfchen met hunne koftelykfte kleedren aangedaan; de huyfen waaren met allerhande fchoone Tapyten opgefchikt, en met alle bedenkelyke Cieraaden van buiten verciert; de ftraaten waren

ren al om met boomen beplant, met bloemen beſtrooyt, met ruykende wateren beſproeyt, en met lieffelyke reukwerken berookt. Alle ſnaaren en andere Speeltuygen, wierden in de Paleyſen en op de pleynen tot het Muſiceeren gebruikt en gehoort, en van alle kanten wierden den Overwinnaar Gelukwenſchingen en Loffpraaken toegeroepen. Wanneer dierhalven een ſoodaanige inhaalinge geſchieden ſoude, quam al het Volk van het landt, en ſelfs van verre afgeleegene plaatſen in meenigte na de Stadt vloeyende, en veele duyſenden reysden als dan naa *Romen* om de prachtigheit der inhaaling te ſien, welke ſoo groot en wonderlyk was, dat onder drie ſaaken welke de H. *Auguſtinus* in ſynen tydt gewenſcht heeft te hebben mogen ſien, dit eene was, de Stadt *Romen*, wanneer een ſoodanige inhaaling of Zeegepraal gehouden wierdt Soo heerlyk als dit nu mag geweeſt zyn, egter is de Ziele des Menſchen noch veel meer, en alle Steeden en Paleyſen in de Werelt, zyn daar by niets te ſchatten.

Men vindt nogtans veele Menſchen, welke haar Lichaam meer achten, als de Ziele. Deſe vercieren zy niet met de ſchoone Tapyten der Deugden, alhoewelſe hunne Lichaamen met deftige en koſtelyke kleeren opſmokken. Voor 't Lichaam ſoekenſe den overvloedt in alle ſaaken; eeten, drinken en andere vermakelykheeden in meenigte; maar de Zielen alleen moet vaſten; en deeſe allerkoſtelykſte wooning des H: Geeſts, is ten eenemaal vol ſpinrag en vuyligheit; ja ſe dwingen en overproppen het Lichaam ſoo lang en veel, tot dat 'er by na geen plaats voor dezelve overſchiet.

Daar is een ſeker ſoort van opgeplakte printen, welke onder een glas verborgen en met opſtaande lyſtjes ſoo konſtig gemaakt zyn, dat men een, twee en driederhande verſcheyde afbeeldingen daar op ſien kan, na dat menſe recht voor zich, of van de eene of andere kant beziet. Somtydts ſiet men daar op de H: *Magdalena* verbeeldt; maar ſoodaanig, dat wanneer menſe van de linker zyde beſiet, vertoont het *Magdalena*, heel dertel van aangeſicht, en met loſſe gekrulde hayrlokken verciert, en opgepronkt, als een kermis pop, ſoo als zy in haaren ſondigen ſtaat was. Maar wanneer men het ſelve beeldt van de rechter zyde beſiet, bevindt men *Magdalena* heel aandachtig, bleek, met losgetrokkene hayren, en vol tranen, welke uit de oogen over de wangen biggelen, zoo als zy in haaren ſtaat van Boetveerdigheit was. Doch indien men dit Schilderey recht van vooren beſiet, ſoo vertoont ſulks het aangeſichte *Chriſti*, heel lieffelyk en ſagtmoedig, ſoo als het was doen hy *Magdalena* haare ſonden vergaf.

Een andere afbeelding, ſal, wanneer menſe van ter zyden beſiet, vertoonen het aangeſichte eenes ſchoonen Jongelings, van de andere zyde een fraay Juffertjen; maar wanneer men het recht van vooren beſiet, ſal het een vreeſelyk doodshooft vertoonen.

In een andere afbeelding ſal men van vooren de ſchoone *Helena* uyt Griekenlandt ſien; nogtans ſoodanig, dat wanneer menſe van de eene zyde beſiet, deſelve zich jong, beminnelyk, en van ongemeene fraayheit vertoont; maar aan de andere kant, oudt, berimpelt van vel, eenoogig en lelyk, ſo als zy in haaren ouderdom geworden is.

Wie de H: Bybel doorblaadert, ſal overal ſeer klaar en waar bevinden, dat zich de Almachtige Godt meede even al eens tegens ons Menſchen toont; vermits hy zich tegens ons Mildt of Wildt gedraagt, ſoo als wy maar zelfs willen; ja hy toont ons den Zeegen of Deegen, na dat wy ons tegens hem gedraagen. Want, is het ſaake, dat wy ſyne Goddelyke Geboden houden, en ſynen Heyligſten Naam loven en pryſen, ſoo deelt hy ons een overvloedige goude Vreede, ja eenen gewenſten goeden ſtaat, en eenen mildaadigen zeegen meede. Maar by aldien wy in een toomelooſe vryheit leven, de ſonden en ondeugden daagelyks vermeeren, en ſyne Goddelyke Majeſteit beleedigen, dan toont hy ons een yſere vuyſt, harde Oorlogsuytwerkingen, en Vyandlyke ſtroperyen.

Soo lang als *Adam*, die de Onder Heerſcher der eerſten Wereldt was, in den ſtaat der onnoſelheydt volharde, en ſoo lang hy zich de Goddelyke gehoorſaamheit niet ontrok; zyn alle Schepſelen aan ſyne Beveelen onderworpen geweeſt. *Melampus* heeft hem niet aangeblaſt; de weſel heeft hem niet aangeblaaſen; de katten likten wel van vooren, maar ſe krabden van achteren niet; de Leeuw toonde zich tegens hem, als het kuſſen tegens eene Juffer; niet een Mugge hadde het hert hem op de neus te gaan ſitten: ja 't geene nog wonderlyker is! doenmaals pronkte de lyfcoleur der Rooſen met haar Majeſteitſch Purper ſonder Doorns; deeſe ſteekende ſtiletten waaren daar aan niet te vinden &c: Maar ſoo draa zich *Adam* de eerſte Vader, tegens ons als een Stiefvader betoonde, ſoo draa hy geſondigt en Godt beleedigt hadde; in het

ſelve

felve oogenblik heeft de Kroonachtige Roos ſul-ke vyandelyke Wapens en groene ſteek ſtiletten bekomen, 't geen overeenſtemt met het geene den H: *Baſilius hom: de Parad:* ſegt, namentlyk, de ſchoone Rooſen zyn door niemandt anders met ſulke vyandige wapens belaſt geworden, als door de ſonde.

Teegenwoordig is de Wereldt, en voornamentlyk ons *Europa*, met ſulken quaal beſogt, welke geen Docter ſoo ligtelyk helpen of geneeſen kan; na alle waarſchynelykheit is deſelve het kolyk, dat ook wel pyn in 't lyf genoemt wordt; want daar is niets als ſteeken en houwen in derſelver Lichaam te vinden; vermits 'er geen landt ſonder Oorlog, en geen Ryk ſonder Vyandlyke Wapens is. Al ſedert verſcheyde Jaaren is het Roomſche Ryk ſchier Roomſch-Arm geworden, door geduurige Oorloogen; ſedert eenige Jaaren is Nederlandt door 't veele Oorlogen nog Nedriger geworden; de *Elſas* is klaar in een Elendige ſtaat geraakt, door geduurige Oorlogen; de Rhynſtroom is een Puynſtroom geworden, door de meenigte Oorloogen, en daar door zyn veele landen elendig omgekeert geworden; Hongaryen voert een dubbeldt kruys in 't wapenſchildt, en tot noch toe heeft het veel duyſendt kruyſſen uitgeſtaan, door de meenigvuldige Oorlogen.

Doen Godt op de Wereldt quam, was het alom vreede: En nademaal 'er nu byna op de gantſche Aarde overal Oorlog is, ſoo moet de Duyvel op de Wereldt gekomen zyn: en gelyk als het woordjen *Mars* vier letters heeft, alſoo heerſcht den Oorlog alreeds over de vier deelen der Wereldt. Maar, wie veroorſaakt ſulke

lang duurige, ſmertelyke en ſchadelyke Oorlogen? Wie? Die? Neen! Maar de Sonde.

Onder de Regeering van den Joodſchen Koning *Jerobeam*, iſſer een langduurigen Oorlog gevoerdt; doen *Nadab* den Scepter in *Iſrael* ſwaayde, iſſer geduurig Oorlog geweeſt; doen *Balak* in het Joodſche Landt regeerde, waſſer altydt Oorlog. Waarom? Daarom! om dat 'er doen maals altydt meenigvuldige ſonden waaren. Het geduurige ſtroopen, en het onverwachte overvallen der *Aſſyriers*, der *Chaldeën*, der *Egyptenaaren* en der *Romynen*, hebben de Joden moeten verdragen, wegens haaren afval van Godt en 't mishagen aan *Jeſus*.

Wie Godt tot vriendt wil hebben, vliede de onreynigheeden der ſonden; en verciere de woning des H: Geeſtes met ſchoone Tapyten van deugden; dan ſal de Koning der Eeren ſeekerlyk met ſyne genaade daar in trekken.

De Menſch is even als een heerlyke Stadt, van Godt den allerhoogſten Konſtenaar ſelfs gemaakt en opgebouwt, en het voornaamſte Paleys in deſe Stadt is het herte. Nademaal het nu niet meer als betamelyk is, wanneer een Keyſer of Koning in een Stadt ſyne intreede doedt, dat men deſelve van te vooren wel ſuyvert en opruymt, alle ſtraaten en ſteegen braaf opſchikt en verciert, voornamenlyk het Huys en Paleys, waar in de Keyſer, of Koning gehuysveſt ſal worden, ten welken eynde men het ſelve ook met ſchone Tapyten, en heerlyke Schilderyen opſchikt, en over al behangt &c: Alſoo en noch veel meer is het betaamelyk, dat wy ons herte van alle onſuyverheit en vuyligheit der ſonden, door een waare boetveerdigheit ſuyveren, voor

dat

dat wy *Christus Jesus*, den Koning aller Koningen, den grootsten Monarch des Hemels en der Aarde, in ons herte ontfangen. Wy moeten ons herte op het schoonste vercieren en polysten, met allerley schoone deugden, voornamentlyk met Ootmoedigheit, Liefde, Begeerte tot Godt, en met betrachting van de verborgentheden des Godtsdienst &c: Op dat *Christus* in dese Stadt, in ons herte gaarne woonen, en nooyt van ons wyken, maar altydt by ons blyven en ons met syne Hemelsche gaven en genaade Zeegenen mag: Gelyk hy voor desen onder het oude Testament het huys *Obededoms* gezeegent heeft, op dat wy altydt by en in hem, en hy by en in ons blyven mag, hier tydelyk, en hiernamaals eeuwig. Amen.

DE GOUDTSMIDT.

TUſſchen deſen Konſtenaar en de Silverſmit, is een ſeer gering onderſcheydt, behalven dat de Goudtſmit meer met ſetten van Juweelen omgaat. Na alle waarſchynelykheit is deſe Konſt niet eerſt onlangs uitgevonden, nade-

demaal de Hooge Prieſter *Aaron* al in ſynen tydt twaalf Edelgeſteentens in ſyn Borſtlap droeg. ***Pyrgoteles*** is de eerſte geweeſt, welke de koſtelykſte ſteenen, op verſcheyde wyſen verſet heeft, en bygevolge allerhande koſtelyke Vrouwe cieraaden uitgevonden; waarom men dan ſommige van 't Jufferſchap met veel recht ſteen-ryk noemen mag.

De Goudtſmidts moeten een ſonderlinge wetenſchap beſitten, en voornamentlyk goede kennis van Juweelen hebben. De beſte Diamanten geeft ons *Arabien*; de beſte Amethiſten, *Indiën*; de beſte Smaragden, *Scythien*; de beſte Saphyren, *Garamantien*; en de beſte Chryſolithen, *Egipten*.

De Goudtſmits hebben byna ook haar meeſte winſt aan de Vrouwsperſonen, gelyk men ſulks uit de heylige Schriftuur al vernemen kan. Want, doen op de dertele *Iſraeliten* in *Moſes* afweſenheit, van *Aaron* nieuwe Goden hebben wilden, en deſen daar toe de Goude Oorringen en Armbanden der Wyven begeerde, is 'er een ſoodanige meenigte deſer cieraaden voor den dag gekomen, dat *Aaron* een heel gouden Kalf daar uit maakte; waar uit dan volgt, dat doenmaals de Goudſmidts al veel te doen hadden. De meeſte uitleggers der H: Schriftuur willen, dat het maar een goude Kalfs kop geweeſt is, die van binnen hol was. *Exod*:: XXXII. Deſen Kalfskop heeft ieder aangebeden, hem ten hoogſten vereert, en de knien voor hem gebogen. ô Groote Gekken! ô dwaaſe Narren! Het geſchiet wel dikwils dat ſommige tot Rechters, tot Overheeden en tot Voorſtanders aangeſteldt worden, welke niets anders zyn als de gemelde holle Kalfskop,

om datſe geene harſens en geen verſtandt, noch wetenſchap beſitten. Zy verſtaan niets, als *Simplicum leges*; men vindt by hun meer *Stramenta* als *Argumenta*; zy zyn beetere *Agaſones* als *Naſones*; beetere *Balbi* als *Baldi*; betere ſuypers als *Sophi &c: Idolen* zyn zy, welke men gelyk als aanbidden moet, maar ook te gelyk *Idioten*; waar van daan het ook komt, dat men naderhandt geen betere Regeering verneemt, als die van den Doorn-ſtruyk, welken de Boomen tot haar grootſte ſchaade tot Koning verkoren hadden. *Judic*: IX.

Ten tyde van de groote Patriarch *Abraham* hebben de Goudſmidts ook veel te doen gehadt. Want volgens de H: Schriftuur, heeft de gemelde Oudtvader ſeer veele Juweelen onder den ſchat ſynes huyſes beſeten; vermits hy aan ſynen knecht *Eliezer*, goudene voorhooft-cierſelen, ende Arm-ringen meede gaf, welke hy naderhandt aan *Rebecca* vereerde. *Gen*: XXIV. Alhier moet wel acht gegeven worden, dat als *Eliezer*, *Rebecca* naauwelyks van *Laban* verſogt, ſoo was aanſtondts het ja woordt klaar, ja! ja! ja! ſeer gaarne; wel waarom niet? ſeekerlyk! ſeekerlyk! veel geluk daar meede! Op een andere tydt quam *Jacob* in dit ſelve huys, en verſogt de ſchoone *Rachel*. Holla! dat ging ſoo ſchielyk niet; daar over vielen duyſenderley bedenkingen, de ſaak moeſt overlegt worden &c: Eyndelyk moeſt hy veerthien heele Jaaren lang, ſwaaren dienſt doen, om haar te verkrygen. Waarom kreeg nu de eerſte, ik meene *Eliezer* ſoo ſchielyk een Wyf voor *Iſaac*, daar *Jacob* ſoo lang moeſte wagten, en noch ſoo hardt daarenboven werken? Vraagt niet lang; de eerſte hadde

de rykelyk Goudt en Silver, en kostelyke klynoodjes meede gebragt; maar de andere was maar een arme ſul, die niets hadde, als een wandelſtok. By de hedendaagſche Wereldt gaat het niet veel beter. In het trouwen ſiet men meeſt op de Rykdommen, en men ſiet meer op Goudt, als op goude Zeeden; men ſchat de goederen hoger als de gemoederen; men overweegt meer het gewigt, als het geſicht. Segt men eens: Hy is plomp! Dat mag geen quaadt, hy is evenwel ryk. Hy is krom! dat is niemendal, hy is ryk. Hy is morſig! 't Kan geen quaadt, hy is ryk. Hy is trots! 't Schaadt niet, hy is ook ryk. Zy ſtaat niet ter goeder naam en faam! Daar is niet aangeleegen, zy is ryk. Maar diergelyke Huwelyken zyn ſelden ſeer gelukkig! By het Goudt vindt men ook Yſer, namenlyk het krakeel yſer; by 't maaken van 't Geldt, valt veel te ſtampen en te ſlaan, hier vallen meede ſomtyds wel eens ſlagen. Sulke Echtgenoten leven en lieven, lieven en leven, even als een Orgel, waar op men niets doedt als ſlaan; even als een vulmoolen, daar niets geſchiet als ſtooten en ſtampen, en als een Heekel, daar niets als te plukhayren valt.

De Goudtſmits] zyn niet alleen vermaart wegens de koſtelyke Vrouwelyke Cieraaden, maar ook wegens veel fraayere ſaaken, dieſe hier en daar in de Kerken maaken; gelyk men voornamentlyk ſien kan tot *Maria Loretto* in Italien; tot *Out Oettingen* in Beyeren; tot *Einſidel* in Switſerlandt; tot *Zell* in Stiermark, en op veel andere plaatſen.

Seeker Goudtſmidt is het een groote eer geweeſt welke de ring gemaakt hadde, waar mee-

 de

de zich *Joseph*, de Heylige Voedster Vader van *Christus*, met *Maria* de allersuyverste Juffrouw, ondertrouwde; dese segt men dat tot *Petrus* in de Kerk van *St. Laurens* getoont wordt en te sien is. *Locius Lib:* 5. Schryft, dat in Nederlandt meede een ring van onse lieve Vrouw getoont wordt, welken geene Vrouwspersoon die onegt swaar is, mag aanraken; als meede, dat 'er onlangs eene ligtveerdige ongetrouwde Vrouwspersoon was, welke seer verlangde om desen ring te sien, op datse het quaade gerugt dat haar naging, daar door mogte van haar keeren; maar naauwelyks hadde zy dese soo H: schat in handen gekreegen, ofse wierdt in de tegenwoordigheit van veele Moeder.

Alschoon deese Konstenaars meest altydt met Goudt omgaan, soo zynse nogtans alle soo heylig niet, dat men haar eenen Gouden glants om het hooft soude schilderen. Men vindt somtydt sulke snaaken onder haar, welke alsoo gaarne met het nat van Wynsteen, als met Edelgesteentens omgaan. Ook wetense valsche steenen soo deftig te *ligitimeeren*, als een *Comes Palatinus* of Palt Graaf de onegte Kinderen. Niet minder vindt men 'er somtydts onder; welke de toevertrouwde Edelgesteentens ergens anders als in Goudt en Silver, namentlyk by Jan Om of *St. Lombartus* weeten te versetten, of voor slegtere te verruylen en te verwisselen, en wanneerse daar over tot een Eedt gedrongen worden, dan moet de Duyvel een Oor verliesen.

DE HORLOGIEMAAKER.

ONder de fraayste en konstigste saaken die 'er in de Wereldt gevonden worden, mogen de Horlogies wel mede getelt worden; daar is ook byna niets, dat soo nuttelyk voor 't gemeen en voor ieder in 't bysonder is, als een Hor-

Horlogie; naar het welke een ieder de goude tydt tot nut van Ziel en Lichaam weet te verdeelen. Men wil aan *Boethius Severinus* den roem toeſchryven, dat hy de eerſte Horlogies bedagt en tot *Romen* in 't openbaar vertoont heeft; maar andere ſeggen, dat het Duytſche vernuft deſelve aan het ligt gebragt heeft. Een Doctor *Jacobus Dombus* genoemt, heeft tot *Parys* het Uurwerk tot ſulken volmaaktheit gebragt, dat men hem den naam gegeven heeft van *Jacobus van der Uur*; vermits hy niet alleen de uuren, maar ſelfs den gantſchen loop van Son, Maan en andere Planeeten en Sterren daar in gebragt heeft, ſo dat ſyne Horlogie raderen, de beweging des Hemels gelyk als trotſeerden. Deſe Konſt is naderhandt ſoodanig verſpreydt, dat men tegenwoordig voornamentlyk in Duytſchlandt, veele Uurwerken, gelyk als voor wonderwerken houdt. Wat kan 'er wel ſchooner en konſtiger zyn, als de Horlogies te *Praag*, *Breſlauw*, *Straatsburg* en op veele plaatſen in de Nederlanden? *Venetien* wil meede in deſen niet toegeeven, vermits aldaar een Horlogie geſien wordt, waar aan alle uuren de drie Koningen uit Orient, door een verborgen Uurwerk voor den dag komen, en voor *Maria* benevens haar Kindeken *Jeſus*, een diepe eerbieding betoonen, en daar na wederom te rug wyken.

In de Keyſerlyke Schatkamer tot *Weenen*, zyn benevens ontelbaare andere Konſtwerken, ook ſoodaanige Horlogien te ſien, welke aan de leefloose Beelden, ſoo wel Menſchen als Dieren, gelyk als het leven geven. Onder anderen is 'er een kreeft, welke ſoo wel in couleur als gedaante, ſeer wel naar een levendige gelykt; deſe

dese gaat achterwarts en vooruyt, roert en beweegt de pooten en schaaren, slaat met de steert, en toont een soodanige beweging, door een uurwerk dat daar binnen is, dat ieder sweeren soude, dat 'er leven in was.

Bernardinus Carovagius, was een Mensch van groote mismaaktheit, want syn hooft was de Copy van een Ossekop; de oogen staaken daar uyt, als de knoopen aan een Sweedsche Regenrok; de lippen sagen 'er niet anders uyt, als een paar op malkander gesoutene leverworsten; en de tong was soo plomp, datse overal aanstiet: des niettegenstaande heeft hy tot *Pavia* het Horlogiemaaken geleert, en in korten tydt de Konst soo wel verstaan en begreepen, dat hy verwonderens waardige werken maakte. Onder anderen heeft hy voor *Andreas Alciatus*, die een voornaam Man aldaar was, een Horlogie gemaakt, 't welke hem na syn believen niet alleen by Nagt opwekte, maar ook te gelyk vuursloeg, en daarop met tondel en swavel de kaars selfs ontstak, waar door hem dan dit Horlogie in de plaats van een Kamerdienaar bediende. *Bernard: Saccus Lib:* 8 *Tineos: Hist.*

Wat de kleyne Sakhorlogies betreft, soo schynt het byna onmogelyk, dat de konst hoger in top kan klimmen; voornamentlyk in Engelandt en Duytschlandt, alwaar men sulke konstige Horlogimaakers vindt, waar voor zich *Dædalus*, *Archimedes* en *Architas* souden hebben moeten schamen, alhoewelse van wegens hunne Konst byna aangebeden wierden. *Casper Ens* schryft *Lib*: 4: *Pausilip.* iets van een Horlogie, dat seer gedenkwaardig is. De Graven van *Westerburg* woonden op een seer hoog Kasteel,

niet

niet verre van den *Rhyn* geleegen; wanneer nu een aansteekende siekte aldaar ontstondt, begavense zich een tydlang elders anders heen. Doense naderhandt het gemelde Kasteel wederom quamen bewoonen, en tot dien eynde s'namiddags tusschen drie en vier uur door de Poort trokken, begon het Slot Horlogie van selfs elf te slaan. Hier over waaren de Heeren Graven, benevens andere van haar gevolg, seer verwondert vroegen ook de Kasteleyn daarna; maar deese wist haar geene reeden diesaangaande te geven, ja hy voegde daar nog by, dat het horlogie al in langen tydt niet opgehaalt was. Wat geschiede hier op? De Pest begon zich weêr van nieuws te veheffen, waar door der juyst soo veel op het Kasteel stierven, als het Horlogie doenmaals geslagen hadt.

Het is wel seeker, dat dit eygentlyk aan het Horlogie niet toegeschreven kan worden; want, alschoon de Horlogiemaakers konstige lieden zyn, soo konnense nogtans de Horlogies geen Prophetischen Geest meededeelen; waarom men dan wel geloven mag, dat Godt dit door de goede Engelen heeft laaten geschiede, en deese Menschen daar door vermaant, om zich tot den doodt te bereyden Zoo goedt, ja soo goedt is de Allerhoogste, dat hy ons niet alleen van te vooren gesegt heeft, dat hy komen soude; *Math*: XXIV. maar hy vermaant sommige Menschen ook somtydts door eenige teekens, gelyk als de gemelde Graven. *Eusebius Lib*: 4: *de Mirac*: *Nat*: teekent aan, dat 'er een seeker Dominikaner Klooster is, *Camor* genoemt, waar in altydt drie daagen van te vooren voor dat 'er een Geestelyke sterft, het Conventklokjen van

selfs

ſelfs begint te luyden; ſelfs wanneer 'er ook niemandt ſiek is.

De Heeren Graven van *Slawata* in 't Koninkryk van *Boheemen*, zyn altydt door een witte Vrouw, welke op het Slot tot *Nieubuys* verſcheen, verſeekert geworden, dat 'er iemandt uyt haaren Huyſe ſterven ſoude.

Van de Roomſche Keyſer *Ferdinandt* de eerſte deeſes naams, hoogloffelyker Memorie, leeſt men, dat hy een ſonderling Lief hebber van kleyne Horlogien was. Onder andere ſyner Hovelingen, was 'er eens een welke, een ſlag Horlogie moffelde, 't welke den Dief door het ſlaan verklikte.

Een quaadt geweeten is even als een ſoodanig Horlogie, 't welke den Sondaar gemeenlyk altydt verraadt; want, alſchoon het koudt weer is, ſoo brandt hem nogtans ſyn geweten; alſchoon hy honing ſlikte, ſoo gevoelt hy nogtans bitterheit in het geweeten; alſchoon hy op Dons lag, ſoo drukt hem nogtans ſyn hardt geweten; ſchoon het mooy weêr is, ſoo dondert nogtans ſyn quaadt geweten; al is hy ſoo ſtil als een Muys, ſoo ſchreeuwt nogtans ſyn quaadt geweeten. Het quaade geweeten is een hondt; die altydt blaft; een Haan, die altydt kraayt; een Klok die altydt luydt; een rivier die altydt raaſt; het is een Orgel, dat altydt fluit; het is een Voerman, die altydt klapt; het is een Keuken, die altydt rookt; het is een Wagen, die altydt krydt, het is een Pols, die altydt ſlaat &c.

De H. Schriftuur verhaalt ons, dat de Bomen eens eenen Ryksdag hielden, om eenen Koning uit de haare te verkieſen. De eerſte ſtemmen vielen eenpaarig op den Olyf-Boom, maar deeſe

ver-

verontſchuldigde zich. Door de andere verkieſing viel de keur op den Vygenboom; maar deſe wees het meede van de hand De derde rys wierdt de Kroon aan den Wynſtok aangeboden; maar ook deſe weygerdeſe aan te nemen. Eindelyk verſogtenſe den doornſtruyk, of hy deeſe hooge waardigheit wilde aanneemen; waar op deeſe antwoorde: *Indien gy my inder Waarheit tot eenen Koning over u Salft &c. Jud*: IX. De andere Boomen hebben dit woordt *inder Waarheit* niet gebruikt, gelyk de Doornſtruyk deedt; waarom dog? Hoort eens de reeden welke *Alenſis* daar van geeft: Den Doornſtruyk heeft het quaade geweten gedrukt; want hy wiſt wel, dat hy een ſlegt keerel, een ondeugende gaſt en een dief in ſyn hart was; welke ſelfs den minſten Stroo of Hooywagen niet ongeplukt laat; waar onder zich niet als ſlangen en hagediſſen ophouden; die ſoo dikwils onnoſel bloedt vergiet: en daarom heeft hy uit drift van een quaat geweeten de Boomen gevraagt: Offe het *in der Waarheit* met hem meenden, dan offe hem wat fopten? Want alſchoon 'er niemandt was, welke iets tegens hem inbragt, ſoo heeft hem nogtans ſyn quaadt geweeten als een gemeene Beul verklikt; want dit is een Spiegel, die alles toont; dit is een Prediker, die den mondt niet ſnoert, en 't is een veel beter Waarſegger als de ſoogenoemde Heydenen.

Alſchoon de Wetenſchap en Konſt der Horlogimakers ſeer pryſenswaardig is, ſoo vindt men egter ſomtydts wel Menſchen onder haar, die de Horlogies wel weten te ſtellen, maar daar benevens een groote Onruſt in haar geweeten hebben; vermits zy ſomtydt een Horlogie

ſo-

ſodanig *repareren*, datmen het ſelve 14 daagen daarna wederom in de kuur moet doen; ja wanneerſe wat goedts willen te byten en te kaauwen hebben, dan ſoekenſe het by de tanden in de Horlogies; dan heet het, de tanden van dit Horlogie zyn al te veel verſleten, daar moet een nieuw Raadjen gemaakt worden; daar nogtans het oude raadjen het nieuwe ſoo gelyk is, als de Wolf de Wolfin. Maar ſulke Menſchen gelyk men 'er ſommige vindt, maaken wel een Onruſt in 't Horologie, maar krygen 'er ook te gelyk een in haar geweten.

DE Hoogvliegende Arent *Johannes* verhaalt in het Boek ſyner Godlyken Openbaringen, *Cap.* v. dat hy eens op ſekeren tydt in den Hemel opgenomen wierdt, en aldaar *ſag in de rechter handt des genen die op den Throon ſat, een boek geſchre-*

ven

ven van binnen ende van buyten verzegelt met ſeven Zegelen; ende eenen ſterken Engel welke met groote ſtemme uytriep: Wie is weerdig het boek te openen ende ſyne Zegelen op te breeken? Ende niemandt in den Hemel noch op de Aarde, noch onder de Aarde en konde het boek openen noch het ſelve (in) ſien. Doen nu *Johannes* ſeer bedroeft daar over was, quam een der Ouderlingen by hem, en trooſtede hem, ſeggende: *En weent niet: ſiet, de Leeuw die uyt de ſtamme Juda is, de wortel Davids, heeſt overwonnen, om het boek te openen ende ſyne Zegelen op te breeken.* Daarenboven *ſag* Johannes *ook een Lam, als geſlachtet, hebbende ſeven hoornen, ende ſeven oogen, ſtaande in 't midden van de throon ende van de vier Dieren* of Paarden. Doen nu dit Lam *het boek genomen hadde, uyt de rechter (handt) des geenen die op den throon ſat, vielen de vier-en-twintig Ouderlingen voor het Lam (neder) hebbende elk Citheren, ende goude Phiolen zynde vol reukwerks, welke zyn de gebeden der Heyligen. Ende zy ſongen een nieuw Liedt, ſeggende: Gy zyt weerdig dat boek te nemen, ende ſyne Zegelen te openen: want gy zyt geſlachtet, ende hebt ons Gode gekocht met uwen bloede, uyt allen geſlachte ende tale, ende volke, ende Natie &c.* Daarna verhaalt *Johannes* verder *Cap.* VI. *Ik ſag* vier dieren ofte Peerden. Het eerſte was *een wit Peerdt: ende die daar op ſat, hadde eenen boge: ende hem is eene Kroone gegeven, ende hy ging uyt overwinnende, ende op dat hy overwonne.*

Het tweede Dier of Peerdt was roodt, ende dien daar op ſat, wierdt een groot ſweert gegeven [illegible]

Het derde was een ſwart Peerdt, ende die daar

op ſat, hadde een Weegſchale in ſyne handt.

Het vierde was een vaal Peerdt, ende die daar op ſat, ſynen naam was de Doodt: ende de Helle volgde hem naar.

Nu is de vraag: wat door dit Boek, door den Leeuw, en door het Lam; als mede door de vier Dieren of Peerden verſtaan moet worden? De H: Vaders en uytleggers des H: Texts, leggen dit Boek verſcheidentlyk uit. My behaagt voor deſe reis tot myn voornemen beſt, de ſchoone uitlegging van *D: Henricus Kircher S: J:*, welke hier over aldus ſchryft. *Dit Boek in de handt Godts, zyn de verborgene Goddelyke verborgentheden, welke Godt alleen voorweet en voorſiet Met een woordt geſegt: Dit is het Boek der toekomende ſaaken, van binnen beſchreven voor de uytverkorene, en van buyten voor de verdoemde* De ſeven Zegelen, ſeggen ſommige, dat het ſevenvoudig groote quaadt is, waar aan wy door de ſonden van onſen eerſten Vader *Adam*, zyn onderworpen geworden. Deſe ſeven Zegelen heeft niemand konnen openen, als de Leeuw uit de Stamme *Juda*, dat is *Chriſtus Jeſus*, welke meede het Lam Godts genoemt wordt, vermits hy als een geduldig Lammetjen ter ſlachtinge geleidt wierdt, en ſynen mondt niet open deedt. Dierhalven ſegt *Johannes* dat hy in ſyne opneeminge ſag, een Lam ſtaande als geſlachtet. Vermits *Chriſtus* van ſyne vervolgers wel omgebragt en gedoodt wierdt, maar ten derden dage aanſtondts wederom uit het Graf opſtondt, alle ſyne Vyanden overwon, en tegenwoordig Zeegepraalende daar ſtaat, om ſyn bitter lyden en verdienſt des doodts te beteekenen. Het Lam dat *Johannes* ſag, hadde ſeven

oogen &c. Want de Propheet *Zacharias* ſegt: *De oogen des Heeren zyn het, die het gantſche Landt doortrekken*, en alles ſien. *Cap.* IV: 10. Vermits nu dit Goddelyk Lam ſyne Vyanden overwon, en Zegepraalde, ſoo vielen de vierentwintig Ouderlingen ter neêr, en ſongen het ſelve Lof en dank toe, wegens de verkregene overwinning.

Eyndelyk worden door de vier Dieren of Peerden, welke *Johannes* ſag, verſtaan, namentlyk door het Witte Peerdt de H: Apoſtelen en Leeraars der Kerke. Door het roode Peerdt, de H. Martelaars, welke met haar bloedt geverft worden. Door het ſwarte Peerdt, de Ketters en Ongelovigen, welke in de dikke en ſwarte duiſternis hunner dwaaling wandelen En eyndelyk door het vaale Peerdt, de Mahumetanen en Heidenen

Door die geenen, die op deſe vier Paarden ſaten, kan ſeer gevoeglyk ook Onſen Heylandt *Chriſtus* verſtaan worden. Die op het vaale Peerdt ſat, ſegt *Johannes*, was de dood: vermits namentlyk, *Chriſtus* den doodt hadde overwonnen, gelyk hy al voorſegt hadde, door den mondt van den H. Propheet *Hoſea*, XII: 14. *Ik ſalſe vry maken van den doodt.* *Chriſtus* ſit op het roode Peerdt ſynes Kruyſes, 't welke met ſyn H: bloedt geverft is geworden, hebbende een groot ſweert in ſyne handt, namentlyk, de Gerechtigheit, om de Sondaars te ſtraffen &c. Dierhalven ſag hem *Johannes* mede ſittende op een ſchimmel of wit Peerdt, met eenen boog in de handt, want, ſegt de H: Propheet *David* *Pſ.* VII: 13. *Indien gy u niet en bekeert, ſoo ſal hy ſyn ſweert wetten, hy heeft ſynen booge geſpannen,*

ende dien bereydt, om namentlyk de pylen ſyner ſtraffen op ons af te ſchieten. Dat hy eindelyk ook op een ſwart Peerdt ſit, en een weegſchale in ſyne handt houdt, daar mede wordt het laatſte Oordeel beteekent; als wanneer *Chriſtus* op het eynde der Weereldt, de werken eenes iegelyken Menſchen op de weegſchaale leggen, en onderſoeken ſal, watſe verdient hebben, het zy de Hell of den Hemel, gelyk hier van de H. *Auguſtinus* ſegt.

De weegſchaal, of het Inſtrument, om de ſwaarte eener ſaak te onderſoecken, meent men, gelyk by *Plinius* geleeſen wordt, dat *Theodorus Samius* uitgevonden heeft, welke te gelyk ook voor den uitvinder der ſpykers en draaibeytels gehouden wordt; maar daar van ſal mogelyk op een andere plaats beter gelegenheit zyn te ſpreken.

De Oude gebruikten verſcheiderhande ſoort van Balanzen; waar van 'er ſommige als onſe hedendaagſche Uníters gemaakt waren, en maar uit een balk beſtonden, aan wiens eene eynde men het gewicht, en aan het andere de ſaaken hing, welke men weegen wilde. Hier onder mogen wy meede tellen de houte Balans, welke de ſeer curieuſe *Olaus Wormius* voor een oude Griekſche houdt, en in ſyn *Muſeum* beſchryft.

Andere Balanzen hadden aan de eene zyde van den balk, een weegſchaale hangen, gelyk men uit de *Quæſt. Mechan.* van *Ariſtoteles* beſluiten kan. Andere hadden twee Weegſchaalen, welke diershalven *Bilances*, als offe zeggen wilden, dubbelde ſchaalen, genoemt wierden. Ook was 'er ſomtydts aan ſoodaanigen Weegſchaal, een

loode

loode Koegel onder aan vaſtgemaakt, omſe te beter neer te konnen haalen, en den ontbreekenden uitſlag, dies te ſeekerder te konnen weten, en te verbeteren; gelyk 'er een diergelyke, in de meermaals aangehaalde Konſtkamer van den uitmuntenden *Smetius*, te ſien geweeſt is.

Hedendaags vindt men meede verſcheiderhande ſoorten van Balanzen, als.

1. Gemeene groote, met ronde haaken of geboogde oogen, aan 't eynde van de balk, na dat menſe hebben wil, welke de Kooplieden gebruiken, om ſwaare goederen op te weegen.

2. Geboogene en ook wel geſlotene Winkeliers of Kruideniers ſchaalen, welke meeſt van Geel of roodt Koper gemaakt worden.

3. Kaars-ſchaalen, met een ronde, en een vlakke of vierkante ſchaal of bak, welke gemeenlyk van blik gemaakt zyn, wordende in de eerſte het gewigt, en in de laatſte de Kaarſen gelegt en gewogen.

4. Goede fyne Zyde Balanzen &c. welker ſchaalen vlak, en maar een weinig opgebogen zyn.

5. Gout-ſchaaltjes, om allerhande Goude Munten meede te wegen, en te onderſoeken of ſe wichtig zyn; waar van 'er ſommige hangende gemaakt worden, met een ſchuiſtaadjen daar onder, waar in het gewicht legt: maar andere daar ſchaal en gewicht by malkander in een kasjen legt.

6. Aardige Unſter gewichten, om allerhande ſaaken aan te hangen, en te Weegen.

7. Paarlen en Diamant-ſchaaltjes, om na hare ſwaarte, derſelver waarde en koſtelykheit te konnen uitvinden, en te onderſoeken.

8. Eſſaay-Balanzen, voor de Waradeynen,

Muntmeesters, Essayeurs en Bergwerkers: waar toe wy ten 9. tellen mogen, de Balanzjes welke aan de balk een klein en net afgedeelt Quadrantjen hebben, om de swaarte der lugt naaukeurig te konnen ondersoeken, en als *Notiometra* gebruikt te worden; welke curieuse uytvindinge aan den vermaarden en in de Mathematische studien seer uitmuntenden *R: P: Lanæ*, uit de Societeit der *Jesuiten* toegeschreven wordt.

Een ieder Mensch behoorde de Balans neerstig in de handt te hebben, en soo wel de verachtelykheit des Lichaams als de kostelykheit der Ziele tegens malkander te wikken en te weegen.

De Evangelist *Matheus* verhaalt, dat de Heere *Jesus* eens op een Sabbath door een Koorn-Veldt ging, en de Apostelen waaren seer hongerig, ja soo, datse begonnen Koorn-ayren te plukken en te eeten. Tegenwoordig leeft men veel gemakkelyker met het Lichaam, en men onthaalt het selve niet alleen op enkelt Koorn, maar wel op uitverkoorene spysen. Onder de Letters van 't A: B: C: gaat de Letter E: alleen de getrouwde aan; de G: raakt alleen de Gekken; de O: niemand als de Voerluy; de N: alleen de Toornige; maar de Letter S: alle Menschen S: S: s'middaags; S: S: s'avondts; S: S: smeeren en smullen; want men vindt de gantsche Wereldt door veele *Vreetlanders*. Het soude nog al te verdragen zyn, wanneer men het menschelyke Lichaam met gemeene spysen voorsag, maar dese vulnisbak voerdt men met allerley vreemde en kostelyke Lekkernyen; en meenigen Fransche *Vettelasoupe* moet dikwils een heele nagt *speculeren*, en syne harssens breken,

ken, hoe hy s'anderendaags ſyn genadigſte Heerſchap met de keuken mag bedienen. Want, deeſe maatigt zich de Opperheerſchappy met volkome eygendom aan, welke Godt van 't begin der Wereldt af, aan *Adam* doen hy noch in den ſtaat der Onnoſelheit was, gegeven hadde; namentlyk te heerſchen over de Viſſchen der Zee, over de Vogelen des Hemels, en over alle Dieren die zich op de Aarde bewegen. Hier moeten alle Elementen haare Inwoonders, ten dienſte van de keuken *fourneeren*; de ſlakken moeten te poſt uit *Paphlagonia* komen kruipen; de Viſſchen moeten heel uit *Mauritania* beroepen worden; de Vogelen moeten al heel uit *Aſiën* geciteert worden; de ſpeceryen moeten drie mylen van achter *Calikoet* van daan gebragt worden.

Onſe Heere *Jeſus* heeft ons ter navolging den gantſchen tydt dat hy op Aarde verkeerde, alle dagen maar eens, maar egter nooit geen Vleeſch gegeten, behalven op Paaſchen, van het Paaſchlam, ingevolge van de Moſaiſche Wet. De wandel der hedendaagſche Chriſtenen is verre van *Chriſti* wandel vervreemt; vermits het doenmaalige Eeten veel ſoberder was: Want men bedenkt byna alle dagen nieuwe uitvindingen, om op een byſondere wyſe den *Appetyt*, Eetensluſt, en Vreetgierigheit *Satisfactie* te geven; 't mag koſten wat het wil. Soo draa onſe eerſte Ouders in het Paradys de verbodene vrugt gegeten hadden, hebbenſe haare naakte blootheit erkent, en ſoo doende heeft haar het eeten ontbloot. By de hedendaagſche Wereldt is het geen nieuwtjen meer, dat zich ſeer veele, door het veele koſtelyke Eeten en Drinken, en meenigvuldige Maaltyden, van alle Middelen ontbloten

ten, ja menigmaal ten eenemaal verarmen. Met een woordt gesegt, het Lichaam, dat een fielt is, kan alles verkrygen: Waar tegens de Ziele, welke een soo heerlyk evenbeeldt Gods, en een onsterffelyk Meesterstuk van de handen des Almachtigen is, genoegsaam als niets geacht wordt. Wat kost het Lichaam, die lelyke mestvink het gantsche Jaar door niet? Maar de Ziele vergunt men dikwils niemendal.

Daar ontbreekt dierhalven niets, als een Balanzemaaker, die een soodaanige Balans kan maaken, ingevolge van welke bleek dat de Ziele onvergelyklyk meer weegt als het Lichaam.

Ik weet niet, wanneer een iegelyk Balanzemaker zich selfs op de schaal stelde, en op de andere zyde syn geweeten, of men niet tegens meenig een soude konnen seggen, soo als in de H. Schriftuur gesegt wordt: *Gy zyt in Weegschalen gewogen, maar gy zyt te licht gevonden*, *Dan.* v: 27. Wy arme Menschen willen dog onse gebreken niet erkennen.

Wy denken 'er niet om, wat dat Godt al wegens den geduldigen *Job* toeliet, doen hy den Duivel volkomen Macht gaf over syn Haave en Goedt, over syn Lichaam en Kinderen. Hy ontnam hem de Schaapen en Schaapkoyen! Hy ontnam hem Geldt en Geldts waarde! Ja selfs alle Kinderen en Runderen, ook de gesondheit synes Lichaam, welke boven alles geschat word; maar een ding niet, namentlyk de Ziele; de Ziele, de Ziele moet de myne blyven, zeyde Godt. Godt schat alles minder als de Ziele! Hondert duisent Werelden, ja indien zy 'er waaren, oneyndige Werelden, zyn by Godt geringer als de Ziele; ja den Hemel selfs waardeert hy minder

als

als de Ziele! En wy verkeerde *Adams* kinderen ſchatten alles hooger als de Ziele; ja ſomtyds werdt een oude Broek, of een Hondt, hooger als de Ziele geſchat; want, het gebeurt immers dikwils, dat wy het verlies van een Kleedt of Beeſt beweenen, maar ſeer ſelden 't verlies eener Ziele. *Stengelius* ſchryft ſelfs van een roekloos Keerel, die den Duivel ſyne Ziele voor drie ſtuivers overgaf, om een kanne Bier daar voor te ſuipen. Het waare te wenſchen dat menigen Stokviſch met zich ſelfs omging, gelyk men met de Ziele van den Haaring kan leven, welke wanneer menſe om hoog werpt, aldaar blyft kleven; alſoo was het te wenſchen, dat een iegelyk Menſch met ſyne Ziele na de hoogte trachte, om ſe aldaar eeuwig te doen blyven: Maar Eilacie! Het Lichaam beſlaat de eerſten plaats, en de Ziele, het alleredelſte ſchepſel, moet achter de deur blyven ſtaan.

Myn beminde Heer *Johannes*! Myn liefſte Juffrouw *Johanna*! Myn lieve Meeſter *Franciscus*! Myn lieve Meeſteres *Francisca*! Ik hadde u haaſt vergeeten, Myn Genadige Heer *Ludovicus*! Myn Genadige Vrouw *Ludovica*! gaat dog een weinig neer ſitten, en keert eens wat te rug met uwe gedagten, doorbladert eens uwe boeken, en kykt wel toe, wat gy in vyftig Jaaren tydts al ten behoeve van uw Lichaam beſteet hebt! overweegt eens wel, wat u deſe meeſtvink al koſt! hoe meenigen goeden dag en nagt hebt gy deſen loswambus al vergunt? Ieder dag heeft vierentwintig uuren; overweegt dierhalven wel, of gy van deſe tydt niet genoegſaam alles ten dienſte van het Lichaam, en wegens ſyn belang, maar voor de Ziele naauwelyks een

een half uur besteet hebt? Wanneer gy dit alsoo bevindt, gelyk het dan inder daadt niet anders is; soo bidde ik u om de wonden *Jesu* mynes en uwes Verlossers wille, treedt in de Voetstappen van *Jacob* in het Oude Testament, en volgt hem.

Na dat *Jacob* meer als veerthien Jaaren in *Labans* dienst geweest was, heeft hy synen Schoonvader dus aangesprooken: Gy weet seer wel, dat ik u veerthien Jaaren lang trouw gedient heb; dag en nagt, vroeg en laat, s'Somers en s'Winters, heb ik weinig slaap nog Rust gehadt, maar altydt en geduurig uw nut en voordeel met de grootste vlydt en sorgvuldigheit waargenomen. Vermits ik nu uwe twee Dogters tot Vrouwen, en ondertusschen noch meerder kinderen te verwachten, hebbe; soo hoope ik, dat gy my het niet qualyk sult neemen, dat ik eindelyk ook wat naauwere toesicht op myne saaken neeme, en het is niet meer als billyk dat ik ook eens myn huys gaa versorgen. Denkt dierhalven ook eens: De Jaaren myner kindheit met op stokken te ryden, met poppen huisjes te bouwen en diergelyke, toegebragt hebbende, heb ik vervolgens myne gantsche Jeugdt in ydele Liefde en moedwilligheit laten voorby gaan. De tydt myner manbaarheit, heb ik besteet tot allerhande *Negotie* en *Trafficq*; ik weet geen eenen dag myner gantsche levenstydt, op welken ik het Lichaam niet gedient hebbe, en het selve alles toegestaan. Dierhalven is het immers niet meer als billyk, dat ik eens een andere levenswyse beginne; ja 't is recht dat ik myne soo waarde Ziele versorge; het is niet meer als billyk, dat ik alle

myne

myne ſonden met leetweeſen beſchreye; en 't is ten allerhoogſten noodſaakelyk, dat ik de overige en mogelyk ſeer korte tydt mynes levens, mynen Godt diene, en het oneyndige heyl myner Ziele waarneeme: en dat heet eerſt wegen en overwegen.

MEn vindt wel veele Zeepſieders, die allerhande Zeep maaken, maar daar zyn 'er ook veele welke haar mede beſmetten, en de Zeep met witte aarde (*alumine catino*) vermengen en vervalſchen: waar over haar meenigen Waſchter niet

niet veel goedts wenſcht, ook ſal het hier namaals eens ſlecht beloont worden. Maar wat konnen dat de goede Zeepſieders gebeteren?

Dat men in over oude tyden al Zeep gebruykt, en men alſoo ook de wetenſchap om ſe te ſieden gehadt heeft, blykt uit de woorden van den Propheet *Jeremias* II: 22. alwaar tegens het afgodiſche *Iſraël* geſegt word: *Al wieſcht gy u met Salpeeter, ende naamt u veel Zeepe, ſoo is (doch) uwe ongeregtigheit voor myn aangeſigte geteekent, ſpreekt de Heere.* En *Maleachi* III: 2. word de *Meſſias* ſelfs met *de Zeepe des Vollers* vergeleeken. Indien de Zeep en der ſelver nuttigheit niet al lang bekendt geweeſt was, hoe ſoude de kuiſche *Suſanna* tot hare Maagden hebben konnen ſeggen; *vers* 17. *Haalt my Salve ende Zeepe, op dat ik my mach waſſchen.*

By de Grieken en Romeinen, was het gebruik van Zeep ſeer gemeen; en vermits zy zich voornamentlyk met baaden vermaakten, heeft dan deſe, dan geene, een byſonder ſoort van Zeep bedagt; ook hebben ſelfs de Docters tot het verdryven en verbeteren van alle gebreeken en Vlakken der huydt, meenigerley ſoort van Zeep bedagt en opgebragt, ſoo als men by *Paulo Ægineta* en *Aetia* uit derſelver beſchryving ſien kan; gelyk 'er dan nog heedendaags aan veelerley ſoort van Zeep, geen gebrek is, waar in gedurig de eene Natie boven de andere uit wil munten, ſoo wel wat de wittigheit, ſagtheit en ſuiverheit betreft, als mede den reuk der ſelven; en vindt men daar van veelderhande Beſchryvingen in de Konſten en Medicyn-Boeken.

Daarenboven ſoo heeft de Heer *Wolf Helmhardt*, Vryheer van *Hoogberg*, in ſyn Boek:

Adelyke

Adelyk Landt - en Veldleven genoemt, de manier en wyse, hoe de Zeep op de gemeene manier gemaakt werdt, op tweederhande wyse beschreeven; en nademaal dit uitnemende schoone Boek, alreedts door den tweeden druk overal bekent is, soo oordeele ik het voor onnoodig en overvloedig, om 't maaken van Zeep, hier te herhaalen.

Alleen brenge ik hier met weinig woorden noch in gedagten, dat de Zeep ten deele in broden gegooten, en ten deele in ronde bollen geformeert wordt; en dat de meeste soorten daar van heedendaagsch in swarte, witte, lichte Amandal- en welruikende Zeep verdeelt kan worden.

Hoe noodsaakelyk de Zeep is, om soo wel het aangesicht, als de handen en 't Lichaam te suyveren; als meede hoe nodig zy is, om vuyl linnen en ander lynwaat sneeuw wit te wasschen, weten alle Huysmoeders, en alle andere die de sinnelykheit beminnen, van selfs wel. Het is merkwaardig dat Paus *Gregorius* (*Lib.* 8. *Cap.* 18.) aan *Fortunatus* Bisschop van *Napels* beveelt, om seekeren Zeepsieder *Augustin* genoemt, tegens *Johan Palatin* te beschermen en op de beste wyse te verdedigen, vermits de laatste den Zeepsieder in syn Handwerk sogt te benadeelen; en de nuttigheid deeses Ambagts, als meede de reedelykheit des Meesters, sal den Paus buyten twyffel meer als al te wel bekent geweest zyn.

Door de Zeep kan gevoeglyk de Boetvaardigheit des Sondaars verstaan worden, waar mede hy de vuyligheit syner Sonden volkomen weg neemen en afveegen kan; maar, men moet de-

deselve met ernst by der handt neemen.

By den Evangelist *Lucas* wordt het schandelyke leven van den verloorenen Soon seer schoon beschreven. Hoe dat hy namentlyk syn Vader het hooft alle daagen warm maakte, en van hem syn Erfdeel begeerde, 't welke hy ook eyndelyk kreeg, en daar meede vrolyk en wel gemoedt na vreemde Landen reysde, waar in hy soo heerlyk huys hieldt, dat hy eyndelyk uyt noodt voor Varkendryver moest speelen. Hy, die te vooren de Patrysen en snippen ba! was, wenschte daar na wel eens na een schotel Boere Havergort; maar deesen haver steekenden Varkens-Nar, hadden de broodkruymen soo veel gesteoken, en de broodkort wierd hem soo hoog gehangen, dat hy blyde was om de Swyns-Tafel voor lief te nemen; tot dat hem eyndelyk de oogen geopent wierden, en hy wederom naar huys verlangde. Soo draa hy daar quam, en eenen voetval voor syn Vader gedaan hadde; sag desen dat hy 'er geplukt en gescheurt uytsag, en niet als stukkende plunje aan hadde, die van doorlugtigheit tegens een Visschers-Net konden monsteren; waarom hy dan aanstondts synen Knechten beval, en tot haar zeide: *Brengt (hier) voort het beste kleedt ende doedt het hem aan!* gaauw! gaauw! loopt! haast u wat! benje der noch al niet? kom repje scheerje! &c. Myn beminde Vader! zeyde de Soon: Ik bidde om vergiffenis! laat ik maar een paar worden spreeken! Aanstondts was de Vader te vreeden; aanstondts zeyde hy ja! doen hy hem nog maar van verre aan sach komen, was hy al met innerlyke ontferming over hem beweegt, ende toelopende viel hy hem om der hals en kuste hem. Maar myn lieve Vader

waarom ſpreekt gy deeſen Landlooper niet eerſt wat voor, en ſegt hem de Waarheit? waarom geeft gy hem niet een braave vilt, daar deeſe fielt buyten dien dog een hoedt nodig heeft? Waarom leesje hem de planeeten niet eerſt voor, en voornamentlyk de Planeet *Venus*? Waarom Capittelt gy hem niet braaf, in de plaats van hem een Kapot te laaten geven? Een ander Vader ſoude ſoodaanigen borsje met een endjen dag, of met een braaf quaſtig houtjen welkom geheeten hebben; hy ſoude ſulken Lompert, in ſyn lompen en voddig jakjen en pakjen hebben laaten loopen, tot ſtraffe en waarſchouwing van ſyn volgende gedrag, of hem een half jaartjen, of ten minſten een Campanje in een Moes-Thuyn tot een Bullebak voor de Vogels geſet hebben. Maar neen! de Vader was al te bly met ſyn lieve Seuntjen, met ſyn nieuwbakken Wittebroodskindjen; en daarom deedt hy niets als ſchreeuwen en roepen? gaauw! gaauw! breng nieuwe kleêren hier; gaauw! gaauw! geef met der haaſt een Goude Ring hier! gaauw! gaauw! brengt een paar nieuwe Schoenen hier; gaauw! gaauw! repje! ſlacht het gemeſte Kalf, en laat ons eeten en vrolyk zyn. Dit alles geſchiede alleen daarom, Vermits de Vader by zich zelfs dagt: Het is evenwel myn Kindt; ik moet hem immers helpen; de jeugdt heeft geen achterdogt; Verlaaten kan ik hem niet; en vermits ik hem dog helpen wil en moet, ſoo wil ik het liefſt wat gaauw doen; want, ik ben al tamelyk bejaart, en mogt eens onvoorſiens komen te ſterven, dan ſoude dien Armenbloedt niemendal hebben; ſyn Broêr ſoude hem niet de waardye van een ſpelt geven; daarom gaauw! gaauw! ik

wil

wil hem liever nu ſelfs helpen, terwylen ik noch tydt van leeven heb, dan ben ik verſeekert dat het geſchiedt.

Gaauw! gaauw! ô Sonder! vertoeft niet om u te bekeeren, wanneer gy u met Godt wilt verſoenen; wanneer gy onder 't Kruys wilt bokken; of wanneer gy den laſt uwer ſonden wilt afleggen; doedt het gaauw! gaauw! en met der haaſt; verſchuyft het geen uur, veel min eenige Jaaren; de doodt mogt u eens verraſſen, wie ſoude daarna het eeuwig verlies uwer Ziele verſetten, het konde gebeuren dat God ſyne genade u over een uur onttrok; en daar na niet meer verlichtede; want gy zyt niet verſeekert: of deſe roeping die Godt nu doedt, niet wel de laatſte ſal zyn, en by aldien gy die weygert, of u Godt dan niet geheel mogte verlaaten, en uw herte ten eenemaal verſtokken, gelyk hy dat van *Pharao* deedt. Dierhalven gaauw! gaauw! haaſt u wat! vermits Godt u de handt nog biedt! Valt hem nu te voet, nademaal ſyne opene wonden u de vergevinge nog beloven; gaauw! gaauw! taſt dog toe in de Vaten ſyner Genaade, terwylſe noch open ſtaan! wie weet hoe 't 'er morgen, ô quaadt morgen! meede geſtelt is, en of de gelegentheit dan niet al voorby is; en dan is het met u heyl voor eeuwig verlooren, verlooren ja verlooren.

In 't leven van den vroomen *Johan Baptiſt Vitellius*, wordt onder anderen gemeldt, van ſeeker Wereldtlyk Prieſter, welke beſlooten hadt zich in den ſtrengen Orden der Kapucynen te begeven, en aldaar ſyne ſonden te boeten, tot welken eynde hy al in den gemelden Orden open aangenomen was. Wanneer deeſe nu by

den vromen *Vitellius* quam om van hem affcheit te neemen, om als dan naar het Klooſter te gaan; heeft hem deeſe vroome Man geraaden, dat hy aanſtondts, ſonder ergens anders meer aan te gaan, naar 't Klooſter ſoude gaan, vermits dit het laatſte quartier tyds mogte zyn, dat hem Godt goede gedagten inboeſemde. Ja! ja! *Pater* antwoorde hy, ſoo aanſtondts, ten eerſten: Ik ſal maar heen en weêr na huys gaan, om myn hoedt te haalen. Dit is onnodig antwoorde *Vitellius*, laat uw hoedt, den hoedt weeſen, volgt mynen Raadt, en misbruykt de tydt niet. Maar neen! deeſe volgde ſoo heylſamen raadt niet, maar ſtapte naar huys toe om ſynen hoedt te haalen; onderwegen ontmoete hem een ſyner bekenden, waar meede hy een lange ſamenſpraak hieldt, en ſyn heylig voornemen ontdekte, 't welke de andere hem om veele reedenen afriedt; waar door hy in ſyn voornemen begon te verkoelen, en eyndelyk ten eenemaal te verflaauwen, tot dat hy naderhandt een ergerlyk leven begon, eenens ander Mans Vrouw ontvoerde, en van derſelver Vrienden onvoorſiens overvallen zynde, elendig vermoort wierdt.

Haaſt u! haaſt u! dierhalven, en bekeert u tot den Heere uwen Godt! heeden, ja nu nog in dit oogenblik; valt uwen *Jeſus* te voet met *Maria Magdalena*! ſlaat op uwe borſt met den openbaaren Sondaar! klimt ſchielyk af, en verſoent u by *Chriſtus*, met *Zacheus*! Soo dra de Heere *Petrus*, na dat hy de ſonde der verlogening en den valſchen eedt gedaan hadde, maar aanſag, heeft *Petrus* ten eerſten boetveerdigheit betoont, de oogen aanſtondt in het wet geleydt; en 't eene en 't andere niet tot morgen

of

of overmorgen verschoven. Wanneer u dierhalven Godt aansiet met de oogen syner Genaade; Wanneer hy u gemoed en herte beweegt, en door sterke verlichting tot Boete vermaant, soo vertoeft niet eenen dag, ja niet een uur, want het konde zyn, ja het kan zyn, dat Godt u in dit uur aansiet, en daar na nooyt weer. Indien gy niet wilt, als Godt wil soo wil Godt ook naderhant niet, wanneer gy wilt. De Sieke en Gebrekkelyke by het badt tot *Jerusalem* hebben, geen seekere tydt geweeten, wanneer de Engel soude komen, en het water beweegen, waar omse dan altydt gereedt moesten wesen, andersints soudense niet geneesen zyn. Alsoo is geen een Mensch een ogenblik seeker, dat Godt hem sal komen besoeken, en na de eeuwigheyt beroepen. Dierhalven behoordt gy nu en altyt gereedt te zyn, en het gebruyken en der Zeep van boete niet te verschuyven.

eele en groote plaagen heeft de Almachtige en rechtveerdige Godt over het Koninkryk *Egypten* wegens de boosheit en hardnekkigheit van *Pharao* geſonden; gelyk daar waaren, de menigvuldige Kikvorſchen, de doodt aller eerſt geboorenen, de verandering

van

van alle Wateren in bloedt, de ontelbaare en ten hoogſten ſchadelyke meenigte van Muggen &c. maar geen ſtraffe van alleen heeft in de Heylige Schrifttuur ſoo een verſchrikkelyken naam als de groote duyſternis, welke drie dagen duurde, en daarom wordſe genoemt, *Exod:* x. *een dikke duiſternis die men taſten konde, waar in de een den anderen niet ſag*, en 't geene het quaadt vermeerderde, was, dat men geen vuur konde aan krygen, of geen Kaars ontſteeken, ſoo dat deſelve vreeſelyk was.

Alle natuurlyke Nagten en Duyſterniſſen zyn wel ſchrikachtig; maar deſe duiſternis en ſchrik verminderen de Kaarſemaakers geen kleyntjen, welke door haar werk ſoo veel weeten te weeg te brengen, dat men by nagt meede kan arbeyden, ſtudeeren, leeſen, ſchryven en andere ſaaken verrichten, waarom ook deeſen goeden Menſchen ſoo veel Eere en Roem toekomt, als andere nuttige Ambagten.

Men kan nergens aangeteekent vinden, wie dog dit Ambagt bedagt en uytgevonden mag hebben. Mogelyk is het een Duytſcher geweeſt? want in de Ooſterſche Landen en in andere warme oorden, daar men den Olye in meenigte heeft, zyn diergelyken ſoort van Smeer-Kaarſen niet in gebruyk. Indien wy ſoo heylig waaren als de groote Man *Patritius*, dan ſouden wy deeſe Lieden weinig, of wel in 't geheel niet noodig hebben. Want doen de Koetſier deeſes Heyligen Mans, op ſeeker tydt by Nagt eens de Paarden uyt de Wey naar huys wilde brengen, konde hy deſelve, wegens de groote duiſternis, in geenen deele vinden, waar over hy zich by den H: Man beklaagde, welke doen

juist met bidden beesig was; waar op deese met meedelyden tegens den Voerman ingenomen zynde, syne handt uit de Mouw trok, en in de hoogte stak, waar door aanstonds de vingers gelyk als vyf brandende Kaarsen begonnen te ligten, dat men alle omleggende Landen oversien konde, en de goede bediende alsoo syne Paarden gemakkelyk konde vinden. *In vit. C.* 157. Wy zyn op verre na van soo groote Heyligheit nog verdiensten als deese *Patritius*, en hebben alsoo de Kaarssen by Nagt seer noodig, welke wy dan van deese Ambagts luyden seer gemakkelyk bekomen konnen.

Voor 't overige soo wordt den Lof deses Handtwerks geen kleintjen vergroot, dat se met de Dieven en Rovers by Nagt gantsch geene groote Maats zyn, vermits deese Beschaarders haar werk gemeenlyk by Nagt, en als het op syn duisterst is verrichten, gelyk de H: *Paulus* 1 *Thes:* v. 2. meede betuygt, dat de bequaamste tyd der Dieven by Nagt is; want soo draa als dese schadelyke sluipers by Nagt een Kaars in een of 't huis gewaar worden, dan denkense al voor, dat hunnen haring daar niet braadt, vermits zy daar uit besluiten dat de Menschen daar waakende zyn.

De Kaarsemaakers zyn somtydt ook Zeepsieders, dog wel in Duytschlant meer als elders, 't welke al meede een goede en voordeelige saak is, vermits de Zeep voornamentlyk dient, om alle onsuyverheit en vettigheyt uit te wasschen, het zy van roet, inkt, wyn, sop, smeer, sweet &c: Met dese Zeep raakense voornamentlyk by 't Vrouw-Volk in groot aansien, wiens werk het meest is om het Linnen en ander

der

der huysraadt schoon en suyver te houden. Dese Meesters Zeepsieders zyn meede soo konstig, datse de Zeep allerley reuk weeten toe te voegen, en daar meede te vermengen, het zy met Muskus, Meloenschillen, *Mezelep*, *Benzoin*, en andere dierelyke Mixturen, waar meede zy by 't Jufferschap groote eere behaalen, en tegelyk niet weinig geldt winnen.

Het is genoegsaam bekendt, dat zich de kuysche *Susanna* by aangenaam warm Somerweer, in haaren Schaduwachtigen Hof begeven, en haare Dienstmaagden bevoolen heeft om Salve en Zeep te haalen. *Dan*: XIII. Waar uit men besluyten kan dat de Wyven seer wel Zeep gebruyken mogen, om hunne Mannen soo veel te beter te behaagen, en de Egtelyke liefde en trouwe daar door aan te queeken en te voeden; gelyk dan dies aangaande de H: *Petrus* selfs schryft: *Alsoo vercierden haar selven eertydts ook de heylige Vrouwen, die op Godt hoopten, en de waren haare eygene Mannen onderdanig.* 1 *Petr*: III: 5. Want sulke sletvinkan van Vrouwluy, welke soo slordig loopen en daar uit sien, als Makrollen: soo smeerig als penswyven, en soo smullig als een Fransche vette lasoupe, die een soo drekkige neus hebben, dat men 'er Pietercelie op soude konnen zaayen; diergelyken Mestvinken is het gantsch geen eer, datse hunne fraaye gedaante, welke zy van Godt ontfangen hebben, soo onachtsaam verwaarloosen en te leur laaten gaan; waar uit dan naderhandt dikwils gebeurt, dat de Mannen hunne oogen anderwaarts wenden, en by gevolge de betaamelyke getrouwigheit vergeeten. Dierhalven is het voor 't Vrouwelyke geslagte niet alleen toegelaaten, zich selfs net en schoon te

houden, maar 't is ſelfs loffelyker en goedt voor haar; maar het overmatige vercieren, op-pronken, vryven, ſchoonmaaken, opſchikken, ſmeeren, polyſten, blanketten en diergelyke, is ſeer verdoemlyk, en ſweemt beter na ligtveerdigheit, als na getrouwigheit, welke tuſſchen Egtgenooten en by eerlyke lieden vereyſcht en geacht wordt.

Dat *Jacob* ſynen Ouden Vader *Iſaac* Gytevleeſch voor Wildtbraadt voor diſte, was een verborgentheit; maar dat de Kaarſemaakers dun ſchaapen ſmeer voor Oſſe ſmeer tot de Kaarſen neemen, is enkeldt bedrog; waar uit dan ontſtaat dat de Kaarſen, welke daar van gemaakt zyn, ſoo ſterk afloopen, datſe traanen met tuyten kryten, en gelyk als beweenen, dat ſulke diefachtige Menſchen niet gehangen worden. Doch gaanſe nu vry, zy ſullen namaals eens het loon aller Dieven te verwagten hebben.

VYf Eerſaame, Zeedige, Gehoorſaame, Deugdſaame, en Vreugdſaame Juffers, na datſe ſeer vriendelyk van den Hemelſchen Bruydegom genoodt waaren; quamen met brandende lampen voor de deure des Hemels, en wierden

den aldaar met alle bereydwilligheit ingelaaten. Welkom! Welkom? Komt maar binnen! was het woordt, om wel onthaalt te worden en vrolyk te zyn. Vyf andere, wel gesmeerde, wel gepalleerde, en wel *gearmeerde* Juffers, quamen mee de voor de deure des Hemels; maar met ledige lampen; deesen wierdt de Deure voor de neus toe gesmeeten. Hier over kan men zich soo veel niet verwonderen, om datse leedige lampen hadden, waar in noch Olye nog pit was, en by gevolg geen aandagt by het werk: maar dit is al te wonderlyk, dat dese arme slooven nog hardt over luydt riepen: *Heere! Heere! doedt ons open. Math:* xxv: 11. Ach Heere! komt doch uit! was het woordt; maar se kreegen geen gehoor. *Jonas* in syne natte Herberg, is verhoort geworden; dese niet. *Daniel* in syne diepe Herberg, is verhoort geworden; dese niet. *Anna* in haare heylige Herberg, is verhoort geworden; dese niet. De drie Jongelingen tot *Babylon* in haare vuurige Herberg, zyn verhoort geworden; dese niet. Waarom? Wel daarom; zy waaren Sottinnen die geen Olye hadden, om den Bruydegom met brandende lampen te gemoedt te komen gaan.

Het gebruyk van Olye, is al overoudt, en daar uit te besluiten, dat de konst om Oly te slaan en te parssen, al in den eersten tydt der Wereldt in gebruik geweest is. De Heydenen hebben de Olye voor heilig gehouden, en schryft *Plinius*, dat *Aristeus* de Soon van *Apollo*, gebooren tot *Athenen*, het gebruik van de Olye uitgevonden heeft. Maar *Diodorus* eygent dese uitvinding aan de Godinne *Minerva* toe, welke geleert soude hebben, hoe men den Olye uit de vruchten der Olyfbomen moest parssen. De

De hedendaagſche manier en wyſe om 'er de Olye uit te parſſen is veelerley. In Italien, Vrankryk en op andere plaatſen, daar de Olyf-boomen in meenigte waſſen, wordt uitneemende Boom Olye uit de Olyven geparſt of geſlaagen; en dit op de volgende wyſe. De Olyſlagers aldaar, zyn gemeenlyk gewoon, om de Olyven, waar uit ſe Boom-olye parſſen willen, omtrent die tydt te parſſen, wanneerſe wat ryper zyn, als de andere, welke men tot het inſouten gebruiken wil, en al ten deele beginnen ſwartachtig te worden; maar nogtans behoorde het meeſte deel daar van wit te zyn. Deſe Olyven plukkenſe des morgens vroeg af, als het mooy weer is; ten waare datſe door quaadt weer of windt afgeſlagen waaren, en dat menſe van wegens de wilde of tamme Dieren by tydts op moeſte ſoeken. Zy zyn meede gewoon niet meer Olyven op eene reys te plukken of op te raapen, als zy binnen den tydt van Dag en Nagt konnen uitparſſen; ook laatenſe deſelve niet lang ſtaan, maar ſtortenſe in de Parſſen, wanneerſe van te vooren eerſt op gevlochtene horten verſpreydt en geſuivert zyn geworden, op dat alſoo de overige vogtigheit daar uit raakt, en verteert; want dit is een groote vyandt van de Olye; wanneerſe dierhalven in de Olye geparſt wierdt, ſoudeſe deſelve bederven, en den goeden ſmaak daar van doen verlooren gaan. Dierhalven zynſe ook gewoon, ſoo dikwils als de Pars te vol van Olyven is, eenige planken op te ſlaan, en in vakken af te deelen, ten eynde men de uytgeſogte Olyven van ieder dag byzonder daar in kan ſtorten.

Deſe gemelde verſcheydene plaatſen, zyn met ſtee-

ſteenen, teegels of gehouwene ſteenen ſchuin belegt en bevloert, op dat alſoo de Olye die daar uit geparſt wordt, door byſondere daar toe gemaakte geuten lopen kan; en dit is alſoo de bereyding der Olyven waar uit men Olye parſſen en maaken wil.

Wanneerſe nu het werk by der handt willen neemen, dan ſtellenſe order dat 'er een kuyp of vat by der handt is, om 'er allerley Olyven in te leggen, als meede yſere leepels, om de Olye daar meede te ſcheppen; houte dekſels, om de Vaaten daar meede toe te dekken; groote en kleyne ſponſſen; byſondere kannen om de Oly daar in te draagen, en andere diergelyke ſaaken meer. Daarna ſienſe neerſtig toe, of ook de Olye Meulen, de Olytree-plaats, of Olye Pars, en andere verdere werktuygen die tot de Olyemakerey behooren, meede wel by de werken, en ſuyver en helder zyn. Ook verſorgenſe een brave voor raadt van houdt, om brave en groote vuuren te konnen ſtooken, op dat de plaats daar men den Olye treeden of parſſen wil, een geruymen tydt van te vooren al warm mag zyn, en niet ſchielyk koudt mag werden; vermits alle Olyeachtige vochten zich door de hitte van een ſcheyden en vloeybaar worden, en ſe de koude in tegendeel by malkander dryft, ſoo ſien de Olyeſlagers altydt daar op, datſe de middagſon krygen, op dat zy geen vuur, nog lamp, by het Olye treeden nodig hebben. Wanneer dit nu alles gereedt is, dan ſtellenſe haare dienſtboden en knechts te werk, om de Olyven te ſpoelen en af te veegen; en wanneerſe ſchoon genoeg zyn, ſoo laatenſe deſelve na de Olyetreederey draagen, en alſoo in haar geheel in nieuwe korven van

willige tienen leggen (want de willigen geven de Boom-olye een mooy aansien,) op datse als dan lnagsamerhandt en met gemak konnen getreden worden enz:

De Olye is seekerlyk niet anders als de aandagt. Daar geen aandagt is, daar sal men den Hemelschen Bruydegom ligtelyk verslaapen; maar verstaat alhier de oprechte aandagt.

Men vindt seer veele schendtongen, welke veel quaadts van de Wyven spreeken, en vermaak hebben om hunne lastertongen dies aangaande te roeren; daar men nogtans daagelyks het tegendeel gewaar wordt, dat deselve veel aandachtiger, vromer en Godtvreesender zyn, als de Mannen. Doen de groote Propheet *Moses* het Volk *Israël* soo ernstig voor predikte, datse dog eene milde gift wilden doen, tot vercieringe van den Tabernakel des Heyligdom, de Arke des Verbondts, en de Priesterlyke kleeding, soo waarense wel alle bereydwillig en geneegen tot dese giften, maar volgens het voorgeven van *Oleaster*, waaren de Wyven de eerste, welke hare Orlietten van de Ooren, de Ringen van de Vingers, en de Banden van hunne Armen afnamen, en selfs met hunne Mannen daar over niet eens raadtpleegden, maar alles vrymoedig ter eere Godts overgaven. De Vrouwspersoonen zyn meerder tot de aandagt en goede werken geneegen als de Mannen; waarom dan ook de Wyven van de Christelyke Kerke niet onbillyk genoemt worden: *Devotus fœmineus sexus*, het aandachtige Vrouw-Volk,

Voornamentlyk is dit aandachtige Vrouwelyke geslacht, boven alle andere deugden en goede werken, tot het H: Gebedt geneegen; en dit is niet

niet alleen loffelyk, maar ook in de oogen Godts ten hoogsten welbehaagelyk, vermits 'er geschreven staat *Luc*: XVIII: 1. *Dat men altydt bidden moet* Het waare te wenschen, dat alle Menschen waren gelyk de Visschen; maar niet soo als die Visch in wiens bek *Petrus* een stuk geldt vondt; want de geene die altydt geldt in de mondt dragen, Dag en Nagt van geldt spreeken altydt aan 't Geldt en Woeker denken, deese mishaagen den Heere ten eenemaal. Het ware te wenschen, dat de Menschen waren even als de Visschen; maar niet als de Zee Visch *Polypus*, welke de couleur van alle steenrotsen aan neemt, daar hy zich maar aan hegt; want dese is het eygentlyke sinnebeeldt van een flikvloyer, welke allerhandt Vossestaarten van *Placenza* meede brengt. Het waare te wenschen dat alle Menschen waren even als de Visschen, maar niet als de Visschen welke men Zee-swynen noemt, die enkeldt en alleen soeken om vet te worden en zich te mesten. Het zyn groote Afgodendienaars, welke hunnen buyk en smeerpens voor eenen Godt houden: Vermits dese niet anders als Drekgoden genoemt konnen worden. Het ware te wenschen dat de Menschen waren als de Visschen, maar zoo als de Zeevisch welken men *Uranoscopus* of Hosemondt noemt; welke maar een Oog, en dit boven op den kop heeft, waar meede hy geduurig en altydt den Hemel aanschouwt. Soodanig behoorden de Menschen te zyn, Godt altydt voor oogen te hebben, altydt te bidden, en Godt te loven en te prysen.

Daar zyn seer veele, ja een ontelbaare meenigte van aandachtige Wyven, welke heele voormiddagen in de Kerken blyven, en aldaar

soo

ſoo yverig bidden, dat hun de tanden waterig worden; t'huyskomende, brengenſe daar ook den meeſten tydt met bidden toe, en zyn den heelen dag vol aandagt en opmerkſaamheit; ſe beſmullen alle bladen van de gebeedeboeken; ſe leggen met haare knien heele kuylen in de ſarken en vloeren der Kerken; ondertuſſchen zynſe nogtans geen rechte aandachtige Menſchen, aan welker doen en Gebedt, Godt een Welbehaagen, maar in tegendeel het grootſte mishagen heeft. Waarom? Daarom! Want, terwylen deſe Bid-Suſters met gebedt doende zyn, moet het gantſche huyshouden in 't wildt loopen, en daar voor lyden; de dienſtboden leven *Sine cura*, onordentlyk, *Epicuriſch*, ja even als de Menſchen der eerſten Wereldt, welke Godt met de Sondvloedt ſtrafde. Haare Mannen, ſe mogen dan *Jacob* of *Jan* heeten, zyn *Boanerges* of Soonen des Donders, (*Marc*: III: 17.) want ſe doen niet als Donderen en Hagelen in huys, al is het ſelfs mooy weer; dan is eens de zoupe ſonder Sout, of de Kool ſouder ſmout; ja in geen hoek of Winkel is 'er eenige Winkel-haak of ordre te vinden, en door ſoo veel en langduurig Bidden wordt 'er in huys niets gedaan, alles raakt in wanorder, en de Varkens loopen in 't Koren.

Myn biddendt Menſche! laat u de Heere *Chriſtus* en ſyne H: Moeder *Maria* tot een Regelmaat, ja tot een ſpiegel en onderrechting dienen. Van *Chriſtus* weet men dat hy ſeer yverig in 't gebedt geweeſt is, ja dikwils heele Nagten daar in volharde; nohtans heeft hy niet altydt gebeeden, maar ſomtydts ook gewerkt, en voor ſyne Maagdelyke Moeder alle daagen water gehaalt, uyt een Fonteyn die verre van haare wo-

ning lag; tot dat hy eindelyk wat ſterker wierd, als wanneer hy ſyn Voedſter-Vader als Knegt in 't werken de handt leende. *Maria* ſyne Moeder, was mede ſeer ernſtig en yverig in het gebedt, maar badt nogtans niet altydt, en deed ſomtyds ook ander werk, gelyk men dan van haar geſpin tot *Huy* in Brabandt tegenwoordig nog toont, als mede op den H. Berg *Auregs* in Beyeren. Zy heeft ook veel ſchoone vercierſelen voor den Tempel, kleeren voor de Arme Menſchen, en een Onderrok voor *Chriſtus* gemaakt, welke naderhand met hem gegroeit, en van couleur verandert is, na de gewoonte en plechtigheit der tyden.

De Olyſlager moet zich altydt bevlytigen om de Olye der waren Aandachtigheit in ſyn herte te bewaren, en met de Veſtaalſche Maagden vuur en ligt te houden. Indien hy daar wat traag toe is, ſoo laate hy zich van de vyf wyſe Maagden onderrechten, welke de Heere *Chriſtus* ons allen ter navolging al lang in de H. Schrifuur voorgeſtelt heeft

D I

DE Oogen ſtaan wel in het Menſchelyke Hooft, maar veroorſaaken ook meenigen Hooftquaad; zy hebben haar verblyfplaats in de hoogte, maar ſtorten meenig een in de laagte; van haar komt menig Ach en Wee! Veele Oogen op een

Zoupe zyn goedt, maar by het Menschelyke gedrag, is het soodanig niet, en het sien doedt hem meenigmaal meer schade, als een brave Hagelbuy; menig kleine blikker, is voor hem een blixem, die groot onweer na zich trekt. De Oogen zyn glaase Koppelaars, die meenig herte verleiden. De Oogen zyn rechte Brandtglasen, die grooten brandt veroorsaaken. De Oogen zyn opene Vensters waar door dikwils de doodt der Ziele komt binnen klimmen. Het sien der *Adams* Kinderen is dikwils oorsaak, datse Godt in eeuwigheit niet sullen sien. *David* heeft zich selfs een schoone Wasch bereidt, doen hy sag dat *Bathseba* haar wiesch. *Potiphaars* onkuische Vrouw soude *Joseph* soo onbeschaamt niet aangetast hebben, indiense hare Oogen en Gesicht van te voren wat beteugelt hadde. *Gebhardus Truchsesius*, Aards-Bisschop en Keurvorst tot *Ceulen*, soude Eere en Leere niet verlooren hebben, indien hem *Agnes van Mansfeldt* niet onder de oogen gekomen was. *Strada Dec.* 2. *L.* 5.

Soo schadelyk nu de Oogen der Menschen zyn, soo nuttelyk zyn se haar meede, en dragen daarom ook billyk by den Engelachtigen Leeraar *Thomas Aquinus*, den naam van Vorsten aller Menschelyken Leedemaaten; ja wat de Sonne aan den Hemel is, dat is een Oog aan den Mensche; en daar souden in 't geheel geene Konsten en Wetenschappen zyn, indien zich het oog als een uitmuntendt werktuig daar toe niet liet gebruiken. Indien nu wegens den hoogklimmenden Ouderdom, of andere toevallen, de Oogen beginnen te verdonkeren, soo komt de Brillemaaker deselve te hulp. Wie nu eigentlyk

de

de allereerfte Brille-Konftenaar geweeft is, heb ik niet konnen gewaar worden; mogelyk dat fe van de Glasmaakers, even als een tak van een boom voortfpruyten.

Wat defe Wetenfchap betreft, foo is defelve feer waardig en loffelyk, vermits zy de Glaafen foodanig weeten te fchikken en na de Jaaren van den ouderdom te flypen, dat felfs een Bril die noch jong; ja eerft heeden gefleepen is, door een Negentigjaarige Beftevaâr kan gebruykt worden. Egter zyn deefe Menfchen foo konftig niet, als de H: Man *Franciscus Paulanus*. Want wanneer deefe in Vrankryk zynde, hoorde, dat een feer vermaart Man, door veel ftudeeren en kaftydinge des Lichaams, fyn gefigt foodanig verfwakt hadde, dat hy eindelyk ten eenemaal blindt geworden was, heeft hy aan den felven fyne Brillen en Oogenglafen overgefonden, om fe te gebruiken. De blinde meesmuylde en lachte in 't begin daar over, dat hy, als een die niets fien konde, door een Bril foude kyken; maar nogtans de verdienften defes H: Mans feer hoog fchattende, ftak den Bril op de neus, 't welke naauwelyks gefchiedt was, of hy kon volkomen fien. *In Vita.*

De goede Brillen flachten de goede Raaden, vermits men de faaken door alle beyde beter fiet en kendt, waarom dan Keyfer *Leopoldus*, tot een finfpreuk voerde: *Confilio & Induftria*, met Raadt en Gaauwigheit. De H: Clarevallifche Abt *Bernardus*, gaf aan Paus *Eugenius*, die te vooren fyn Difcipel geweeft was, benevens andere fchoone Leeringen ook deefe: Dat hy foude omhooren na vroome, rechtveerdige en verftandige Raaden, nademaal felfs bekent was,

dat Godt door den Propheet *David* belooft hadt, dat hy hem tot hulpe in de Regeering goede Raadsheeren aan ſyne zyde verſchaffen ſoude. Soo lang de wyſe *Seneca* een Raadt van Keyſer *Nero* was, ſoo lang bleef ook ſyne Kroon en Scepter in de beſte ſtaat. Een Blaasbalk en een Raadt zyn byna van een ſelfde werking; ſonder den eerſten kan men geenen Deegen ſmeeden, en ſonder den laatſten behoorde men geenen Deegen te gebruiken of te Oorlogen. Doen de Heere *Chriſtus* ſag, dat eenige duyſendt Perſoonen welke hem al den derden dag volgden, om ſyne Goddelyke Leeringen aan te hooren, in de Woeſtyne, geene ſpyſe te nuttigen hadde, heeft hy ſyne Diſcipelen by malkander geroepen, om met haar te raadpleegen, hoe men dog deſe Arme Menſchen helpen mogte? Het is ſeeker, dat hy, die de Goddelyke Wysheit ſelfs was, geenen Raadt van nooden hadde, maar volgens de uitlegging van den H. *Antiochus* wilde hy ons daar door leeren, dat niemandt, ſelfs groote Vorſten en Potentaten haar eigen hooft moeten volgen, maar hunne ſaaken met verſtandige Raaden van te vooren wel overleggen. *Mori. C.* 8. *Antioch. Hom.* 83.

De Brillemaakers verſtaan zich mede, op de *Perſpectiven* en Verrekykers, welke de Latynen *Tubos Opticos* noemen; en dit zyn waarlyk nuttige en aangenaame Inſtrumenten, om dat men door deſelve, alle verre gelegene ſaaken ſeer naauwkeurig ſien en waarnemen kan. Het ſoude ſeer goedt en raadſaam zyn, dat wy onſe oogen niet alleen op het tydelyke en tegenwoordige veſtigden, maar veel meer op het geene noch verre van ons is, namentlyk op de *Eeuwigheit.*

Geen

Geen beter ſpoor is 'er tot eenen deugdſaamen Wandel, als de *Betrachting der Eeuwigheit. Fulco*, een vry, friſch, en dertel Wereld-Menſch eens by nagt niet ſlapen konnende, was daar over geen kleintjen verdrietig, tot dat hem eindelyk deſe gedachten invielen: ô Elendigen Bloedt! komt het u ſoo hardt aan, om in een ſacht veeren bedt eenige uuren ſonder ſlapen te leggen; hoe ſult gy dan op gloeyende Koolen in de Helle in alle Eeuwigheit konnen leggen? ô Eeuwigheit! ô Eeuwigheit! Deſe gedachten hebben *Fulco* aanſtonds beweegt, dat hy de Wereldt den rug toekeerde, en in een Klooſter gegaan zynde, aldaar eenen heiligen Wandel voerde.

De loopjes der Brillenmaakers zyn my ten eenemaal onbekend: Ik geloove ook wel datſe alle geene glorie om het hooft verdienen, en iemand die wat onkundig is, gemakkelyk konnen misleiden, met Duitſche voor Venetiaanſche Brillen te verkopen, waar doorſe dan haaren Evennaaſten dubbelde Brillen op de neus ſetten.

Et werk en Ambacht deſer lieden is ſeer ſchoon, goedt en nuttelyk; maar wanneer het eygentlyk ſyn begin genoomen heeft, wetenſe ſelfs niet: 't is ſeeker dat het niet ſeer oudt is, vermits men voor deeſen in 't algemeen uit aarde en ſteene vaten gegeeten

ten

ten en gedronken heeft; gelyk 'er dan tegenwoordig nog tot *Loretto* in Italien in 't soo genoemde H: Huys een aarde schotel getoont wordt, welke de Cardinaal *Sandoval* Aards-Bisschop van *Toledo*, met het fynste Goudt heeft laten overtrekken. Het werk der Tinnegieters dient somtydts wel meede voor de Kerken en Godtshuysen, waar in veeltydts Tinne Kandelaars, Beekers en andere Vaten gesien worden, maar haare meeste waaren zyn alleen voor 't Menschelyke keelgat dienstig; want, Schotels, Borden, Beekers en Kannen die men in overvloedt op de Jaarmarkten en Kermissen siet, zyn alle voor den mondt, welke geene vleschen liever heeft, als de Tinne, voornamentlyk als 'er goede lekkere vochten in zyn.

De meeste Vaaten, voornamentlyk de ronden en vierkanten, zyn de Tinnegieters gewoon in twee of ook meerder stukken en formen te gieten, daarna net en naauwkeurig aan malkander te soldeeren, dat 'er uit twee en meer stukken maar een wordt, 't welke by haar seer wel waargenomen wordt. Godt Almachtig is byna even eens gesindt, als de Tinnegieters, vermits hy niets meer haat, als de Tweedragt, en in tegendeel niets meer bemint of pryst, als de Eenigheit.

By het badt tot *Jerusalem* was een groote meenigte van sieke en gebrekkelyke Menschen; soo dikwils nu een Engel nederdaalde, en het water beweegde, wierdt de eerste welke in het badt kom, van alle syne siekten en gebreeken ten eenemaal genesen en verlost; maar niet meer als een! maar Een! maar Een! Vermits de Eenig heit Godt alleen behaagt.

Het Hemelryk by *Math.* XIII. is gelyk als een Koopman die goede Peerlen ſogt; doen hy nu een koſtelyke Peerl vondt, ging hy heen en verkogt alles wat hy hadde, en kogt deſelve: eene, eene, eene Peerle van groote weerde vondt hy, en gaf 'er al ſyn have en goedt voor; niet voor een heele ſnoer Peerlen, maar om deeſe eene, eene, eene; ſoo dat de eenigheit in groote weerde moet gehouden worden.

Gave Godt! dat de meeſte ſchotels, welke de Tinnegieters maaken, ſoodanig geſtelt waaren, als die, welke ten tyde van de vermaarde Schryver *Drexelius* een ſeeker Adelyk Geſlacht gebruikte. Deſe plachten alle Eetens tyden s'middaags en s'avonds een leedige ſchotel op Tafel te ſetten, waar in men byna van alle ſpyſen en gerechten iets leyde, gelyk als of het een Toll was, 't welke ſonder nadeel van de geene die aan Tafel ſaaten, een fraaye en goede ſchotel eeten uitleverde, 't geene daarna van den Huis-Vader, dan eens hier heen, dan daar heen geſonden wierdt, daar hy wiſt dat het de weinige of groote noodt vereiſchte, om daar mede allerley Huis-Armen, ſieken en gebrekkelyke Menſchen te ſpyſen en te laven. *Drexel. in Gazophyl. P.* 1. *C.* 4.

Wel gelukzalig en zalig zyn ſulke Menſchen, die zich der Armen ontfermen! Godt Almachtig is wel gewoon om de Aalmoeſſen rykelyk te beloonen, welke men aan de Arme Bedelaars aan de Deuren mededeelt; maar 't is ſyne Majeſteit noch veel behaagelyker, wanneer men hier en daar de noodlydende bloeden ſelfs op ſoekt, en hun met barmhertigheit onderſtandt doedt. Soodanig is geweeſt de groote Patriarch

Abra-

Abraham, welke ſoo lang niet wachte, tot dat de Arme Vreemdelingen voor de Huisdeur quamen, maar hy ſat den meeſten tydt voor ſyne Tente, en gat heel naauwkeurig acht, of hy niet eenige Armen van verre ſag komen, welken hy dan van ſelfs in 't gemoedt liep. Wanneer men den geenen, welke met veel bidden en ſmeeken, roepen en ſugten, een Aalmoes begeert, iets geeft, ſoo is ſulk werk voor Godts oogen wel behaaglyk; maar de Aalmoeſen welke ſonder veel bidden en ſmeeken meedegedeelt worden, zyn by hem nog veel waardiger.

De Tinnegieters bevlytigen zich wel om goedt Tin, in te kopen; maar het lukt haar ſoo wel niet als den H: Alexandryniſchen Patriarch *Johannes*. Deſe ontboodt eens eenige ſcheepen met Koorn, om den Armen daar meede onderſtandt te doen; nu was 'er doenmaals in Engelandt ook groot gebrek en honger, en 't gebeurde door de Goddelyke voorſienigheit dat de gemelde ſcheepen door ſtorm ſeer onverwagt in Engelandt gedreven wierden, alwaar men hem, voor dit Koorn het allerbeſte Tin gat. Op dat nu de Almachtige toonen mogte, hoe aangenaam 't hem was, wanneer men de Armen onderſteunde, ſoo is het door ſyne ſonderlinge ſchikking geſchiedt, dat al dit Tin in het allerbeſte en fynſte Silver veranderde. *Leontius in Vita St. Joan.*

De Tinnegieters gebruiken onder andere Gereedſchappen, ook Draaybanken met een groot Radt: maar zy ſelfs zyn ſomtydts verdraayde Geſellen; voorgevende dat hunne ſchotels en borden van Engelſch Tin zyn, daarſe ondertuſſchen wel van Duyvelſch Tin ſchynen; want, daar in beſtaat haar meeſte winſt, datſe Loot voor

voor Tin weeten te verkopen. Deſe lieden gebruiken onder andere werktuigen ook Soldeerbouten, maar 't is vry wat bout en ſtout, wanneer men ſyn evennaaſten te kort doedt. Dierhalven is myn raadt, dat de goede in haar werk ſtandvaſtig volharden, en de quade zich mogen beteren; want, wat helpt het datſe lampetten maaken om zich te waſſchen, als zy ſelfs vuile en beſmette geweetens hebben en behouden.

DAt dit Ambacht al ſeer oudt is, blykt daar uit, dat Koning *Salomon* tot het heerlyke Gebouw des Tempels onder anderen eenen *Hiram* al heel van *Tyrus* ontbooden heeft, welke benevens andere wetenſchappen, ook het Koper ſlaan verſtondt. Buiten alle twyffel

twyffel sal *Martha*, de Suster van *Magdalena*, in haare keuken niet maar enkeldt Aarde Vaten en Keukengereedschappen, maar ook wel kopere gehadt hebben, voornamentlyk, om datse van goeden Adel was.

Het werk der Koperslagers is byna ieder een in de Wereldt dienstig, vermits men weinig huysen vindt, daar men niet eenig Kooperwerk soude aantreffen; selfs veele prachtige Tempelen en Godtshuysen zyn met Koper gedekt; ja het werk deeser Menschen trekt selfs meede te veldt, en moedigt de Soldaaten tot het stryden en bevechten hunner Vyanden aan; want wat zyn de Trompetten en Keteltrommen anders, als geduurig dreunende aanmaanders tot stoutmoedigheit? Selfs de dooden en afgestorvene hebben noch dienst van dit Ambacht, wanneer haar namentlyk een Koopere doodkist of sark toebereydt wordt om een duursaam rustbedde in de Aarde te hebben.

Groote Ketels, kleyne Ketels, Kook-Ketels, Brouw-Ketels, Stook-Ketels, Koel-Ketels &c. ja allerley Ketels maaken de verstandige Meesters deeses Ambagts, maar daar wordt 'er nogtans niet ligtelyk een gevonden, gelyk die was, waar toe seeker leugenachtige opsnyder gelegentheit gaf te spreeken. Dese na dat hy grootelyks gesnoeft hadde, hoe hy de vier delen der Wereldt doorgereyst, en ontelbaar veele saaken gesien hadde, als onder anderen in de Nieuwe Wereldt eenen Kool, waar over hy zich niet genoegsaam hadde konnen verwonderen, vermits 'er gemakkelyk duisendt Man voor den reegen onder konden schuilen, sonder het minste druppeltjen nat te voelen. Seeker Persoon dit hooren-

rende, nam voor, desen leugenaar te bespotten, en verhaalde tot dien eynde, dat hy in Persien eenen Ketel gesien hadt, waar aan drie hondert Koperslagers stonden te werken, welke nogtans soo verre van een stonden, datse malkander niet konden hooren kloppen. Doen nu de eerste zich hier over seer verwonderde, seggende: Wel wat duisent sakerloot! waar toe wilde men desen Ketel dog gebruiken? Antwoorde de andere: Om den grooten Kool daar in te kooken, welken gy in de Nieuwe Wereldt gesien hebt.

Het Kooper 't welke de Koperslagers verwerken, brengt door de vochtigheit, een schoone groene couleur voort, welke in 't gemeen *Flos æris*, of Spaansch Groen genoemt wordt. Dese vert is wel fraay en aangenaam van couleur, maar in zich selfs vergiftig en schadelyk; en dierhalven een recht Sinnebeeldt van de Schadelyke Hoope, welke de Menschen op de Wereldt, en op het tydelyke setten. Sommige hopen op een lang leven; ô Schadelyke Hoop! Ondertusschen komt de doodt onvoorsiens; en draayt haar den hals al vroeg in de Jeugdt om, gelyk den Jongeling tot *Nain*. Weet gy dan niet dat het Menschelyke leven even als Sneeuw en Klaveren is, welke beide van geen duur zyn? Weet gy dan niet, dat het Menschelyke leven even als Glas en Gras is, welke beide niet lang duuren? Weet gy dan niet dat het Menschelyke leven even als een Boom en schuym is, welke beyde niet lang staan konnen? Sommige hoopen op goede Patroonen en Begunstigers; ô Schadelyke Hoop! De Patroonen zyn meest gelyk als de Patroontasschen der Soldaaten, die haar kruidt en loot verschoten hebben, waar in

men

men niets als leege gaaten, en geene lading vindt. Sommige hoopen op Haaf en Goedt; ô schadelyke Hoop! Haaf en Goedt, is even als een Havik, welke weg vliegt, wanneer men 'er allerminst op verdagt is. Geldt en Goedt is ebb en vloedt, het gaat van den eenen tot den anderen. 't Silver is meer dan eens by veelen tot Quik-silver geworden, ja tot een stik-Silver in de plaats van verquik-silver. 't Kan met u soo schielyk gedaan wesen en gy kondt bedorven zyn, als de vervloekte Vygeboom in 't Evangelie; want alle hoop der Wereldt, is schadelyk, ydel, en bedriegelyk.

De Ketel met kookende Olye, waar in de Evangelist *Johannes* van seker Tyran tot *Romen* geset wierdt, sal buiten twyffel een werk der Koperslagers geweest zyn; maar uit dese Kopere Ketel, schept men eene goude Leer, dat namentlyk de Almachtige Godt den goeden wille des Menschen voor de daadt aanneemt, en beloont; te meer daar de H. Evangelist ongequetst bleef, even al eens gelyk de drie Jongelingen in den Babylonischen Oven, en is eerst naderhandt op het Eylandt *Pathmos* eenen sachten doodt gestorven; nogtans moet men hem, gelyk alle andere Apostelen, onder de Martelaars tellen; vermits men synen wille, om voor *Christus* te hebben willen sterven, soo hoog moet aanneemen als of hy doenmaals in den Ketel den doodt dadelyk ondergaan hadde.

Ik wil juist de Koperslagers in haare eere niet aantasten; maar haar geweeten komt my nogtans voor, even als de Terwen Akker des Evangelischen Huyshouders, waar op niet alleen Terwe, maar ook seer veel onkruydt wies:

Want

Want, alſchoon deeſe Meeſters veele putten en ſpitſen op Toorens en Godshuyſen maaken, ſoo handelenſe nogtans tegens de geboden Godts; vermits men haar, wanneer men 'er een Kopere Ketel van koopt, de Yſere hoepels, welke in de randen ſteeken, en de Yſere pooten en hengſels meede voor Koper moet betaalen; maar wanneer men in tegendeel eenen ouden Ketel by haar komt te verkoopen of te verruylen, dan ſlaan zy 'er het Yſer af, en willen het niet weer voor Koper aannemen. Of dit ſonder quetſing van het achtſte Gebodt geſchieden kan? laat ik aan het oordeel van wyſe Mannen over.

'T Sa lustig Messen! segt op je Lessen! zey de Messemaaker, wanneer sal het eens beteren met ons Ambacht? door Mes en scheedt, beurdt ons veel leedt; niets in de sak, en veel in 't Krydt, maakt dat men beyde lydt; zey de

de Baas voor zich en ſyne Baaſin.

Men vindt wel in de Oude Hiſtorien, dat 'er Meſſemaakers geweeſt zyn, welke tot Keyſers verheven wierden, gelyk in het vervolg ſal verhaalt worden, maar tegenwoordig loopt deſe Konſt om broodt, en dit Ambagt is nu ſoodanig in de laagte geſakt, dat het bykans ſchynt, als of de lieve Armoe haar alle daagen de winſten nog meer wil beſnoeyen, en niet als jammer, en elendt voordienen.

De Meſſen ſchynen in 't eerſt meer tot een heylig, als algemeen gebruyk uytgevonden te zyn. Want, nademaal ſoo wel de waare Godtsdienſt als de Afgodendienſt meeſt uyt Offerhanden beſtondt, ſoo gebruykte men tot het ſlachten en in ſtukke deelen van 't Offer-Vee, ſeeker van Yſer gemaakte Meſſen. Het is meede ſeer aanmerkelyk, dat in de H: Schriftuur *Gen.* XXII: 10. wanneer *Abraham* tot beproeving van ſyn geloof bevoolen wierd, ſynen Soon *Iſaac* te offeren, van een *Mes* gewag gemaakt wordt: waar uyt onder anderen blykt, dat het gebruyk der Meſſen ſeer oudt is; te meer daar men in de Griekſche en Roomſche Geſchiedeniſſen ook ſelden van Meſſen leeſt, als daar van de plechtigheeden der Offerhanden gemeldt wordt. Moogelyk dat ook de Meſſen de allereerſte Inſtrumenten geweeſt zyn, welke men na de uitvinding van het Yſer gemaakt heeft, alſchoon deſelve wel van een andere gedaante en fatſoen ſullen geſmeedt geweeſt zyn, als de hedendaagſche. Men hadde ook ſteene Meſſen, welke tot de beſnydeniſſen gebruykt wierden, gelyk de *Americanen* alvoorens hun het Yſer bekent was, volgens het ſchryven van *Pancirollus*, meede diergelyke

maakten en gebruykten, en deese waren, volgens de meening van den geleerden *Salmuth*, van scherpe leyen gemaakt.

Heedendaagsch is dit loflelyke Ambacht der Messemaakers, een der geenen, die het allermeest begiftigt zyn, waar door de Reys en Arbeydgesinde Knechts overal werk, en gewenschte gelegenheit vinden, om de Wereldt wydt en zydt, waar 't hun belieft door te trekken, en overal iets goedts te leeren en te sien &c. Boven al kan zich het gemelde Ambagt over vier bysondre vryheeden beroemen, waar meede het selve boven veel andere pronkt; vermits het niet alleen vier Broederschappen heeft, welke in het H: Roomsche Ryk met deftige *Privilegien* begiftigt zyn, namentlyk tot *Weenen*, *Munchen*, *Heydelberg* en *Basel*, welke alle vier het recht hebben, om over alle verschillen by dit Ambagt voorvallende, gerechtelyk te vonnissen; ook zynse noch van Keyser *Carel* de vierde, hooglofselyker gedachtenis, al in het Jaar 1350: wegens bewesene getrouwigheit met een cierlyk wapen begiftigt, namentlyk met een roodt schildt waar op drie sweerden staan, met een goude Kroon gedekt; welk wapen naderhandt door den Roomschen Keyser *Siegmundt* de eerste, met een opene Helm en twee Leeuwen, welke het wapen ondersteunen, verciert en verbetert is geworden.

Deese verbetering van Wapen, heeft dit Handwerk den dapperen *George Springen-Klee*, eenes Bergwerkers Soon van *Kuthemberg* in Boheemen te danken. Deese hadde in 't jaar 1325 dit Ambacht tot *Passau* geleert, zich daar na in Keyserlyken Krygsdienst begeven, en soo wel by

by verscheyde openbaare Veldtslagen op een open Vecht- en Kamp-Veldt, in de tegenwoordigheit van de gemelde Keyserlyke Majesteit, soodanig dapper gedraager, dat hy daar door des Keysers genaade verwierf, en tot syn Trawant aangenomen wierdt; welke hem ook naderhand tot Edelman verheven en met de Bevelhebbers plaats van de Oude Stadt *Praag* begiftigt heeft welke dan deese verbetering van wapen, voor syn Ambagt, 't geene hy voormaals geleert hadde, tot eeuwigen Roem, Eere en Gedachtenis van het selve versorgt en verkreegen heeft.

De Mensch behoorde mening houw en steek gaarne te verdragen en te lyden, want het is seeker datse ons veel dienst doen, gelyk uit het volgende blykt.

Keiser *Paleologus*, kreeg in het veertigste Jaar synes Ouderdoms, sulken swaaren siekte, dat hy een heel Jaar moeit te bedt blyven leggen, soo dat 'er volgens de meening van de Lyfartsen, geen hoop meer was tot syne opkomst; tot dat 'er eindelyk een verstandige Vrouw opdaagde, welke aan de Keiserin eenen seldsaamen, maar ook te gelyk heilsaamen Raadt gaf, bestaande daar in: dat by aldiense verlangde dat de Keiser syne gesondheit wederom verkrygen soude, zy hem dikwils toornig en misnoegt moest maken, waar door de taaye en slymerige vogten, zich uit het hooft ontlasten, en in de laagte sakken souden. De Keiserin behaagde dit Vrouwelyke Geneesmiddel niet qualyk, nam het dierhalven aanstondts by der handt, en plaagde den Keiser soo veel zy konde, met steekreedenen, met slordige-trotse en smadelyke redenen, als meede met allerlei boerteryen, so dat hy van quaatheit uit

ſyn vel meende te barſten: voor ja, zeydeſe neen; voor water gafze wyn; een Mes moeſt een Lepel zyn; voor *Jan* verſtondſe *Stephen*; voor Beekers wildeſe Schotels geven; voor Vleeſch kookteſe Viſch; en gaf alles verkeert op den Diſch; ja om kort te gaan ſoo deedſe alles ſoodanig tegens des Keyzers ſin, dat hy daar over ſoo oploopendt boos wierdt, en menigmaalen van quaadheit als een Kalkoenſche Haan veranderde. Dit was eindelyk van die uitwerking, dat het alle koude vochtigheit verdreef, en den Keyſer in korten tydt wederom in volkome geſondheit herſtelde, tot groote vertrooſtinge van het gantſche Ryk: Alſoo heeft het plaagen deſen Monarch geen kleintjen geholpen. Gelyk het Goudt veel nuttigheit van den Hamer heeft, alſoo heeft de Menſch veel voordeel van 't verdriet en jammer dat hem nu en dan overkomt. De verloore Soon ſoude miſchien zich nooit wederom tot Deugdt begeven hebben, indien hy altydt voor de windt gehadt hadde. De Wynſtok trekt voordeel van het ſnoeyen, en de Menſch door lyden. *Ignatius Lojola* heeft nooit ſoo heiligegedachten gehadt, als doen hy in het Veldt braaf gewondt geworden was. De bal moet met ſlaagen, en de Vyanden met plaagen verdreven worden. *Auguſtinus* heeft nooit gedachten gehadt om ſyne dwaaling te verlaaten, als doen hy door een gevaarlyke ſiekte overvallen wierdt. De Menſch begint gemeenlyk goedt te doen, wanneer het hem qualyk gaat.

Men ſegt dat *Marius*, alvoorens hy de Keyſerlyke waardigheit verkreeg, een Meſſemaaker geweeſt is, en dat hem een Soldaat, met een Mes dat hy ſelfs gemaakt hadde; ſoude hebben

om-

mgebragt. Het is geen nieuws by Godt, dat de Mensch dikwils met gelyke munt syner overtreeding betaalt en gestraft wordt,

Meenigen Vader wordt van syne Kinderen geplaagt, vermits zy hem geduurig ongehoorsaam zyn. Syn Soon *Michiel*, heeft den drommel niet onder of in de voeten, maar in 't hooft; syn ander Soon *Gabriel*, groet niet de Heylige Maagdt *Maria*, maar wel andere sletvinken; syn oudste Soon *Jacob* verspeelt alle syne middelen, so dat hy niet den Pelgrims-maar den Bedelstaf in handen moet neemen; de jongste Soon *Athanasius* weet syn Vader ook soo mooy een radt voor de oogen te draayen, dat het syn Vaderlyk herte wel doodtstuypen sou doen krygen. ô Myn Godt! segt, klaagt, mort; en knort een soodaanige Oude Vader; ô Myn Godt! Waarom sendt gy my een soodanig kruys op den hals? My dunkt, ik soude alles gaarne willen uitstaan, indien ik daar van maar bevrydt was. Houdt den mondt, Gy oude, koude en houtige Jan Hen! houdt uw mondt! en knor niet over deese rechtveerdige voorsienigheit Godts! Wilt gy weeten, waarom u Godt met ongehooesame kinderen straft? Hoor! ik sal 't u seggen: Daarom straft u Godt met soo ongehoorsaame Soonen, om dat gy in uwe jeugdt uwen Vader mede soo slechten *respect* beweesen, soo weinig ontsag voor hem getoont, en u in alle ondeugden verloopen hebt. Weest dierhalven geen knorrende Nar, maar overweegt dat de rechtveerdige Godt, als een goedt betaalder, nu mede toelaat, dat gy met gelyke munt wederom betaalt wordt. Hoort eens Oude Grys-baardt! wat ik u verhaalen sal: Daar was een seer Godloose

Soon, welke zich soo verre te buyten ging, dat hy gewelddadiger wyse de handt aan syn eygen Vader sloeg, en denselven selfs by de hayren tot aan de huysdeur sleepte. Na dat deese ook oudt geworden was, is hem het selfde wedervaren, en syn Soon heeft hem meede by de hayren voortgesleept; maar doen hy hem zelfs buiten de huisdeur meende te sleepen, zeide de Vader al weenende: Houdt op myn kindt! niet verder, myn Soon! want ik heb mynen Vader ook niet verder voortgesleept, als tot hier toe.

Wat scheelt u, myn oudt tandeloos Moedertjen? Gy trekt een bek soo wydt als een leege Messekooker; u neus is soo vochtig als het kraantjen van een Fonteyn; gy trekt een weesen, als de Helsche Furie aan de Barvoeter Poort tot *Augsburg*. Wat scheelt u, dat gy den heelen dag knort en mort, als een ongesmeerde Kruywagen? Wat is u wedervaaren, dat gy u den gantschen tydt beklaagt, en altydt kermt en sugt? Ach! Waarom soude ik niet morren? gaf de oude *Megera* ten antwoordt; daar ik het soo quaadt hebbe. Myn schoondogter is naauwelyks driedagen in huis, en se voerdt al den staf van *Commando*; ik moet nu in 't hoekjen van den haardt sitten loeren, en met hangende poten opsitten. Myn Schoondogter, dat olyke beest! heeft al de sleutels van Kisten en Kassen, en geeft my naauwelyks soo veel als 'er in 't vaarwater op de grondt dryft. Ach Godt! het was geen wonder dat ik my selfs te kort deedt! Myn Godt! wat heb ik dog misdaan, dat gy my in myn oude dagen soo straft? Waarom laat gy my dit beleven? Swygt stil, gy knorrepot! gy tandeloos besjen! en snuit liever u Neus, want

an-

anders ſullen de koſtelyke druppelen van deeſen lelyken diſtileerkolf vervliegen. Waarom knorje, en beklaagt u tegens Godt? denkt maar een weinig te rug; doorblaart eens den Almanak uwes voorigen Levens; onderſoekt u een weinig; en kykt eens na, hoe gy u tegens uwe Schoonmoeder gedragen hebt? Hoe ſpottelyk en onbarmhertig gy met haar geleeft hebt? en gy ſult haaſt met handen voelen en taſten konnen, dat gy geen reeden hebt tegens Godt te morren; ja gy ſult bevinden, dat u recht geſchiet. Wel aan; oude Totebel! ſteekt den Bril op de Neus, en leeſt: *De Heere is een vergelder.*

Myn lieve Meſſemaaker! bedroeft u niet wanneer het u onſagt gaat, want op onſagt rymt, wagt; verwagt neerſtig de hulpe Godts die u noch wel eens met haaren Zeegen ſal te hulp komen; doedt geen quaadt, op dat u geen quaadt mag wedervaren; maakt geene klingen, die ſoo lichtelyk ſpringen, anderſints ſoudt gy waardig zyn, dat men u de huit met de ſtukken ſmeerde en het *Miſerere* leerde ſingen; daarom wacht u voor ſulke dingen, die niet als ſchaade voortbringen, als dan ſal uwen roem ontſpringen. Vraagje: Waar van?

Uyt welgemaakte Meſſen en Klingen.

DE Stoelen zyn by de Oude al over lang bekendt geweest; maar wie eygentlyk de uitvinder daar van is, kan niet wel gesegt worden. Wat de *Sella curalis*, of Raadt-Stoel der Oude Romeynen betreft, soo weet men soo veel daar van, dat de-

deſelve uit de Stadt *Vetulonii*, die hedendaagſch *Viterbo* genaamt wordt, naar *Romen* gebragt is: maar de naam des Konſtenaars, en wie hem gemaakt heeft, is door de vergetenheit begraven. Daar wierden ook Stoelen van Yvoor gemaakt, welke men ſoo hoog waardeerde, dat menſe ondernam den Goden toe te eygenen, gelyk dan Keyſer *Aurelianus* uit vier Olifants tanden een Stoel voor Jupiter maaken liet. Deſen Stoelen ontbrak het aan geen fraaye cieraaden, want daar wierden een, twee of drie kroonen, leggende of ſtaande daar op geſet, en met feſtonnen, lofwerk en bondels ayren verciert, en daar aan geveſtigt.

De Oude Chriſtenen hielden die Stoelen in eere, waar op, als op een Throon, en in de plaats van *Chriſtus*, hunne Geeſtelyken ſaten. Men ſag ook dikwils in de Kerkhof kamers, waar in ſe by een quamen, om het Avondmaal en den Godtsdienſt te houden, diergelyke Marmerſteene Stoelen met een Tapyt behangen, waar op men ook een Duyf met een ſchynſel ſag.

Wanneer by de Jooden de achtſte dag na de geboorte eenes Soons verſchynt, maaken zy zich vroeg tot de Beſnydenis gereedt, en ſetten onder anderen twee ſtoelen, voor den Gevader en Beſnyder, welke zy met koſtelyke Tapyten en Fluweele Kuſſens beleggen en vercierden, na dat de Vader gegoedt is, en de onkoſten kan doen: en dit geſchiedt in de Kerk, of in haar eygen huis, of ook wel in een byſonder vertrek, dat daar toe gereet gemaakt is, en waar in alle noodſaakelyke behoeftens by der handt zyn. Indien het in de Kerk geſchiedt, ſoo wordt de Stoel nevens en by de kas geſet, waar in het wetboek legt, en

moet

moet daar heen gesteldt worden alwaar voor desen de Arke des Verbondts gestaan heeft. Daarenboven soo wordt 'er noch een Stoel voor *Elias* gewydt, wiens wederkomst zy aldaar, onder het pleegen der Besnydenissen, verwachten. Terwylen men beesig is met desen Stoel te vercieren, moet daar by met een heldere stemme en uitdrukkelyk geroepen worden: Dit is de Stoel van den Propheet *Elias!* want indien dit niet gesegt wordt, soo wil hy ook als ongenooyt zynde, niet verschynen. Op dat hy nu de gantsche behandeling der Besnydenisse heel geduldig soude konnen afwachten, soo wordt syn Stoel drie daagen op dese plaats gelaten.

De Heydenen waaren meede gewoon, om voor hunne afgestorvene, of niet tegenwoordig zynde Vorsten, Stoelen te setten, en deselve met Kroonen, Lauriertakken, en bondels by'en (*Fascibus*) te vercieren. De Stoel van *Germanicus*, wierdt met kranssen van eyken lof, welke by de Romeynen seer waardig geacht wierden, verciert. Ja men sette selfs soodanige Stoelen, uit achting en eerwaardigheit voor de afgestorvene, in de Schouwburg, en het Beeldt van den overleedenen daar op. Soodanig pronkte het goude Beeldt der Keyserinne *Faustina*, rondtom het welke 't voornaamste Jufferschap sat, op een Stoel, die in de Schouwburg tot dien eynde geplaatst was. Aan *Nero* wedervoer deselfde eere. Men was meede gewoon, om by soodanige Stoelen der overledene Vorsten over gewichtige saaken van Oorlog en Vreede te raadpleegen: ja selfs het geldt 't welke men andersints aan den Overledenen in syn leven gewent was te vereeren, leyde men daar op of nevens deselve.

Soo

Soo lofwaardig als de Stoelemaakers zyn, ſoo qualyk is het, wanneerſe op den Stoel der ongerechtigheit, *en op het geſtoelte der ſpotteren ſitten Pſ: 1: 1.* of ook voor andere door vleyerey ſulke Stoelen maaken, waar in zy bequaamlyk in hunne ſonden volharden en ſitten blyven.

Sommige ſeggen wel: dat de vleyers even als ſpiegels zyn; want, *al wat men een Spiegel voor ſtelt, dat vertoont hy*: Segt *Plutarchus.*

Zy zyn even als de Papegayen, welke alles na klappen, watſe hooren, en haar voor geſegt wordt; ſegt gy ja, zy ook; ſegt gy neen, zy ook ſoo.

Zy zyn gelyk de Sonnebloemen, welke met de Son opgaan, met de Son ſtaan, met de Son drayen, ja met de Son ondergaan; alſoo doen de vleyers meede: Segt *Plinius.*

Zy zyn even als een Steekade, of Deegen in een Rotting verborgen; wanneer gy daar op meent te leunen, ſteekt de verborgene kling u by geval door de handen: en de ſlinkſche ſtreeken veroorſaaken de ſmerten in den Oorlog: Segt *Virgilius.*

Zy zyn even als de Honden van *Actæon*, welken hy langen tydt de koſt gegeven en gevoedt hadde, en daar na egter van hen verſcheurt wierdt; even ſoodanig worden de Koningen van de Pluymſtrykers opgeſlokt: Segt *Maxim: de Adulat.*

Zy zyn even als de *Syrenen*, welke met haaren lieffelyken ſang, en vleyende woorden, de toehoorders in het allergrootſte verderf ſtorteden: Segt *Hugo Varens in Cap: 6. Proverb:*

Zy zyn even als de Klimop, welke zich over al gaarne vaſt hegt; maar al het geene hy in ſchyn

en

en voor 't oog vriendelyk omhelst, en met syne bladen cierlyk bekleedt, verstikt en bederft hy: *Amplexatur, ut perdat.*

Zy zyn als de trouwloose *Delila* tegens den sterken *Simson*; welke zich seer gelukkig schatte, dat hem toegelaaten wierdt, syn hooft in haaren schoot te leggen, en te rusten, daarse hem ondertusschen in de handen syner Vyanden overleverde. *Jud*: XVI.

Zy zyn even als *Jaël*, welke *Sisera*, die soo veel duysendt gewapende handen syner Vyanden ontkomen was, soo vriendelyk in haare tente noode, en soo beleeft in haar vertrek ontfing, seggende: *Wykt in, myn Heere, wykt in tot my, ende en vreest niet! Judic*: IV: 18. *Sisera* liet het versoek aan zich leunen, en bediende zich van de gelegenheit. Maar ô verbloemde waarheit! Dese was in de mondt en woorden, maar niet in het herte van *Jaël*; wantse nam eenen nagel en sette hem *Sisera* op den slaap synes hooft, en hegte hem door herhaalde slagen eenes hamers, aan de Aarde, soo dat hy armhertig stierf.

De singkonst heeft haar begin in den Hemel genomen, *doe de Morgensterren 't samen vrolyk songen, ende alle Kinderen Godts juychden*, gelyk Godt selfs *Job* XXXVIII. 7. van soodanigen eenpaarigen roem der Engelen getuigt, en gelyk daar van meede de verseekering geeft de Propheet *Jesaias Cap*: VI., doen hy den Heere sag sitten op eenen hoogen ende verhevenen throon, en de Seraphims tegens malkander het driemaal Heylig, Heylig, Heylig hoorde roepen; als meede het *Hallelujah* der grote schaare in den Hemel, welke *Johannes* in syne Openbaring hoorde, waar van men in het XIX *Cap*: leesen kan, Dit was een goedt sitten!

De

De Heere *Christus* heeft by de Fonteyne geseeten en aldaar met de Samaritaansche Vrouwe gesprroken. De Propheet *Elias* doen hy voor de slimme feex *Izebel* vloodt, ging onder een Jeneverboom sitten. *Salomon* sat op synen Koninklyken Throon. De vroome Joot *Mordechay* sat voor het Palys des Koning *Ahasveros*. De geduldige *Job*, sat in de Asch *Matheus* doen hy nog een Geldt- en Goudt- Egel was, sat op de Toll bank. *Petrus* sat in den Voorhof des Hogen-Priesters. De Blinde welke de hulpe van *Jesus* van *Nazareth* des Soons *David* aanriep, sat op den weg. *Magdalena* sat aan de voeten des Heere, om Godts woordt te hooren. *Johannes* en *Jacobus* begeerden by *Christus* in syn Ryk te sitten. Het Volk, dat *Christus* in de Woestyne spysde, sat in 't gras ter neer &c. Nu soude iemandt mogen vragen : Waar de sit Duivel ? Antwoordt : Niet op een Armstoel, niet op een Zetel, niet op een Steen, nie t opeen Bloek ? maar op een heel lange Bank, waar op hy de ongelukkige Zielen der meesten Menschen betrapt. Want de geene die haare Boete en Bekeering op de lange Bank schuiven; raaken gemeenlyk in handen van den Helschen Erfvyandt; vermits Godt aan *Lucifer* geen sitsplaats in den Hemel vergunde, om reeden dat hy al te goots was, en den Allerhoogsten gelyk wilde zyn : Dierhalven heeft tot spyt van den Hemel, Dese Helsche Nydtvogel de lange Bank opgebragt; waar op de onbedagte *Adams* kinderen, de allergewichtigste saak, namentlyk de Boete verschuyven, en waar door de ongelukzalige Menschen haar eeuwig heyl verwaarloosen.

Voor het overige segt de H: *Augustinus* by de

uitlegging van den XCIII. *Psalm*: De Sterren sien van den hoogen Hemel neder, dat 'er veel ongelyk en quadt geschiet, op Aarde; de Zee woedt, de Rivieren verheffen haar; de Winden suyssen; de Wolken zyn onstuymig en veroorsaken allerley onweêr; de Sonne wordt verduistert; de Maan neemt af en toe; de Menschen bedryven allerley Boosheeden; de gantsche Wereldt gaat daaronder en daar over, en duysenden van wanorders vallen 'er alle uuren voor. Dit alles sien de Sterren van boven, soo wel by dag, als by nagt, ja altydt; maar keeren zich nochtans in 't minste daar aan, veranderen niet, en seggen ook niet: zyn 'er soo veele schepselen op Aarde die missen, soo moogen wy 't ook doen! Neen! geensints, maar se houden en blyven alle in haare onveranderde order, en vervolgen haaren loop, een ieder door synen weg, welke hem syn Schepper voorschreven heeft, het mag gaan soo als het wil; daar, in tegendeel, wanneerse anderen wilden navolgen, veele wanorders, en het gantsche uytspansel in de war soude raaken. Sier, myn Christen! op dese wyse moet gy meede doen; sit gy in het midden der Godtloosen; siet en hoort gy dagelyks, hoe quaalyk het 'er over al toegaat; dat 'er hier een is, die om het Wereldsche goedt, lyf en leven, Ziel en Lichaam waagt; dat 'er een is, welke eenen ander met valsche practyken soo lang ondergraaft en benadeelt, tot dat hy hem ten val brengt, en ter neer stort; een ander, die soo los en ongebonden leeft als of hy eeuwig leven wilde, en of 'er geen toekomendt te verwachten was; noch een ander die soo achteloos in den Godtsdienst is, dat hy 'er geen minder werk van soude konnen

maa-

maaken, ſchoon hy eenen Stalknecht diende enz: en ſoo zyn'er veelerley en ſeer veel, waar van de een in deſe, en den ander in een andere ondeugt ten eenemaal verſopen zyn. Wildt gy het met alle man houden, en ſeggen: Deſe en geene doedt dit en dat wel, waarom ſoude ik het ook niet doen? zyn'er ſoo veel andere die Godtloos leven, ſoo kan men my 't ook niet qualyk neemen? ſoo ſoudt gy hier door in de ſonden hoe langer hoe meer verſinken, en u lynrecht naar uw verderf haaſten. Dierhalven moet gy u bevlytigen, om te zyn als de Sterren aan den Hemel, en u van niemandt laaten verleyden, maar alleen daar na trachten, om uwen loop wel te voleynden. Godt heeft aan een iegelyk den weg voorgeſchreven, waar door en langs den welken hy naar den Hemel moet loopen, wanneer hy ſegt: *Wilt gy in het leven ingaan, onderhoudt de geboden Math*: XIX: 17. Op deſen weg moet gy blyven, u leven onverandert daar na ſchikken, en daar toe allen vlydt beſteeden; andere mogen doen, watſe willen.

Uit de H: Schriftuur is bekendt, dat de konſtige en koſtelyke, de ſchoone en doorluchtige Zetel des Konings *Salomon*, van het allerbeſte Yvoor of Helpenbeen geweeſt is. Wildt gy ſitten? ô Menſch! wildt gy geruſt ſitten? Wildt gy in groote Rykdommen ſitten? Soo geeft acht dat uw Stoel meede van Helpenbeen is! En helpt de Armen en Bedelaars. Helpt dat arme Kaatjen! dat ſal u gelukkig helpen maaken. Helpt dit Arme *Appolloniaatje*, die ſoo elendig met het water gequelt is! dan ſult gy en uwe Erfgenaamen overvloedig Wyn daar voor krygen, en altydt genoeg te eeten en te drinken hebben.

Helpt den armen Kreupelen *Pieter*, die ſal u de ſleutels tot de Rykdommen behandigen. Helpt den armen eenvoudigen *Stephen*! die ſal u Steenryk maaken. Helpt dat Arme dikoorige en duyſſelachtige *Madaleentjen*! dat ſal uwe ſpaarpot al ſchielyker als gy meent, helpen vullen. Helpt dien Armen Ouden *Joris*! die ſal u van den Eſel op het Paardt helpen. Met een woordt geſegt: Helpt den Armen! ſoo ſal zich Godt over u ontfarmen. Want, het kan niet miſſen, wat de wyſe Man in ſyne ſpreuken ſegt: *Die zich des Armen ontfermt, leent den Heere, ende hy ſal hem ſyne weldaadt vergelden* Prov: XIX: 17. Want,

Barmhertigheidt vermeerdert goedt,
En ſmaakt aan Godt en Menſchen zoet.

Oe nuttelyk dit Ambagt in 't algemeen is, is de gantſche Wereldt bekendt, voornamentlyk den geenen, welke niet gaarne te voet gaan. Ook ſoude de arbeidſaame Boer, de Burgers en Inwoonders eener Stadt, met geene nootſaakelyke behoeftens

konnen voorsien, indien de Waagemaaker syn werk daar toe niet leverde. De vermaarde Poeët *Virgilius*, is van gevoelen, dat eenen *Erichtonius* het voerwerk bedagt heeft; andere schryven het aan de *Phrygiers* toe. Het mag daar meede nu zyn soo als het wil, soo is nogtans de eerste welke den Waagen bedagt heeft, wel waardig op een Zeegewaagen te ryden.

De Engelen hebben eens voor Waagemaakers *geageert*, dat weet ik; maar of alle Wagemakers Engelen zyn, dat weet ik niet! Het eerste verneemt men uit de H: Schrituur, want den vuurigen Waagen waar op *Elias* in het Paradys opgenomen wierdt, hebben de Engelen buiten twyffel vervaardigt. By desen Waagen zyn egter veele aanmerkelyke saaken te betrachten, voornamentlyk, dat *Elias* soo schielyk en sonder eenig bedenken, op den vuurigen Waagen is gaan sitten. Hadden hem de opvliegende vlammen geen schrik behooren aan gejaagt te hebben? Hadde hy niet behooren benouwt te worden, voor de vuurige wielen, en denken, dat hy ten minsten half, of wel heel gebraden soude zyn, alvorens hy het Paradys bereykte? Diergelyke gedagten konnen hem wel ingevallen zyn; maar nademaal hy wiste, dat hem dese Waagen in het Paradys overbragt, soo hadt hy gants geen reeden om voor 't vuur, voor 't branden, nog voor 't braaden &c bevreest te zyn. De H: *Basilius* segt *hom: de Baptism:* Wie den Hemel en dessels glorie te recht overweegt, dien komt niets swaar voor; voor hem is het vuur, maar vieren; soo een gaan de smerten, niet veel ter herten; die doedt na het hangen, niet als ver-

lan-

langen; voor die zyn de *Tormenten*, niets als *Complimenten*; die ſien voor de ſpies, niet bang noch vies; dien baar .t het lyden, niet als verblyden; en alle laſt is hem een luſt &c:

Soo lang de Wereldt geſtaan heeft, hebben de Waagemaakers geen ſoodanige werk gemaakt, als de Propheet *Ezechiel* eens ſag, beſtaande in Raderen, welke vol oogen waaren, van verwe als een Turkoys, of als Zeewaater. (volgens de *Vulgata*: *Ezech*: 1. 16.) Deſe Raderen of Wagen is van zich ſelfs in de hoogte na den Hemel opgereeden; maar, hier over moet men zich niet verwonderen, ſegt ſeker Spaanſch ſchryver, vermits de oogen vol water, en de traanen van boetveerdigheit, door de Wolken dringen, en lynrecht naar den Hemel gaan; wie dit water heeft, behoeft voor het helſche vuur geheel niet bevreeſt te zyn.

De Waagemaakers zyn wel in haar ſchik en lachen, om dat de Aards-Biſſchop en Keurvorſt van *Ments* met haar werk pronkt, en van haar werk, te weten een Radt in 't Waapen voerdt. De reeden daar van is genoeg bekendt, namentlyk, vermits *Willegiſus*, de Soon eenes Waagemaakers; van Keiſer *Otto* de III. tot de Aards-Biſſchoppelyke waardigheit aldaar verhoogt is; ter gedagtenis hier van, heeft hy op verſcheide plaatſen in ſyn Paleys een Radt laaten ſchilderen, met het Byſchrift: *Quis ſis, fuerisque memento*: Gedenkt wie gy nu zyt, en wie gy geweeſt zyt &c. Dit is wel een lofwaardige ootmoedigheit in, ſoodanigen Heer, waar van men tegenwoordig weinig voorbeelden vindt; ja men treft 'er in tegendeel aan, die 't fortuin verhoogt heeft, welke zich haares Vaders ſchamen; en wanneer deſ-

ſelfs naam *Slet* is geweeſt, ſoo ſchryven en laaten zy zich *van Voadenburg* noemen, op dat haar nieuwe Adel ten minſten wat opgeſchikt mag weeſen.

De Waagemakers mogen haare ſaaken ſoo wel verſtaan, alſſe willen, ſy konnen nogtans ſoodanige Waagens niet maaken, welke ſonder eenige hulp van Peerden, Oſſen, of andere Dieren voort gaat. Een ſoodanigen heeft men egter tot *Groot-Waradyn* in Hongareyn geſien. Want na de doodt van *Uladiſlaus* Koning in Hongareyen, hebben de voornaamſten en Grooten van het Ryk, ſyn Lichaam op een ſeer prachtigen uitgedoſten Wagen geſet, om naar *Groot-Waradyn* te voeren, en aldaar in de Kerke van Onſe Lieve Vrouwe te begraven. Doenſe nu met de Lykſtatie niet verre van de Stadt wat pleyſterden, en tot dien eynde de Peerden uitſpanden, om ſe wat te ververſchen, is daar meede dit groote wonderwerk gebeurt; zich de Waagen met het Lichaam, ſonder Peerden of eenige Menſchelyke hulpe; van ſelfs heeft beginnen te beweegen, en den naaſten weg naar de Stadt geſogt, ja heeft niet eerder ſtil geſtaan, voor dat hy de Kerke bereykte, welke de overledene hadt laaten bouwen, alwaar het Lichaam ook met alle plechtigheidt ter aarde beſtelt is. *Rho: in Sab: Exemp.* 9. Indien de Waagemaakers ſulke Waagens konden maaken, ſoude het een ſonderlinge en nuttelyke ſaak zyn, voornamentlyk daarom, vermits men dan geene Koetſiers nog Voerlieden ſoude nodig hebben.

In 't leven van den H: *Bernardus* leeſt men, dat wanneer deſe H: Abt eens naar *Romen* reysde, de Duyvel hem een Radt aan de Waagen brak,

brak, om syn voorneemen te verhinderen. De verlichte *Bernardus* merkte wel haast, dat hem dit van den erg'istigen *Sathan* quam; en beval dierhalven aan desen verdoemden quaadaardt, dat hy de plaats van het wiel selfs soude waarnemen; welk bevel de Duyvel tegen wil en dank moeste nakomen, en alsoo verstrekte dese fiel, voor wiel, tot dat hy te *Romen* quam: Hier hadde de Voerman al willens door alle drek en vuyligheit behoren te ryden In dit geval, daar de Duyvel een Radt brak, heeft men wel mogen seggen: De Duyvel heeft het Radt gehaalt! Maar de Waagemakers nemen somtydts sulk slecht en wormsteekig houdt tot haar werk, dat het menig Radt pas een dag twee drie kan houden, of 't breekt; als dit gebeurt, dan seggen de voerluy niet: De Duyvel haal het Radt! Maar, de Duyvel haal de Waagemaker en syn werk! Dit seggen is wel geensints te pryssen, maar wie is de oorsaak soo wel van de geledene schade, als van het vloeken? Immers niemandt, als de Waagemaker: die met het kromme en plompe houdt omgaande, ook te gelyk geen recht of oprecht geweeten heeft; maar een soodaanige mag wel oppassen, wanneer hy sulke slechte Waagens maakt, dat hem de Duyvel niet een stok in 't wiel komt te steeken, of, wanneer hy 't minste daar op denkt, met een gloeyende Waagen komt t'huys halen.

MMen ſegt dat *Corelaus* van *Athenen*, dit nuttelyke Ambagt bedagt heeft. De laatſte ſyllabe deeſes eerſten Pottebakker, komt het gantſche Ambagt toe, namentlyk *Laus*, dat *Lof* beteekent; vermits het ſelve ſeer Lofwaardig en nut-

nuttelyk is; want uyt het allerminste Element der Aarde, worden sulke schoone vaaten gemaakt, welke selfs op de Tafels der allergrootste Monarchen moogen pronken; ook worden de spyssen tot voedsel der Menschen in geene Vaten beter gekookt, als in Aarde; daarenboven is 'er in koude Landen byna geen aangenamer Gast, als de Kachels, welke meerendeels ook het werk der Pottebakkers zyn. Het is desen Menschen ook geen kleyne Eere, dat Godt selfs by het Scheppen van den eersten Mensch, met Aarde en Leem heeft omgegaan: Waar van seer aanmerkelyk is, dat niet alleen de Christenen, maar ook de Turken een groote meenigte van deese Aarde geduurig wegvoeren, en nochtans vermindert deselve door Goddelyke werking niet en ontz.

Na dat de Godtloose *Judas* het geldt, waar voor hy den Heylandt der Wereldt verkogt hadde, wederom in den Tempel wierp, namen de Hooge Priester &c.: met eenparig raadbesluyt deese penningen, en kogten daar voor eenen Akker van seeker Pottepakker, welke tot een Kerkhoff voor de Vreemdelingen geschikt wierd. Van dese Pottebakkers Aarde zyn eenige Schepen vol naar *Romen* op *Compo Santa*, niet verre van het Vatikaan gebracht, waar op geene Romynen mogen begraven worden, maar enkelt en alleen Vreemde. Dese Aarde heeft een sonderlinge en wonderlyke eygenschap, namentlyk dat de Lichaamen binnen vierentwintig uuren soodanig verteert worden, dat 'er niets als de dorre beenderen te vinden zyn. Men heeft reeden om te geloven, dat de voornoemde Pottebakker, naderhandt tot het waare Gelove

Christi bekeert is, vermits hy een goeddoender der Dooden is geworden, en synen Akker tot derselver Begraffenis soo goedkoop gegeven heeft; nademaal Godt altydt rykelyk gewoon is te vergelden, wat men den Overledenen bewyst. De groote *Tarsensische* Prediker *Paulus*, vergelykt Godt selfs by een Pottebakker *Rom*: IX: 21. Gelyk nu een Pottebakker, uyt het Leem der Aarde kan maaken wat hy wil, het zy een schoone Schotel, om op de Tafel van een Vorst gebruikt te worden, of ook wel een slechte pot, waar in men allerhandt vuiligheit werpt; alsoo behoorde de Mensch met den staat, waar in hem Godt geplaatst heeft, vernoegt te zyn, en zich niet te beklagen, waarom hem Godt Arm, en eenen anderen Ryk gemaakt heeft; waarom hy een Boer moet zyn, en een ander een Edelman. Knort of mort daar over niet, ô Mensch! vermits gy in de handen Godts zyt, even als de Aarde in de handen eenes Pottebakkers.

Daar zyn ook dikwils groote wonderwerken geschiedt, met het werk van Pottebakkers; onder anderen hebben de *Paters Trinitarissen* in haar *Convent* en Klooster, op het uyterste einde van 't Koninkryk *Arragon* gelegen, een Aarde Pot, waar uit geduurig sonder ophouden, de allerbeste Olye vloeit, en gelooft men, dat sulks het selve Vat is, waar in de groote Man *Elias* de Olye der Weduwe tot *Zarphath* soo wonderlyk vermeerderde, (1 *Reg*. XVII.) en dit maar alleen, om dat de vrome sloot hem een mondjen vol te eeten gegeven hadde; waar uyt men Sonneklaar sien kan, hoe rykelyk Godt de Aalmoesen op dese Wereldt betaalt. *Petra Sanct: Tom:* 3. *C:* 14.

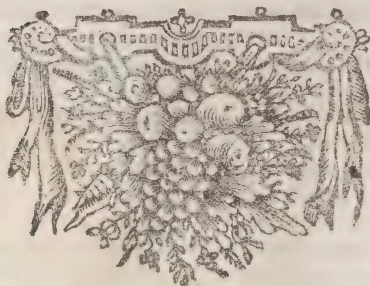
In

In ſeeker Kronyk leeſtmen, dat zich in het *Convent* tot *Aletio*, een vroom en eenvoudig Broeder onthieldt; welk nog in ſyne proef-jaaren zynde, eens doende was om Erweten op 't vuur te ſetten; maar, alſoo de Pot wat aan de oude kant was, is deſelve van de groote hitte des vuurs midden van malkander geborſten; ſonder dat 'er nogtans een eenige Erwet te leur raakte, vermits zy zich alle digt in malkander geſloote hielden. De Armen Broeder wiſt niet hoe hy zich hier in gedraagen ſoude; liep dierhalven na ſyn *Magiſter*, zynde Pater *Modeſtus à Nuce*, om hem ſyne noodt te klaagen, maar vondt hem met bidden beſig. Deſe wilde de gehoorſaamheit van deſen *Frater* beproeven; en beval hem; de ſtukken weer aan en op malkander te ſetten, en water benevens de Erweten daar in te doen, tot datſe gaar waren; dit alles deedt de gehoorſaame Broeder goedwillig, maar ſiet ô Wonder! De Pot wierdt daar door wederom heel, dat men 'er de minſte ſcheur noch breuk niet aan vinden kon; 't welke Godt buiten twyffel wegens ſyn ſuyvere gehoorſaamheit ſoodanig heeft laaten geſchieden. *Annal. Anno* 1566.

De Pottebakkers agten zich geen ſlecht ſoort van Menſchen, nademaal ſelfs eenes Pottebakkers Soon, *Agathocles* genoemt, tot de Koninklyke hoogheit verheven is, en nogtans daarby ſoo demoedig was, dat hy altydt ook Aarde Vaten op ſyne Koninklyke Tafel liet ſetten, om daar door ſyne geringe afkomſt niet te vergeten. Men vindt egter ook ſommige Leem-kneeders daar onder, welke ſeer wel met bedrog weten om te gaan, ſoo dat menigen armen Boerin een

pot

pot t'huys brengt die brave lekkagie onderworpen is; en ſulks komt daar van daan, dat deeſe ſnottige Gaſten, welke de neus niet gemakkelyk ſnuyten konnen, den Leem niet wel bewerken, of met den brandoven niet al te wel omgaan konnen of willen, waar door het gebeurt, datſe ſulk ſlordig werk maaken. Deſe morſſige ſnaaken raaken ſomtydts wel in den Oven, maar ſoo onnoſel niet, als de drie jongelingen tot *Babel*; want deſe hebben Godt gepreeſen, en geloofc, daar de andere dikwils niet anders doen als vloekken, ſweeren en liegen, om haar werk aan te preeken, al was het ook nog ſoo ondeugendt, om 'er maar ſoo veel te meer geldt voor te maken. Met diergelyke Vogels behoorde men te leven, even als met de Potten, welke men met kloppen en ſtooten probeert, voor dat menſe koopt.

AKker en Wakker passen seer wel by malkander; te meer, daar zich de Heere selfs by een Akkerman vergelykt. De Oude en Edele Romeynen waren meede soodanig op het Boeren en den Akkerbouw verlieft, datse zich

des wegen tot ſonderlingen Roem lieten noemen *Bubulcos*, *Tauros*, *Vitellios*, *Portios*, *Fabios*, *Lentulos*, *Capros &c.* Ja op de goede en gangbaare oude Munten, ſag men niets als Oſſen, Kalveren, Schapen, Peerden &c. Waarom dan ſommige van gevoelen zyn, als of het woordt *Pecunia* Geldt, van *Pecus* dat Vee betekent, ſoude ontleent zyn.

Men kan de Heiligheit en den wandel aller anderen. Deugden, ſeer gevoeglyk met het Boerenwerk vergelyken; en ſchoon zich deeſe gemeene en arbeydſame Menſchen dikwils beſmetten, ſoo konnenſe nogtans een onbeſmet geweten behouden, te meer, daar het getal der heylige Boeren niet kleyn is, en de H: Abt *Johannes* welke ſoo veele Jaaren in de Woeſtynen en Wilderniſſen eenen Engelachtigen Wandel gevoert heeft, verwondert zich niet onbillyk, dat een gemeene Boer dikwils by Godt den Heere al vry meerder verdienſten heeft, dan een ander die zich veel inbeeldt. *Coſſiod*: *Lib*: 11: *Collat.* Men weet meede, dat de H: *Iſidorus*, die een Spaanſche Boer was, ſoodanig in vroomheit en volmaaktheidt toegenomen heeft, dat ſelfs de lieve Engelen voor hem geploegt, en den Akkerbouw verrigt hebben.

De Boeren zyn niet alleen gewendt by Somertydt in het groene Gras hunne Seyſſen aan te ſetten en te ſlypen, maar ſe hebben ſomtydts ook wel geſleepene harſſens; ja men vindt by veelen ſoo wel Wysheit als Wydt; waarom menſe dan niet alle voor Haver-Narren behoeft uit te ſchelden, die met Haver omgaan; want men vindt ook dikwils ſoo goede verſtanden in een Stal, als op een Bal. Een Edelgeſteente der Societeit

van

van de *Jesuiten*, is geweest *Cornelius à Lapide*; dese was een Wereldtkundig Scribent, en nogtans is syn Vader maar een Arme Landtman geweest. Seeker Boer heeft aan syn Edelman mede wel getoont, dat alles juyst geene strooye harssens heeft, wat op het stroo legt. Want, doen dese beyde eens met malkander over een Kerkhoff gingen, en het kneekelhuysjen met ernst beschouwden, vroeg de Edelman aan den Boer: Of hy wel konde sien, wat Edellieden en wat Boeren geweest waren? En nademaal de Boer daar op geen antwoordt wist te geven, soo zeyde de Edelman: Dat alle witte beenderen Edellieden, maar alle de swarte en groote Boeren waren. Pas op Boer! Doense nu beyde haaren weg vervolgden, en voorby de Gerechtplaats quamen, waar op seer veel doodsbeenderen lagen, welke van de Sonne tamelyk wit gebleekt waren, zeide de loose Boer: Myn Heer! dese zyn waarlyk alle Edellieden geweest, om datse soo schoon wit zyn.

Vroomheit, Deugdt en Verstandt, *logeeren* wel meermaals soo wel in een Boeren hutjen als in een Vorstelyk Paleys; maar 't gebeurt ook dikwils dat een Boeren vel, het *Couvert* van een groote Schelm is; waarom het dan geen wonder is, dat men dikwils met haar leeft als met de willige boomen, welke altydt besnoeyt moeten worden; veele Boeren zyn Loeren, soo lang se duuren en in de Wereldt zyn, en menigmaal sulke Quaadtdoenders, als offe uit des Duyvels Magazyn gehaalt waren.

Men heeft genoegsaam gesien Ao. 1420 in Vrankryk, Ao. 1524 in Swaben; en voornamentlyk Ao. 1626. in het landt boven de *Ens*; wat

wat quaadt 'er uit den opſtandt van *rebelleerende* Boeren ontſtaan kan, vermits 'er doen maals omtrent ſeſtig duyſendt Boeren onder het bevel van *Stephen Fattinger* en *Achatius Willinger*, tegen den rechtmatigen Landsvorſt, als meede tegen den gantſchen Adel en de Geeſtelykheit opſtonden. Doen Ao. 1683. de Turkſche Erfvyandt met een ongeloovelyke groote Krygsmacht heel Ooſtenryk overſtroomde, en de Hooftſtadt *Weenen* met een gevaarlyke Belegering benouwde; hebben de looſe Boeren op verſcheyde plaatſen haar lang verborgen vergift tegens de Geeſtelykheit geopenbaart, en ſelfs in *Opper-Steyer* de Geeſtelyke Goederen met alle geweldtdadigheit aan gevallen en berooft; ja ſe gingen ſomtydts met de vluchtende Geeſtelyken om, even als *Gideon* met het Kooren, 't welke tamelyk afgedorſcht wierdt. ô Schelmen! Wiſt gy dan niet wat Godt ſegt: *Pſ*: cv: 15. *Taſtet myne geſalfden niet aan, ende en doedt myne Propheten geen quaadt?* en gy gaatſe nog afſmeeren; hoe ſult gy dat eens konnen verantwoorden?

En Schaapherder behoorde ſyne Kudde niet verre van malkander, maar heel digtjes by een te houden, op dat de Schapen, welke ter zyde wyken, ſyne ſtemme of fluyten horen konnen en hem navolgen, ook de afgedwaalde

de wederom konnen keeren. Hy moet met slaan, smyten, rasen en onstuimigheit de Schaapjes niet verwerren, maar door vriendelyke woorden en lokken aan zich wennen. Soo lang een Herder in het Veldt; voornamentlyk dichte by Boschaadjes weydt, moet hy niet slapen, noch sitten, maar staan; op dat hy syne Kudde waaksaam oversien, en alle aanvallen van wilde Dieren en Dieven mag voorkomen, deselve beletten en afkeeren. Hy moet ook goede toesigt neemen, op dat syne Schaapjes op de Bouw- en Wey-Landen van andere Menschen, geen schade doen. De plaatsen, daar hy gewoon is te Weyden, moet hy na tydts gelegentheit veranderen, de tyden van den dag, en van Weêr en Windt aansien, en de Schaapjes welke hem toevertrouwt zyn, soo wel des Somers als des Winters heel neerstig en sorgvuldig versorgen en oppassen; wat zich niet by malkander schikt als Rammen en Oyen, Dragende en Overgaande Gesonde en Sieke, moet een goedt Herder by tydts en ordentlyk van malkander scheyden; wat syne Kudde schadelyk is, wegdoen; en een afkeerigheit van alle Bygeloof, Toverey en verv loekingen hebben.

Voor de Schaapen zyn sulke Weyd-Landen schadelyk, daar de regen het gras bedorven heeft, om datse daar door groote Waterblasen in het lyf krygen, siek worden en sterven. Sulke platsen zyn mede heel ongesondt, daar veel roodt Heygras Wast. Voornamentlyk moet zich een Herder wachten, syne Schapen op sulke Velden en Landen te dryven, waar op Veele Muysen geweest zyn. Ook moet hy acht geven, dat hy syne Schaapjes geen Meydouw

douw eeten laat, waar door hun de Lever verhardt.

Plutarchus heeft de vraag geoppert: Waarom het Vleesch van een Schaap, dat de Wolf gebeten heeft, aangenamer is om te eeten? en segt dat het daar van daan komt, vermits de Asem van den Wolf soo heet en vuurig is, dat hy selfs de hardste beenen in syn Maag week en mals maakt: en dat om deselfde reeden het Vleesch, dat door syn Asem geraakt is, korter en malser wordt &c. Hier van daan quam het, dat de aaloude Lekkerbekjes trachteden, om sulke beesjes te bekomen, welke den Wolf ontjaagt waren. Dit heeft den Geleerden *Camerarius* aanleyding gegeven; om boven het beeldt van een Schaap dat van een Wolf gebeten wordt, deese woorden te schryven:

FIT SUAVIOR,
't Word Soeter.

Waar onder deese reegels staan.

Dum premitur justus, fit gratior hostia Olympo.
Sic quoque fit mortu suavior agna lupi.

Brengende omtrent desen zin uyt,

Het Schaapje door een Wolf gebeeten,
Wordt zagter, kort en mals om't eeten:
Zo werden Deug en Vroomigheydt,
Als Dwinglandy hun lagen leydt
Of plaagt met blaaken en met branden,
Ook aangenamer Offerhanden.

Uyt de Schriftuur blykt het, dat de grootste Rykdommen der Oudvaders in Schapen bestonden; en wy vinden daar onder veele vermaarde Herders; gelyk daar waren voornamentlyk: de sorgvuldige *Jacob*, als meede de waaksame *David*; waar van de eerste des daags van hitte, en des Nagts van koude versmachte, en geenen slaap in syne oogen liet komen, om de Kudden dies te trouwhertiger te versorgen: de laatste, verloste de Schapen, welke de Leeuwen en Beeren gerooft hadden, en doode de wilde Dieren. De tydt van het Schaapscheeren, wierdt by de Aalouden Joden gelyk een hoog vreugde Feest geviert, waarop se zich met hunne *Familien* en naaste Vrienden, braaf vermaakten, en Godt voor synen gegevenen Zeegen van herten dankten.

De Christenen hebben aan de Schaapjes een Zinnebeeldt van gedult en Sagtmoedigheyt, als meede een voorbeeldt van gehoorsaamheit, datse haare trouwhertige en welmeenende Leeraars, even als de Schaapen de stemme haares Herders, volgen moeten, en in de Woestynen deser Wereldt, zich niet van de Kudde scheyden, op dat haar de Helsche Wolf, welke geduurig op haar loert niet krygen en verslinden mag.

By de Ouden is het al in gebruyk geweest, dat men op de daaken der Kerken, als meede op de Kerk-Toorens eenen Haan van Yser of Koper sette. Een Haan, seg ik, die waaksaam is, en de Dienstboden en ander Volk in Huys, opwekt; een Haan, seg ik, en niet een Uyl, die alles laat gaan, soo als het wil, als zy maar met haar dikke bek in het Hennepzaat te gast mag gaan. De geene die tot een Geestelyke

Waar-

Waardigheit verheven, en tot een voornaam Ampt verkoren wordt, moet den Aardt de Waakſaamheit van een Haan hebben, en alle mog-lyke, ja bedenkelyke ſorgvuldigheit dragen, over de geene die hem toebetrouwt zyn.

Ik heb noch nooit anders gehoort, of men noemt de Overheit voorſtaanders, en niet voorleggers. Luye en Achteloofe Menſchen, zyn tot ſulken Ampt onbequaam. *Petrus*, die als de Overheit en 't Hooft van het Genootſchap der Apoſtelen was, heeft benevens twee andere Apoſtelen in den Hoff geſlapen; waar over hem de Heere een kort verwydt gaf; ſeggende: ſlaapt gy *Simon*? Hebt gy dan niet een eenig uurtjen met my konnen waaken? Fuy *Simon*! Een ſaak moet ik nochtans vraagen: Waarom de Gezegende Heere en Heylandt, hem niet *Paſtor*, maar *Simon* genoemt heeft? Hy hadde immers van ſyn Goddelyke Mondt al den heerlyken Tytel *Petrus*; verkregen? Wel ſeekerlyk ja! maar doenmaals was hy die naam niet waardig; neen geenſints *Petrus*! deeſe reys geen *Petrus*; want de naam *Petrus* of *Pieter* wil ſoo veel ſeggen: als een Opperhooft der Kerke; en vermits hy doenmaals ſoo ſlaperig geweeſt is, ſoo was hy niet waardig, dat men hem een Opperhooft, noemde. Alſoo moet en behoort een Opperhooft altydt waakſaam te zyn &c.

Doen Godts Soon uit de onbeſmette Maagdt *Maria* tot *Bethlehem* geboren wierdt, zyn 'er veele wonderlyke ſaaken gebeurt. Eerſtelyk zyn 'er een ontelbaar getal Engelen van den Hemel neergedaalt, welke het nieuwgeborene, Goude en Goddelyke Kindt met allerley Lieffelyke Geſangen aanweſen. Daarna is de Sneeuw, wel-

ke in dit Landschap redelyk dik lag, in een oogenblik verdwenen, de Boomen verschenen met bladeren en bloeysem, en de Aarde wierdt met de allerschoonste Bloemen overtoogen, en gelyk als met een Tapyt verciert. Waar van de Herders daar ter plaatse, digte by den Toorn, *Hader* genoemt, allerhande kransjes en ruykertjes vlogten, en deselve benevens eenige jonge Lammeren, aan den nieuwgeboorenen *Messias* op het ootmoedigste overgaven. Volgens de meening van *Reinaudus*, souden 'er maar vier Herders geweest zyn, namentlyk *Michael*, *Achael*, *Cyriacus* en *Stephanus*. Maar waarom heeft de gezeegende Heylandt, aanstondts na dat hy op de Wereldt gekomen was, alleen Herders na zich getrokken; en waarom geene andere Menschen? Daar waren immers doenmaals tot *Jerusalem* veele voorname *Pastoren* en Herders, namentlyk de Overpriesters, welke selfs voor Zielen-Herders speelden, en by gevolg veel hoger moesten geacht worden, als Schaap-Herders &c. Daar hadde immers ten minsten een eenige Engel hun deese swaarwichtige tyding konnen overbrengen en bekent maaken. Maar de nieuw-geborene Heylandt heeft aan haar in 't geheel niet gedacht, om redenen, datse doenmaals alle in haare Beddens, onder de Deekens laagen, en als Rotten sliepen. Waar tegens de voorgemelde vier Herders omtrent *Bethlehem* waaksaam waren. *Erant Pastores in eadem Regione vigilantes &c. Luc:* II: 8 *Daar waren Herders in die selve Landtstreeke, haar houdende in het Veldt, ende hielden de Nacht-wacht over hare Kudde.* Waakzame Herders zyn wakkere Herders, sulke wil Godt hebben; achteloose Herders, zyn geen

geen bequaame Herders; ſulke wil Godt niet hebben. Hier van daan is men gewoon, om den geenen welke diergelyke Geeſtelyke Ampten bedienen, in 't opſchrift der brieven de naam toe te eygenen: Van *Abbati*, *Prælato*, *Priori*, of *Guardiano Vigilantiſſimo &c.* Aan den Allerwaakſaamſten Abt, Prælaat, Prioor of Guardiaan &c. dat mag heeten: *Paſtores in eadem Regione* of *Religione Vigilantes*, Herders in deſelve Landſtreeke of over den ſelven Godtsdienſt de wacht hebbende.

De eerſte welke de Heere *Chriſtus* tot het Apoſtel Ampt, 't geene de hoogſte Geeſtelyke Waardigheit is, beroepen heeft, was *Petrus* en *Andreas*, beyde Broeders, beyde Viſſchers, en beyde werkelyk in haar werk begreepen in de Galilæiſche Zee, waar op men wel acht geven moet, ſegt de H. *Chryſologus Serm.* 28. Hy heeft tot deeſe Bediening en tot dit Ampt, geen ſlaperige Menſchen, geen Wittebroodtskinderen, geen Kuſſenbewaarders, geen Keukenklouwers nog Luyaarts verkoren; maar ſulke welke hy werkelyk in 't werk aantrof, die wel hardt werk gewendt waren, op datſe dies te beter het Apoſtel-Ampt, waar in niet als moeyte en waakſaamheit vereyſcht wordt, mogten en konden waarnemen.

Het paſt geenſints, wanneer de Geeſtelyke Herders, welke Zielen-Herders genoemt worden, ſlaaperig zyn in haar bediening, en waakſaam in het quaadtdoen; en het ſoude haar niet voegen, datſe ſoo goedt inneemens waren als Sponſen, datſe plukhayrden als Honden; datſe ſchacherden als Smouſſen, en ſchreeuwden als Quakſalvers; voornamentlyk ſoude het ſeer

gevaarlyk zyn, alsse zich gedroegen als Herders die zich selfs maar weyden, en geen oog in 't zeyl houden, het mag ook met de onnosele Schaapjes gaan, soo als het wilde.

De Apostolische Herders moeten haar voor al de sorg hunner beminden Schaapjes laaten ter herten gaan, want *een goedt Herder laat syn leven voor de Schapen*; soo is het goedt! Men vindt geen geduldiger dier als een Schaap; andere dieren krabben, byten, stooten, slaan, schoppen &c. en zyn van de natuur met allerley wapens voorsien; maar een Schaap, is de sagtmoedigheit selfs; syn voedsel is seer gering en slecht; en het bemindt een magere wey meerder als een vette; nogtans brengt het den Mensch veel voordeel aan, voornamentlyk wegens de wol, die dan grof en dan fyn is, na den aardt van 't landt. Schoon dat 'er ook selfs duisent Schapen of Lammeren by een Kudde waren, soo kendt nogtans een iegelyk syn eygen jong. Hier van daan wordt een Schaap van de Lateynen *Agnus* genoemt, *abagnoscendo* van het kennen. De Wolf is een Erfvyandt der Schaapen, gelyk men selfs uit de H: Schriftuur verneemt; en dit gaat selfs soo verre, dat wanneer maar Wolve drek in een Schaapen sta verborgen is, dan hebben de Arme dieren geen rust, maar beven en lillen als riet, en blaren sonder ophouden. De Schapen zyn van natuur seer vreesachtig, maar voornamentlyk zynse het allerschrikachtigst voor Donder &c. Het is den Schapen een groote eer, dat van haare wolle de lange Bisschoppelyke Rok *Pallium* genoemt, gemaakt wordt, 't welke het gewoone Cieraat der Aards-Bisschoppen is; want op het feest der H: *Agnes*, worden in haare Kerke

tot

tot *Romen*, wanneer men onder den Godtsdienst het *Agnus Dei* singt, twee witte Lammeren op den Altaar gestelt, welke daarna aan de *Sub Diakens* van *St. Pieter* in 't *Vatikaan* overgegeven worden, uit welker wolle de *Pallium* gemaakt wordt.

Met wat vlyt en sorvuldigheit heeft de goede Herder in het Evangelie, het verloore Schaapjen al gesogt? Hy is door heggen en struiken gekropen; en heeft alle Bosschen en Heesters door gesogt, hy is over alle slooten en greppels gesprongen, hy heeft geene steenen nog ruwe paden ontsien, tot dat hy 't eyndelyk vondt. Maar hoe heeft hy met het arme beesjes geleeft? Misschien heeft hy 't selve met een brave stok den vacht wat uitgeklopt? Neen doch niet! Al heel niet! maar hy heeft het op syne schouders genomen, en soo met het grootste geduldt wederom tot de Kudde gebragt *Luc*: xv. Over dese *Parabel* schryft de Geleerde *Oleaster*: Myn Priester! leert van desen Herder ook barmhertig te zyn tegens uwe aanvertrouwde Schapen: Myn Biegtvader! weest niet al te hardt en grof, tegens uwe Biegt Kinderen: De Priesters worden by haare inweying met Olye gesalft, en wat is de Olye anders als een Sinnebeeldt van Barmhertigheit? Siet eens, hoe goedaardig Godts Soon selfs tegens Sondaars geweest is! De Heere *Christus* heeft de drie Apostelen, namenlyk *Petrus*, *Johannes* en *Jacobus* met zich in den Hof *Gethsemane* genomen, waar in hy zich een weinig van haar afsonderde, en syn Gebedt verrichtede; maar beval hun daar benevens ook: *Waakt en bidt*! Maar doen hy kort daarna wederom by haar quam, vondt hy se alle drie slaapen; nog-

tans leeſt men niet, dat hy ſe luye gaſten, dod-ooren of ſlaperige Keerels genoemt heeft, of hen een ſcherp verwydt daar over gaf; maar hy ſprak met de allergrootſte ſagtmoedigheit tot haar: *Hebt gy dan niet een uurtjen met my konnen waken?* Ja doen hy ſe ten tweeden maal vondt ſlaapen, heeft hy ſe noch daarenboven verontſchuldigt, met te ſeggen: *de geeſt is gewillig, maar het vleeſch is ſwak. Math*: XXVI,

Nademaal nu Godts Soon ſoo goedaardig en ſoo ſagtmoedig met de Sondaars gehandelt heeft; hoe ongerymt ſtaat het dan, wanneer een Kloo-ſtervoogdt, of een Biegtvader in den Biegtſtoel, niet anders als met ſtokken daar in wil ſlaan; den Sondaren niet als enkelde *Radamantiſche* weſens te trekken, enſe als een Rouwe Egel handelen, welke niets doedt, als aan alle kanten ſteeken en wonden &c: Paltsgraaf *Otto* van *Witilspach*, was ſoo ernſtig, of veel meer wreedt, dat hy geduurig koorden aan ſynen Gordel droeg, en de Menſchen, ſelfs wegens kleyne dieſtal-len aanſtondts liet opknoopen. Nademaal hy nu een ſoo onbarmhertig gemoedt hadde, heeft Godt toegelaaten, dat hy meede omgebracht wierdt; en ſchoon hy doen meede om Barm-hertigheit badt, heeft hy ſe nochtans niet ver-kreegen. *Annal*: *Eccleſ*: 1208. Doen onſe ge-zegende Heylandt op ſeekeren tydt eenige Bo-dens voor uit ſondt, om hem in een Samaritaan-ſche Stadt een Herberg te beſtellen; hebben hem deſe, als ſyne geſwoorene vyanden, het verblyf rondt uit geweygert. Doen *Jacobus* en *Johannes* dit ſagen, zynſe aanſtondts in deeſe woorden uit-geborſten: *Heere! wilt gy dat wy ſeggen, dat vyer van den Hemel nederdale, ende deſe verſlinde?*

de? Maar de Heere keerde zich om, bestraaftese ende zeyde: *Gy en weet niet van hoedanigen Geest gy zyt.* *Luc*: IX. Wanneer men ieder een aanstondts wil verdoemen, en voor den drommel jagen; dan is het geen loffelyken yver, maar veel meer een bestraffelyke ongeduldigheit; sulke Geestelyke Overheeden en Zielsorgers, zyn geen goede Herders, maar veel eer verslindende Wolven, welke den armen Schapen niet als schaade toebrengen.

Het strekt den Herders tot groote Eere, dat veele uit de Heyligen des Ouden Testaments Herders geweest zyn. *David* is van de Schapevacht tot het Koninklyke Purper gevordert; dat is veel! hy heeft den Herderstaf met den Scepter verwisselt; dat is veel! hy heeft de smeerige Muts in een Kroon verandert; dat is veel! Wanneer iemandt van de Schapen, een heel Koninkryk komt weg te schrapen; dat is geen kleyne saak! wanneer iemandt komt van de hutte tot het hoeden, ja landt en lieden te hoeden; dat is geen kleyne saak! Wanneer iemandt van de Kudde komt, en in de plats van over dese te heerschen, over gantschen Landtschappen, Steeden &c: het bevel voert; dat is geen kleyne saak! &c: In 't eerst was hy Arm, maar nu gebiedt hy een *Armée*; te vooren een Herder in 't veldt maar daarna Heer te veldt; eerst een Gemeen Man, maar daarna over 't gemeen een Hooftman. Het komt my bykans voor, als of een *Alchymest* Koper in Goudt verandert; als een gemeen Schaapsvel, tot Perkement wierdt, waar op daarna Pausselyke Bullen en Keyserlyke Patenten geschreven worden; het is bykans niet anders, als of een slegte, dampige en stinkende ne-

nevel, van de Aarde optrekt, en daarna in een ſchoone glinſterende Wolk verandert.

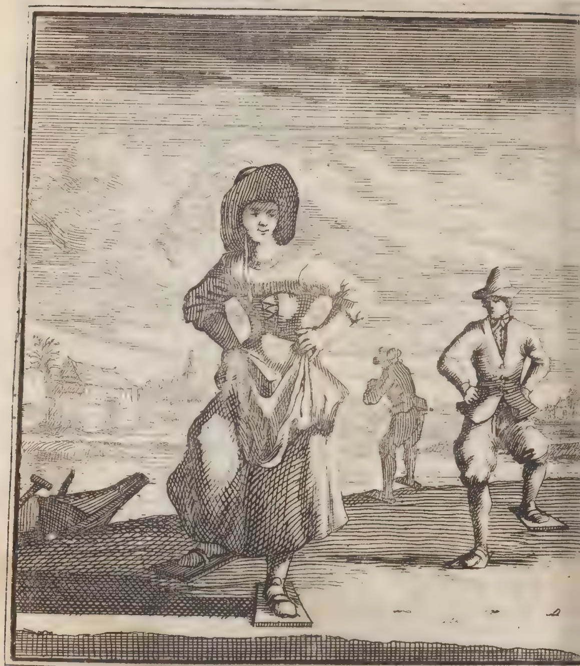
Chriſtus is door *David* afgebeelt; en deſen behoorden alle Geeſtelyke *Paſtoren* te volgen, datſe benevens de uiterlyke ſorg; ook van de Koninklyke waardigheyt haares Staats niet afweeken.

Een Geeſtelyk Herder, behoorde boven alle andere eenen goeden wandel te voeren, en niet als ſulke te zyn, welke wel prediken, dat men Aalmoeſen moet geven, en barmhertigheit oeffenen; vermits Godt en de natuur de vingers aan de menſchelyke handt daarom van malkander verdeelt heeft, op dat 'er wat door ſoude konnen vallen; en ondertuſſchen zyn zy ſelfs zulke Geldtwolven, dat men uit een Keyſteen eerder water ſoude konnen haalen, als een pennig uit hunne beurs; en zy hebben meer Edelgeſteentens als Wondtp'eyſters in huys. Hoe veele zyn 'er die op de Preekſtoel niets anders doen als ſchreeuwen en roepen tegens de Dronkenſchap: En de geſchiedenis van *Nebukadneſer* hondertmaal herhalen, en een Menſch in een dier veranderen? Ondertuſſchen zynſe ſelfs nooit nuggeren, en even als de ſteene kruiken tot *Cana* op de Bruiloft, namentlyk: boorde vol. Hoe veele zyn 'er welke de onkuyſchheit altydt als een groote ondeugdt verdoemen; en dat het ſelve een ſeeker teeken is, dat ſoo een ten Jongſten daage onder de ſtinkende bokken ter ſlinkerhandt ſullen geplaaſt worden? Ondertuſſchen zyn zy ſelfs bokken, en haar wandel is niet geſtelt even als de *Proceſſie* met den Heere *Chriſtus* op den Berg *Calvaria*, van welke geſchreven ſtaat: *Daar waren veele Vrouwen van verre. Math:*

XXVII:

xxvii: 55. Veele zyn 'er, welke met woorden en pennen de ondeugdt des toorns ſterk verwyten, en ſeggen, dat de Gal voor den Ouden *Tobias* nuttelyk geweeſt is, maar dat de Gal van menigen Stokviſch, de Goddelyken oogen ten hoogſten mishaagt; ondertuſſchen is 't by haar ſelfs aanſtondts vuur in het dak, en zy konnen geen navolging van het voorbeeldt van den morſſigen meſthoop des Geduldigen *Jobs* toonen, ja meenig is redelyk *Presbitter*, hardt en toornig. Hoe veele zyn 'er welke den Menſchen de ſchoone deugt van demoedigheit ſoo ſchoon aanpreeken, en dat de lage *Pas* een aangenamer zang by Godt is, als de Hooge *Diſcant*; en ondertuſſchen willen zy den hoogſten Prieſter, den Heere *Chriſtus* niet navolgen, welke in de hoogte des kruyſes allen Geeſtelyken de nedrigheit leerde, doen hy het hooft onder den prachtigen Koninklyken Tytel neer liet hangen. Wee! Wee! Soodanigen Geeſtelyken, die veel ſeggen maar ſelfs weinig doen! En wat wonder is het, indien de Schapen zich aan het leven deſer Herders ergeren?

Wildt gy dan voorzigtig Hoeden,
Strekt een voorbeeldt tot het goeden.

DE Aarde is geene der aanzienelykſten Hooftſtoffen, vermits haar de minſte ſterre in groote overtreft, en tegens den Hemel te reekenen, maar als een ſtipjen te agten is. Zy is rondt als een kaatsbal, en beweegt zich verſcheidentlyk, hebbende

de in het midden der lucht haare ſtadt-plaats, dewelke zy ſonder eenig ſteunſel behoudt. Van derſelver groote, is by de Geleerden geen kleyne twiſt. Sommige die men wel het beſte geloven mag, ſeggen, datſe in haaren omtrek niet meer dan vyf duyſent Duytſche Mylen heeft. 't Mag daar meede zyn ſoo als het wil, 't is echter ſeker dat de Aarde een Hooftſtuk van de Almachtigheit Godts is, die deſelve met ſoo onttelbaar veele ſchepſelen heeft verrykt, en met allerley Metaalen, Kruyden, Planten, Vee en Menſchen vervult. De Aarde wordt gemeenlyk in vier deelen onderſcheyden, namentlyk in *Europa*, *Aſia*, *Africa* en *America*. Ook is 'er geen plaats op de gantſche Aarde, daar dit *Element* geen byſondere werking verricht. Onder anderen wordt by *Ebron* het *Damaſceniſche* Veldt getoont, daar onſer aller Vader *Adam*, door de handen Godts ſoude geformeert zyn: alwaar men wonderlyke ſaken vindt. In de Heylige Schriftuur, wordt byna oneyndig veel van deſe Hooftſtoffe geleeſen. De Aarde is een weergalooſe Moeder, vermits zy de Menſchen niet alleen rykelyk voedt, maar ook byna alle oogenblikken iets nieuws vereert. Onder anderen heeft de H: *Placentiſche* Biſſchop *Sabino*, raapen gezaait, die in een eenige nacht zyn opgekomen. *In vita.* Daar en tegens is de Aarde ook ſomtydts ſeer ſtreng en wraakzugtig, waar van men in de H. Schriftuur leeſt *Num:* XVI wanneer *Korah*, *Dathan* en *Abiram* uit enkelde Eerſucht, geduurig na de regeeringe over het volk trachtende, en geduurig tegens *Moſes* allerley ſpotreedenen uitſchoten: Voornamentlyk kon *Korah* niet lyden, dat *Aaron* het Hooge Prieſter-

dom

dom ſou beſitten, maar achte dat deſe waardigheit hem toequam, om dat hy van een Prieſterlyk Geſlacht afdaalde (Dus breekt ook hedensdaags de Eerſucht door, onder de Geeſtelyken.) De Aarde was te onvreeden over deſe beſpotting, die zy Godt en den ſynen aandeeden, en wilde deſelve ook billyk ſtraffen, ten welke eynde zy haaren bek opſpalkte, en deſe Eerſuchtige Gaſten, met alle de haaren, en alle hunne have levendig opſlokte, en vervolgens den Duyvel toeſondt; daar bleef niemant over, dan alleen de Soonen van *Korah*, welke zich met den oproer niet hadden bemoeyt.

De Turf-aâren, waar uyt deſe nuttelyke ſtoffe of hartzige zoden gegraven worden, zyn, of aangebouwde of wilde Turf Veenen. Andere, die vry van 't water zyn, kan men met Schoppen en Spaden bearbeyden, en den Turf uytgraven om dat het water daar van afgeleydt is, die het graven belette. Het derde ſoort van Aâren, is, die in geene natte noch drooge gaaten deſe brandtſtoffe bedekt, maar ſe moeten als rouwe of wilde aaren met ſonderlinge werktuygen uitgetrokken of gebaggert worden, vermits derſelver grondt ſoo dras en los is, dat niemant daar op in ſekerheit gaan of ſtaan kan; tot welken eynde de Turftrekker breede planken onder ſyne voeten moet leggen, om niet in de Modder te ſakken, en het water neerſtig afleyden, om ſoo veel te gemakkelyker by de Turf te konnen komen.

De Turftrekkers begeven zich meeſt in de maandt *April* in 't Veen, als wanneer ieder voor een ſekeren tydt ſoo veel Menſchen aanneemt, voor een billyke daghuur; als hy tot ſyn werk noo-

noodig oordeelt. De eygenaars van het werk (die het werk ook wel by de roe aan besteeden;) verdeelen het werk, en plaatsen by ieder ploeg ses Man. De eerste Trekker, baggert het Veen op, en geeft den Turf syn gestalte; de andere is de Graver, welke dese vierkante stukjes met de graaf opneemt, en aan den derden over geeft, die deselve met een viertandige vork aanneemt en op een Wagen werpt; welke door een vierde geduurig wordt voortgeschoven, die te gelyk ook den natten Turf weer lost, en te droogen set, welken men daar soo lang laat staan, tot dat hy rondom droog, en hardt wordt, so dat men hem kan opnemen, en bequaam om te branden is. De vyfde werkman, spit het bovenste van de Turf, en werpt het wederom in het gat, op dat wanneer dit wederom is toegestreeken, de grondt den Menschen tot voedsel en het Vee tot Weylandt mag verstrekken; want men kan het niet genoe saam seggen, hoe bequaam dese sponsieuse aarde, tot het vruchtbaar maaken der bouwlanden is. Behalven andere toesicht moet een Veender voor al acht geven, dat de Turf soo wel voor de overmaatige hitte als voor den reegen bewaart wordt; want de reegen kan lichtelyk met doorweeken, het voordeel van de Turf wegspoelen; en de hitte der Sonne, of ook wel de quaadaardigheit der Menschen, kan somtydts niet alleen den Turf, maar ook de verdroogde Aarde in brandt setten, so dat de vlamme veel schaade doet, tot nadeel niet alleen van de eygenaars, maar ook die daar digte by woonen

Na dat de Veen grondt is, wordt ook de Turf daar uit gehaalt. De Turf, die digt by Zee wordt gegraven, ruykt veel benouwder en onaange-

 naa-

naamer, dan die uit een goede grondt komt; welke eenen reuk heeft, die eenigſints naar Wierook ſweemt.

Seer aardig beſchryft het Hollandſche ſpreekwoordt: *Een Mannetjen op een Turf*, de nietigheit van de inbeelding der hovaerdigen. Want gelyk een dwerg op een Turf ſtaande, daarom niet veel grooter is; alſoo zyn wy ydele Menſchen daarom niets meerder; ſchoon wy ſchynen hooger te ſtaan dan andere; vermits ſoo wel de grondt, als wy ſelven, nietig en verganke-lyk is.

Van den Turf rook, daar veel geſtookt wordt, beſlaat Yſer, Tin, Koper en Silver, en wordt lelyk van coleur; doch het goudt wordt daar door glantſiger en ſchoonder.

Men moet ook voorſichtig zyn, in vertrekken daar kachels ſtaan, die men binnens Kamers met Turf ſtookt, dat men het yſere of blikke ſchuifjen boven in de pyp, niet eerder toeſchuyſt, voor dat de Turf volkomen is uitgebrandt; want anderſints ſouden de harſige en ſwavelachtige dampen, door het kleyne deurtjen in de Kamer ſlaan, en de Menſchen die daar in zyn, het hooft ſoodaanig beſetten, datſe door duyſeligheit van zich ſelven ſouden geraaken en flaauw ter aarden zygen: ja wanneerſe niet ſchielyk in de lugt komen, en daar uit gedraagen worden, loopenſe gevaar van haar leven.

De Menſch moet dikwyls de aardt betragten;
En veſten daar op zyn gedachten,
Zo leerdt hy veyligſt die veragten.

Plinius ſchryft, dat de ſlangen uit het merg

van

van eenes Menſchen rugge-graadt geteelt worden; en dit wordt door de ondervinding beveſtigt Onder anderen verhaalt *Camerarius*, dat hy ſeer dikwils een jong Edelman in ſyn Graffkelder heeft geſien, welke in ſyn leven, voor den ſchoonſten van ſynen tydt wierdt gehouden. Doen hy nu doodt ſiek wierdt, hebben hem ſyne vrienden ſeer ernſtig gebeeden, zich te laaten uitſchilderen; doch hy wilde dit niet toeſtaan, dan alleen na dat hy eenige daagen begraven ſou zyn geweeſt, en in die gedaante als zy dan ſyn weſen in het geopende graf ſouden vinden. Doen dit nu geſchiede, hebben zy ſyn aangeſicht al half door de wormen verteert gevonden, en veele ſlangen rondom het middelrift en den ruggegraadt: waar op zy ſyne Beeldenis in ſteen hebben laaten uithouwen, ſoo als zy hem doen aantroffen: Welk beeldt onder de gewaapende ſtandtbeelden ſyner Adelyken vooiſaaten geplaaſt is.

Seeker Spanjaardt was het ſoodaanig in de harſſens geſlaagen, dat hy zich vaſt verbeelde doodt te zyn, en door deſe waan op geenderley wyſe, eenig eeten of drinken wilde nuttigen. De vrienden van den ingebeelden dooden, waren ſeer verleegen, en dugten dat hy daar door waarlyk ſyn leven ſoude verkorten; zy ſochten hem dierhalven met allerley verdichte verhaalen daar toe over te haalen en te bepraaten, dat de dooden ook aaten. Tot dien eynde lieten zy een goede maaltydt vervaardigen, in een vertrek, waar van de wanden met ſwart laaken bekleedt, en de venſters digt met luiken geſlooten waren. Midden in de kamer ſtondt een Tafel gedekt met allerhande lekkere ſpyſen, en brandende kaar-

ſen daar op. Men bracht den ingebeelden dooden in dit vertrek, en tradt met hem achter een gordyn, hem vermaanende een weinig gedult te hebben, dat hy de dooden wel haaſt ſoude ſien ſpyſen. Kort daarna quamen 'er eenige knechts binnen, die doodtkleeden aan en Masqueſſen voor hadden, even als offe ook dooden waaren, welke aan tafel gingen ſitten, braaf aaten en hertelyk daar by dronken, doch alles ſonder eenig geluydt, en met een diepe ſtilſwygentheit. Doen dit de ingebeelde doode ſag, noodigde hem ſyne eetluſt, om niet langer ſchuylhoekjen te ſpeelen, en quam meede voor den dag, ſette zich by de andere levendige dooden aan Tafel, at en dronk met hem; en wierdt kordt daarna van ſyne inbeeldinge geneeſen.

Wy alle, ſchoon wy eeten, drinken, wandelen, ſpreeken of iets anders doen, dat alleen levendigen voegt, behoorden ons egter voor doode lyken te houden; want wie kan weeten, of hy wel een ſpan breedt van de doodt af is?

Doen *Theophilus* over landt reysde, en op het verſch geploegde veldt, de aardt kluyten ſag, zeyde hy tot ſyn meedegeſel: My ſchiet te binnen, dat de vermaarde Groot Cancelier van Engelandt, de geleerde *Verulamius* elders berigt, dat hy eenen Ouden Edelman heeft gekendt, die zich alle morgen, wanneer hy opſtondt, aanſtonds een verſche kluydt aarde liet brengen, om daar aan eenigen tydt te ruyken, 't welke hy voor een middel tot onderhouding der geſondtheit, en verlenginge des levens hieldt. Ik wenſchte, dat niet alleen alle Edellieden, maar ook alle Keyſers, Koningen, Vorſten en Heeren, ja alle Chriſtenen deſe gewoonte hadden,

den. Seekerlyk, indien het al niet voor het Lichaam was, soo soude het echter de ziele tot gesondtheit strekken, om zich daar by hunne sterffelykheit te erinneren, ingevolge van het geene de Kerke singt:

Wat is den Mensch? een Aarde kluyt.
Hy komt ter Wereldt naakt, en gaat'er zo weer uyt.

Want de Mensch mag zich opschikken, tooyen of vercieren, soo als hy wil, nochtans is en blyft hy niet anders dan een Aarde kluydt; en gelyk hem Godt daar uit geformeert heeft, alsoo kan hy hem ook met der haast wederom daar in veranderen. Daar zyn veele groote Potentaaten in de Wereldt geweest, voor soo verre hun Naam Macht en Daaden betreft; maar wat zynse nu? Indien men de graven van *Alexander*, *Carel* en *Otto* opsocht, welke onder de Keysers den bynaam van *de Groote* hebben gevoert, wat soude men daar in meer vinden, dan een handt vol Stof en Asch? Dus gaat het met ons en andere al meede; alle onse groote Moeyten, Sorgen, Arbeydt, Eere Aansienlykheit en andere schaduw Werk, loopt eindelyk op een hant vol aarde uyt. Hierom is het, dat de Wyse Man, siende dat wy soo groots wilden zyn en hoog en breedt komen aanhuppelen, als een Kikvorsch in de Maaneschyn, zich niet kon onthouden daar mede te spotten en ons uyt te lachchen, seggende onder anderen: *Wat verhovaerdigt haar doch Aarde ende Assche? Syne ingewanden werpen de ziele wech terwylen hy noch leeft? en wanneer een Mensche sterft, soo be-erft hy Kruypende, ende Wilde Gedierte, ende Wormen. Syrach:* x: 8: 10.

10 : 12. Ach dat wy doch altydt daar aan dachten! en by bleen ons de voorslag met de Aardtkluydt niet behaagde, dat wy ten minsten seekeren vroomen Man navolgden, welke alle morgen, wanneer hy opstont, op syne knien viel, en de Aarde driemaal kuste. Eerstelyk om zich te erinneren, dat hy stoff en Assche was, en om zich synen Verlosser te voet te werpen, naar het voorbeelt van *Abraham*, die zich voor synen Heere ende Godt verootmoedigde. Ten tweeden, op dat hy synen Heere *Jesus* voor syn diepste vernederinge, en dat hy de Aarde met syne Heilige Goddelyke Traanen en bloedtdruppelen heeft bevochtigt, mochte danken. Ten derden, om daar by Godt den Heere hertelyk aan te roepen, dat Hy hem te syner tydt een zaalig einde, syn lichaam in de Aarde een stille rust, en ten jongsten daage een vrolyke opstandige ten eeuwigen leeven mogte verleenen. Myn Godt! verwekt in my soodanige en diergelyke aandachtige Oeffeningen, en laat deselve sonder valschheit, doch niet sonder vreese by my zyn.

Wat sullen wy van de hovaardye van soo veele Vrouwen seggen? Van de Dochteren van *Job* getuygt de H: Schriftuur selfs: ***Daar en werden soo schoone Vrouwen niet gevonden in den gantschen Lande, als de Dochteren Jobs*** *Job* XLII: 1. Zy waren alsoo de schoonste van voorhooft, de schoonste van Oogen, de schoonste van Neus, de schoonste van Wangen, de schoonste van Mondt, de schoonste van Hayr, de schoonste van Hals, de schoonste van Handen, de schoonste van Welgemaakheit des Lichaams; doch hebbense wel ooit Moeschjes in 't aange

sicht

ſicht gedraagen, gelyk nu de mode is? Neen geenſints; deſe heeft de Moeſchjes Duyvel *Beelzebub* bedacht. Hebbenſe ook ſulke hooge Mutſen of *Fontangien* gedraagen, gelyk nu de mode is? Noch al mindes deſe neſten hebben de Duyvels gemaakt, doenſe met verlof van onſen Heere in de ſwynen voeren. Hebbenſe dan blanketſel gebruykt, gelyk hedendaags meenige Kermis-pop gebruikt? Neen doch niet; van ſulken drek hebbenſe niet het minſte geweeten. De Afbeeldingen van de H: Maagdt, die de H: *Lucas* heeft geſchildert, worden overal voor wonderdaadig gehouden: Maar de Maagdelyke Beelden welke de Duyvel beſchildert, zyn rondom maar voddewerk. ô! Wat een ſtoute dwaasheit der *Adams* kinderen, die het aangeſicht wilden verbeteren, dat de Almachtige Godt heeft geſchaapen, en den Werken Godts poogen luyſter by te ſetten. Soodaanige waaren *Jobs* Dochteren niet; gebruikten geen duur blanketſel, geen koſtelyk wangen vernis geen koſtbaare aangeſichts loog, geen voorhoofts ſmeerſel, noch geen lippen fermillioen, gelyk hedensdaags de halfſleetene Vrouwsperſoonen, maar zy waren ſchoon van leeft, ſchoon van natuur, ſchoon van maakſel &c: en gedachten dat zy ſterven moeſten; maar de hedendaagſche Mode-poppen, zyn wel wyſer en hebben 'er geen tydt toe, want zy konnenſe veel beter voor de Spiegel beſteeden.

ô Menſch! laat het u geſegt zyn; en roept, ſchreeuwt en ſchryft het, alles, allen, en overal. Men moet ſterven! niet miſſchien, maar ſeekerlyk. Wanneer? Is onſeker. Hoedaanig Is onbekent: Waar? Weet niemant: Maar ſterven

ven is vast en seeker. Op het voorjaar, volgt de Somer; op Vrydag, volgt Saturdag; op drie, volgt vier; op Bloeysem, volgen vruchten; op Vastelavondt volgt de Vasten: Dit alles is seeker; op Leven volgt de Doodt, en alsoo is het sterven ook seeker.

Het Leven is als Glas, dat ligtelyk verbreekt;
Het Leven is als Gras, dat ligtelyk verbleekt;
Het Leven is een Haas, die snel en schigtig loopt,
Gelukkig is de geen, die minst op 't Leven hoopt.

Het leven is alleen bestendig in onbestendigheit. Gelyk des nachts een droom, een bladt op een boom, voor de windt een pluym, op het water schuym, een schaaduwe aan de wandt, en een gebouw op het sant, weinig reden hebben om van bestendigheit te roemen: Alsoo weinig kan den Mensch op de bestendigheit van 't leeven bogen.

Bejegent my doch niet qualyk, bid ik u, als ik de volgende woorden aan uw deur singe:

Heden root,
Morgen doodt;
Heden uw doorlugtigheydt,
Morgen op het stroo geleydt;
Heden troost gy yder een
Morgen is het schrey en ween;
Heden zyn uw schatten zwaar,
Morgen legt gy op de Baar;
Heden zyt gy groot en ryk,
Morgen niet als enkel slyk.

In het Hoogeliedt *Salomons*, krygt de Bruydt, ik

ik weet niet of ik een onderwys of verwyt sal zeggen, wanneerse dus wordt aangesprooken: *Indien gy het niet en weet, ô gy schoonste onder de Wyven! soo gaat uyt op de voetstappen der Schaapen. Cant*: 1: 8. Hoe is het nu moogelyk, dat iemant een afschetsing syner nietigheit sou konnen vinden in de voetstappen der struykelende Kudde? ô Ja, dit kan gemakkelyk geschieden: Gaat maar eens in de heetste Somerdagen, wanneer de weegen gelyk als ongelaaft alom met stof bedekt zyn, en volgt een Kudde Ossen van achteren, (voornamentlyk van die groote, gelyk 'er uit Hongaryen naar Duytschland wordt gedreven, welker getal jaarlyks wel 80000 stuks bedraagt, gelyk men gesien heeft.) Soo sult gy het geroerde stof achter haar als eene drooge Wolke sien in de hoogte klimmen. *Indien gy alsoo uwe nietigheit niet recht en weet*, soo volgt de voetstappen van soodaanige Kudden; dan sult gy, wanneer uwe oogen ter deegen met stof zyn vervult, eerst recht sien, wat gy zyt; namentlyk: *Gy zyt stof, ende gy sult tot stof wederkeeren, Gen*: III: 19. Gy behoorde dierhalven billyk alle onbetamelyke gloedt te blussen, wanneer gy aan dese stof en Asche denkt, waar toe gy eens moet wederkeeren.

HEt ſoude niet hoffelyk zyn indien iemandt de Hoveniers niet meede onder fraaye en brave luiden wilde tellen; te meer, vermits niemandt kan loogenen, dat wy alle van een Hovenier afkomſtig zyn, vermits in der waarheit onſer aller Vader *Adam* een Ho-

Hovenier is geweest, die vanGodt selfs daar toe was aangestelt, dat hy den schoonen lusthof het Paradys bouwen, onderhouden en zich daar in vermaaken soude. *Gen*: II: 15. De allerwyste en machtigste Koning *Salomon*, belydt meede een Hovenier geweest te zyn; dus segt hy: ***Ik maakte my hoven, ende lusthoven, ende ik plante de boomen in deselve, van allerley vrucht. Eccles***: II: 5. Buiten twyffel sal hy daar toe andere Menschen in het werk gehadt hebben; echter heeft men reeden om te gelooven, dat hy meede somtyds hier en daar handt aan 't werk geslaagen, een takjen ge-endt, bloem-bollen geplant, en de verdeelinge der Boomen heeft geschikt gehadt. Ook segt de Goddelyke Schriftuur verder, dat de vermaarde Koning *Ahasveros*, de deftige maaltydt waar op de gansche Stadt *Susa*, van den grootsten tot den kleynsten was genoodt, op geen andere plaats heeft gehouden, dan in het voorhof van den Hof, die door de Koninklyke arbeydt en handt geplant was. Het is meede bekendt, dat de Heere *Christus* het beginsel van syn bitter lyden, in den Hof *Gethsemane* heeft gehadt, waar na toe hy zich, na het houden van de Allerheyligste Maaltydt hadt begeven, dat hy aldaar doodts benauwtheit heeft uitgestaan, welke soo overmaatig was, datse hem uit alle sweetvaten een meenigte bloedt parste, so dat het selve de aarde bevochtigde. *Vincent*: *Regius* en andere Schryvers getuigen, *L*: 5: *de St. Mich*: dat op deselve plaats allerleye schoone bloemen zyn gewassen, waar uit den Arch-angel *Michael*, drie uitmuntende Roosen, namentlyk een roode, een blaauwe en een witte heeft genomen

men, en daar van met andere bloemen een krans gevlochten, en den Heylandt in ſyn doodts angſt op het hooft geſet.

De Zaalige Verloſſer heeft meede geen andere plaats tot ſyn begraffenis verkooren, als eenen Hof; namentlyk die van *Joſeph* van *Arimathea*. Hy is meede na ſyne Zeegenryke opſtandinge aan *Maria Magdalena* verſcheenen, in de gedaante van een Hovenier; waar op zich deſe Menſchen billyk moogen beroemen. Ja de H: *Gregorius Hom*: 25. noemt den Heere *Chriſtus* eenen Hovenier, die allerley ſchoone bloemen voortqueekt, in de herten ſyner Dienaars; want waar komen anders de Lelien der reynigheit, de Rooſen der liefde, de Nageltjes der demoedigheit, de Ridder-ſpooren der ſterkte &c. van daan, dan van ſyne Goddelyke handt?

De Hoveniers zyn nergens grootſcher op, dan dat Godt met byna geen ſaaken grootere wonderwerken heeft gewrocht, als met Boomen, Bloemen en Kruyden: waar van men gemakkelyk een geheel boek ſoude konnen opſtellen. Hoe veele Boomen heeft *St. Franciſcus* van *Aſſis* met eygene handen verplant, welke noch tegenwoordig ſtaan, vrucht draagen, en veele wonderwerken verrichten. In het Koninkryk *Granada* groeyen boomen, welkers vruchten overal in het doorſnyden de beeldenis van een Crucifix vertoonen. *Tiep*: v: 14.

Frater Paulus van *Paterno*, die een meedemakker van den Heyligen *Franciſcus de Paula* was, heeft over een Amandelpit het teeken des kruyſes gemaakt; den ſelven daarna in de aarde geplant, waar van een groote boom is gewaſſen, die op elken Amandel een Kruys vertoonde.

de. *In vita St.Franc*: Aangande de Bloemen, daar van is meede bekendt hoe wonderlyk deselve meenigmaal zyn gegroeyt. *St. Bonavent*: schryft *in Tract: de puero Jesu*: dat by de geboorte *Christi* in den Winter, in een oogenblik het Veldt in de plaats van sneeuw, met bloemen is bedekt geworden, als of het in de *Mey* maandt was. Uit de beenderen van den Paus en Martelaar *Stephanus* groeyt noch alle Jaaren op den 2 *Aug*: in een oogenblik een bloem van een wonderlyke gedaante en reuk, tot groote verwondering van alle die het sien *Petr*: *San*: *T*: 3.

Alle Jaaren op den 10 *December*, groeyen uit het graf van de H: Maagdt *Eulalia*, sekere bloemen, van gedaante als kleyne Duyfjes; om dat men derselver Ziele op desen dag in gestalte eener Duyven heeft sien ten Hemel vliegen. *Mart*: *in Hisp*:

Onder andere saaken, die de Hoveniers tot haaren roem aanhaalen, is voornaamentlyk, dat de groote H: Bisschop *Maurilius*, seven jaare lang voor Hovenier heeft gedient; tot vrywillige boetveerdigheit, om dat hy aan een volwasse Jongman het laatste Olysel had versuymt. Soo lang dese H: by een seker voornaam Heer diergelyken werk verrichte, heeft men zich niet genoegsaam konnen verwonderen over de vruchtbaarheit van den Hoff, vermits alles wat hy zaayde, plante, poote of aanqueekte, seer mildt groeyde; en geen worm noch vlieg, geen hitte noch kouw, geen ryp noch vorst den Hoff in het minste beschaadigde. Soo veel en overvloedig is de Zeegen, wanneer een Hovenier eenen onberispelyken wandel leydt. Dese H: *Maurilius* heeft naderhandt den Jongman die al seven Jaar

in

in 't graf hadt geleegen, wederom opgewekt, hem den naame *Renatus* of de Herboorene gegeven; welke hem naderhandt in syn Ampt is opgevolgt. *In vitâ.*

Alle Hoveniers zyn soo vroom niet. *Maurilius* heeft alle daagen eenige uuren gebeeden; maar men vindt wel diergelyken slag van volk, die in een geheele week geen een *Onse Vader* bidden. Sommige zyn wel Koopluyden in aller eyer kruyden, tot welken eynde zy tot haar eygen voordeel, alle daagen jaaren lang het onkruydt uitwieden, daarse het ondertusschen weelderig in de Ziele laaten groeyen. Sommige zyn soo traag, dat schoon de onnoosele Aarde van dorst den mondt opendt, en gaapt soo wydse kan zyse evenwel met geen druppeltjen water laven of begieten; daarse nochtans alle daagen haare eygene drooge keel onophoudentlyk spoelen en begieten, en de wyn en bier kannen vry meer dan de gieter hanteeren. Haar werk dat meenigmaal naar de nieuwe of volle Maan dient geschikt, behandelen eenig vry losjes, en houden het meeste van de volle Maan, namentlyk vol op in de Keel. Wanneer sommige haare beddens in de thuynen al behoorden te braavenen, leggense noch soo lang alse zyn op haar veere bedden; ja, wanneer men meent dat de Hovenier al braaf beesig is, vermits haar werk meest sonder geraas kan verricht worden, leggense dikwils hier of daar achter een heyning te slaapen. Zy versorgen de waarden met kruyden tot den wyn; maar ontfangen 'er selden geldt voor, want se verruylen hunne waaren, liefst selfs tegens den Wyn, dan geeft het de beknopste reekening. Zy maaken dikwils allerley klapperwerk in de thuynen om de ravens

en

en andere roofvogels te verdryven; daar se ondertusschen selfs als ravens steelen; de fruyten &c: verkoopen, en het tot nadeel van hunne Heeren op reekening van de Vogels setten. Seeker Hovenier klom op een Boom, om Appelen daar af te schudden, maar vermits 'er weinig aan waren, wierdt hy soo quaadt, dat hy den Boom begon uit te schelden: ô Ondeugende Boom, zeyde hy, wilje geen vruchten draagen, soo draag schelmen en dieven! By alle geluk was hy selfs op den Boom, en vervulde daar meede synen wensch. Den goeden en welervarenen Hoveniers, is dit geen schande; doch de ondeugende sullen te syner tydt door Godt als het onkruydt verworpen worden.

M den Aardt en de Natuur van alle Voogels te beſchryven, daar toe ſouden duyſent en duyſent pennen noodig zyn. Hoe Wonderlyk is niet de Hoog-vliegende Arendt; de roofſuchtige Griffioen; het gaauwe Thuyſluypertjen; de mee-

menigte beminnende Spreeuw; de ſnapachtige Exter; de welgewaapende Krem; de quaakende Eendt; de ſchreeuwende Gans; de onverſaadelyke Caſuaris; de lang genepte Snip; de ligtverſaade Patrys; de onſterffelyke Phœnix; de ſluytende Meerle; de langvoetige Kraan-Vogel; de lekkere Faiſant; de diefachtige Raaf; de liſtige Gier; de klapachtige Papegaay, de onnooſele Duyf; de koele Ysvoogel; het aangenaame Cysjen; de meeſtbeminnende Wewaal; de hoogdraavende Reyger; de dikkoppige Nacht-Uyl; de ſeldſaame Kruys-Vogel; de heymelyke Kaauw; de yſer vreetende Struys-Vogel; de eenvoudige Bloedtvink; de huysbeminnende Swaluwe; de ſingende Vink; de adelyke Valk; het verborgene Rietvinkjen; de vroeg roepende Koekoek; de heerlyk ſingende Nagtegaal; de ſlaande Canary-Vogel, de Godt pryſende Leeuwerik; de klepperende Oyevaar; de aanſienlyke Paradys-Vogel, en veel andere Vogelen meer, welke alle haare byſondere eygenſchappen hebben, waar van 'er ſommige ſeer wonderlyk zyn, en den Menſchen billyk aanleyding moeten geven, om den Almachtigen Schepper te pryſen.

Het is een waarachtig Geloofs-artykel, volgens de H: Schriftuur, dat de Almachtige Godt, alle Voogelen uit het water heeft geſchapen, want dus ſtaat 'er *Gen: 1: 20.* *Godt zeyde: Dat de Wateren overvloediglyk voortbrengen een gewemel van levendige Zielen: ende het gevoogelte vliege boven d' Aarde, in het uytſpanſel des Hemels.* Wat zyn de Chriſtenen anders dan Vogels, welke zich altydt met hun gemoedt Hemelwaards tot Godt verheffen: En van waar hebben deſe eygenlyk hunnen oorſpronk, als uit het water van den

den H: Doop? Door den Doop, wordt de Erf-sonde afgewasschen, welke ons Menschen door den eersten Vader *Adam* aanhangt. Door den Doop wordt den Mensche een waar Kindt Godts: ô Groote waardigheit! En gelyk het Badwater *Bethesda* tot *Jerusalem*, alle siektens des lichaams genas, alsoo geneest de H: Doop de qualen der Ziele. De Mensch behoorde Godt oneyndig te danken, dat hy door syne genaade de H: Doop ontfangt, welke genaade veel ongeloovige Zielen onder de ongeloovige Heydenen niet is te beurt gevallen. De H: *Ludovicus* Koning van Vrankryk, was op geen plaatse liever dan tot *Passiac*, om dat hy aldaar de grootste eere hadt ontfangen, namentlyk den H: Doop. Ao. 1296. heeft de Koning der Tartaren *Cassanus*, een Armenische Christen Princes ten huwelyk versocht, vermits haare schoone gedaante en heerlyke zeeden, haar alom pryswaardig maakten; en dit versoek kon wegens syne groote macht, ook niet geweygert worden; doch daar wierdt bedongen, dat zy het Christen Geloove soude behouden. Eenigen tydt daarna heeftse na veele smerten en swaaren arbeydt, in de plaats van eenen welgemaakten Prins, een mismaakt swart Schepsel ter Wereldt gebracht; niet sonder verschrikking soo wel van de Moeder als des Konings *Cassani*; die daar over seer vertoornt was, niet anders denkende, of dit was een klaarblykelyk teeken, van derselver begaane Echtbreuk; waarom hy se ook sonder vertoeven ten vuure doemde. Doen nu al haar bidden en kermen geen gehoor vondt, en zy reedts naar den houtstapel wierdt geleydt, versogt zy de genaade, van dit haar wanschaapen Kindt noch eens

te

te sien, 't welke zy met veel moeyte verwurf, waar op zy het selve in haare Armen krygende, volgens het Christelyke gebruik doopte; waar door dit mismaakte Kindt, aanstondts in een welgeschaapene Prins veranderde, tot groote verwondering van *Cassani*, welke zich aanstondts benevens syne voornaamste Hovelingen liet doopen, en het Christelyke Gelove omhelsde; waar door het selve eenen tamelyken wasdom kreeg. *S: Antonin: P*: 3: *p. Hist*: *tit*: 20. *cap*. 8. Het geene dit Kindt aan het Licham wedervoer, geschiedt noch hedendaags aan ieder Ziele, na het ontfangen van den H: Doop; waar door de afschouwelykheit der sonden-wykt, en de H: Geest neemt met alle syne gaven de wooning in; waar door sodaanige ziele, de Engelen gelyk wordt gehouden, en vervolgens onder de Kinderen Godts getelt, Het water der *Jordaane* was seer krachtig, vermits het *Naaman* van de Melaatschheit reynigde; doch het water van den H: Doop is veel krachtiger, reynigende de Ziele van de Erfsonde &c.

De Vogelaar fluyt en lokt de Vogels op het liefelykste, tot dat hy deselve de gespanne Netten over 't hooft haalt ense verstrikt. Sommige seggen, dat dit de beste Lok-fluytjes zyn, welke van de beenen van krollende Maartsche Katers zyn gemaakt; hoewel andere de Oyevaars en Haase pootjes voor beter houden. Men vindt Voogelaars die soo bygeloovig zyn, datse voor 't allerkrachtigste en beste houden, wanneer de windsakjes aan de fluytjes, van het leer van schoenen of muylen van frische en alle schaamte afsweerende *Venus*-susjes zyn gemaakt. Dit laatste is seekerlyk maar bygeloovigheit; doch 't kan

zyn dat daar meede wordt beteekent, dat de dertele en geyle Dieren, die van 't boeleeren haar werk maaken, door haare fraaye Muylen en lokkende ſtemmen, de jonge ſnotleepels meeſterachtig in hare *Venus* gaarens weeten te lokken, tot datſe eyndelyk daar in haar verderf vinden.

By de oude Pruyſſen was verbooden, in ſommige Boſſchen, die aan den Goden geheyligt waren, eenige Vogels te vangen, om dat deſe mede voor heylig gehouden wierden.

De Voogelaars moeten ſomtydts Schilderyen gebruyken, om de Vogelen te verſtrikken; want men kan niet alleen de Meeuwen door geſchilderde Viſſchen vangen; maar ook Faiſanten door geſchilderde Faiſanten; Patryſen door Spiegels, waar in zy haare geſtalte ſien; Lyſters, Meerlen en andere, door roode geſchilderde Lyſter beſſen, en andere weer op andere manieren.

Seeker Boer in *Miſnien* was een plompe Vogelaar. Want doen hy Ao. 1662. ſyne Netten hadt geſpannen, quam 'er een groote Arendt opſchieten, welke de Voogelkouwtjes overhoop wierp. Hier van verſchrikte deſe Vogelaar ſodaanig, dat hy wel de Netten toehaalde, maar vermits hy niet wiſt wat Vogel het was: ſloeg hy dezen Koning van 't Pluymgedierte met ſtokken doodt.

De Ruſſen zyn gewoon, wanneer de groote Vaſten aankomt, en zy biegten moeten, datſe eenige Vogels inkoopen, enſe wederom vry laaten vliegen; meenende door ſoodanigen verloſſenge der Vogels, goede werken te doen, en dat hen Godt meede alſoo van haare ſonden verloſt.

Men

Men is ook gewoon in Vrankryk, wanneer der een nieuwe Koning wordt gekroont, hier en daar de Vogels uit haare gevankenis te verlossen en te laaten vliegen, om aan te toonen, dat onder een goedt Vorst, het Volk syne vryheit behoorde te genieten.

M. Lælius Strabo is de eerste geweest, die Vogelhuysen heeft laaten maaken, waarin allerleye Vogels wierden opgefokt en onderhouden. De Koning van *Mexico*, *Montezuma* hadt ook een seer groot en vast gebouw, waar van de vloer met Marmere Vloersteenen belegt was, van gedaante als een Verkeerbort. Hier in waaren vele huysjes van anderhalf Mans langte diep, vierkant, en op ieder hoek ses treê langte in 't midden van ieder huysjen, woonde een bysonder geslacht van Roofvogels. Ider soort hadt syn bysondere houte vertrekken, en houte Kouwen om zich by nacht en by dag op een bysondere plaats te konnen onthouden; en dese Vogels wierden enkelt met hoender- vleesch gevoedt.

Men vangt de Vogels niet alleen op het Veldt, met dubbelde en enkelde slagnetten, waar tusschen zich verscheide Lok Vogels bevinden, sommige in Kouwtjes, en andere met een draadtjen aan takken vastgebonden; ten eynde om haare vrye makkers, die hier en daar rondom op de takken der Boomen huppelen en quinkeleeren, meede tot de dienstbaarheit te verleyden: Maar ook met knippen, strikken, lym-stokjes; als meede soo wel by nacht als by dag met allerley Vogel-wandt, en op veel andere manieren.

Het moet een seer seldsaam soort van Vogels zyn, die men gewoonlyk omtrent de Stadt *Hanchen* in *Sina* omtrent den Herfst vangt. *Zy zyn* seer

 klein

klein, byna Saftraan geel van Verwe, en aangenaam van ſmaak. Des Somers zyn zy volkomene Vogels, die over Bergen en Valeyen vliegen; maar tegen den Herfſt begeven zy zich te water, en worden tot Viſſchen, ſoo datſe meer als Viſſchen dan als Vogels gevangen worden: Men noemtſe als dan Geele Viſſchen, en men ſegt datſe ſeer goedt van ſmaak zyn.

Door de Voogelaars, worden gevoegelyk de Vleyers verſtaan, ſchoonſe ſelfs *Generis Fœminini* of van 't Vrouwelyk Geſlacht zyn. Want *Euripides* ſegt, dat de Vrouwen ſeer vernuftig zyn om liſtigheit en bedrog te bedenken, en daar meede de Arme Mannen in hunne Netten te helpen.

Dit heeft ondervonden *Adam* door *Eva*; *Simſon* door *Delila*; *David* door *Bathſeba*; *Salomon* door veele Vrouwen.

De vergaderplaatſen en Wooningen der Vleyers, zyn in voornaame Steeden, digte by en allernaaſt de Paleyſen en Hoven van groote Monarchen en Vorſten, daarſe haar gewoone uythangboort hebben, namentlyk een groote Voſſenſteert, dienſe meeſterlyk weten te gebruiken, en ſonder den ſelven alſoo min konnen leven, als een Voerman ſonder ſweep. Hunne manier van leven, beſtaat, of in al te grooten lof van de tegenwoordig zynde; of in het verachten van vreemde en afweeſende. Met het eerſte ſoeken zy de Genaade, Gunſt en Geneegentheit van groote Heeren te winnen; maar met het laatſte, hun Evennaaſten te onderdrukken: zy blaaſen koudt en warm uyt eenen mondt; en ſpreeken gemeenlyk ſoo als men 't gaarne hoort.

Geene

Geen dwaasheit is 'er byna nu gemeender, dan Vleyen, Pluymſtryken en Veynſen. Wie Vleyen en Veynſen kan, heeft tegenwoordig ſyn fortuin gemaakt: Want de leugen te verbloemen, is de grootſte Konſt; Ondeugden en Schandelyke daaden op een ſeekere manier te ontſchuldigen, daar in beſtaat tegenwoordig de gantſche Welſpreekentheit der Menſchen. Hier door verwerft men Begunſtigers, en wordt voor hofflyk, beleeft en wel opgevoedt gehouden; ſchoon meenig een van niet anders als Goudt ſpreekt, en ondertuſſchen 't huis naauwelyks ſtroo genoeg heeft, en een plompen Eſel is. Hoog Edel. Genaade! ſegt 'er een: Uw weergaloos verſtant, en nooit genoeg gepreeſene Deugdt, werpt my als u Ed: Slaaf, met de diepſte onderdaanigheit voor uwe Voeten; vermits ik my gelukkig ſoude agten, om by ſoo een wakker, en hooggeleerdt Man, de gantſche tydt mynes levens, maar de minſte dienſt te verrichten. *Madame!* ſegt een ander: Uwe uytmuntende ſchoonheit, ja derſelver gemoedt, dat met de eedelſte gaven is verciert, wordt door de gantſche Wereldt aangebeeden, en geven my aanleiding om my over deſelve meer te verwonderen, dan deſelve naar waarde te konnen pryſen.

ô Vleyer! ô Flikflooyer! houdt u mondt toe, het gaat u niet van herten; gy pryſt de Menſchen maar om u eigen belang, en toont den ſelven veel meer hoe ſe behoorden te weſen, dan hoe ſe in der daadt zyn. Diergelyke ſnaaken verheffen dikwils haare begunſtigers tot aan den Hemel, en willen ſe door haaren lof ſelfs aan het uytſpanſel en onder de Sterren plaatſen; doch wanneer

men alles by het licht befchouwt, foo is het enkelt Flikflooyery, en den lof komt foo weinig met haare Perfoon overeen, als het weer met den Almanak. Meenig pryft defen en geenen Rechter; noemt hem wel twaalfmaal fyn Excellentie en noch wel fyn Edelheit daar toe; daar na meet hy fyne kennis de rechten, by de El uit, dat hy foo een bequaam Man is, dat men hem in een welgeftelde Republyk niet foude konnen miffen. Ondertuffchen houdt hy hem in fyn herte voor een Beurfefnyder, die de Partyen de Gerechtigheit voor gereedt geldt verkoopt; en is alfoo een Vleyer, want het gaat hem niet van herten. Meenig een doet een grote lofipraak van de eene of andere Vrouwsperfoon in haare tegenwoordigheit; maakt of verheft defe of gene Juffer tot een Godinne; haare geftalte moet Engelachtig, en haare fchoonheit aanbiddens waardig zyn; doch 't gefchiedt nergens anders om, als om den Vogel in het net te krygen; om dat de Vrouwen niets beter behaagt, als dat menfe fchoon noemt: Doch hy is een Vleyer, 't pryfen gaat hem niet van herten, hebbende hy zich zelven gantfch andere gedachten. Een ander is'er die fyn Evenmaaften heerlyk pryft, als mede fyn goede forgvuldigheit in alles, fyne Waakfaamheit in Huyfelyke faaken &c. Doch hy is een Flikflooyer; 't gaat hem niet van herten; achter fyn rugge fcheldt hy hem uit voor een Kalis, voor een Wrek, voor een Gierigaart &c. Wat fal ik eerft feggen van die Vleyers, die aan de Hoven enkel haar werk maaken, en ieder een naar den mondt praaten: Den eenen een Staatsman zynde, verheffenfe als een anderen *Cato*; den anderen die een Ge-

ne-

neraal of Overste is, werdt by *Antæus*, *Gideon* ja *Hercules* vergeleeken. Dese alle slachten des Goudtssmidts jongen, hebbense in de mouw sitten, tot datse haar oogmerk bereiken: veynsen met de Oogen, en sien niet na de Waarheit, maar daar of daar omtrent, als 't met haar eigen voordeel best overeenkomt: selfs groote Regenten zyn niet vry daar van, en worden meest door pluimstrykers misleidt.

De woorden uyt den mondt komende, wenschen een vetten keuken Zeegen, een nat Keldergeluk, een hondertjaarige gesontheit, een bestendigen levens-troost, een ruymen Dukaaten reegen in de Goudtbeurs, duysent trappen tot hoogere Waardigheit, een leven als *Adam* voor den val in 't Paradys genoot, broodt soo als de *Israeliten* uit den Hemel kreegen, en Vogels die hen soo in de handen quamen vliegen, (al waren 't selfs gebraadene Duyven, gelyk in 't Luylekkerlandt geschiedt;) het geluk als *Saul* hadt, die de weggeloopene Eselinnen sogt, en een Koninklyke Kroon vondt. Maar hoe meent dit het herte? en wat wenscht hy in 't heimelyk? De Kinderen in 't Weeshuys, een Bedtstee in 't Gasthuys, een Vasten Keuken der honger lyders, een Spyskamer van beschimmelt Broodt, een Wynvat, dat tegens Eek kan monsteren; een Vleugel in de handt, voor pluymen op den hoedt, een Molshoop tot een Hooftkussen, een paar Holblokken tot Dansschoenen, een Varkenstrog tot een Schotel, een half dosyn Beulsknechts tot Lakkeyen, het Gekken-huysjen tot Hooftquartier, de Gevankenis tot een Eetzaal, Varkens draf tot Banquet, schaalen van Kreeften tot een Winter deeken, een Dorschvloer

tot ſyn Luſthoff, de Boeyens en Kettingen tot Speeltuig, de Sotskap voor een Eeren-krans, het Meſthok tot een Schatkamer. Van ſoodaanige Menſchen ſegt de Pſalmiſt: *Syn Mondt, is gladder dan Boter, maar ſyn Herte is Kryg; ſyne Woorden zyn ſachter dan Olie, maar deſelve zyn bloote ſweerden.* *Pſ:* LV: 22.

DE

HEt Bouwen van Scheepen is met der tydt ſoo gemeen geworden, dat Koning *Xerzes* alleen in ſyne Scheeps-vloot heeft gehadt, ſeventien honderdt Jacht-Scheepen en drie duyſendt laſt voerende, met duyſent maal duyſent Man. De Keyſer *Theodoſins*

dosius heeft tegen *Genserich* den Koning der Gothen, een Vloot van elf hondert en seventig Scheepen in Zee gebracht. De meesten der geenen, die haar werk gemaakt hebben van de Scheepsbouw Konst met den aankleve van dien, zyn altydt in hooge waarde gehouden; om dat men hunne kennis tot allerley soort van Schepen en Vaartuygen noodig had. Want daar zyn ontelbaar veelderly Scheepen en soorten van Vaartuygen, welke voornamentlyk in twee soorten worden afgedeelt; namentlyk in Scheepen met of sonder Zeylen. Onder die geene welke geene Zeylen voeren, reekent men Wyde-Aaken of Wydlingen, Sandalen, Fisoralen, Battels, Aaken, Portaalen gelyk men in Calicoet heeft, Fercher-Aaken, Burchillen, Kaanen, Booten, Evers, Roeyschuyten &c: Wanneerse in drie soorten gedeelt worden, reekent men daar voor die dwars zeylen, breede Zeylen, en beyde te gelyk voeren. Onder de eerste worden verstaan de Garaveelen, Brigantynen, Galeoenen, en Vrachtscheepen: Als meede de Varnotten, Schirazen en Burghen. Onder de tweede behooren de Gondels, Podortynen, Pedotten, Fregatten, Fusten, Galeotten, Galeyen, Bastart en Kleyne Galeyen, en de Galeassen. Onder de derde stelt men de Macilianen, die dwars en breede Zeylen te gelyk voeren.

Gelyk een Zeyl de windt vangt, alsoo behoort meede een aandachtig herte de Goddelyke ingevingen en bevelen op te volgen.

Dikwils gebeurt het dat de Goddelyke ingevinge den Mensche alsoo toespreekt: Waarom verdeelt en verscheurt gy u selven soo jammerlyk?

yk? Uwe aangeboorne eerbaarheit en de reeden, hellen naar het Goddelyke; het geloove onderwyst u het quaade na te laaten, en naar het Hemelsche te trachten; maar uw moedwillig vleesch, uw eygen sin, benevens de ydelheit en de Sathan, trekken u naar een andere kant. Ontfermt u over u selven, uwe arme Ziele en over uw Lichaam! vermits zich de elendigheit der Ziele dikwils meede in het lichaam betoont. Siet, gy verliest en bederft u selven ten eenemaal, en hebt van de Wereldt geen de minste gewenschde of verlangde vertroosting. 't Gaat u als seker Esel, welke drie vleeschelyke broeders tot Heeren hadde gehadt. De eerste gebruykte hem den eersten dag tot swaar werk, maar gaf hem niet te eeten, meenende daar door de voeragie te bespaaren; en op hoop dat hem syn ander Broeder den tweeden dag wel soude voeren: Doch dese gebruikte hem meede tot swaaren arbeydt, zich verbeeldende, dat de goede Esel des daags te vooren al wel hadt gegeeten, soo dat hy 'er gemakkelyk noch op konde werken; en alsoo gaf hy den Esel aan den derden Broeder over, die hem insgelyken den haver en het hooy al te hoog leyde; waar door dese drie-heerige Esel van honger moeste sterven. Dus gaat het den genen, welke haar herte soodaanig verdeelen, veelen Heeren willen dienen, en eyndelyk van geen van allen eenige vertroosting of vermaak ontfangen. Doch by aldien gy my om een goeden raadt vraagdt? soo geef ik u den volgenden: Versamelt de verdeeltheden van u herte, en vestigt het selve geheel en de al op uwen Heere ende Godt. Verlaat uwen ouden Heere, de Wereldt, benevens alle derselver ydelheden, van den

wel-

welken gy eenen ſlechten loon hebt ontfangen, en nog een veel ſlechteren te verwachten hebt. Segt gy my nu dat gy daar van eenige welluſten hebt genoten ; ſoo weet ik nochtans, dat deſe niet ten eenemaal ſonder gal en bitterheit of geheel ſuyver zyn geweeſt. Doch wat hebt gy nu daar voor ? Immers niets anders dan een gequetſt geweeten, eenen knaagenden worm, den toorn Godts, de ſtraffen der helle, het verlies der eedele tydt, en de eeuwige verdoemis. Ey ſoo begint dan een nieeuw leven ! gy hebt van u leven ſoo veele ſaaken beproeft, probeert ook dit eens, hoe u de dienſt Godts behaagt ? Neemt s'morgens een vaſt voorneemen, alle gelegentheit, alle huyſen, en alle geſelſchappen die u aanleyding tot ſonden hebben gegeven, te myden ; en volbrengt het. Vernieuwt dit daagelyks, ja beveſtigt het met eenen eedt, of met een gelofte, en ſegt met den Propheet *David* : *Ik hebbe geſworen, ende ſal 't beveſtigen, dat ik onderhouden ſal de rechten uwer gerechtigheit. Pſ*: CXIX: 106. dan ſal het met den ſtaat uwer ſaaken ook beeter worden. *Chriſtus* ſegt *Apoc*: III. 20. *Siet ! ik ſtaa aan de deure, ende ik kloppe.* Doedt hem open, en volbrengt ſyn bevel.

De twee heylige Griekſche Kerken Leeraars *Gregorius Nazianzenus* en *Baſilius*, hadden in hunne jeugdt op de vermaarde Hooge School tot *Athenen* geſtudeert, en waaren uit dien hoofde tegens malkander met ſoodaanigen liefde ingenomen, als of het twee vleeſchelyk Broeders waren. *Baſilius* was ſeer verſtandig en uitſteekende welſpreekendt, ſoo dat hy als meeſter daar van, in het openbaar leerde, gelyk de H. *Auguſtinus* tot *Milanen* in ſynen tydt meede hadt gedaan.

Doen

Doen hy nu eens in het openbaar een seer cierlyk Reedevoering hadt gehouden, dat zich alle die hem hoorden daar over verwonderden; quam *Nazianzenus* daar by, en was in groote sorgen, dat syn beminde *Basilius*, die noch jong was, door dese Wereldtlyke eer, zich mochte laaten betoveren, van *Christus* aftrekken en zich in den dienst der Wereldt begeven; dierhalven nam hy hem by de handt, geleyde hem uit het school, en zeyde tot hem: Laat voortaan dit ydele gepraat varen, waar meede gy niet dan Menschen lof verdient, en beneerstigt u liever tot bevordering van het heyl uwer Ziele. Desen raadt volgde hy op, ense begaven zich te samen in een Klooster, beyverden het heyl hunnen Zielen, en wierden vervolgens biede Heilige Bisschoppen en Kerken Leeraars.

Het is seer goedt, wanneermen de Goddelyke vermaaningen opvolgt. Een Christen behoort neerstig acht te geven, voornamentlyk waanneer hy op 't laatste van syn leven aan het afsteeken naar de Eeuwigheit komt, om goeden wint waar te neemen, op dat hy met volle Zeylen de gewenschte Haven mag bereyken.

Belachelyk is het, 't geene *Guilelmus Pipinus* verhaalt. Seker groot Heer hadt een Hoff-Nar by zich: Desen kleede hy eens ten eenemaal in 't nieuw, en doste hem uit met een Kolf op zyde, of het een deegen was; nademal dit het rechte kenteyken der Naarren is; hy belaste hem ook ten hoogsten, om dit geweer voor al niet te verliesen, of aan een ander over te geven, ten waare dat het een grooter Nar was, dan hy selfs; dat de Nar wel waar nam. Wat gebeurt 'er? De Heer wierdt eyndelyk doodt siek, soo dat het

de

de Dokters opgaven: En vermits hy meerder sorg droeg voor het tydelyke als voor het eeuwige, dacht hy ook eerder om een *Notaris*, om syn Testament te maaken, als om een Biechtvader te laaten haalen. De Nar, die synen Heere in syne geheele siekte niet gesien hadt, wist niet waar syn Heer was, en vroeg dierhalven dikwils: Waar is het Heertjen? Waar is het Heertjen? De Dienaars zeyden: Nar, hy wil de reys aanneemen. Waar heen, waar heen? In een ver landt, zeyden de Dienaars. De Nar was seer daar over verwondert, en was seer nieuwsgierig om synen Heer te spreeken. Doen hy nu by hem quam, zeyde hy: Heertjen! men zeydt, datje wilt gaan reysen, is het waar? En waar wilje na toe? Wanneer komje weer? Ja, myn Nar, zeide de kranke Heer, ik sal sekerlyk moeten vertrekken, en ik sal ook niet schielyk weer koomen. Hoe gaauw komje dan weer? Zeyde de Nar, over acht daagen Neen. Over vier weeken? Neen. Over een vierendeel Jaar? Neen. Over een Jaar; Neen ook niet. Wanneer dan? Ach nooyt! Myn Nar. Wel Heertjen, zeyde de Nar, wilje soo verre reysen, en soo lang uit blyven? De koetsch is immers noch niet klaar, daar is noch geen voeragie opgebonden, en noch gants geen andere klaarigheit gemaakt. De Heere liet daar op een swaare sucht. Eyndelyk vervolgde de Nar: Heertjen, alsje soo ver wilt reysen, soo lang uit blyven, en geen beter order op je reys steit en klaarigheit maakt, soo benje een grooter Nar als ik; en ik schenkje myn Kolf op reys; want gy hebt my belast, dat ik hem sou vereeren, als ik een grooter Nar aantrof, als ik selfs ben.

Siet daar, hier hebje hem; geluk op je reys! Hier meede liep hy uit de Kamer, en riep over luydt: Myn Heer is een grooter Nar als ik; hy wil reyſen en ſoo lang uit blyven, ſonder klaarigheit te maaken! Dus vondt men het ſpreekwoord waar: *Kinderen en Narren, ſeggen dikwils de waarheit.* De doodſieke Heer, volgde de les van den Nar, veranderde aanſtondts ſyn Teſtament, en beval al ſyn goedt, dat hy eerſt aan ſyne bloedtvrienden hadt gemaakt, onder de armen uit te deelen, bereyde zich daar op tot de reyſe naar de eeuwigheit, en ſtierf geruſt.

Deſe verſtandige leer van deſen Nar, mag een iegelyk wel opvolgen, en ieder Chriſten ten nutte gebruiken, op dat wanneer het eens ſyn beurt wordt, hy geruſt van hier mag reyſen, na dat hy te vooren goede klaarigheit heeft gemaakt. Een ieder moet bedenken, als of hem gevraagt wierdt: Waar gaat gy heenen? Dan ſal hem de H. Geeſt wel goede gedachten inboeſemen, om heylig te leven, en te ſyner tydt Zaalig te ſterven

Meenigen vleegel, ſpant de Zeylen, en weet doch niet al te wel daar meede om te gaan De H. *Petrus* geeft ons eenen goeden raadt hoeſe ſtaan moeten : *Surſum*, opwaardts! en dat wy de ingevingen des H: Geeſtes niet moeten tegenſpreeken.

DIt eerlyke Handtwerk is ſeer oudt, ſoo dat eygentlyk den oorſpronk daar van niet bekent is: doch dit weet men, dat door Goddelyk bevel, de *Zeelen van den Tabernakel* door de Levieten bewaart wierden, *Num*: *III*: 26. waar uit ontwyffelbaar volgt, dat 'er doenmaals al Baanders

ders zyn geweest. By het bouwen van den Toorn tot *Babel*, door het beleydt van *Nimrod*, welke volgens het seggen van *Josephus*, een duytsche Myl hoog was, zyn buyten twyffel meeder touwen gebruykt geworden, waar meede zy de bouwstoffen en andere behoeftens hebben opgewonden en geheist. De Baanders moogen het ook voor een geluk schatten, dat een koortjen het geene de hoere *Rachab* tot *Jericho* uit het venster hing, een figuur en voorbeteekenis van het heyligende bloedt *Jesu Christi* is geweest; volgens de uitlegginge van den H: *Ambrosius lib*: 5. *de fide.* De Satan woedt en raast schrikkelyk in de beseetene Persoonen, wanneer deselve tot *Romen*, in de Kerk *Santa Croce Gierusalem* genoemt, de koorden in 't gesicht krygen, waar meede den Heylandt der Wereldt in den Hof wierdt gebonden. De groote en heylige Propheet *Jeremias*, soude syn leven in de diepe, en afschouwelyke modderkuyl hebben moeten eyndigen, indien hy niet door goede Menschen met touwen en koorden daar uit getrokken was geworden *Jerem*: XXXVIII. Al het welke den Baanders tot eere strekt.

De eere Godts wordt meede door dit Handtwerk voort geset, vermits de touwen door haar worden gemaakt, waar aan op sommige plaatsen in de Kerken de goude en silver lampen hangen, die het Allerheyligste verlichten: Ook wordt het werk deser Menschen vereyscht, om de klokken te luyden, en de gemeentens haar meede tot den Godtsdienst te roepen, alhoewel het ook dikwils gebeurt is, dat de klokken sonder Menschlyk toedoen van selfs hebben ge-

luydt; gelyk onder anderen tot *Lissabon*, ten daage van de *Canonisatie* van *St. Anthony* van *Padua*, 't welke nochtans den Lyndraayers tot groote eere strekt, vermits waarschynelyk de Engelen geluydt hebben, en alsoo het werk der Baanders in hunne handen genomen. Het was wenschelyk, dat de meeste Menschen de touwtjes altydt voor oogen hadden, waar van de Heere eens een geesel maakte, en de koopers en verkoopers daar mede uit den Tempel joeg; want doen de Zaaligmaaker sag, dat de Jooden tot *Jerusalem* den Tempel tot allerley schacherey misbruykten, vermaande hy hen de Koopmanschappen van daar wech te nemen, om het huis syns Vaders, daar door tot geen huis van Koophandel te maaken; maar doen hy dese Koopluyden en Woekeraars het jaar daarna wederom in den Tempel aantrof, heeft hy de tafelen omgeworpen, het geldt der wisselaars langs de grondt gesmeeten, en vervolgens dese Schacheraars met rechtveerdigen toorn uit den Tempel gesweept. *Joh.* II: 14-16 Eerst heeft hyse vermaant, daarna bestraft; eerst heeft hyse Koopluyden, maar daarna Moordenaars genoemt. *Math.* XXI: 13. In 't begin heeft hy haare waaren verschoont, maar om datse zich niet beterden, heeft hy alles over hoop en om ver geworpen; waar uit blykt, dat in 't eerst, wanneer wy sondigen, Godt meedelyden met ons heeft, doch wanneer wy hardnekkig daar in volharden, en syne gulhertige vermaaningen weinig achten, dan krygt hy de geesel der straffinge by der handt, om zich daar over te wreeken.

De Poëeten verdichten, dat eens de knorrige *Mars*, een seker vroom en onschuldig Mensch het

het hooft door haaſtigheit met eenen ſlag heeft afgeſlagen ; 't welk *Jupiter* ſeer mishaagde, die daarom aan *Vulcanus* belaſte, dat hy 'er den kop wederom ſoude opſetten, gelyk geſchiede; doch deſe plompert, heeft door onachtſaamheit het hooft 't achterſte vooren geplaatſt ; 't welke *Jupiter* verdrietende, zeyde hy : Waar toe ſal nu deſen Armen ſnaak bequaam zyn, en wat ſal hy met ſyn verkeert hooft beginnen? Waar op de berookte *Vulcanus* antwoorde : 't Is waar myn *Jupiter*, ik heb daar in een grooten miſſlag begaan ; doch de ſaak is noch niet ten eenemaal raadeloos; want deſe keerl mag nu een Baander worden, dewyl deſe doch altydt achter uit moeten gaan, ſo ſal het hem heel gemakkelyk zyn, dat ſyn aangeſicht verkeert ſtaat : Doch laat fabels, fabels blyven.

Het ſoude niet te min goedt zyn, indien eenige hoveerdige *Adams* kinderen te rug keerden, juyſt niet met de voeten, maar met het gemoedt ; en datſe eens overdachten, waarſe van daan zyn gekomen, namentlyk uit een *Element*, dat ſelfs de dieren met voeten treeden, en uit een morſſigen drek, die men niet kan aanraaken ſonder de handen te beſmetten. *Gedenkt ô Menſch dat gy ſtof zyt!* Gy Hoveerdige Poehans, en hoveerdige Kreng! hoe kondt gy uw Evennaaſten verachten, en u veel beeter ſchatten als hem? Denkt doch achterwaarts, dat wy alle van een ſtamhuys, alle van een Leemkluyt, alle van eene Moeder, en alle van Aarde zyn; de Aarde mag in vodden of in fluweel ingepakt zyn, 't blyft echter maar deſelfde Aarde &c: Achter uit! achterwaardts! als de Lynſlaagers.

De Dieven houden juyſt niet al te veel van

de ſtrikken, om datſe daar door de (*Angina* of) keelſiekte krygen; gelyk *Judas Iſcharioth* meede heeft beproeft; wordende het touw waar meede hy zich den doodt aan deedt, noch in *Tyrol*, buyten *Inſpruk* in het ſchoone Kaſteel onder andere Oudheden bewaart. Doch het gebeurt ook ſomtydts dat Godt met ſommige Lyndraayers ſelfs niet wel te vreeden is, om datſe haaren Evennaaſten ſoo meeſterlyk weten te bedriegen, en dikwils uit bedurvene hennip, ſulke ſlechte touwen maaken, dat haar de Boeren en Voerluyden daar door veel duyſent ſcheldtwoorden op den hals wenſchen. Men ſegt dat *Poſtumus* een heylige Lynſlaager is geweeſt, maar deſe heeft geene touwen van werk, voor hennepe verkogt.

VRaagt gy my, ô Christen! Waarom het Christelyke leven by een Scheepjen wordt vergeleeken? Soo dient tot antwoordt, om dat het de eygenschappen van een Scheepjen heeft, waar van 'er hier eenige gevonden en verklaart sullen worden.

Eerstelyk : Soo is een Scheepjen klein, ten opsichte van groote Zee- en Oorlogscheepen: Alsoo is de boetveerdigheit des tydelyken levens klein, ten opsichte van den grooten en oneindigen Loon, welken zy verdient, en tegens de eeuwige straffe, die daar door wordt weggenomen.

Ten tweeden : Een Scheepjen is van vooren en achteren naauw en in malkanderen gedrongen, maar in het midden ruymer : Alsoo is het Menschelyke leven in 't begin en op syn laaste eynde, van wegens de groote versoekingen des *Sathans*, naauw of wel benaauwt, maar in het midden van onsen levensloop, het lichtste en verdraagsaamste.

Ten derden: Een Scheepjen is van onderen dicht en geslooten, maar van boven na den Hemel open : Alsoo heeft en houdt men in een recht Christelyk leven, syn herten, sinnen en gedachten naar het Hemelsche, open; maar na de kant van de Wereldt dicht en geslooten, om daar door alle ydelheeden uyt te sluyten en de diepte van het eeuwige verdriet te ontgaan.

Ten vierden : Is een Scheepjen allen gemeen en overal eeven bequaam toe, en daar konnen soo wel kostelyke Waaren als gemeene slechte saaken in gelaaden worden : Alsoo moet men niemant verachten, uitlachen en verwerpen; maar alle die een Christelyke liefde betoonen, en een Christelyk leven leyden, gewillig opneemen en herten beminnen.

Ten vyfden: Moedige en dertele Peerden kan men niet gemakkelyk in een Scheepjen brengen, maar afgematte en geringe, laaten zich met weinig moeite daar in voeren: Alsoo konnen groote Heeren en Moogentheden niet lichtelyk

in

in het Scheepjen der boetveerdigheit gekreegen worden, maar wel en gemakkelyker onnoosele gemeene en eenvoudige Menschen.

Ten sesden: Men maakt aan de Scheepjes een Brug, by wyze van een trap, langs welke de Peerden en ander Vee daar in klimmen; Alsoo heeft de boetveerdigheit en een Christelyk en deugdtsaam leven, syne trappen, langs welke men daagelyks toeneemt en opklimt.

Ten sevenden: Het minste gaatjen of opening is aan een Scheepjen schaadelyk, indien het niet tydig wordt verforgt: Alsoo zyn op de Christelyke reise der boetveerdigheit, selfs de minste Sonden gevaarlyk.

Ten Achtsten: Aan een Scheepjen wordt een Pomp gevonden, waar door de insluypende, en dikwils stinkende Wateren, daar uit gehaalt worden: Hier door wordt verstaan de Biegt, waar door het herte van vuiligheit gereinigt wordt.

Ten Negenden: Alle lekkagien en openingen in de Scheepjes, worden met Mos, Werk en diergelyken gestopt: Alsoo moeten de vrome Christenen wel acht geven, om selfs de minste sonden te beletten.

Ten Thienden: Op de Zee-Scheepen wordt een Compas gebruikt, waar na de Schipper en Stuurman zich weten te schikken, en hunne reyse te bestieren, daarse na toe willen: Dit Compas is het zedige Gelove by den Christenen, waar door zy bestiert worden.

Ten Elfden: De Vaarende hebben een Anker noodig: En dit beteekent de hoope die in *Christus* gevestigt is.

Ten Twaalfden: de Scheepjes hebben Luy-

ken, waar meede het in gelaadene wordt bedekt: Deese beteekenen de Liefde, welke veel sonden bedekt.

Ten Derthienden: De Vaarende hebben een Stuur en Riemen noodig, welke met de handen moeten bestiert en bewoogen worden: Hier door worden de Deugdsaame Werken, en het onderhouden der Gebooden verstaan.

Ten Veertienden: Eyndelyk hebben de Scheepen eenen Mastboom; welke beteekent den gekruysten Heylandt of het lyden *Christi.*

De Zeylen, welke volgens het gevoelen der Heydenen, *Carolus* allereerst heeft gevoert, worden van Hennip of Vlas geweven, en moeten seer groot en breedt zyn. Deese worden opgehaalt en uitgespannen, aan den Mastboom, (welken men segt dat *Dædalus* soude hebben uitgevonden; en *Temistocles* de Mars daar boven aan;) op datse den windt moogen vangen, en door de kracht van deselve het Schip voortgedreven worden; boven op de Mast set men als dan een Vlag, waar-in het Wapen, of merkteeken gesien wordt, van het Landt of den Heere, onder wiens Heerschappye het Schip 't huys behoort, alles met Verwen onderscheiden; welke Vlag door den windt geduurig beweegt wordende, te gelyk den windt aanwyst, van welke kant hy waayt, tot noodig gebruyk der Zeelieden.

De voortreffelyke en scherpsinnige Italiaan *Christoffel Columbus*, heeft voor zich eenen eeuwigen lof by de nakomelingen behaalt, vermits hy door syne schranderheit soo veel heeft uytgevonden, dat hy de eerste is geweest, die

voor

voor omtrent twee hondert Jaaren de nieuwe Wereldt heeft ontdekt, en het eerfte de Vaart op *Indien* ondernomen: en fchoon hy in de wilde woefte Zee fwervende, tegens den Honger en de Baaren moefte worftelen, liet hy zich echter geenfins van fyn voorneemen affchrikken, maar ftevende foo lang voort, tot dat hy in de Nieuwe Wereldt geraakte, tot onuitfprekelyk Voordeel en Heyl der Zielen van defe Volkeren. Noch op den huydigen dag verhaalt en fingt men van hem, en de tydt fyner ontdekking, is in de Chronyken aangetykent. Maar vermits 'er niets foo lofwaardig is, niet door den eenen of anderen wordt befpot en veracht, als of het een ander al foo wel hadde konnen uitvinden, als hy; dit wedervoer ook *Columbus* op feeker Gaftmaal, alwaar eenige Spaanfche Heeren van fyne ontdekking met verachting fpraken, en zeyden, dat de reis foo gevaarlyk niet was geweeft, en dat het door een ander al foo lichtelyk hadt konnen gefchieden; ja de Spanjers fouden het felfs wel eens fonder de fcherpfinnigheit der Italianen, 't eeniger tydt ontdekt hebben. *Columbus* dit met ftilfwygen aanhoorende, ftondt van Tafel op, nam een Ey, en vroeg aan fyn Gefelfchap: Wie van alle hen dit Ey recht op fyn punt foude konnen fetten, dat het van felfs bleef ftaan? Doch den een den anderen aangefien hebbende, zeidenfe alle na een lang ftilfwygen: Dat het onmogelyk was. *Columbus* het woordt opneemende, zeide, dat het wel mogelyk was, ftootende te gelyk het Ey met de punt tegens de Tafel, dat het plat wierkt en ftaan bleef. Hier over lachten zy alle, en zeide, dat dit licht en maar Kinderfpel was, dat ieder van hen lich-

tely k

telyk had konnen doen. Dat is waar, zeide *Columbus*, doch niemandt heeft daar op gedacht, tot dat ik het u wees: Dus is het ook met *America* geleegen? nu ik het ontdekt hebt, kont gy 't alle ook gemakkelyk vinden.

Noch grooteren lof heeft meenig Heilig verworven, vermits hy de verfoekingen des Duyvels ridderlyk heeft tegenftant geboden; want indien men dit niet doedt, foo gaat het ons als *Simfon*, welke het gevley van *Delila* te veel en tot fyn fchaade gehoor gaf; want hy was door fchandelyke liefde ingenomen, fyn hert verblint, en de Satan hadt het alreets in fteen verandert. Soo een *Venus* kindt van het quaadt af te raaden, is foo veel als den Mooriaan te waffchen, op het Sandt bouwen of op het Water fchryven. Want wy worden meede verleydt, door foete worden, geveinftheit, Beloften, Aanbiedingen en hertelyke geveinsde Vriendfchap. Wel gezeydt, maar quaalyk gemeent.

De Maftboom van ons Scheepjen is *Jefus*, aan wien zich alle Godbeminnende Zielen moeten vafthouden: De Verwe is wit en roodt, foo als hem de Brydt in het Hoogeliedt befchryft: Het wapen is het Heylige Kruys, onder 't welke wy moeten voortftevenen. Dus foude de Boom-maaker alfoo wel quaalyk doen als een ander, indien hy in fyne Geeftelyke Scheepvaart eenen anderen Maft verkoor, dan den Gezeegenden Heylandt; door wiens middel hy de gewenfchten Haaven der Zaaligheit kan bereiken.

D E

DAar is een gemeen ſpreekwoordt, ſeggende: *Qui neſcit orare, vadat ad mare:* Die niet kan bidden, begeef zich op Zee. Hier ſal hem de Noodt gebedts formulieren genoeg aan de handt geven. Het is ſeekerlyk een ge-

vaarlyke ſaak, diep in Zee te ſteeken, en ſomtyds niet ſlegts eenige daagen, Weeken en Maanden, maar ſommige Jaaren daar op te kruyſſen en te ſwerven: Doch 't geene den Schipper en Stuurman in deſen 't allermeeſte trooſt, is het Compas, waar door hy altydt kan weeten; waar en hoe ver hy van de plaats af is, waar legt ſyn reis na toe, en wat ſtreek hy moet houden om ſyn voornemen te bevorderen: Hierom is het, dat de Compaſſemaakers grooten lof verdienen, vermits ſelfs de ongeſtuime baaren van derſelver konſt en bequaamheit getuigenis geven.

Het rechte Compas van alle goede Chriſtenen, is, de opvolginge van de Goddelyke Wille; want indien de Menſch dit Compas heeft, ſoo kan het hem op deeſe wyde breede en gevaarlyke Zee der Wereldt geenſints miſſen.

De Bruydegom in het Hoogliedt zeide tot ſyne Beminde, datſe zich ſoude ſpoeden om by hem te komen, want *de bloemen worden al geſien in den Lande. Cant*: 11: 12. Als wilde hy daar meede te kennen geven: Myne Beminde! De bloemen hebben wel alreedts haare volmaaktheit uit den ſchoot der Aarde verkreegen, ſoo datſe het gantſche Veldt vercieren, gelyk de geſternten Hemel het uitſpanſel, by helder weer. Haare ſchoone coleuren, zyn ſoo lieffelyk om aan te ſien, datſe eenen Regenboog op Aarde vertoonen, en de verwondering van ieder een na zich trekken. Zy zyn met het doormengde cieraat van groene blaadjes bekleedt, om de vlugheit der bloemen met een aangenaame ſchaduwe te dekken, enſe van langer duur te doen zyn. Zy zyn met ſulke aangenaame geurige

reu-

reuken verſelt, datſe het beſte ſoort van Civetkatten verre overtreffen. Zy ſtaan wel alle in haare volkome pracht en heerlykheit: Maar! Maar! Den Hooybouw is kort op handen; de tydt haarer afmaaying genaakt, waar door het vermaak onſer oogen in 't korte ſal verdwynen, en ons geſicht van dit heerlyke voorwerp ten eenemaal berooft worden,

De Bruydegom is de Wereldt; de Bruydt den Menſch; door de Bloemen wordt de Vreugdt de Blydtſchap, en door de tydt van 't afmaayen, de korte duurſaamheit van alle blydtſchap verſtaan. De Wereldt roept: *De bloemen worden al geſien in onſen Lande*; de bloemen der vermaakelyke tyden zyn'er alreedts. De Rooſen der brandenden liefde, gloeyen al; de booter Bloemmetjes van gebakke koekjes bloeyen al; de Wynſtok in de Wynkelder begint al uit te botten; de ſweertbloemen van s' Lands Vreede ſtaan al in haar fleur; de Ridderſpooren der Heerlyken waardigheit, groeyen al; het duyſent Gulden Kruydt der Rykdommen, vermeerdert al; de Koornbloemen van het Graan vervullen al de Koornfolders; de Hoe langer hoe liever, der beſtendigen geſontheit, zyn al aan het uitſpruiten. Doch nademaal de bloemen, hoe frayer datſe aan te ſien zyn, en hoe heerlyk zy zich vertoonen in haaren bloey, ſoo veel te nader is meede de tydt datſe afgebrooken worden, en eenige uuren daarna verleppen en verdroogen, waar doorſe haar deſtig aanſien verlieſen, en vervolgens geen beſiens meer waardig zyn. Van deſelfde natuur, is meede alle vermaak; want naauwelyks begroeten wy deſelve ofſe nemen al Afſcheydt van ons. Naauwelyks verquikken zy ons herte, of

de rouwmantel der droetheit wordt al gereedt gemaakt. Met soo grooten gejuych als wy deselve omhelsen, met soo veel te grooter verbaastheit vertrekkense en toonen ons de hielen.

Gelyk de bloemen zyn, soo is meede alle vreugdt. Want naauwelyks neemense een begin, ofse neygen zich al ten ondergang. Gelyk de bloemen wanneerse afgesneeden worden, ter plaats des afbreuks eenige vochtigheit vertoonen; alsoo zyn meede de vreugdt en blydtschap, wanneerse den Mensche hunne tegenwoordigheit onttrekken; want dan worden de oogen fonteynen van traanen, en gelyk in Zee de eene baar den anderen voortdryft, alsoo volgt de eene traan den anderen, waar door het gantsche aangesichte als in beeken van bitterheit swemt. Hoe schielyk verdwynt de teedere reuk der bloemen? Hoe draa vergaat de lieffelyke verwe der liefde? Hoe haastig verdwynt haar welbehaagen? Hoe schielyk verandert meede de getrouwigheit van vrienden? Hoe draa verlaaten zy de grondtvestingen der bestendigheit? Hoe schielyk worden zy van den lusthoff in het jammerdal geleydt? Hoe schielyk geraakt alles tot suurdeesem? Hoe schielyk verandert derselver vriendelyk aangesichte in een duysternis van droetheit?

Ten tyde van den Keyser *Diocletianus* wierden *Epictetus*, die een Godtzaalig Priester was, benevens syn Meedegesel *Astion*, door den Stadthouder *Latronianus* om het Geloofs wille gevangen geset. In de gevankenis spraakense t'saamen af en beloofden, indien hen de Rechter vraagen zou: Wiese waaren? Waar van daan? En wat haar doen was? Zy niets anders souden antwoorden, als: Wy zyn Christenen!

En

En wat pyniginge hy hen ook aandeedt, soudense niet anders roepen, dan: Wy zyn Christenen; uwen wilde ô Heere *Jesus* geschiede in ons! Des daags daarna wierdense voorgestelt, verhoort en gevraagt, wie, waar van daan, en van wat staat zy waren, en watse gelootden? Waar op se beyde zeyden: Wy zyn Christenen! De vertoornde Rechter beval dat menſe beyde soude ontkleeden, en grouwsaam geeselen, gelyk ook geschiede; doch zy riepen al wederom, met de oogen Hemelwaart gekeert; Wy zyn Christenen; uwen wille ô Heere *Jesus* geschiede in ons! De Rechter noch al meer vertoornt zynde, lietse op raamen uitrekken, en met ysere haaken verscheuren; doch zy schreeuwden al wederom eenparig niet anders, dan: Wy zyn Christenen? uwen wille ô Heere *Jesus* geschiede in ons! Zy wierden met Fakkels gebrandt, en de wonden met sout en asyn gewreeven; waar by haar eenigste roepen was. Wy zyn Christenen: Uwen wille ô Heere *Jesus* geschiede in ons! Zy wierden dertig daagen in de gevankenisse gehouden, daarna haare monden met steenen gequetst, en het gantsche Lichaam met stokken beslaagen; ook eyndelyk ter doodt veroordeelt; doch men hoorde geduurig niet anders als het voorige herhaalen. Doense alreedts den hals aan den scherprechter overgaven, omhelsden zy malkander, en volhardeden met roepen: Wy zyn Christenen, uwen wille ô Heere *Jesus* geschiede in ons! Waar meede zy de reyse naar de eeuwigheit aannamen. Laat ons dit leeren, beminde Toehoorders: en malkander heden beloven, daar mag ons dit Jaar overkomen wat het ook zy, dat wy nochtans niet daar tegens murmureeren, en

altydt maar feggen fullen : Wy zyn Chriftenen ; uwen wille ô Heere *Jefus* gefchiede in ons! Wel aan, geeft malkanderen de handt daar op, en belooft het! De Almanak voorfegt van 't Jaar veel, en meer quaadt dan goedt; doch daar gefchiede, wat het zy, wy fullen feggen: Wy zyn Chriftenen; uwen wille ô Heere *Jefus* gefchiede in ons! De vreede is geflooten; doch mogelyk foodaanig dat hy ook allerley jammer na zich fleept, en mogelyk niet veel beeter dan den Oorlog is; doch daar kome van, wat'er van komt: Wy zyn Chriftenen. De Peft heeft aan veel plaatfen droevig gewoedt; wie weet offe ons mede niet fal treffen? Doch het gefchiede, of gefchiede niet: Wy zyn Chriftenen, uwen wille ô Heere *Jefus* gefchiede in ons! Allerley onweer dat aan de Vruchten des Veldts fchade doedt, kan 'er opkomen; allerley krankheden konnen Vee en Menfchen treffen, gelyk meeft alle Jaaren gefchiedt; doch, daar kome wat 'er komt, wy fullen altydt feggen: Wy zyn Chriftenen, uwen wille gefchiede in ons, ô *Jefus*! Dit Jaar fullen 'er veele duyfenden fterven, wie weet of het my en u niet meede fal treffen: Wy zyn Chriftenen, uwen wille ô Heere *Jefus* gefchiede in ons!

Dit is het voortreffelykfte gebet, dat Godt het allerbefte behaagt, wanneer wy ons in alles fynen wille onderwerpen: Want by aldien wy die niet doen en het niet al te oprecht meenen, foo gaat het ons als den Apoftel *Petrus*:

Petrus en fyne Medemakkers hadden de gantfche Nacht gevifcht, en echter niets gevangen. Geen Haring, geen Scholl, geen Cabeljouw, geen Aal, geen Brafem, geen Spiering,

geen Paaling, geen Vooren, geen Baars geen Snoek, geen Karper, geen Steur, geen Walvisch, geen Roch, geen Schelvisch, geen Harder, geen Zeelt, geen Knorhaanen, geen Post, geen Salm, geen Tong; niets, niets dat naar Visch geleek: schoonse onder, in de diepte, boven, ter zyden, rechts en slinks, ja aan alle kanten vischten, 't was altydt *Nihil* op 't request: Doch des anderen daags wierpen zy het Net maar eens uit op het woordt des Heeren, waar op se aanstondts soo een vreeselyke meenigte Visch vingen, als of alle Inwoonders der Zee in dit Net waren *gearresteert* geworden. Waarom hebbense nu de gantsche nacht gevischt en niets gevangen, en waarom hebbense over dag maar eens gevischt, en soo een groote meenigte gekreegen? Gy sult antwoorden : Om dat de tegenwoordigheit *Christi* niet als geluk en zeegen kan aanbrengen: Dat is wel gesegt. Of gy sult voorgeven dat dit de vaardige gehoorsaamheit heeft verdient, in 't volbrengen van het bevel van *Christus*; gy sprekt wyselyk : Maar *St. Lucas* verbeelt dese Visschers geschiedenis seer fraay, en segt dat zy des Morgens hunne Netten schoon en helder hebben gewasschen en uitgespoelt. *Luc*: v: 2. en datse daarna soo een ryke vangst hebben verkreegen: S'nachts wierdt hen het Net geduurig vol slyk, vol sant, vol liesen en biesen, vol steenen, vol hout, en vol vuyligheit; daarom is 't geen wonder datse niets hebben gevangen; maar doense haare Netten schoon gesuyvert, gewasschen, gespoelt, en alle vuyligheit daar uit gereynigt hadden, doen hebbense een goede vangst tot groot voordeel gedaan.

Sommige bidden ſoo lang, dat het ſeker noodig was dat haar de Koſter uit de Kerk dreef, gelyk *Chriſtus* de Schacheraars tot *Jeruſalem* deedt; doch verkrygen *Niets*. Zy houden aan, bidden veel, ſterk en yverig, en verkrygen evenwel *Niets*. Waarom? Het Net, ik meene haar herte is vol ſlyk, drek en vuyligheit; het geweten vol ſonden, het herte vol geilheit, het gemoedt vol haat en wraakgierigheit, de Tonge vol laſteringe, de handen vol diefſtal; daarom verhoort Godt haar gebedt niet: Want het gebedt des ſondaars is een grouwel voor den oogen des Allerhoogſten. Men moet eerſt het herte ſuyveren, dan ſal het gebedt aangenaam zyn, en de beede verhoort worden.

Men moet alſoo in alle geeſtelyke oeffeningen een oprechte meening hebben; anders worden ons ſelfs de goedſte werken door den Helſchen Geeſt afgeſtolen.

De beſte meenig nu is, dat de Menſch niet anders wil, dan Godt wil. De wille Godts moet ſyn regelmaat, ſyn Compas, en ſyn wille zyn, en 't moet altydt heeten: De wille Godts geſchiede!

De Compaſſe-maker, behoort een herte te hebben dat zich in alles naar den wille Godts ſchikt en beweegt, gelyk de Sonnebloem naar de Sonne, en de Zeylſteen naar het Noorden. Indien hy dit doedt en wy hem navolgen, dan ſullen hy en wy de rechte hoogte op de Scheepvaart onſes levens niet konnen miſſen.

Oor de algemeene Sondtvloedt, heeft men niets van Scheepen geweten; doch naderhandt ſegt men dat *Neptunus* de eerſte is geweeſt, die de Konſt om op het water te varen bedagt heeft. Daarna en by onſen tydt heeft de Scheepvaart ſoo toegenoomen, voor-

namentlyk by de Engelſchen en Hollanders, dat 'er tegenwoordig byna noch plaats noch haven in de gantſche Wereldt is, daar men niet naar toe ſteevent.

Het Scheepsvolk, voornamentlyk die geene welke het zeylen verſtaan, zyn wegens hunne groote wetenſchap en algemeene nuttigheit, in geenen deele te verachten: Doch daar zyn 'er veel onder, die wegens haare bedurvene zeeden, gelyk als met den Duyvel in het wet loopen. Schoon de Vader van Paus *Sixtus* de IV. een Schipper is geweeſt, en *Mandro*, van Schipper, Keyſer is geworden; ſulks kan geſchiedt zyn dat deſe miſſchien eenen eerbaaren wandel hebben gevoert. Doch daar zyn 'er veel onder, juyſt niet alle, die byna als beeſten leven; diergelyken Janhagel vindt men voornamentlyk in Italien, waar van 'er heel veel niet veel beter zyn dan de verdichte *Charon*, welke volgens het ſeggen der Poëeten een Schipper of Veerman naar de Hel is.

Men vindt weinig ſulke goede en deugtſaame Schippers, als die waren, welke den Propheet *Jonas* over Zee voerden. Want terſelfder tydt als het vaartuig van *Jonas* afſtak, zeilden 'er eenige Scheepen te gelyk met een goede windt uit de haaven; maar geen van alle hadt het zo quaadt, als het geene waar op de vluchtende *Jonas* was, 't welk door de onſtuyme golven ſoodaanig geplaagt wierdt, datſe alle oogenblikken niet als hunnen ondergang voor oogen ſaagen. Het goede Scheeps volk konde lichtelyk oordeelen, daar andere Scheepen, voor, achter en benevens hen ſoo gelukkig voort zeylden, dat Godt dit quaadt over hen bracht, om

dat zy misschien een Godloos Mensch aan boord hadden, gelyk zy ook, het lot werpende, gewaar wierden, dat het *Jonas* trof, die het ook aanstondt beleedt, dat haar dit gevaar om synent wille over quam. Dit Scheeps volk was soo naauw geset van geweeten, datse naauwelyks konde gelooven, dat *Jonas* die een kleedt aan hadt, gelyk de Geestelyken onder het Oude Testament droegen, een quaadtdoender soude zyn; ja niettegenstaande hy 't selfs hadt beleeden, hielden zy hem echter voor onschuldig; dit was de reeden, dat zy *tot den Heere riepen ende zeyden: Och Heere en laat ons doch niet vergaan om deses Mans ziele, ende en legt geen onschuldig bloedt op ons! Jona* II: 14. Waar vindt men nu veel bidden by 't Scheeps volk? Want veele hedendaagsche zyn yveriger om den Duivel dan Godt aan te roepen, en men hoordt niet als vloeken en sweeren uit haaren mondt komen.

Gave Godt! dat de Menschen hedendaags soo waaren als dit Scheeps volk, datse namentlyk niet soo ligtelyk quaadt oordeelden van de Geestelyken; doch men siet daagelyks het tegendeel; want men spreekt, denkt en schryft quaadt van hen. Harts-tong is een gesondt kruidt, maar eenes Menschen tong doedt veel quaadt, om datse selfs de Dienaars Godts niet verschoont: Men hoort nu niet veel meer den Naam *Eerwaardig*, maar men lastert haar *Eere vaardig.* De Apostelen hebben onsen Heere by Nacht voor een spook gehouden, maar tegenwoordig houdt men de Geestelyken by lichten dag voor ik en weet niet wat.

De Schippers, voornamentlyk van groote Scheepen, zyn gewoon een bootjen achter aan te

voeren; daar aan ſiet men, dat gelyk het groote Schip gaat, alſoo gaat ook het kleine; gaat het groote recht, 't kleine volgt wel; vaart het grote ſlecht, 't kleine ſal 't meede al quaadt hebben. Het groote trekt het kleine voort. Diergelyken geſteltheit vindt men tuſſchen Ouders en Kinderen; de jongen volgen de ouden in alles na, voornamentlyk als 't quaadt is; ſoo als de oude ſonden, piepen de jongen. Wanneer een Schipper veel vloekt en tiert, ſoo ſal ſyn Soon ſeekerlyk op de ſelfde wyſe ſingen. Wanneer hy altydt met liegen en bedriegen omgaat, ſoo ſal de Soon op de ſelfde ſnaaren ſpeelen, en de ſelfde zeeden volgen: Want een jonge Kikvorſch, ſal nooyt als een Canary Vogel ſingen maar wel ſyn oude wys als een Hollandtſche Nachtegaal: Qua! Qua! Qua! 't geen hy van ſyn Voorouders geleert heeft.

De H: *Bernardinus Senenſis* is de onbeleeftheit van 't ſcheepsvolk gewaar worden. Want doen hy eens tot *Mantua* moeſt prediken, en een ſeeker Schipper badt, hem om Godts wille over 't water, dat voorby de Stadt loopt, te voeren, weigerde deſe het rondtuyt. Dierhalven nam deſe H: Man ſynen Mantel, ſpreide hem op het water uyt, en ging 'er benevens ſyn meedegeſel op knielen, vaarende alſoo met geboogene knien en opgehevene handen over de Rivier, als of het met een vaartuyg was; deedt aldaar ſyne heerlyke Predikatie, tot groote nut en voordeel, van alle die daar vergadert waren: Waar door deſen groven Schipper ſyn onbeleeftheit ſtilſwygende wierdt verweten. *In Vit*: C. 34.

Men behoeft niet te twyffelen, of daar worden ook noch goede zeedige Menſchen onder

der dit volk gevonden, die de H: Apoſtelen navolgen, welke Viſſchers en Schippers te gelyk waren. Doch het is ook ſeeker, dat 'er meede ſeer veel ſlecht volk onder loopt, die Godt noch Menſchen vreeſen, daarſe nochtans alle uuren, ja alle oogenblik in doodts gevaar zyn. Andere Menſchen is de doodt de beſte Prediker, maar deſe hebben een verhardt geweeten, ſelfs midden in Zee; zy denken ſeer weinig aan den Oever der Zaaligheit, maar landen liever, daar goede Wyn en Bier verkogt wordt; waar door het dikwils gebeurt is, datſe al te veel vracht binnen boort genomen hebbende, haar lichaam daar door overlaaden, en boordevol zynde, veele Menſchen ongelukkig gemaakt hebben. Doch de goede niet te na geſprooken, die hier en daar noch gevonden worden.

Eeker Venetiaan, die nooit te paardt hadt geſeten, wilde leeren ryden: Maar alſoo hy een moedig peerdt kreeg, en noch de ſpooren gaf, begon het peerdt ſo te ſpringen en te raaſen, dat de Ruyter met de neus in 't ſandt tuymelde. Hier op zeide hy: Myn Godt!

Godt! nu ſie ik eerſt, dat 'er op het Landt noch grotere onſtuymigheit is als op Zee. Want hy meende, dat de Aarde onſtuymig was geweeſt, en ſyn peerdt heen en weer hadt bewoogen, gelyk de Zee een Vaartuig ſlingert. De gewoonte is de tweede natuur.

Het werk der Bootsgeſellen, daar wy nu van ſullen ſpreeken, is, en haar beroep brengt het meede, om ſcheep neerſtig op te paſſen, op het minſte roepen van den Schipper of Stuurman, by der handt te zyn, handt aan 't werk te ſlaan, en al wat noodig is en hen bevoolen wordt, aanſtondts te verrichten, voornamentlyk het verſchikken en veranderen der Zeylen; vermits dit, voornamentlyk by ſtorm en onſtuymig weer, dikwils niet een oogenblik uitſtel lydt, indien men zich met Schip en goedt niet moetwillens in gevaar wil begeven: Zy dienen zich ook geſamentlyk min of meer in de Zeevaart, het Compas, de Zeekaarten en 't beſtuuren van een Schip te oeffenen, op datſe met der tydt konnen verhoogt, en Stuurluyden en Schippers worden. Onder de Bootsgeſellen moogen ook wel de Veerluyden en Schuytevoerders gereekent worden, die met Schouwen, Ponten, en andere Vaartuygen, Aaken, Booten en Roeyſchuyten over en langs allerley Rivieren en Wateren Vaaren.

Om nu iets weinigs van de Scheepvaart, Schippers, Bootsgeſellen en derſelver nuttigheit te ſeggen; ſoo is het ſekerlyk dat deſelve overal in de gantſche Wereldt ſeer nootſaakelyk zyn en vereiſcht worden. Indien 'er geen Scheepen of Zee volk was, hoe ſoude men konnen Viſſchen en de overmaatige groote vervulling van Viſch

ge-

genieten, waar toese nochtans van Godt zyn geschapen? Hoe souden de Reysigers voorkomen, indien 'er geen Scheepen, Vaartuygen en Scheepsvolk was, omse hier en daar over Rivieren en andere Wateren te setten, of andersints te vervoeren? Ja hoe soude het eene Landt aan 't andere iets konnen toevoeren, die door het water van malkander zyn gescheiden? Want dat den eenen ontbreekt, heeft den anderen al te overvloedig, en dit maakt de Scheepvaart noodzakelyk; vermits 'er geen Landt is, dat van alle behoeften voorsien is. *Indien* versorgt ons de Speceryen en Artsenyen, soo van hout wortelen als kruyden. *America* verschaft ons Goudt en Silver, Paerlen en Edelgesteentens, Suyker Verfhout en andere saaken in overvloedt. Persien Armenien, Babel en Turkyen vercieren onse vertrekken met kostelyke Tapitiereyen en onse dertelheit met overvloedige Zyde, Cattoen, Kemelshair &c. tot pronkerey, kleedingen als andersints. Griekenlandt en Spanjen geeft kostelyken Malvesier, Alikantsche en andere Wynen en Secq; Suyker, Vygen, Rosynen en andere soetigheit. Vrankryk, een overvloedige meenigte van allerley roode en witte Wynen, Wolle, Sout &c. Poolen en Hongaryen, schoone Ossen en Huyden. Moscovien, Lyflandt en Pruyssen, veele heerlyke Bondtwerken, Talk, Hennip, Vlas, Juchten enz. Sweeden verschaft Staal en Yser. Noorwegen, een meenigte Houtwaaren, Stokvisch, Pik, Teer en diergelyken. Dennemarken, Ossen, Koeyen, Peerden &c. Engelandt, allerley Laakens en veelderley andere Wolle stoffen, Tin en Loot. Hoe veele Landen spyst de Oost-Zee met hare

Graanen? Hoe veele worden 'er gevoedt en leven alleen van 't gewas van Wyn, Visch, Suyvel, Boter, Kaas en den aankleve van dien?

Indien nu het eene Landt aan het andere synen Zeegen sal meede deelen; daar toe wordt nootsaakelyk Scheepsvolk vereyscht, vermits alles over Landt te voeren, niet alleen ongemeen veel kost, ja meer als de goederen dikwils waardig zyn; maar 't is selfs meenigmaal ten eenemaal ondoenlyk. Om kort te gaan, de Schippers veritrekken alleen tot middel, om het gebrek van den eenen, met den overvloedt van den anderen te vergoeden: en door het heen en weêr voeren van alle behoeftens, den Schepper voor syne meenigvuldige gaven te danken. De geene die genegentheit hebben vreemde Landen te sien, hebben meede veel bequamere gelegentheit daar toe te Water als te Landt, en konnen het lichter, schielyker en met minder kosten verrichten; gelyk sulks de daagelyksche ervaarentheit leerdt.

Van de Bootsgesellen konnen wy ook dese leering trekken; dat wy ons de kortheit onses levens te binnen brengen, vermits wy alle als Bootsgesellen in een Schip zyn, en 't zy gewillig of onwillig geduurig moeten voortwerken.

Theophilus sag eenige Bootsgesellen die in een boot traaden, om over een Rivier te roeyen. Twee daar van namen ieder een riem in de handt, en roeyden naar de gewoone manier, met den rug naar den Oever gekeert, daarse heen wilden; dog de derde begaf zich aan het stuur, en hadde syn oog op de plaats van haar begeerte gevestigt, en alsoo voeren zy schielyk voort. Siet daar, zeide *Theophilus* hier op tot de omstanders, dese vaarensgasten

gaften verfchaffen ons een goede leeringe in ons werk en verrichtingen. Dit leven is een groote Rivier, die van tydt tot tydt in de Zee der Eeuwigheit loopt, en nooit wederkeert. Op defe Rivier heeft ieder het Scheepjen fynes beroeps te beftuuren, dat met de riemen eener neerftigen arbydt, wordt voortgeholpen. In defen moeten wy nu, gelyk defe Menfchen doen, den rug naar het aanftaande keeren, en met een goedt vertrouwen op Godt, die aan 't Roer ftaat en alles beftuurt, foo als ons nut en Zaalig is, hem alles overlaten; en ten eenemaal de forge aanbevelen. Want wat fouden wy lachen, indien de roeyers meede wilden omkyken, op voorgeven, datfe foo blindelings niet konden vaaren, en datfe ook fien moeften waarfe na toe roeyden? Dus is het immers meede dwaasheit, waanneer wy al wat aanftaande is, met onfe forgen en gedachten willen bereyken? Laat ons maar roeyen met de riemen die wy hebben, een iegelyk in fyn beroep arbeyden, en aan Godt alle beftuuring beveelen, die fal 't wel regeeren en Zeegenen. Myn Godt! Ach blyft by my in my Scheepjen, en beftuurt het naar uw welbehaagen; ik fal myn aanficht alleen naar u veftigen, en naar het vermoogen dat gy my meededeelt, neerftig en getrouwelyk arbeyden, dan fult gy 't overige wel befchikken, en my ter behouden haven doen Landen.

Een Menſche op Aarde heeft het ooit ſoo verre gebracht, dan de Heilige *Petrus*; want hy is van een arme Viſſcher, Paus en ſichtbaare Stedehouder *Chriſti* op Aarde geworden; 't welke alle Viſſchers tot groote eere ſtrekt. *Andreas*, *Johannes* en *Jacobus*

bus waren mede Visschers, door welke de Heere *Christus*, door middel van het heilige Evangelium, de sterkste Monarchen, en de Wysheit aller Wysgeeren overwonnen heeft.

Na de Zeegenryke opstandinge *Christi*, heeft *Petrus* eenen deftigen Vischvangst gedaan, doen hy namentlyk hondert en drie en vyftig Visschen te gelyk ving. Het gevoelen der H: Leeraars is, dat *Petrus* van ieder soort van Visschen maar een heeft gevangen, namentlyk: Een Karper een Snoek, een Aal, een Brasem, een Salm, een Dolfyn, een Baars, een Vooren &c. en dat hy op dese wyse 't voornoemde getal heeft gevangen: Waar uit wy leeren, segt de H. *Hieronymus in Ezech: cap.* 47. Dat Godt uyt alle standen der Wereldt sommigé tot de Zaligheit sal beroepen.

In Noorwegen segt *Olaus*, zyn de Visschers seer ryk, en haar meeste inkomst is van de Stokvisch, welke zy omtrent de Maand *January* soo overvloedig vangen, datse byna de geheele Wereldt daar mede voorsien. Dese Visch wordt daarom *Stokvisch* genoemt, om dat het een *Visch* is, die met een *Stok* of ander instrument veel slagen moet uytstaan, sal se bequaame spyse verstrekken. Daarom segt seeker Poëet daar van:

Non nisi contusus

Stokvis moet geslagen zyn.
Zal ze voor de Magen zyn

De H: *Clemens Alexandrinus* schryft, dat de Stok-

Stokvisch, het herte in den buyk draagt. ô Hoe veele vindt men diergelyke, die haar gedachten en herte alleen op den buyk hebben gestelt. Al heeft een ongesleepen Plompert nooit geen A: B: C: geleert, soo kendt hy evenwel de S. Daar by blyft hy hangen? Ook wyst de Kok met syn smeerige schuymspaan meest op dese letter. Onder de goede werken van Barmhertigheit, stelt onsen lieven Heere meede de Vreemde te Herbergen. De Duyvel raadt dit meede alle vreetbassen en lekkerbekken aan, doch op een gants andere wyse, namentlyk datse vreemde spysen en geene gemeene sullen Herbergen, of eeten. Namentlyk niet alleen Fransche Zoupen, Engelsche Rosbief, Italiaansche Souzysen, Bronswyker Worsten, Westphaalsche Hammen &c.: Dat soude noch al heen gaan; maar Gethulerische Spargies, Syracusische Cronnabetvogels, Athische Vygen, Bocatische Aalen, Macedonische Done-Visch, Ambracische Wilde Swynen, Egyptische Duyven; Cremonische Mortadellen, Milaneesche Cervellatum, Piazentze Kaas, Trevisaansche Sousen, Bodenzeeische Lampreyen, Modenaasche Salicien, Mantuaanze Bulbari, Ravenaase Pimper Noten, Roomsche Ganssen, Lombardyse Quartels, Paphlagoonische Kastanien, Picenasche Kuykens, Munidische Hoenders &c.: en wat noch al meer?

De Visschers zyn andersints goede en seer Arbeydtsame Menschen; doch daar zyn 'er somtyds onder, die al watse in het water winnen, wederom in den Wyn verteeren. *Noach* heeft den eersten roesch gedronken; na dat hy uyt de grootste Watersnoodt was verlost; doch dit is hem te vergeven, om dat hem de kracht van den Wyn

noch onbekendt was? Maar hedensdaags komt menigen Visscher naauwelyks uit de Beek, of hy begeeft zich naar den Beeker. Dit soude wel juyst soo veel geen berisping verdienen; vermits selfs onsen Zaligmaaker na syn Zeegenryke opstandinge, de Apostelen met een middag maaltydt heeft onthaalt; doch zy hadden doen al gevischt. Maar meenig een is al half of heel vol, eer hy water siet, en versuypt de beste tydt, die hy met syn Arbeydt behoorde toe te brengen; want die wat vangen wil moet 'er vroeg by zyn; en de Visch die niet anders soekt als de vryheit, moet door list gevangen worden, waar toe nuchtere sinnen 't aller bequaamst zyn; behalven noch dat het seer gevaarlyk is met het water om te gaan, wanneer door den drank de harssens swak; en 't hooft beset is.

Een weinig kan niet schaaden, indien de Maatigheit maar wordt waargenomen: Doch de maaten moeten niet al te dikwils gebruykt of te groot genoomen worden, gelyk die doen; welke by een halfpinten seffens drinken, en by de Waardt een heele ley vol streepjes vullen. Men moet by den Wyn niet zyn, gelyk den Hemel was, doen Godt *Abraham* beval om die te aanschouwen; namentlyk *Vol* Sterren. Men moet daar by niet zyn, als de kruyke tot *Cana*, daar niets meer in konde. Men moet by den Wyn niet zyn als de oude *Lamech*, die *Cain* voor een stuk wildt aansag. Men moet by den Wyn niet zyn, als een Egel, die soo lang aanhoudt, tot dat hy neertuymelt. Men moet by den Wyn niet zyn, als een Swaan die van het suypen opswelt. Men moet by den Wyn

Wyn niet zyn als Vloey pampier, dat alle vochtigheit na zich haalt. Maar men moet in deesen gelyk in alle dingen maatig zyn. Indien de Visscher dit waarneemt, sal hy met een gouden Hengel Visschen, en syne reekening seer wel vinden.

DEse overgroote Visschen worden meest in Groenlandt, by *Nova Zembla*, en Spitsbergen gevangen, werwaarts de Hollandtsche, Engelsche, Fransche, Hamburger en Bremer Scheepen des Somers stevenen, om dese Zeemonsters te vangen; waarby mee-

meenigen Schipper soo gelukkig is, dat hy dikwils een, twee, drie, ja thien of twaalf van dese Visschen vangt en de Traan en Baarden daar van 't huys brengt; 't geen de gedaane uytrusting niet alleen wel betaalt, maar ook noch een fraay Capitaal winst aan de Reeders doedt uytdeelen: vermits het wel gebeurt is, dat een eenige Walvisch al de gedaane Onkosten heeft goedt gemaakt, hoe veel te meer dan wanneer een Schipper thien of meer deser Visschen heeft gevangen? Dese vangst in zich selfs aangemerkt, wordt op de volgende wyse verricht. Soo draa de Scheepen door de Noordt-Zee in Groenlandt aangekomen zynde, hier of daar een Visch vernemen, dat zy door het schuymen en woeden van het water ontdekken, als meede door den Visch selfs, die menigmaal met syn steert en rug boven uyt het water steekt, en ook wel uyt de Neusgaaten veel water spuwt; soo valt aanstondts het volk dat tot den vangst is geschikt, in een der sloepen, die by het Schip zyn, en roeyen daar meede naar den Walvisch toe, en wanneer zy daar reedelyk dichte by zyn, werpt de Harpoenier, die voor op de sloep staat, een Harpoen, dat even als een weerhakigen Werpschicht is, den Visch in het lyf, welke aanstondts indien hy wel getroffen is, een soo groote wonde maakt, dat het water daar rondom van 't bloedt wordt geverft; hier op begeeft zich de Walvisch naar de diepte, soo draa hy voelt gewondt te zyn, en die in de sloep zyn, laaten de Lyn, die aan de Harpoen in syn lyf sittende vast is, hem volgen; tot dat eindelyk dese Visch door de wonde en het worstelen vermoeit zynde, komt boven dryven, en eindelyk sterft; als

wanneer zy hem met de Lyn aanhaalen en naar het Schip ſleepen; alwaar het ſpek daar af geſneden, en in Quarteelen gedaan en gepakt wordt (waar van ſe t'huys komende, traan kooken,) de baarden daar uit hakken, en het overige of den romp laaten dryven.

De Walviſch verbeeldt een Menſch die door ſwaare ſiekte of ander ongemak van Godt als met een Harpoen gequetſt zynde, daar door eindelyk aan 't bedaaren en beteren wordt gebracht. Wy ſullen eenen ſulken getroffenen Walviſch in een natuurlyke Walviſch betrachten.

Na dat Godt den H: Propheet *Jonas* hadt belaſt, na *Ninive* te gaan, en deſe groote Stadt te verkondigen, dat Godt deſelve van wegens de ſonden der Inwoonders wilde verdelgen, ging de Propheet, in de plaats van Godts bevel te volbrengen, eenen anderen weg, en begaf zich aan boordt van een Schip om naar *Tarſis* te Zeylen. Doch Godt willende betoonen, dat alles dat tegen ſynen wille aanliep, niet konde beſtaan, en dat hy ſynen wille gemeenlyk uitvoert door den tegenſtandt, die de Menſchen ſelfs den eenen tegen den anderen betoonen, liet een groten ſwaren ſtorm op Zee komen, ſoo dat het ſcheepsvolk gedwongen wierdt, de Waaren over boort in Zee te werpen.

By deſe geſteltheit van ſaaken, ſag *Jonas* wel, dat het de handt des Heeren was, die hem dit liet overkomen; dierhalven begaf hy zich midden in 't Schip, alwaar hy meeſt door droefheit overſtelpt in ſlaap raakte, Men wekte hem op en na andere omſtandigheden hier voor verhaalt, bleek het dat *Jonas* ſchuldig daar aan was; 't welk hy bekennende, verſogt hem in Zee te werpen,

pen,

pen, op dat zy alle mochten behouden blyven. Eindelyk na veel overleg wierdt dit volbragt, waar op het Onweer bedaarde. Ondertusschen sondt Godt aanstondts eenen Walvisch, die *Jonas* moeste opslokken. Over de barmhertigheit Godts in desen, dankte en badt hy Godt in den buyk van de Walvisch, en bleef drie daagen en drie nachten in desen staat; waar op hem de Walvisch op Godts bevel wederom uitwierp.

Jonas in den Walvisch, stelt ons voor, een Christen die in noodt is, en dierhalven ernstig en yverig tot Godt bidt.

Het gebedt, moet van ganscher herten geschieden, indien het goedt sal wesen, en van alle omswervende gedachten ten eenemaal vry zyn; anderſints is het als schieten sonder Kruydt en Koegels, een Schip sonder Roer, Vliegen sonder vlerken, Schilderen sonder Verwen, met verroeste stompe Waapens schermen, of luyen sonder Kleepel. Een Worm stak den wonderboom van *Jonas*; dat was jammer! *Achan* verborg den kostelyken Mantel; dat was jammer! *Pharao* verdronk de kleine Kinderen; dat was jammer! *Rachel* stal de goude beelden; dat was jammer! *David* sneedt *Saul* den kostelyken Mantel in stukken, dat was jammer! En de Onachtsaamheit en de Overal-heen-swervende gedachten van iemandt die bidt, steekt en steelt, beraaft en verdrinkt, ja vernielt en bederft het Heylige gebedt; dat is vry grooter jammer!

Gelooft my, dese swervende gedachten in het Gebedt, doen seer groote schaade. Dit zyn de Vogels, die het goede Zaat des Gebedts op-eeten; dese zyn het gemeene slechte volkjen, die beletten, dat men met *Zacheus*, den Heere *Jesus*

in het gebedt niet kan betrachten; dese zyn de Rootvoogels, die *Abrahams* offerhanden geduurig aantasten; dit zyn de Kinderen die *Sennacherib* in den Tempel soo plaagen; dit zyn de Nachtwachters, die de Bruyd in het Hoogeliedt soo quaalyk handelden; dese zyn de Duyvel, die het Gebet als een Dochter der Kerk, alsoo plaagen, als de Dochter van het Wytjen van *Cana* wierdt geplaagt; dese zyn de Moordenaars die den reysenden naar *Jericho* soo deerlyk wonden.

Gothschalcus Serm: 10. Verhaalt van drie Boeremeysjes, waar van twee naar de Kerk gingen, en de derde uyt gewoonte meede slenterde. Onder den dienst hadt ieder een bysondere aandacht, gelyk de Priester in een gesicht bespeurde: als meede dat 'er een Engel was, die aan d'eerste en tweede een Kroon van Roode en Witte Roosen opsette, om datse aan het lyden en de Kindsheidt *Christi* dachten; maar de derde, wierdt door den Duyvel met een Mof om de ooren geslagen, om dat haar den Godtsdienst te lang duurde; vermits zy willens was een Mof te koopen, en daar na ten dans te gaan; en daarom hadt haar ook den Duyvel een deuntjen opgespeelt. Gelyk de Priester daarna van hen meede hoorde.

Indien ons meenigmaal was toegelaaten om te sien, dat dese Priester sag; ô hoe seldsaame saaken soude men dikwils gewaar worden. Hoe crokken werk sou de Duyvel somtyts hebben. Hier soude hy den eenen of ander Edelman met het Jagttuyg om de ooren slaan: Hoe meenige *Dame* soude de Kaart: Hoe meenigen Geestelyken de Wyn Kannen: Hoe meenigen Burger een

een Pruyk: Hoe meenigen Student de Meyd; Hoe meenigen Jongman de Bouteljes: Hoe meenigen Boer de Borrel glaasjes om de ooren krygen.

In den kostelyken Tempel van *Salomo* zyn voor desen thien groote altydt duurende wonderwerken geschiedt; namentlyk schoon daar in veel hondert duysent Persoonen 't saamen quamen, was echter de Tempel nooit te kleyn, Wanneerse stonden, waren zy digt op malkander gepakt, maar alsse knielden, of op de Aarde te bidden laagen, heeft geen den anderen verhindert; op de daagen des Godtsdienst is geen Priester door eenig beletsel daar in verhindert. Onder andere was dit ook niet het minste, dat schoon 'er veel duysent Ossen, Schaapen en Lammeren te gelyk wierden geslacht, al was het ook in 't midden van de Somer en op heete daagen, niet een eenige Vlieg of Mug wierdt gesien. Maar hedendaags is het heel anders geleegen, want nergens hebben de Menschen byna meerder Muggenesten van allerley invallen als in de Kerk: Want wat is 'er gemeender, als datmen desen en geenen hoort seggen: Ik heb 'er van daag in de Kerk noch om gedagt; dit is my onder de Predikatie ook ingevallen &c. Doch segt my eens uw gevoelen van het volgende Gebedt met syne tusschen gedagten.

Onse Vader, die daar zyt in de Hemelen! Wanneer men ondertusschen denkt: de Pinxtermarkt begint al vast te naderen; *geheyligt worde uwe naame*; waar sal ik nu gaan logeeren, wyl myn ouden Hospes doodt is? *Uwe Koninkryk toekome*; Godt heb syn Ziele! wat hebben wy daar niet al gesoopen, dat het schrikkelyk was; *gelyk*

 in

in den Hemel; in 't witte paardt, ſegt men, dat een goede Herberg is; *alſoo ook op de Aarde*; men kan 't eens beſoeken; *Geeft ons heden ons daagelyks broodt*; Ik wou dat ik die twee oude ſtukken brocaadt kon quyt raaken; *ende vergeeft ons onſe ſchulden*; voor een miskleedt ſoudenſe goedt genoeg zyn; *gelyk ook wy vergeven onſen ſchuldenaaren*; voor Vrouwsperſoonen, is het al uyt de mode; *leydt ons niet in verſoekinge*; voor onſen Heer Oom ſullenſe goedt genoeg zyn; *maar verloſt ons van den booſen*; de Paap maakt het ſchrikkelyk lang; ik wil wedden datſe al met het eeten na my wachten. Is dit niet een heerlyk gebedt van een Koopman?

Een dito.

Weeſt gegroet Maria! 't Sal my benieuwen, wanneer meeſter Paulus myn rok ſal klaar hebben; *gy begenaadigde!* die Drommelſe jonge, onſe Jan, ſal immers de al'Ombre kaart niet vergeten hebben; *de Heere is met u!* Ik moet niet vergeten aan de Koetſier te ſeggen, dat hy van namiddag by tydts inſpant; *gy zyt gezeegent onder de Vrouwen!* De Koopman mag de reekening ondertuſſen maar over geven; zy ſal wel meerder makkers aan 't venſter vinden; *ende gezeegent is de vrucht uwes Lichaams Jeſus!* Wel ſakkerloot wat ſchikt haar die Freele op! Zy maakt een heel ojevaars neſt van haar hooft. *Heylige Moeder Godts!* Myn Heer heeft ſeker voor deſe reys het pootjen al te lang. *Bidt voor ons Arme Sondaars!* Ik moet ſeker eens na Maria Zelle toe, om daar te biechten, want daar kendt my geen een Geeſtelyke; *nu in deſe uure*; Ik weet niet of ik wel Weduwe bleef, als die ſtierf; *en by ons ſterven. Amen!* Ik wil wel wedden,

den, dat de Kok en de Bottelier al te ſaamen ontbeeten hebben. Is dit niet een heerlyk gebedt eener Juffer!

'T is wonder dat Godt den Heere diergelyke onaandachtige bidders niet aanſtondts ſtraft. Daarom moet ieder Chriſten aandachtig bidden, en ſeggen: *Uwen wille ô Heere geſchiede!* ſonder met ſyne gedachten als een Walviſch over al heen te ſwerven.

Et Zout is natuurlyk of konſtig. Het natuurlyke wordt ten deele uit de Bergen gegraven, gelyk in Hongareyen, een half uur van *Eperies*, alwaar de Zout aâren ſoo groot zyn, dat men daar wel ſtukken heeft gevonden, die thienduyſent

ſent ponden woegen. Sulke aâren vindt men ook te *Saltzburg* en in de Carpathiſche Gebergtens. Men haalt ook ſommig Zout van het Veldt, gelyk in Poolen, uit de Zoutmynen by *Velitki*, alwaar ſelden minder dan duyſent Menſchen arbeyden, en drie paarden, welke in de diepte haare ſtalling hebben, worden onderhouden, om het Zout uit de onderaardſche plaatſen, daar het uitgehouwen wordt, voort te ſleepen; 't welke men daarna door middel van een Radt, dat meede door een peerdt werdt getrokken, daar uit hyſt, en alſoo aan het licht brengt; waar by ſtaat aan te merken, dat het Zout in deſe Poolſche Mynen in zich ſelfs week en licht is; doch ſoo draa het in de lucht komt, wordt het in een oogenblik hardt en ſwaar, ſoo dat een ſtuk, 't geen in de diepte door een Man heeft konnen bewerkt worden, boven, wanneer het daar uit is en in de lucht komt, naauwelyks door vier Oſſen kan voortgetrokken worden. Daar werdt meede Zout in het Sant gevonden, gelyk by *Peluſium* in Egypten; 't welke Eyeniſch Zout genoemt wordt. Het konſtige Zout, wordt door kooken vervaardigt; het zy uit Zeewater, of uit Zoutputten; of ook wel uit verſcheide ſoorten van Loog, waar meede de Chimiſten weeten om te gaan.

Wat het Zout kooken aangaat, 't ſelve is ſoo verſcheyden, als de plaatſen zyn, daar men het ſelve kookt &c: Sommige gebruyken Pannen van Loot, andere van Yſer, en noch andere van Koper. Den eenen gebruykt geuten, door welke hy ſyn Zoutwater in een Keet of ſelfs in de Pan leydt. By anderen wordt door den putknecht het Zout water in een Vat of groote Kuyp

Kuyp gedraagen, die digte by de Keet in de aarde begraven ſtaat, waar uit het de Zoutmeeſter met kleyne Emmers in de pan ſchept, om Zout daar van te kooken.

Sommige ſtooken daar toe hout, andere turf, andere ſtroo, en noch andere ſteenkoolen &c. Het Zout wordt dan met kleyne ſchoppen uit de pan geviſcht, in op ſtaande korven opgeſlaagen, dat het uitdruypt, en wanneer twee ſtukken in twee korven klaar zyn, wordenſe op de heete Zoutplaatſen gebragt, om volkomen te droogen en hardt te worden.

De voornaamſte Zoutkeeten in Duytſchlandt zyn tot *Luneburg* en *Hall* in Saxen. Op deſe laatſte plaats vindt men vier heerlyke Zoutputten, welke Metwitz, Hackeborn, Duytſch en Goedt-Jaar genoemt worden, uit welke het Zoutwater geput, en ſoo wel in de Koninklyke Keeten, als die van de ſoo genoemde Panners of Zout-Jonkers, door de Put-Knechten gedraagen wordt. In de Koninklyke Keeten, ſtookt en kookt men Jaar uit, Jaar in: Maar in de Keeten van de gemeene niet eerder, als tot dat het gereedt zynde Zout van de eerſte, tot op eenige hondert ſtukken na onder de uitdrukkelyk daar toe vaarende Zout-Gaſten is verkogt; als wanneer door den Zout-Graaf, die de gewoone Rechter der Hall-Lieden is, wederom wordt uitgeſprooken, hoe veele daagen men van nieuws mag putten en kooken.

Wanneer men een nieuw Zoutwerk aanleggen wil, dan beproeft men eerſt het Zout water, dat tot het Zoutmaaken ſal gebruykt worden, welke proef, 't zy met of ſonder vuur geſchiedt &c: Men neemt een mingele Zout water,

ter, en weegt het met gemeen gewicht, waar meede men gemeenlyk Silver of iets anders met Mark gewicht weegt; ſchryft de ſwaarte daar van op; trekt 'er de ſwaarte van 't vat af, waar in 't water is; giet dit Zoutwater daar na in een Yſere of Loode Pan, laat het ſelve al langſamerhandt op een Kool vuur oproken, tot dat 'er niets overblyft als het drooge Zout, 't welke men daar door op een Loot, pondt en Centenaar weet uit te reekenen. Andere neemen; twee ſilvere gelyk wichtige ſchaalen; want andere Metaalen ſouden door het Zoutwater aangetaſt worden; en leggen een Centenaar gewicht, gelyk het ſelve tot het beproeven van Erts wordt gebruykt, in de eene ſchaal; maar in de andere ſoo veel Zoutwater, als een Centenaar gewicht bedraagt; dan laat men dit Zout water op een kool vuur verrooken, tot dat het Zout droog voor den dag komt; en hier uit maakt men de reekening op van 't gewicht van het Zout, dat in het Zout water is begreepen.

Een wat ſeldſamer proef wordt gedaan, door ſonderling daar toe klaar gemaakte Probeer-ſpindels, welke men in het water neer laat ſakken, en na datſe hoog blyken of laag ſakken, toonenſe met ſekere teekens daar op ſtaande, hoe veel Zout het water houdt, dat men probeert.

De Chineeſen hebben een aardige manier om het Zoute water uit de putten te haalen, welke dikwils meer als hondert ſchreeden diep zyn, en dit noch wel op Bergen, die eenen ſoeten grondt hebben. Het bovenſte gat is gemeenlyk maar drie of vier handt breedt wydt, en zy graven een ſoodaanige put met een yſere handt, als

volgt:

volgt: Dese handt laatense na beneeden, datse door het gewicht en de spitse vingers met gemak in de aarde sakt, alwaarse zich door een seldtsaam konstftuk sluyt, wanneer se vol aarde is, welke zy met een touw ophysen, en vervolgen dit soo lang tot datse een Zouten grondt aantreffen. Dan laaten zy een seeker vat neêr, dat op de grondt een gat met een deksel heeft. Wanneer nu het water daar in dringt, soo wykt dit deksel, tot dat het vat vol is, als dan sluyt het zich; en alsoo wordt het water daar uit gehaalt, en 't Zout daar uit gekookt.

Waarom het Zout, voornamentlyk by de Noordsche Volkeren, 't allereerste op Tafel wordt geset, daar van heeft de vermaarde *Pomesius* verscheyde reedenen. Als: Dat gelyk tot brandende schoorsteenen, omse te dempen, Zout op den haardt in 't vuur wordt gesmeeten; alsoo worden ook de Wyndampen, die uit den Maag na de harssens klimmen, door het te vooren inneemen van Zoute saaken belet en te rug gehouden. Gelyk tot dien eynde de gemelde Schryver verhaalt, dat hy tot *Leeuven* een Vrouw heeft gesien, welke, wanneer het tot een Bocaalen gevegt quam, waar in die geene windt, welke den anderen met drinken onder de voet kan helpen, altydt, alvoorens zy aan Tafel ging sitten, een beekertje peekel uitdronk, en zich daar op moedig ten strydt begaf, welke zy altydt daar door overwon, en van niemandt wierdt verwonnen of onbequaam gesien.

In het landt der Negers, voornamentlyk in de binnenste deelen van Moorenlandt, is het Zout soo seldtsaam, dat ieder pondt aldaar een Ryksdaalders geldt. Dierhalven zyn de inwoonders ge-

gewoon geen Zout op Tafel te ſetten, maar ieder neemt een korreltjen daar van in de handt, waar aan ſe een weinig likken, ſoo dikwils als zy een beet in de mondt ſteeken.

In het Pyreneëſche Gebergte, in 't Landtſchap *Tarracon*, vindt men verſcheide putten, waar uit men water put, en tot Zout droogt, dat omtrent een Rooſen couleur heeft.

Het Zout verlieſt ſyne ſchoonheit door de vereeniginge, en de Menſch de deugden door quaade Geſelſchappen.

Voor eenige Jaaren was 'er een *Femenin* vreet, ſuyp en ſpeelgeſelſchap by malkander, 't welk ſlegts door eene eenvoudige ſloof van een Meydt wierdt opgepaſt; en vermits zy met borden te verſchoonen en glaaſen inſchenken, niet al te wel of ſchielyk genoeg konde omgaan, ſcholtſe dan de eene en dan de andere voor een Sottin uit. Doen dit wat geduurt hadt, konſe eyndelyk niet langer ſwygen en zeyde: Mevrouwen en Juffers! Gy ſiet hier tegenwoordig maar een Narrin, ſoo als gy my noemdt; doch ik ſie een geheele Tafel vol daar van by malkander. Wel getroffen! Heekelt op een ander tyt wederom, gy kondt voor 't ſelve geldt nog eens gerieft worden.

Het grootſte quaadt by de Geſelſchappen, is, dat men daar gelegentheit ſoekt of vindt, om kennis met malkander te maaken, waar door ſomtydts het regiſter der ſonden begonnen wordt; want volgens het ſpreekwoordt, maakt geleegentheit, geneegentheit; en de gelegentheit maakt dieven: want wy Menſchen zyn geenſints als de Jongelingen tot *Babel* in den vuurigen oven, welke als Salamanders in het vuur ongequetſt

bleven. Wy Menſchen zyn geenſins als de pannen op ketels met water op het vuur, welke onder aan de boom, die 't naaſt aan 't vuur is, koel en koudt blyven. Wy Menſchen zyn niet ſterker als het groote ſtandtbeeldt van *Nebukadnezar*, 't welke door een kleyn ſteentjen wierdt ter nedergeworpen, en ten eenemaal tot ſtoff gemaakt. Wy Menſchen zyn niet beter als de Vygenboom aan den weg, welken den Heere met weinig woorden de groene leverey uittrok &c: Wy Menſchen zyn altydt in ſtaat om van natuur te konnen vallen; wy hebben altydt muytſieke boeren in 't Quartier; de Erfportie van *Adam*, blyft ons altydt in ſyn geheel by; waar door wy ons van de minſte gelegenheit bedienen, om aanſtondts te ſondigen: En daarom behoeven wy ons voor geen koude *Decembers* uit te geven, wanneer men alle daagen by Geſelſchappen is.

By het Zout moogen bedroefde Echtgenooten gedult leeren oeffenen. Hoe dikwils komt ſuyker banquet op uwe Tafel? Selden of nooyt. Hoe dikwils worden u Honing en Suykerkoekjes opgeſet? Selden of nooyt. Hoe dikwils hebt gy Conſerven en ingeleyde Vruchten op Tafels? Selden of nooyt. Hoe dikwils ſtaat 'er Zout op uwe Tafels? Alle daagen. Hoe dikwils wordt 'er Zout in uwe ſpys gebruykt? Alle daagen. Wat is 'er daagelyks in de keuken noodig? Zout. Alſoo vindt men ook in den Echtenſtaat, meer Zout der bitterheit, dan Honing van blyde daagen. Patientie! Gedult! Wat was *Tobias*? Een blindt Man. Patientie! Wat was *Lea*? Een druypende waterige oogenſpiegel. Patientie! Wat was *Jacob*? Een hinkendt Man

van

van de ſchoone Vrouw *Rachel.* Patientie! Wat was *Michal*? Een Echtevrouw van Koning *David*; welke hem verachte, belachte en beſpotte. Patientie! In den Echtenſtaat kan men niet alles bluſſen, dat brandt; niet alles ontwyken, dat verſchrikt; niet alles meyden, dat droevig is; niet alles wegwerpen, dat ſwaar is, niet alles bemiddelen, dat als een houtworm aan de Wortel des herten knaagt; niet alles verlichten, dat als een Meulenſteen drukt. Patientie! Gedult! Het lyden kan den Echt niet ſcheyden; gy zyt aan malkander verbonden.

De Haagel is onaangenaam by de Boeren, en vermits deſelve groote ſchaade aan de Vruchten voortbrengt, worden de Boeren gemeenlyk doodt arm, alsſe ſteenryk worden.

Ao. 1392. Zyn 'er op verſcheyde plaatſen in Duytſchlandt Hagelſteenen gevallen, die ſoo groot waren als Ganſſen Eyeren.

Ao. 1441 Zyn aldaar ſteenen gevallen die wel een half pondt woegen.

Ao. 1395. Zyn 'er in Sweeden Hagelſteenen gevallen, die aangeſichten van Mannen en Vrouwen vertoonden. *Kranzius l: 9: c: 3.*

Ao. 1240. Is onder anderen tot *Cremona* in 't Klooſter van *Gabriël*, Hagel gevallen met een Kruys, waar op het aangeſicht *Chriſti* benevens de naame *Jeſus Nazarenus* wierdt geleeſen. Met het water van deſe geſmolte Hagel beſtreek men het geſicht van een blinde, die daar door aanſtonds ſiende wierdt. *Vincent: Hiſtor: Lib: 30: c: 138.*

Andere diergelyke gaan wy voorby. Nu is alleen de vraag, waar de Haagel van daan komt, en waar uit die ontſtaat? Deſelve komt

voort als volgt. Wanneer het des Somers seer heet is, trekt de Sonne de hitsige aardt-dampen om hoog; welke dikwils soo heet zyn, datse in vuur veranderen. Wanneer dese nu in de tweede lugtkring komen, welke seer koudt is, soo wordense door de schielyke verandering ook koudt, en stollen even als het Zout, of kleyne ongeformde bolletjes; welke daarna met een groot gerucht wederom op de aarde vallen; waar door veeltydts veel Koorn, raakt verlooren; de boomen, worden daar door blaaden en bloeysem ontnomen, en de Wyngaardts ranken, hebben geen reeden zich daar van te bedanken. Hoe komt het nu dat de Hagel, die eerst een warme damp is, daarna soo koudt en hardt wordt? Het komt daar van daan, dat hy met de koude koudt wordt. Dus gaat het met ons meede: Daar men meede verkeert wordt men meede geëert. De quaade geselschappen, trekken iemandt, het kleedt der Onnoselheit uit, en de quaade snaaken hangen hem ondeugden in de plaats om. Zy varen even als de Hagel; zyn eerst geheel ernstig en yverig; maar worden daarna koel, ja selfs geheel koudt in de liefde Godts. Siet daar van een voorbeeldt aan *Petrus*.

Petrus was een hooft der Apostelen en een Hooft vriendt *Christi*. De noodt is de beste toets-steen, waar aan men goede vrienden kan kennen. Dus heeft zich *Petrus* ook wegens *Christus* in gevaar begeven; want doen hem een gantsche meenigte Joodsch Canaille en Hebreeusch Jan Hagel aanpakte, heeft *Petrus* alleen van leer getrokken, en tusschen de ooren gehakt. Dit was een Hooftstuk van hem, want

de

de meenigte ſoude hem dit gemakkelyk wederom hebben konnen betaalt ſetten: Dus heeft *Petrus* ſelfs tot in 't uyterſte gevaar bemindt. Maar wie ſoude denken, dat deſe helderbrandende fakkel ſoo ſchielyk ſou uitgaan? Wie ſoude denken dat ſoo goeden voerman ſou om ver geraken? Dat ſoo ſcherpen Deegen ſtomp ſou worden? Dat ſoo ſchoonen Boom ſchielyk ſou verdorren? Dat ſoo goeden Wyn tot Aſyn ſou worden? Dat ſoo goeden Hout wormſteekig ſou worden? 'T is echter geſchiedt, dat *Petrus* deſen ſynen Heere, voor welken hy te vooren goedt en bloedt waagde, beſpottelyk heeft verloogent. Hoe is dit doch geſchiedt, dat ſoo een ſterke Pilaar heeft konnen vallen? Vraagt gy, hoe, waar en op wat wyſe? Ik antwoorde door quaadt Geſelſchap. *Petrus* begaf zich by een deel ſlecht Volkjen, Lakkeyen, Rookers, Spotboeven, Soldaaten, Knechts en allerley ander geſchoor, aan het vuur: En wat wonder was het dat hy by de quaade, quaadt wierdt, en by deſe Kameraaden, quaade daaden leerde bedryven. *Math*: XXVI: 58. *Bern*: *Serm*. 3: *Dom*: *poſt Pent*: *ac*: 9., ô Verwelkt ſoo ſchoonen Bloem, die *Chriſtus* ſelfs geplant heeft, door quaadt geſelſchap; hoe veel te meerder reeden hebben wy om te vreeſen? wy, die noch ſoo verre vervreemdt zyn van de volmaaktheit eenes Apoſtels? Daar wy alle meeſt genegen zyn tot alle quaadt; ja meerder, dan ſtroo om te branden; dan tondel om vuur te vatten, dan een rype peer om af te vallen? Wacht u dierhalven, gy alle wie gy zyt, voor alle quaadt geſelſchap; en gy Ouders

ders draagt ſorg voor uwe Kinderen, datſe daar niet bykomen: Want het is ſeeker, dat quaade Geſelſchappen meenig een in de helle helpen: Daar in tegendeel de goede voorbeelden het Zout zyn, om deſelve voor alle bederving te bewaren.

WOnderlyk is het, ja het ſoude byna onmoogelyk ſchynen, wat verſcheide Schryvers, voornamentlyk *Erasmus Franciscus*, van de Haringvangſt Schryven, indien het de daagelykſche ervarentheit niet bekrachtigde. Namentlyk, dat de Haringvangſt een der

der voornaamste besigheeden in de Wereldt is, duurende van het begin der Maandt *Juny*, tot aan het eynde van *November*, waar door by de twintig duysent groote en kleine Vaartuygen, en by de viermaal hondert duysent Menschen, van alderhande Natien en Hantwerken, in geduurige besigheit zyn, en uyt de *Brittannische* Zee, alwaar deese vangst het alderbest is, eenen onuytspreekelyken Rykdom van Haaringen vergaderen. Want, behalven het geene dat in *Sweeden*, *Noorwegen*, *Dennemarken*, *Hamburg* en anderwaarts gevangen wordt, gebruyken alleen de Hollanders op de *Engelsche* Kusten, enkeldt en alleen tot den Haringvangst, by de drie duysent Buyssen en Groote Visschers Vaartuygen, waar van ieder, ten minsten veertig Menschen noodig heeft; daar en boven moet men reekenen dat ieder groot Schip noch drie kleynere Vaartuygen werk geeft; een om het Zout en andere hier toe nodig zynde behoeftens herwaarts in het Landt te brengen, het andere om Tonnen en andere noodzaakelykheden van Lant aan Boort, en in tegendeel de ingesoutene Haringen, van daar aan Landt te brengen, en het derde, om deselve Haring naar vreemde Landen te vervoeren, omse aldaar te verkoopen; soodanig dat een eenig groot Schip benevens syne drie gemelde Vaartuigen, ten minsten aan hondert Menschen werk verschaft.

Indien men verder de Ambachtslieden reekent welke by het toetaakelen en uitrusten deeser Schepen en Vaartuygen nootsaakelyk moeten gebruykt worden, gelyk daar zyn: Spinders, Twynders, Baanders, Hennepwerkers, Nettebraay-

braayers, Zyldoekwevers, als meede Tonnemaakers en Kuypers, Timmerlieden en Scheepstimmerlieden, Smidts, Bakkers, Brouwers, Schoenmaakers, Snyders, Haringpakkets, Kaakers, Zouters, en ander arbeydsvolk meer, die by de Haringvangſt te pas komen, ſoo ſal een ieder van de gemelde Groote Neering Scheepen, die men Buyſſen en Pinken noemt, wel drie hondert Menſchen noodig hebben, en ſe met Vrouw en Kinderen voeden; en dit op een ſeer gemakkelyke wyſe; want ieder der gemelde Scheepen, vangt alle nachten, ſoo lang de neering duurt, tachentig, hondert, hondert en vyftig, ja ſelfs tot tweehondert Tonnen Haaring en ſelfs meer in eenen trek: wanneer men nu, gelyk alreeds geſegt is, ten minſten drie duyſent van ſoodaanige Vaartuygen reekent, ſoo volgt datſe ſoodaanigen grooten meenigte Haaring vangen, dat maar alleen de Hollanders, in een half Jaar, ten minſten driehondert duyſent laſt, dat is ſesendertigmaal hondert duyſent Tonnen Haaring vangen; en alſchoon deſelve op Strant ſeer goedkoop verkogt worden, ſoo beloopt nogtans alleen het geene de Viſſchers Jaarlyks ontfangen, byna vierdehalf Millioenen Ponden ſterling; waar voor dan de Kooplieden, dieſe van de Viſſchers koopen, en overal heen voeren, weêr vry wat meer ontfangen; gelyk dan de Hollanders alleen by de dertig Koninkryken en Landſchappen met haare Haringen voorſien, daar voor allerhande behoeftens en Koopmanſchappen, benevens veel gelt in het Lant brengen; ſoodanig dat de enkelde Toll, welken de Hollanders voor de Haaring alleen ontfangen, wel driemaal hondert duyſent Guldens Jaarlyks

beloopt, waaruyt dan gemakkelyk te besluyten is, hoe ongeloovelyken meenigte Haaring Jaarlyks gevangen wordt. Dit nu geschiet, soo als de gemelde Autheur segt, meest daar door, om dat de Haringen van natuur dese eigenschap hebben, dat zy het gaarne met de meenigte houden, en dat den eenen doet, dat de andere doet. Indien 'er na een gedaane swerving, een school na de diepte gaat, aanstonts volgen haar de andere na, soo dat men in de Winter niet eenen vangen kan; begeeft zich in het begin van *Juny* een parry uit de diepte na boven, aanstonts volgen de andere alle na. Indien 'er by Nagt eenig licht op Zee gesien wordt, en een School daar na toe trekt, soo wordense van alle de andere gevolgt, en dringen soo digt op malkander, dat men de Netten, weegens de groote meenigte, dikwils niet op kan haalen; dit 't samenhouden en nadoen, brengt soo veele Millioenen Haaringen in het Net.

Wy Menschen hebben byna deselfde eigenschap, dat ieder een gaarne nadoet wat hy andere siet voordoen. Alschoon wy sien, dat een saak quaat, en tegens Godt en het geweeten stryt, soo houden wy deselve egter voor toegelaaten, indien wy maar sien, dat 'er meer andere zyn, die het ook doen, en daar door geraken wy in soo veel sonden, en soo meenigvuldig in des Duyvels Netten. Hoe fraay spreekt *Seneca* hier van op deese wyse: *Geen saak verstrikt ons met meerder quaadt, dan dat wy ons naar den gemeenen loop en hoop schikken; en niet naar het vernuft, maar naar het voorbeeldt van andere leven; waaruyt dan volgt, dat wy soo meenigvuldig, de eene over den anderen vallen en bederven.* Vraagt men

men iemant, waarom hy ſoo gekkelyk gekleet gaat? Of ſoo verkwiſtende in Maaltyden en Hovaardy is? Waarom hy de Onderdanen ſo uitſuipt? De Weduwen en Weeſen benouwt? Waarom hy de party ſoo aan malkanderen helpt? Waarom hy ſoo veele valſche Geld finantien en bedriegereyen gebruikt? Aanſtonds is het antwoort klaar: Wel, andere doen het mede; het is algemeen; en het is 's Lands wyſe. Het mag tegens Godt, tegens het geweeten, tegens onſe Evenaaſten, en tegen alle recht en billykheid zyn, het heeft nogtans niets te beduiden, indien het maar van andere ook gedaan wordt; want: *Wy leven niet naar het vernuft, maar naar het voorbeeldt van andere: waar uyt dan volgt, dat wy ſoo menigvuldig den eenen over den anderen vallen en bederven:* Waarom hy dan verder ſeer wel raadt: *Datmen zich dierhalven niets meer moet aangeleegen laaten zyn, dan dat wy niet gelyk de Schapen, de menigte volgen, en nawandelen; niet ſoo wandelen, gelyk men in het gemeen wandelt, maar ſoo als men wandelen moet; niet alles nadoen wat men ſiet dat andere doen, maar wat ons Godt, het vernuft en ons geweeten, aanraden te doen.*

Een quaadt Voorbeeld vermag veel ten quaaden.

Wat overvloedig quaadt en menigvuldig Zielen verlies, van het verkeeren met verleidende Menſchen en lichtvaardig Geſelſchap ontſtaat, heeft onder anderen, *Abraham* de groote Patriarch en Vader van den gehoorſaamen *Iſaac* wel geweeten te verſtaan. Deeſe, gelyk men *Gen.* XXIV. leeſen kan, na dat hy ſag, dat ſyn Soon *Iſaac* al volwaſſen, en in Eere en Leere

wel

wel opgevoedt was: dagt hy dat hem nu niets anders als een Vrouw ontbrak, en vont goet om tot dien einde *Eliezer*, syne Huysbesorger en Hoffmeester uyt te senden, met Bevel, om voor synen Heer *Isaac*, eene Bruydt op te soeken; maar geene *Canaän*eesche Juffer: Ja *Eliezer* moeste aan *Abram* sweeren, en met eenen Eed beloven, dat hy geen Vrouwtjen uit het Landt *Canaän* soude meedebrengen. Maar waarom doch? Waarom geene *Canaän*eesche Vrouws-persoon? Mogelyk vindt men in het selve Landt niet als geringe, griensige twiststookſters, welke den gantschen dag niets als eenen Moscovischen Tripel singen; want drie dingen verveelen haast in een Huys: de rook, een quaade Vrouw, en de reegen? Wel waarom dog geene *Canaän*eesche Bruydt? Mischien draagt deselve grondt niet als wilde Suuring, welke soo vriendelyk sien als Oorwurmen, en bakkesjes hebben, soo wit als Algiers Linnen, dat maar op eene zy gebleekt is? Waarom geene *Canaän*eesche Vrouw? Moogelyk hebbense slegte middelen, van Huysjes en Kleertjes, en schryven de meeste haaren Naam van *Beethlehem* in *Palestina* en niet van *Reykeneuw*, by *Constantz*? Waarom geene *Canaän*eesche Vrouwe? Moogelyk zynse niet van Adel, want Raaven en Paauwen Veeren voegen niet wel by malkander? Waarom geene uyt *Canaän*? Myn lieve *Eliezer*! zeyde *Abraham*, sweert my maar met eenen dieren Eedt, dat gy my geene Bruydt uyt het Canaäneesche Jufferschap sult t'huysbrengen. Maar waarom doch? Ik wil wedden, dat het in dat Landt soo toegaat, dat men seggen moet: Soetjes aan met de Bruydt, op dat gy haar Maagdom niet verlieſt.

Neen

Neen, neen. Wel waarom dan geene Canaäneſche Vrouw? Wel daarom, daarom, geene Canaäneeſche, om dat *Abraham* by zich ſelfs alſoo dagte: Myn Soon *Iſaac*, is een vroom, Godtvreeſendt Jongman, en de Inwoonders van het Landt *Canaän*, zyn niet als Afgodendienaars; by aldien nu myn Soon een ſoodanig Juffertjen uit dat Landt trouwde, ſoo ſoude hy met 'er tydt ook verleydt, en een Afgodendienaar worden; en daarom geene Canaäneeſche: want indien myn Soon een ſoodaanige Trouwde, en Kinderen by haar kreeg, ſoo ſouden deſelve, om datſe meer met de Moeder, als met de Vader omgaan, haar ook navolgen; en indien zy ſaagen, dat haare Canaäneeſche Moeder de Afgoden aanbadt, ſouden zyhet buyten twyſtel ook nadoen, want, daar men meede verkeert, diens Zeeden neemt men gewoonlyk aan, en volgens het gemeene ſpreekwoordt: *Daar men meede verkeert, word men meede geeërt*, en *quaade Gezelſchappen, bederven goede Zeeden.* De H: Evangeliſt *Lucas* verhaalt in het xv. *Cap*: ſynes Evangeliums, van de Verloore Soon, hoe dat deſelve op een ſeekere ſpys, wonderlyk beluſt geweeſt is: Maar raad eens op wat voor een Lekkerbeetjen? Miſchien heeft hy luſt gehadt, tot Frankforder Paſteytjes? Of hy heeft trek gehadt tot Bronswyker Worſten of Weſtphaalſche Hammen? Moogelyk hebben hem de tanden gewatert, naar Engelſche Pudding? Of ſoude hem dat te laf geweeſt zyn, dat hy Parmeſaan of Edammer Kaas heeft willen hebben? Ik wed hy hadde gaarne Haagſche Stokviſch gehadt? Of miſchien zyn hem de Amſterdamſche Koeken of de Haarlemmer Halletjes ingevallen? Neen,

neen,

neen. Ik geloof dat het Uyterſche Heylikmaakers ſullen geweeſt hebben? Wie weet of hy niet op Monikkendammer Bokken beluſt geweeſt is? Neen. Of hy mag, als een liefhebber van een Glaasjen, veel van Schoonhooffſche Salm gehouden hebben? Ook al niet. Wel waar op mag hy dan wel beluſt geweeſt hebben? *Hy begeerde ſynen buyk te vullen met den draf, die de Swynen aten.* Fy, wat leelyke en ſeldſaame appetyt is dit! Dat mag wel een rechte Swyns maag zyn, die daar op beluſt is; ey ſoo vreet! Maar waar mag het wel van daan komen, dat deeſe Lobbes alſoo op dit Varkens conſert verlieft geweeſt is? Vraagt niet lang, ik ſal't u ſeggen: Het quam daar van daan; daar men meede verkeert, word men meede geëert: Deſe fraaye Jonge Heer moeſt van de noot een deugt maaken, en Varkenshoeden; een Ambacht dat hy waarſchynlyk van ſyn leven niet geleert hadde, en vermits hy nu met een ander geſelſchap van Makkers, Spitſen en Spys Geſellen omging en verkeerde als van te vooren, heeft hy ook een ſoodaanige Varkensmaag van haar overgeërft. *Het is hart, en niet wel mogelyk, dat men by een verleydende Gek en verkeerde ſlimme Makker, onnoſel en ſonder het geweeten te beſwaaren, blyven kan*, ſeggen de Wetten *Can*: *Cap*: *quisquis* 23. Met de Ontuchtige, leert men *Galantiſeeren*; (Ik ſoude haaſt *Geylbaniſeeren* geſegt hebben. Met Suypers wordt men een *ſlemper*, (Ik hadde haaſt *ſlimmer* geſegt.) Met Dieven, leert men meede ſteelen, en die ſyn *Geluk* daar meede ſoekt, ſal wel haaſt ſyn *ongeluk* vinden. Want die met Pik omgaat, die ſtinkt; die met de Keuken omgaat, word ſmeerig; die met Aſyn omgaat,

word

word een ſuurmuil; die met Vuur te ſtooken omgaat, word brandig; die met Geyten omgaat, word Bokachtig; die met Varkens omgaat, word Swynachtig; die met Tabak omgaat, word rookachtig; en die met Schelmen omgaat, word guitachtig &c.

Onder alle Dieren, wat de uiterlyke gedaante aangaat, is 'er geen dat de Menſchen ſoo wel gelykt als den Aap; ook ſchryft *Galenus*, dat de Aapen, weges het ingewandt, de Aderen, Pols en Slagaderen, als meede de beenderen, voor 't meeſtegedeelte met de Menſchen gelyk zyn. Deſe dieren zyn wegens hunne verrichtingen, meede poetsachtig en recht belachlyk, willende alles nadoen, datſe van de Menſchen ſien doen; en dit geeft de meeſte aanleyding omſe te vangen; want in *Lybien* en *Mauritanien*, alwaar men Aapen in meenigte vindt, zyn de Jagers gewoon onder de Boomen, daar de Aapen gewoonlyk opſitten, om op het doen der Jaagers te loeren, haare Leerſen uit te trekken, laatende daarna andere heele naauwe Leerſen leggen, welke zy van binnen met Lym en Linden-Pik beſtriken; ſoo draa nu de Jaagers weg zyn, en zich niet ver daar van dan in 't ruigt verborgen hebben, komen de Apen naar beneeden, en trekken de Leerſen aan dieſe vinden, ſoo als zy de Menſchen hebben ſien doen; maar vermits zy daar in ſteeken blyven, en gevolglyk in het loopen verhindert worden, kan menſe gemaklyk vangen &c. *Nierenbergius* ſchrift dat 'er een Aap geweeſt is, welke dikwils toeſag als 'er geſpeelt wierdt, en die het meeſte won, wierd van den Aap om geld geplaagt, en ſoo draa hy wat kreeg, liep hy met een Kan na de Kroeg, liet 'er Wyn in tappen

pen, betaalde ſe aanſtonds, en ſoopſe met een groote drift uyt, &c. In het eerſte Boek der Koningen *Cap*: x: wordt verhaalt, dat de Scheepsvlooten van *Salomon* alle drie Jaaren eenen tocht van *Joppe* naar *Tharſis* deeden, en van daar Gout, Silver, Elpenbeen, Aapen en Paauwen meedebrachten &c. Waar uyt blykt dat de Aapen doenmaals al in groote waarde gehouden wierden. ô Grondeloose goedheit Godts! die niet alleen ſoo veel duyſent Schepſelen, tot onſe nuttigheit geſchaapen heeft, maar ook ſelfs eenige tot ons vermaak en tydtverdryf, waar onder de Aapen voornamentlyk moeten getelt worden. Voor deeſen heeft *Sara*, na een langduurige onvruchtbaarheit, *Iſaac* gebooren, en daar op met een ſonderlinge verheuging uitgeroepen: *Godt heeft my een Lachen gemaakt!* De Kinderen *Adams*, konnen dit meede dikwils naſeggen, dat Godt Almachtig haar door ſyne Schepſelen dikwils een Gelach en vreugde veroorſaakt. By dit alles kan men meede leeren, dat de Menſchen, voornamentlyk de Vrouwsperſoonen, niet anders als Aapen zyn; want al watſe ſien, dat aapen zy na, even aleens als de Aapen; en vermits 'er dikwils in de Geſelſchappen veele quaalyk opgevoede, hovaardige en buytenſpoorige Vrouwsperſoonen gevonden worden, ſoo kan het niet minder weeſen, of alles watſe daar ſien wordt van andere meede nageäapt, &c. Een Juffrouw, die met onkuiſch geſelſchap verkeert, ſal met 'er tyt meer van Lyfcouleur dan van blooſent roodt houden, Een Juffrouw, die met een Leugenaarſter omgaat, ſal meede haaſt ſonder V leeren Vliegen. Een Juffrouw die een' Suypſter by haar heeft, ſal meede haaſt *Vochtium* uit de

Bi-

Bibliotheek leeren halen. Een Juffrouw die met een ſpeelſter gemeenſaam is, ſal haaſt leeren dat de Hoeren over de Boeren heen ſitten. Een Juffrouw die 't met eene Diefeg houdt, ſal meede haaſt de *Verba aufferendi* (dat is ſteelen) van buyten konnen. Een Juffrouw die een Vloekſter bemint, ſal van deſelve haaſt leeren om de *Sacramenten* met oooooo of noch al meer Nullen te *Multipliceren* of te vermenigvuldigen. Een Juffrouw die eene Hovaardige hoog acht, ſal ook wel haaſt den *Altus* leeren ſingen, en naar de hoogte trachten. Een Juffrouw, die 't Mannenwerk bemint, en met het *Roer* wil omgaan, ſal de Letter R lichtelyk in een H doen veranderen: Alſoo iſſer niets ſchadelyker, dan in Geſelſchappen te zyn, die niet ſoo zyn gelykſe behoorden te zyn.

Onder andere Spyſſen welke de Heeren Doctores als ſchadelyke koſt voor de Menſchen verwerpen, zyn meede de gewaſſen die men Campernoeljen, en de Franſche *Champignons* noemen; deſe zyn zeer ongeſondt, ja wanneerſe op zyn alderbeſt toegemaakt zyn, zynſe noch naauwelyks waard, dat menſe het venſter uyt ſmyt; vermits de meeſte vergift by haar hebben, en niets anders zyn als een uytwerpſel der Aarde &c. Gelyk meenigen *Karwaſius*, met ſyne ſchurftheit niet veel reeden heeft te pronken; alſoo heeft de Aarde met diergelyke Meſtgewaſſen, meede niet veel te pochchen. Hier valt my nu de vraag in: Of de gemelde Campernoeljen van natuur vergiftigt zyn, dan ofze het vergift elders anders van daan over-erven? deze vraag wordt van *Dioſcorides* en *Mithridates* beantwoordt; nament-

lyk, dat dit rottige gewas niet van Natuur vergiftigt is, maar dat het ſyn vergift van een roeſtig Yſſer, van verrotte vodden, of uit een ſlangen neſt, dat 'er niet verre van daan is, na zich haalt. Van ſoodanige ſlechte Buuren, krygen de Campernoeljen haar vergift. Wat is de Menſch anders als een Gewas der Aarde, vermits dit nederige Element ſyn Stamhuys is, konnende hy op geene andere als op deſe Moeder ſnoeven? Gelyk nu de Campernoeljen van Natuur ſoo vergiftig niet zyn, maar dit vergift van iets naburigs na zich haalen: Alſoo haalt de brooſe Menſch de boosheit meede na zich, van de geene welke hem het naaſte zyn, en waarmeede hy gewoonlyk verkeert. Waarom dan een ſchurft Schaap, de andere die by hem zyn, aanſteekt; een weinig ſuurdeeg, maakt den gantſchen deeg ſuur; een rotte Appel, ſteekt alle andere aan die by hem leggen; een ſteen die den Berg af rolt, ſleept veel met zich: Alſoo verleydt een quaadaardige veele andere tot quaataardigheit; en het gaat daar meede gelyk met de Haaringen, die malkander altydt volgen.

DE

DE Mosselen worden soo wel in de Rivieren als in Zee gevonden. Rivier Mosselen zyn byna even al eens als Zee Mosselen, indien de groote niet eenig onderscheit daarin maakte, en dese niet overeyndt stonden, gelyk de Paal Mosse-

 len.

len. Zy veranderen haare plaats niet, gapen wydt, laaten haare schelpen gemakkelyk op en toedoen, worden door de Schilders gebruykt om haare Verven in te doen, en zyn seer onsmaakelyk &c. De Zee Mosselen hebben van buyten ruygte en veesels, gelyk de Paal Mosselen, aan die zyde van de schelp, die zich aan de Rotsen hegt, waar door se haar voedsel, of ook Sandtkorreltjes en andere dingen die in Zee vallen, na zich haalen. Hier van daan komt het, dat die Mosselen, welke op sandige gronden groeyen, of op die plaatsen daar stukken van potten of andere scherven in 't water leggen, niet soo goedt zyn, als die welke groeyen ter plaatse daar veel Zeegras is. De Paal Mosselen, die zich op de grondt aan Strandt ophouden, maaken zich met haare haarigheit of raafels aan de grondt vast, en gebruiken se te gelyk voor een Net, om de kleine Vischjes, Schelpjes of andere dingen daarmeede te vangen, en zich daar meede te voeden. Daar van daan segt men, dat de Visschers ook aanleiding tot de Netten hebben gekreegen, waar meede de Mosselen ook selfs gevangen en uit het water opgehaalt worden. Dus gaat het noch al dikwils gelyk *Seneca* in *Thyeste* segt:

Sæpe in Magistrum scelera redierunt sua.

Een Ramp, door snoô quaadtaardigheit,
Zyn evennaasten toebereydt,
Is dikwyls op den kop gekomen,
Van die ze snoodt hadt ondernomen:
Quaadaardigheit wordt loon verschaft,
En vaak door eygen handt gestraft.

D

De Gortige Swynen worden seldsaam te recht geholpen, doch verquikt, wanneer men haar soo van gekookte Mosselen met gesmolten Vet voorset. De gebrardene Mosselen maaken dorstig. Zy zyn in den Herfst het alleraangenaamste, ter plaatse daar zich veel soet water met de Zee vermengt: Om dese reeden worden de geene die in Egypten groeyen voor de beste gehouden. Tegen den winter wordense wat bitter en krygen een rosse coleur. De bereysde *Olearius*, heeft, benevens syn Geselschap, eenige Mylen van de Persische Stadt *Schamachie* een Berg aangetroffen, waar in veele Holen en Kamers waren uitgehouwen, ten dienste van de Mahometaanse Pelgrims, om aldaar te rusten en te offeren. Binnen deselve waren tegens de verwulften veele Mosselschelpen; ja in sommige soo veel, dat zy van Schelpen en Zant scheenen te samen gegroeyt. Verder vonden zy meede eenige rotsen, by de Tartaarsche Stadt *Tarckan*, welke niet anders daaruyt sagen als offe van enkeldt Schelpen bestonden, en wel van dat soort, gelyk de Caspische Zee daar omtrent uytlevert, ter groote van een Okkernoot, waar onder veele gevonden worden die noch in hun gehcel zyn; en dit geen enkelde, maar in soodaanigen meenigte, dat 'er geen stuk van een vuyst groote onder gevonden wordt, waar in niet vyf of meer Schelpen zyn; en nochtans is dese steen soo hardt als Keeselsteen.

Wat is een Roos.

Een Roos is het Purper der Hoven;
Een Roos is een Cieraat der Aarde;

Een Roos is een licht der Geneeskonſt;
Een Roos is een verquikking der Oogen;
Een Roos is het vergenoegen van de Reuk;
Een Roos is een Koninginne der Bloemen.

Maar myn goede Roos met verlof dat ik u vraage; ſegt my doch, ſonder iets te verſwygen: Wie is doch uw Vader geweeſt? Myn Vader was een Knop: Van een Knop quam ſulk een Edele Bloem!

Wat is een Peerl?

Een Peerl is een ſchat van de diepte der Zee;
Een Peerl is een vercieringvan't Jufferſchap;
Een Peerl is een gift des Hemels;
Een Peerl is een verſterkinge des Hertens;
Een Peerl is een Sinnebeeld der onnoſelheit;
Een Peerl is een trotſeerſter der Kleynodien.

Myn lieve Peerl! Met verlof dat ik het vraag: Wie is uw Moeder geweeſt? Myne Moeder, ſegt de Peerl, was een grove, rouwe, rimpelige ſchelp: Van een onſienlyke Schelp, quam ſoo een edele ſaak.

De Moſſel, die zich by quaadt weêr toeſluyt, om geen ſchaade te lyden, is een Sinnebeeldt van een aandachtig herte, dat met het H: Gebedt gewaapent is.

Alle Heylige Vaders ſeggen:

Het Gebedt, is een Schotel, een Sleutel, een Vleugel, een Grendel, een Stuk Geldt,

een

een Tent, een Glants, een Schans, een ſterke Wandt en een ſtuk Landt. Het is een bandt, waar meede men Godt gelyk als de handt kan binden, dat hy niet ſtraffen kan. Het is een Wandt, achter welke men altydt ſeeker ſtaat. Het is Aarde, die de gewenſchte vruchten der Ziele voortbrengt. Het is een Sweerdt, waar meede veele ſtrydtbaare Helden, hunne Vyanden op de vlucht gedreven, en vermaarde overwinningen bevochten hebben. Het is een Schans, die iemandt voor ſichtbaare en onſichtbaare Vyanden dekt. Het is een Glants, die de Ziele allermeeſt verlicht. Het is een Tent, waaronder men geruſt en ſeeker zit. Het is een ſtuk geldt, waar mede men al wat tydelyk en eeuwig is, kan meeſter worden.

Het is een Grendel, daar men den Duyvel meede kan buyten ſluyten, ſchoon hy ook noch ſoo ergliſtig was. Het is een Vleugel, waarmeede men zich tot Godt in de hoogte kan begeven. Het is een Sleutel waar meede men de Schat en Genaaden Kiſt Godts kan openen. Het is een Schotel, waar in men de beſte beetjes opdiſt, ja waar meede men ſelfs Godt, de Engelen en alle Heyligen kan onthalen. Het Gebedt is Machtig en Almachtig: Want het maakt, breekt, bevochtigt, verkoelt, verſterkt, ſweeft, ſluyt, opent, brengt, verdryft, verhardt, vermurwt, verkort en verlengt. *Auguſtinus* heeft daar door een balk verlengt. *Thereſia* heeft daar door een Kindt het leven verkort, tot ſyn Zaligheit. *Willebrordus*, het Yſer week gemaakt. *Herculanus* Broodt in Steen verandert. *Maria de Subſidio*,

heeft ſwaar Onweer verdreven. *Agnes Politiana* heeft midden in de Winter de ſchoonſte Rooſen voortgebracht. *Fechinus* heeft een Huys bewaart en geſlooten, dat 'er de Dieven niet konden inbreeken. *Wulſterus* heeft een Rots vermurwt, dat hy ſoo week als Was wierdt. *Gallus* heeft een Glas ſoo hardt als Staal gemaakt. *Reparata* heeft geſmolten Loot ſoo koel als Sneeuw gemaakt. *Kiceranus* heeft een koudeBeek ſoo heet als een Badt gemaakt. *Eligius* heeft de banden der Gevangene gebroken. *Germanus* heeft de Roovers gebonden, datſe hem niets konden ontſteelen. *Franciſcus de Paula* heeft veele ſiektens geneeſen. *Geminianus* heeft by de Stadt *Mutina* de Vyanden gewondt. *Anth. van Padua* heeft natte klederen ſchielyk gedroogt. *Polycarpus* heeft de Koornlanden bevochtigt, die verdroogt waren. *Rembertus* heeft de Yſere banden en ketenen der gevange Chriſtenen los gemaakt. *Guinerus* heeft gebrooken Yſer wederom heel gemaakt: En dit alles is geſchiedt door het Gebedt alleen. Want om kort te gaan, het Gebedt is Machtig en Almachtig. Dit zyn gewaar geworden, onder de Pauſſen *Leo*; onder de Biſſchoppen *Leontius*; onder de Prieſters *Leodarus*; onder de Monniken *Leonardus*; onder de Martelaars *Leodegarius*; onder de Kloo-ſter Maagden *Leocadia*. Dit is gewaar geworden en heeft ondervonden *Henricus*, een Heylige Keyſer, *Wenceſlaus*, een Heylig Koning; *Hermenigildus*, een Heylig Hertog; *Ethivolthus*, een Heilige Graaf; *Rochus*, een Heylige Vryheer; *Elphigius*, een Heylig Edelman; *Ansbertus*, een Heylig Burger; *Iſidorus*, een Heyli-

lige Boer en *Servulus*, een Heylige Beedelaar.

Het hert van ieder een, behoorde zich te openen als een Mossel, en tot Godt te roepen. Spreekt Heere! Want u knecht hoort! De Mossel neemt en ontfangt niets dat onreyn is; als zynde van een Hemelsche geboorte: Alsoo moet ook het Gebedt reyn zyn.

Gelyk het Gebedt niet altydt reyn is, alsoo vindt men ook veele onder de Koopluyden van Mosselen, die in de plaats van goede, slechte en ondeugende veylen, seggende dat de eene met de andere soo doende aan de Man komt. Alle Peerlen zyn geene fyne Peerlen, maar sulke die men den Swynen wel mogt voorwerpen, loopen 'er meede wel onder. Dus mogen de geene die haare Evennaastens bedriegen, wel by ondeugende Mosselmannen vergeleeken worden.

E Kleeren worden hedendaags, byna meer als nut en noodig is, inſonderheit voor Duytſchlandt, een openbaaren Koophandel; vermits niet alleen veele van onſe Duytſche Heeren en Edellieden, het ſuure ſweet en bloedt van hunne

ne Onderdaanen, naar Vrankryk ſenden, en daar voor allerley koſtelyke naar de Franſche mode en ſwier gemaakte Kleeren, Pruyken, Hoeden, Paſſementen, Kanten, Fontangien en diergelyke dertelheden, verwiſſelen; maar deeſe Natie zich van onſe ſwakheit wetende te bedienen, ſendt gantſche kiſten en vaaten vol van deſe ſnorrepyppen op onſe Jaarmarkten en Miſſen, en maakt altydt Duytſchlandt ryk van vodden, en arm van geldt; welk quaadt ſeekerlyk ſoo lang ſal duuren, tot dat daar in door een algemeen Reglement wegens de Kleeding voorſien wordt, of dat groote Heeren ſelve een begin maaken, om zich wat zeediger te kleeden, en daar in hunne Dienaaren en Onderdaanen met een goedt Exempel voorgaan.

Behalven de reedts gemelde, vindt men noch een andere Koophandel in Kleeren, door de ſoo genoemde Uytdraagers, Uytdraagſters en Oude Kleerkoopers, welke op openbaare verkoopingen, als meede van voornaame en gemeene Menſchen, die geldt noodig hebben, als ook van Kamerdienaars en Kamermeysjes, de afgeleyde Kleeren van haare Heeren en Mevrouwen koopen, en deſelve wederom aan andere verkoopen; 't welke gemaklyk kan toegelaaten worden; voornamentlyk vermits daar door meenig eerlyk Keerl voor een redelyke prys een goedt pak kleeren aan 't lyf krygt, 't geen hy niet nieuw uit een Winkel ſoude hebben konnen koopen. Dit werk is in zich ſelfs goedt en pryſenswaardig: Doch men vindt plaatſen, daar in deſen handel tweederhande misbruyken onderloopen. Het eerſte is, dat de Uytdragers ſomtydts met den Afſlager in goed

goedt verstandt leven, waar door een ander eerlyk Burger in het voordeelig koopen belet wordt, en den Heer of eygenaar van de verkooping daar by syn reekening niet vindt. Het ander bestaat daar in, dat 'er sommige van dese Menschen heelers van gestoolen goedt zyn; alhoewel wy dese ondeugentheit, niet hen, maar veel eerder aan de stinkende Smoussen verwyten, welke zich meest met Oude Kleeren geneeren; en soo draa zy ergens in een Stadt geneftelt hebben, meenen zy aanstondts Privilegie te hebben, om onbeschroomt te woekeren, te liegen, te schraapen, en de Christenen op allerley wysen te bedriegen, ja datse selfs sulke gestoolene saaken vry opkoopen moogen: Hier by komt meede het opkoopen van allerleye Kleeren, van die geene, die in den Oorlog gesneuvelt zyn, en op het slagveldt uitgeschut worden; of van Soldaaten, die aan de Pest zyn gestorven; welke zy met geheele pakken vol, van besmette plaatsen naar andere gesonde steeden overbrengen, en daar in geen swaarigheit stellen; waar van noch onlangs een voorbeeldt is geweest in seekere Hanzee en Ryksstadt; doch dese heeft die quaade en gevaarlyke waar verbeurt verklaart, en opentlyk in het veldt doen verbranden.

Daar is noch een ander seer goede en nutte Koophandel in Kleeren; wanneer namentlyk een braaf eerlyk Koopman, met een Generaal of Overste beding maakt, om aan den selven de noodige kleeding voor een seeker getal *Regimenten* of *Compagnien* te besorgen; by welke onderhandeling de Koopman voornamentlyk
sorg

ſorg dient te draagen, dat hem een goede ſomma voor uit op de handt worde gegeven, en voor het overige beloop borg geſtelt. Alvoorens hy deſe levering begint, moet hy ſorg draagen dat hem ter handt wordt geſtelt, een net model en ſtaalen van de Laakenen, Baayen, Carſayen, Leer en Linnen, waar van hy de Montering moet leveren, op dat daarna ſoo wel wegens de deugtſaamheit der ſtoffen, als wegens het maakſel, geen verſchil mag ontſtaan. Indien een ſoodaanig *Factoor*, by diergelyken levering, ſyne Meedeburgers boven anderen het arbydsloon gunt, ſal hy daar door niet meer als ſyn burgerlyke plicht waarneemen, en ſoo veel meer te pryſen zyn.

De Oude Kleerkoopers krygen ook voornamentlyk veel Vrouwen Kleeren in handen, en ſulk dikwils ſelfs buyten weten van de Mannen; want vermits zy de nieuwe Kleeren en Modens beminnen, geven zy de oude goedkoop weg, ja verkoopenſe half voor niet, om weer een ſtuyvertjen te hebben tot het koopen van andere en nieuwe: Want daar zyn vier ſaaken, waar toe de Vrouwsperſoonen een byſondere genegentheit hebben: Eerſtelyk, van veele Jongmans bemint te worden: Ten tweeden hunne vruchtbaarheit te betoonen, aan veele en welgeſchaapene Kinderen: Ten derden, de Heerſchappye in huys te hebben; en eyndelyk ten Vierden, om koſtelyk gekleedt te gaan: Des niettegenſtaande is haar grootſte verlangſt naar het laatſte, volgens de meening van *Martianus*. Dit wordt beveſtigt door het voorbeeldt 't welk *Scevola* aanhaalt, van ſeekere Vrouw, welke doodtſiek zynde,

op

op haar doodtbedt een *Teſtament* maakte, en daar in onder anderen uitdrukkelyk belaſte, dat men haar, na haar doodt, een goedt gedeelte van haar cieraaden meede in het graf ſou geven; waar meede zy te kennen gaf, datſe niet te vreeden was met by haar leven wel gekleedt te hebben gegaan, maar datſe ook na haar doodt noch koſtelyke kleeren wilde aan hebben: Dat immers de allergrootſte dwaasheit is. 't Is hedendaags ſoo verre gekomen, dat men zich byna in 't geheel niet meer in de nieuwe Modens kan ſchikken, om dat deſelve byna alle daagen veranderen: Geen Menſch heeft eenige ſeekerheit wegens der Vrouwe kleeding, noch voor 't hooft, noch voor 't hair, noch wegens de borſt, noch voor den rug, of ook wegens de ſchouders, noch aan handen, noch aan voeten; want daar komen ſoo mdenigvuldige veranderingen van Modens, van Goude Kettingen, Silvere Gordels, Armbanden, Ringen, Boorden, Kanten, Franjes, Linten, Mutſen, Strikken en Quikken, ja ik weet niet wat al meer, dat daar door het huyshouden ten achteren geraakt, en meenigmaal 't verderf der Mannen is, om datſe niet in ſtaat zyn, alle zottinne gewaden voor hunne Wyven te konnen koopen.

Onlangs was 'er een ſeeker Vrouwtjen, die haar Man verweet dat hy haar niet recht lief hadt, om dat hy haar geen mooye kleeren genoeg kocht: Want, zeyde zy, de Wyven zyn even als de Altaaren, die men zoo niet kan vercieren en oppronken, of men ſoude daar noch meer konnen aanhangen. De gantſche week, wilde zy geduurig andere Kleeren hebben; alle

daa-

daagen iets byſonders. Des Maandaags een ſwart kleedt met een Goude Ketting; om dat de ſwarte verwe de eerbaarheit beteekende. Des Dingsdags een Wit kleedt; om dat de witte coleur, de onnoſelheit beteekent. Des Woensdaags een roodt kleedt, om dat de roode verwe de liefde verbeeldt. Des Donderdaags in 't groen, om dat de groene coleur altydt de Hoop heeft te kennen gegeven. Des Vrydaags in 't blaauw; om daar meede de Hemelſche gedachten te beteekenen. Des Saturdags in 't geel; om de Boeleerders af te dryven, om dat dit altydt een Levery van de Hoorndraagers is geweeſt. Des Sondaags neemt men alles, wat men een Vrouw maar aan het lyf kan hangen, het allerfraayſte, mooyſte, koſtelykſte, en alles wat een geheel Jaar lang aan *Madame* geoffert is. Doch de Man antwoorde daar op: Hoor Vrouw! Myn beurs kan dit niet uithouden; myn Amptjen kan het niet opbrengen; gy weet immers wel wat ik s'Jaars verdiene, en wy hebben met ſchulden begonnen huys te houden; daar benevens zyt gy uit het vruchtbrengende Geſelſchap, en vermeerdert het huys alle Jaar met een Kindt, waar toe wederom nieuwe koſten worden vereyſcht. Hier op antwoorde de Vrouw: Myn lieve Man! Daar leydt niets aan geleegen, ſchoon ook alles te grondt ging, wanneer wy Juffers maar wel gekleedt gaan; ik wil liever vaſten, als ſlechte Kleeren dragen; want het vaſten ſiet men niet, maar de Kleeren al; andere gaan wel ſoo koſtelyk gekleedt, en ik wil niet onder doen; wy zyn immers niet minder; wy mogen al draagen wat wy willen: alles is onſe dracht, en onſen

ſtaat

ſtaat vereiſcht dat &c.: Deſe en diergelyke reedenen verleydeden den Man, die zich liet bepraten; maar deſe hovaardy hoe langer, hoe erger wordende, konde dit niet lang duuren, en de Man moeſt op 't laatſte het haaſepadt kieſen. Syne verwarde ſaaken wierden eyndelyk met ſyne ſchuld eyſchers afgedaan; doch zy moeſte alles overgeven, en wierd daar door in der daad gewaar, dat 'er aan oude Kleeren en diergelyke vodden, niet veel gewonnen kan worden.

Moſes en *Aaron*, deeden voor den oogen van den Egyptiſchen Koning *Pharao*, groote wonderwerken; maar alles deeden hen de Egyptiſche Tovenaars na. Zy veranderden eenen ſtaf in een ſlange, de Tovenaars ook. Zy veranderden al het Water in Egypten in bloed; dit deden de Tovenaars al meede. *Exod:* VII. Vergeeft my Wyfjes, doch niet met vergift; ik noeme u alle wel geene Toveresſen, dat zy verre van my! doch de meeſte van u volgen den Egyptiſchen Tovenaars na; want door uwe verdoemde Hovaardy, volgt gy malkander geduurig en in alles naa. Brengt de eene een nieuwe Mode op, de andere volgtſe aanſtondts naa; draagt de eene een nieuw ſtof, de andere wil 't ook hebben, en geene wil voor de andere onder doen. Om kort te gaan: Ik noem u Aapen; want gy Aapt malkander alles na. ô Verdoemde Kleerpronkerey!

De Oude Kleerkoopers, Uytdraagſters en diergelyken, hebben geen beter voordeel en vinden haar reekening nergens beter by, als by de Vrouwen en Juffers, die gaarne geduurig verandering van Mode en nieuwe ſnofjes van Kleeren hebben, want zy geven de Oude goedtkoop weg, als het maar heymelyk kan geſchieden.

DE

E Negotie met Duyven is seer voordeelig, als 'er maar veele Koopers zyn, en dat zy se den Verkooper ruym betaalen willen. *Lucius Alexius*, een Roomsch Ridder in synen tydt, was soo grooten liefhebber van Duyven, dat hy voor

de Burgerlyken Oorlog van *Pompejus*, voor ieder paar vyftig *Denarien*, dat is omtrent een goude Pistool betaalde: Doch hedendaags vindt men sulke liefhebbers, welke wel eens soo veel voor een paar durven besteden, als zy maar van seldsaame verwen, raar geteikend, of andere vreemdigheit aan zich hebben. Onder de Oude Romeynen wierden 'er meede gevonden, die door de geneegentheit tot Duyven soodaanig waren ingenomen, datse aan haare huysen, kostelyk Duyfhokken en Toorens bouwden, en van derselver afkomst en Geslachten, Stamregisters hielden, ja door het verhaal daar van, een sonderlinge eer meenden te behaalen. *Dornavii Theatrum Sapientiæ Socraticæ joco Seriæ pag.* 376. Onder veelderhande soorten van Duyven die heedendaags in Turkeyen worden voortgesokt, zyn de Babylonische de voornaamste, vermits zy deselve in de plaats van boodens gebruyken, om de brieven van *Scandrona* naar *Aleppo*, op de volgende wyse over te brengen. Men neemt het Mannetjen of de Doffer, van de geene die jongen hebben, en draagtse in een Duyven korf naar *Scandrona*; daar menſe soo lang ophoudt, tot dat de scheepen aankomen, die omtrent een gesette tydt daar wesen moeten, volgens de brieven met de voorgaande scheepen gekomen. Soo draa 'er eenige Zeylen worden gesien, sendt men een Jagdt in Zee om nieuwe tyding te hooren, alvoorens de Scheepen in de Haven loopen; om te vraagen, watse voor waaren meede brengen, wat en hoe veel ieder Schip in heeft, en wat voor waaren zy wederom naar Europa meenen te laaden? Hier van bericht hebbende, maakt de *Correspondent* van den Ey-
genaar

genaar der Duyven, dit aanſtondts aan hem met een brief bekendt, dat hy zich daarna kan ſchikken, en in ſtilte zich van de noodige waren vooſien, die tot het bevrachten der gemelde Scheepen worden vereyſcht; alvoorens een ander ſelfs de aankomſt der Scheepen weet. Soo draa de brief geſchreven is, bindt menſe de Duyf onder de vleugels en laatſe vliegen, na dat men haar eerſt wat gevoert heeft, en de voeten gewaſſchen, op datſe zich onderwegens niet mag ophouden. Binnen anderhalf of ten hoogſten twee uur tydts, is de Duyf al tot *Aleppo*, niettegenſtaande deſe Stadt twee dagreyſens van *Scandrona* legt. Wanneer men nu deſen gevleugelden Boode ſiet te rug komen, maakt men het hekjen van 't Duyfhuys open, vangt de Duyf, en neemt haar den brief af; welker inhoudt de Koopman als dan tot ſyn berigt laat dienen. *Marcheſe Teture Theatro della Turchia c*: 25. *Art: IV. pag*. 246.

Dus was de Duyve een aangenaame Boode, welke *Noach* ten tyde van de Sondtvloedt uit de Arke liet vliegen, welke tegens den avondt te rug quam, en een afgebrooken Olyfbladt in haaren bek hield. Want daar uit merkte *Noach*, dat de wateren der Sondtvloedt waren gevallen, vermits zy hem het teeken van de Vreede overleverde. *Gen:* VIII.

Aan de Duyven hebben wy Chriſtenen een teeken der Reynigheit, Liefde, Sagtmoedigheit, Kuyſchheit en Oprechtigheit: Waarom wy ons telkens, wanneer wy een Duyf ſien, een deſer Deugden te binnen moeten brengen, en ons derſelven bevlytigen.

Om deſe reedenen heeft ook de geleerde *Picinelli* in ſyn werk genoemt *Mundo Symbolico Lib:*

IV. c. 15. *pag.* 283. een Duyf verbeelt, die naar een Witten tooren vliegt, met dit byschrift:

Ad Candida.
Naar 't Reyne.

Want de Natuurkundigen hebben aangemerkt dat de Duyven witte plaatsen beminnen; en *Columella* leert, dat men de gansche plaats, als meede daar de Duyven sitten, wit moet schilderen en altydt schoon houden, om datse daar in dan te liever woonen. Door dit sinnebeeldt wordt ook de Heylige Geest verbeeldt, dewelke in de gedaante eener Duyve is verscheenen, en gaarne in reyne herten woont. Doch voornamentlyk is in de Duyven te prysen, de oprechtheit, dewelke de staatkundige heedendaags niet seer schynen ter harten te nemen.

De Dikkoppige *Esopus* heeft al lang spitsvinnig verdicht, dat de Kraay eens hier en daar allerley schoone veeren hadt te samen geraapt, ook zich daar meede prachtig verciert en opgeschikt: Maar, na dat haar ieder Vogel syn eygene weder benadert hadt, heeftse soo kaal als een beedelaarster daar uit gezien. Dese selfde Kraay was soo Neuswys, datse byna al het doen en laaten van alle Dieren heeft doorsnuffelt, denselven Heel stout allerley gebreeken opgeticht, ense over alles berispt, daarse doch selfs gants geene volmaaktheit bezat. Op seekeren tydt sprakse de Duyven ook met dese woorden aan: Myne Susters! Als gy in de Sonne staat, soo hebt gy een kraag, trots de Burgermeesterse tot *Stratsburg*; maar anders is 'er niet veel bysonders aan uw. Ey lieve segt my, om wat reedenen maakt gy u nest altydt

op

op een en deselfde plaats, daar uw doch soo dikwils de jongen daar uit geligt worden? Dit komt door onse onnoselheit, zeyde een Duyf, om dat wy liever willen bedroogen worden, dan bedriegen. *Math:* x: 16. Segt ons Heere tot syne Apostelen: *Zyt voorsichtig gelyk de slangen, ende oprecht gelyk de Duyven.* Daar is tweederhande onnooselheit; d'eene is, wanneer men geen kennis heeft; dese is geen lof waardig. D'andere is wanneer men syn herte in den mondt draagt, en by gevolg sonder erg of list, en een botjen sonder gal is; dese is de oprechtigheit. Dese deugdt besat de Patriarch *Jacob* in het Oude Testament; dus staat 'er van hem geschreven. *Gen:* xxv: 27. *Jacob werdt een oprecht Man.* Soodaanigen Deugdt besat *Job*, waar van men leest, dat hy was *oprecht, Vroom, Godtvreesende, en wykende van 't quaadt. Job* 1: 1. Dese Deugdt heeft de Heere aan de Apostelen, en te gelyk ons alle aangeraaden; en gelyk de Duyven, uyterlyk niemandt eenige schaade doen, alsoo zynse meede innerlyk sonder Gal, en een recht Sinnebeeldt der reedelykheit. Daarom kan men een staatsman, geen Duyf, maar wel een anderen Vogel noemen; wiens reedenen daarom niet redelyk zyn, om dat syn Orlogie niet wel gaat, en van binnen anders gaat, als het van buyten wyst. Diergelyke geveynsde zyn 'er veel in de Wereldt, die gedurig in den mondt voeren *Ave*, weest gegroet! maar in 't herte *Prave*, of qualyk van u spreeken. Dit volkjen is even als *Judas* was, die uyterlyk *Christus* eenen kus gaf, maar waar onder hy een Moordtdaadige list verborg &c. Terwyl ik beesig ben dit te schryven, wordt

eenen *Michel Rabenbaur* alhier tot *Weenen* gerecht, namentlyk eerst met gloeyende tangen geneepen, en daarna levendig gerabraakt te worden; vermits hy voor eenige daagen een syner Makkers, onder den schyn, als of hy hem onder het dak een schatkistjen wilde toonen, met meer als twintig steeken hadt vermoort. Dese heeft byna gedaan even als *Joab*, welke *Abner* vriendelyk omhelsde, maar hem te gelyk ook een doodtsteek gaf. 2 *Sam.* III: 27.

Een seekere jonge Muys was belust om te reysen, en vreemde landen te besien; waar toe zy van haar Moeder de Oude Muys geen verlof konde krygen; om datse zeyde datse noch te jong was, en de Wereldt noch niet verstondt. Eyndelyk na lang aanhouden, stondt het de Oude toe, om 'er een dag de proef van te nemen,en haar wederom bescheydt te brengen, tot welken eynde zy haar allerley leerlingen meede deelde. Doen nu de jonge Muys de eerste nacht haar verblyf nam, by een seeker Edelman, die een seer losse kok hadt, soo dat hem geduurig wat wierdt afgevreeten, en de Muys braaf wat te schranssen vondt; sag zy onder anderen in de keuken een Haan en een Kat. De Haan spreyde syne Vleugels uit, en den bek opspalkende, kraayde hy soo vervaarlyk, dat het jonge Muysjen daar over byna van schrik besweek; doch doen het in dese groote angst en benaauwtheit was, en niet anders dacht, of de Haan soude het alle oogenblik met huydt en hayr opslokken en vreeten, sag het selve de Kat, welke sat, en haare pooten likkende, daar meede over den baardt streek, zich waschte en seer stil en vriendelyk scheen; niet anders als of haar de gantsche baardt met

Ca-

Canary Suyker was befmeerdt. Dikwils was het jonge Muysjen al van fints, om by dit vriendelyk Dier te gaan, en daar meede kennis maakende, te gelyk hulp en trooft tegens den wreeden Haan te verfoeken: Doch aan haar Moeders leffen denkende, heldt het zich dicht geflooten in het naafte hoekje, tot dat de Kok fliep, als wanneer het Muysjen voor den dag quam, en te rug na haar Moeder liep, om haar te verhaalen hoe het gevaaren was; gelyk gefchiede. In defen klaagde het jonge Muysjen vervaarlyk over den quaaden Haan, hoe groot gevaar het daar by hadt uitgeftaan, om dat hy de keel foo wydt hadt opgefpalkt, als of hy het alle oogenblikken meende te verflinden, foo dat het wel van groot geluk mogt fpreeken. Doch het kon niet genoegfaam pryfen, de lieftalligheit en vriendelykheit van feeker aangenaam Katjen; dat foo vriendelyk aan den haardt hadt gefeeten, niet een quaadt oog opgeflaagen, maar foo gulhertig 'er uit gefien, dat zy het felve recht lief hadt gekreegen &c. Sie je wel! Zeyde de Moeder, dat gy myne leere en leffen niet wel hebt verftaan, en de Wereldt noch niet kendt: Want voor den Haan, die met veel gerucht Kraayt, behoeft jy niet te vreefen, die fal niemandt leedt doen; maar die Katjes die foo vriendelyk zyn, die van vooren Likken en van achteren Krabben; dat zynfe die jou en myn en ons ganfche geflacht najaagen, en na Huydt en Hair, Lichaam en Ziele trachten. Daarom weeft verfeekert, *haaftige lieden zyn geen Verraaders*; toornige Menfchen, zyn juyft geen quaade Menfchen; Zy fchreeuwen wel

en ſpalken eenen wyden bek op, als een Haan, maar ſe vreeten evenwel geen Menſchen of Vee.

Alles is geen Goudt dat 'er blinkt; en menig is even als het Peerdt van *Trojen*, van binnen met ſchelmen ſtukken gevoert; daar zyn veele Wolven in Schaapsvachten, die weeten dat ſchyn bedriegt. De onbedachtſaame *Adams*-Kinderen, zyn dikwils ſoo geweetenloos, datſe niet anders ſoeken, dan hunnen evennaaſten te bedriegen, ſonder te bedenken, dat Godt haare boosheit ſiet, en te ſyner tydt behoorlyke ſtraffen, ſal weten te verſchaffen.

Abſalom, was een diergelyken geſleepen Gaſt, welke om de Kroon en Throon ſyns Vaders na zich te haalen, en de gemoederen der Onderdaanen op ſyn zyde te trekken, deſe liſt bedacht. Hy begaf zich aan de Poort van het Koninklyke Paleys, alwaar hy alle aankomende vriendelyk groete, de handt toerykte, ja ſelfs kuſte. Daar quam een Boer, met een lange gryſe baart, waarvan de hayren als een ſlangen neſt in malkander waren verwardt; deſen vroeg de jonge Prins, wat hy hebben wilde? ô Myn Godt! zeide de Boer, ons Heerſchap leeft met ons, als de Hoveniers met de Palm; hy beſnoeyt ons al te veel; wy vreeſen als hy eens on gemak aan ſyn Paarden kreeg, dat hy op ons ſoude ryden, ſoo hardt worden wy gehandeldt. ó Myn goede Man! Zeyde *Abſalom*, ik wenſchte dat ik Koning was, ik ſoude dat wel na genoegen weten te bemiddelen, en yder te vreede ſtellen; en daar meede kuſte hy hem. Daar quam meede een Soldaat; *Abſalom* vroeg hem: Wat hy te ſeggen hadt? Genaadigſte Heer!

Heer! Zeyde de Soldaat, ik ben een Krygsman, maar ik kryg geen geldt; het Ammonitie Broodt wordt ſoo ſwart gebakken, dat twee brooden, ſelfs midden op den dag, een heele Kamer ſouden verduyſteren; ik heb geen ſchoenen aan myn voeten; de Menſchen meenen dat onſe Overſte *Ganſe-ryk* heet &c. ô Myn goede Krygsman! Zeyde *Abſalom*, als ik eens Koning wordt, ſal ik u geſamentlyk beter beſorgen &c En kuſte hem te gelyk. Daar quam een Burger; *Abſalom* ſprak hem aan, en zeyde: Wel vriend! ik kan 't bemerken, dat gy 't niet naar u ſin hebt, wat is uwe klagte? Genaadigſte Heer! zeyde de Burger, ik ben een Koopman, die en die hebben waren by my gehaalt, doch alles op *Credit*; doen ik nu geldt eyſchte, heeftmen my *Gradatim* betaalt, dat is te ſeggen, met ſtokken begroet, de trap afgeſchopt, en voorts wat muylperen toevereert; en daarom heb ik deſen onbeleefden ſchuldenaar by 't Hoff willen aanklaagen &c. Myn goede Man! Zeyde *Abſalom*, myn Vader de Koning, heeft langer geen Bril noodig, want hy ſiet alles door de vinger; de Juſtitie hinkt van vooren en gaat van achteren mank; was ik Koning, ik ſoude ſo eenen wel weten te havenen, dat het hem heugen zou, die een eerlyk Man op deſe wyſe behandelt, en daar meede kuſte hy hem meede.

ô Wat is deſe *Abſalom* een deftig Prins, en de allergrootſte Liefhebber der Gerechtigheit, ja de allerminnelykſte Vorſt van de Wereldt; zeyde den een en den anderen dien hy ſoo vriendelyk toeſprak. Maar wacht een weinig; *Abſalom* was niet minder als dit, maar een Argliſtige ſchalk, die op deſe wyſe het herte der

Mannen Ifraëls ftal, foo datfe felfs haar leven voor hem fouden ten befte gegeven hebben: Doch dit alles deedt hy niet uyt yver voor de Juftitie, maar hy fogt op een bedekte wyfe de Kroon fynes Vaders; doch defe boosheit is tamelyk geftraft, gelyk fyn elendige doodt genoegfaam heeft geleert. 2 *Sam.* XV. *en* XVIII.

Ten tyde van *Daniel* wierdt tot *Babel* een Afgod geëert, *Bel* genoemt, welken men dagelyks twaalf malder Meel, veertig Schapen, ende fes metreten Wyn offerde, welke, volgens het feggen van deffelfs feventig Priefters, alle door den Afgodt wierden verteert. Dat was een vreetachtige Godt! *Daniel* lachte dat de Koning foo een duuren Afgodt eerde, die maar van Koper was, en niet als fchelmeryen bedekte; en hy bracht het ondertuffchen by den Koning fo verre, dat hy de Priefters opleyde om aan te tonen dat *Bel* dit alles verteerde, vermits zy anderfints den doodt fouden fterven. Hier op heeft *Daniel* den geheelen Tempel met Affche laten beftroyen, en de deur met den Koninklyken ring bezeegelt, na dat het gemelde Offer aldaar gedaan was. Des morgens vroeg opende *Daniel* de deure, in de tegenwoordigheit van den Koning, wien hy alle de voetftappen der Mannen, Vrouwen en Kinderen toonde; waar door zy gewaar wierden, dat de Afgodts Papen onder de Aarde eenen heymelyken toegang hadden, en daagelyks in de plaats van *Bel*, alles verteerden; doch defe koft brak hen fuur op, want fe moeften gefamentlyk het leven daar voor laaten. *Dan:* XIV.

Vivat de eenvoudigheit der Duyven!

Rme Menſchen en Bedelaars zyn 'er nu en altydt in de Werelt geweeſt. Dit geſchiedt door ſonderlinge wysheit en voorſichtigheit des Allehoogſten, op dat namentlyk de Arme, door ſyn gedult en Bekommernis, den Hemel ver-

wer-

ven mag: en de Ryke in tegendeel, door dé Aalmoesen die hy aan de nootlydende meededeelt, de eeuwige belooning mag te verwachten hebben. Hierom was het dat Godt de Heere tot het Volk Israel zeyde en hen voorzeyde: *De Arme sal niet ophouden uyt het midden des Landts*: Waarby de reden met het volgende bevel was gevoegt: *Daarom gebiede ik u, seggende: Gy sult uwe handt mildelyk opdoen, aan uwen Broeder, aan uwen bedrukten, ende aan uwen Armen in uw Land. Deut*: xv: 12. Op dat de Hebreën door soodaanigen meedelyden tegens den Armen, schatten voor hen in den Hemel mochten versaamelen.

De Beedelaars zyn altydt in groot aansien by ons Heere geweest. Want doen de ryke Brasser stierf, die zich moogelyk half doodt gevreeten en gezopen hadt, is hy lynrecht naar den Duyvel gevaaren. Hoe heeft doch dese Gast geheeten? Niemandt weet het; want *Matheus*, *Marcus*, *Lucas* of *Johannes*, geen van allen maakt gewag van syn Naam. Misschien heeft hy geheten *Zacharias van Vreetenburg*? of *Samuel Schokkebast*? of *Daniel van Likkenburg*? Niemandt weet het; syn naam is geheel onbekendt. Maar de naam van de arme Bedelaar, die voor de deure van den Ryken lag, is bekent, dese was *Lazarus*: Hier uit kan men besluyten, dat een Bedelaar by Godt meerder geacht wordt als een Ryke. Doen nu de Heylige Beedelaar doodt was, wierdt hy door de Engelen in *Abrahams* schoot gedraagen. Maar waarom van veele Engelen, daar het een Engel gemakkelyk had konnen doen? Om geen andere reeden, als om dat Godt *Lazarus* op een sonderlinge wyse met een groote begraffenis van Engelen heeft willen versellen; vermits

de

de Bedelaars by Godt seer wel gesien zyn. Sedert eenige hondert Jaaren herwaarts, is 'er selfs een voornaame Ridder Order in Savoyen opgerecht, ter eeren van *St. Lazarus*, die men segt tegenwoordig noch in wesen te zyn.

Onse Zaaligmaker is in geen gedaante meerder verscheenen, als in die van een Beedelaar. Doen de H: Monnik *Martyrius* op een tydt, eenen elendigen, gebrekkelyken en Melaatschen Beedelaar ontmoete, heeft hy niet alleen een hertelyk meedelyden met hem gehadt, maar hem ook op syne schouders genomen, van willens zynde, om hem in syn Klooster te draagen: Maar aan de Poort komende, is dese gewaande Bedelaar van de schouders gesprongen, en heeft hem in de gedaante van den waaren Heyland aangesprooken: *Martyrius*, *Martyrius*, myn beminde *Martyrius!* Gy zyt niet vies van my geweest op Aarde, daarom sal ik u in den Hemel groot maaken. *Greg: Pap: Hom:*9. De Bedelaars, welke kreupel gebooren zynde, door *Petrus* en *Johannes* by de Poorte des Tempels tot *Jerusalem*, gesondt gemaakt wierd, is aanstonds frisch en gesondt opgesprongen, en met dese twee Apostelen in den Tempel gegaan. Maar waarom is hy niet ten eersten naar huys geloopen, en heeft zich voor de zyne vertoont? De reeden is, om dat hy een vroom en aandachtig Man was, die in de Naame *Jesus* gesondt gemaakt zynde, zich sonder vertoeven en voor alle dingen in den Tempel begaf, om Godt daar voor te loven en te danken. *Act.*III. Het ware te wenschen, dat alle Menschen soo dankbaar waren; maar men vind 'er veele by welke de over-

vloe-

vloedige weldaaden Godts, maar enkeldt met water Verwen geschildert zyn.

Valt iemant in een hete koorts, en wordt hy hoe langer hoe sieker; de Dokter merkt het aanstonts aan de pols, dat het binnenste Orlogie niet wel gestelt is; men opent hem een Ader; maar het bloedt belooft geenen Vrydag, maar dat de sieke het hardt sal hebben te verantwoorden; de tong wordt hem als een dorre eyken bast, waar door de Dokter 't haast opgeeft; de oogen vallen in, waar door het licht des levens aan't uitgaan schynt; de Neus wordt tamelyk scherp, soo dat de meeste vreesen dat hem de doodt by de Neus sal krygen; de kranke kan niet slaapen, waar door veele niet veel goedts van hem dromen. De maag wil gene spys meer na zich neemen; op soo een Vastendag, komt selden een vrolyke Feestdag &c. Wat geschiedt 'er? De Sieke zich in dese uyterste noodt bevindende, sucht byna meerder als de groote Blaasbalg van een Ankersmidt; keert de oogen naar den Hemel, bidt en smeekt: ô Godt! ô Heylandt! Wanneer ik door uwen Goddelyken bystandt en Barmhertigheit wederom opkome, sal ik sekerlyk myn leven beteren; alle Maanden ten minsten eens biechten; het geldt dat ik anderfints verdoe, sal ik aan de Armen uitdeelen: ô Moeder Godts! Wanneer gy my door uwe voorbeede ophelpt, soo sal ik uwe Heylige daagen met een Vastendag te water en te broodt vieren. ô Heylige *Ignatius! Xaverius! Anthony! Cajetanus!* Ik sal u ter eeren, dese en die aandacht verrichten, &c.

De *Patient*, wordt eyndelyk een *Potient*; de krachten nemen door Godts hulpe toe; het ee-

ten begint te smaaken; de kranke krygt wederom syne gewenschte gesondtheit. Maar waar blyven nu al die schoone beloften? Waar? Van te vooren was alles in *Vocativo* o! o! o! Godt! ô Heer! ô Heylige! Nu zyn 't alle Nullen geworden. De Sieke scheen een milde *Dativus*, nu is het *caret*: Ik moet wel biechten, gelyk ik belooft heb, maar ik ben noch te swak, ik moet een ander uytvlucht soeken, om myne krachten wederom wat te verhaalen. Ik heb wel belooft Aalmoesen uit te deelen; maar de Apotheker luydt my met syn Vyselstamper tot het Betaal Ampt. De Dokter wil meede voor syne *Recipe*, het *Accipe* hebben; ook heb ik geduurende myne siekte niet konnen winnen, en alsο moet ik myn beurs den bek wat toestoppen. 't Is waar ik heb aan *Maria* wel belooft, om haare heylige dagen met een Vastendag te water en te broodt te weyen; maar myn Maag wil geensint gewatert stof voor voering hebben. Onse lieve Vrouw is goedt, en sal wel de goeden wille voor de daadt opnemen. Doch is dat met de voorgemelde Bedelaar den Heere loven, en voor de verkregene gesondheit dankbaar zyn?

Een Blindt Man, is een Arm Man. Soodaanig een was die, welken *Christus* so wonderlyk met slyk het gesicht wederom gaf. Doch alvoorens dit wonderwerk geschiede, hebben de Discipelen den Heere gevraagt: *Wie heeft 'er gesondigt? dese ofte syne Ouders, dat hy blind soude geboren worden?* *Joh.* IX: 2. Dese nieusgierige vraage heeft haar de Heere aanstondts verklaart en beantwoordt. De Discipelen hadden nochtans in 't geheel juyst geen ongelyk in deesen, want schoon

ſchoon de Almachtige Godt ook ſomtydts eenig vroom Menſche eenig quaadt toeſendt,om deſſelfs gedult dies te meerder te beproeven, en by gevolge ſyne verdienſten te vermeerderen; ſoo geſchiedt nochtans dit tydelyke ongeluk meeſt door ons eigen ſchuldt en ſonden, waar door wy zelfs de roede der tuchtiging voor Godt bereiden. Onſe ondeugden zyn een ſtemme die tot Godt roept,en hebben van daar geen ander *Echo*, als de ſtraf te verwachten.

Mars met ſyne ſtormende *Aſpecten*, is geen oorſaak van den Oorlog; *Saturnus* met ſyn grote vreetſmoel,is geen belhamel van alle beſoekingen: Ook moet men de veelvuldige onvruchtbaarheit der Aarde en de ſmalle inkomſten van de Landeryen en Wyngaarden, niet aan de Planeeten en Geſterntens des Hemels toeſchryven, maar aan het laſteren der Menſchen. Daarom draagen de *Laſters* ſulk een Naame,om datſe de *Aaams* Kinderen ſulk een ſwaaren *laſt* op den hals laaden.

Doen *Carel de VII* ſyn Koninkryk Vrankryk wederom veroverde, dat de Engelſchen alreets in hun macht hadden;ſprak ſeker Franſchman eenen Engelſchen Overſten aan,ſoo als hy na boordt ging om na ſyn Vaderland te keeren, en vroeg hem ſpottender wyſe: Wanneer ſult gy wederom in Vrankryk komen? Waar op deſen ſeer wyſſelyk antwoorde: Myn Broeder! Dan, wanneer uwe ſonden de onſe ſullen overtreffen. Want 't is waar dat onſe ſonden, onſen Vyanden ſelfs de degens wetten, waarmede zy ons aantaſten.

Bethlehem in *Paleſtina* is een Heilige Plaats, maar veele Beedelaars in de Wereld zyn meede

Hei

Heylig. Onder dese is geen der minste den H. *Servulus*, welke van s' Moeders lichaam af, krom en lam was, soo dat hy zich niet roeren noch bewegen konde, en hield zich dierhalven tot *Romen* by *St. Clemens* onder een verwulf op, om van de gaande en komende Man, Aalmoesen te beedelen. Dese elendige Beedelaar leedt alle kommer en smerten met groot gedult, en prees Godt daarover, dat hy hem onder syne Kruysdraagers had verkoren. Wanneer hy wat ruym Aalmoesen over dag kreeg, deelde hy andere armen daar van meede, en het geen hy overhieldt, daar voor kogt hy Geestelyke Boeken, en niet lesen konnende, liet hyse hem door andere voorleesen, waar door hy soo veel kennis kreeg, dat hy syn leegerplaats dikwils tot een preekstoel maakte, en het volk met een brave Predikatie stichte; waarom hem eenige den krommen Apostel noemden: Ja hy voerde soo een onbestraffelyken Wandel, datmen na syn doodt een Engele Musyk hoorde, en syn lichaam na syn dood enen lievelyken reuk van zich gaf. *S. Greg: Dial: l: 4: c: 14.*

Men vind seekerlyk veele vroome Bedelaars hier en daar, waar van'er veele ten jongsten dage, meenigen groten Heer sullen uytlachen, voorwiens deure zy hebben geleegen: Maar men vind ook in tegendeel veel slecht slag van Beedelaars, die zich met allerley Godloosheit behelpen, om den Menschen geld af te tronen. Men vindt wel waarlyk veele blinde, stomme, lamme, kromme, en Melaatse Beedelaars; maar ook vele slimme Beedelaars, welke uit enkelde luyigheit met den bedelsak loopen, en op een Goddeloose wyse Aalmoesen versamelen.

Dien armen bloedt *Math*: XII, die een dorre handt hadt, en daar door hand noch vinger kon roeren, moeste door noodt beedelen, waarom hy onsen Heere op het yverigste badt, hem syn voorgaande gesondtheit te verleenen. Myn Heer! (Dit segt 'er *S. Hieronymus* van.) Myn Heer! Zeyde hy! Ik ben van myn Ambacht een Metselaar; maar myn ongeluk maakt, dat ik niet kan werken: Ik bidt u op het allerootmoedigste om de gesondtheit, op dat ik niet meer behoef te beedelen, en myn stuk broodt met eerlyk werken wederom mag verdienen. Dit was wel een recht lofwaardige Bedelaar! Maar veele zyn 'er heel anders van aardt; want zy souden stark genoeg zyn om te arbeiden, maar de luyigheit is soodaanig in hen gewortelt, datse liever willen beedelen als arbeiden; en op datse dies te beter Aalmoesen mogen krygen, en de menschen tot meedelyden beweegen, pleegen zy selfs veel valsche Konsten, om hen gebrekkelyk te doen schynen.

Somtydts sit 'er een aan den weg, met sulk een schurft hooft, dat het wel na den bast van een Eeken boom gelykt; doch dit weetense meesterlyk te maaken met een vochtige swyns blaase, die zy met Rogge Meel, gestootene Gallen en gekneusde Eyerdoppen bestrooyen en besmeeren.

Elders staat 'er een met twe Krukken, die alle de voorbygaande van syn elendige voetstukken voor predikt, en syn best doet om met syne voeten de Menschen meerder als met de tong te beweegen; een gantschen tobbe vol vodden en fletten bind hy rondom dezelve, soo dat een Ajuin eerder de huit soude konnen afstroopen,

als

als hem fyneLappen:Maar als 'er niemand omtrent is, of dat het hem in zyn kraam te pas komt, foo loopt hy, trots de befte reyfende Boode; en hy wordt een Haas, die pas te voren een Schildtpadt geleek.

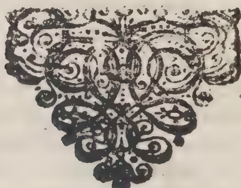
Zomtyts ifer een die een klokjen in de handt houdt, 't geen by hem de plaats van tong fal waarneemen; want hy houdt zich, als of hem de natuur het fpreeken hadt onthouden, en dat hy alfoo door beduyden moet aalmoefen foeken: Maar wanneer het Beedelgefelfchap by malkander komt, dan gefchieden 'er fomtydts groote wonder-werken, want de Blinden fien, de kromme en Lamme worden recht, de Stomme fpreken &c. Diergelyke is voor enige Jaren in Stiermark gebeurt, doen een feker ftomme Beedelaar wierdt gevraagt, in hoe lang hy niet gefprooken hadt? Gaf hy tot antwoordt: Al meer als vyf Jaar.

Veele weten de Vallende fiekte foo wel na te bootfen, dat de ervarenfte Dokter wel foude twyffelen, of het waarheit of gemaaktheit was: Ondertuffchen is de boosaardigheit de enkelde Meefteres van alle defe kunsjes.

Veele andere, die uiterlyken aan te fien gefondt fchynen, geven voor met fonderlinge fuchten en klachten, datfe een heimelyke quaal en oude fucht hebben: Dit 's waar, maar 't is de luyheit.

Daar zyn fekerlyk feer vele en gebrekkelyke Beedelaars, welken men billyk alle Chriftelyke liefde behoorde te bewyzen; maar diergelyke verkleede ondeugende knaapen, behoorde de Wereldtlyke Overheit billyk te ftraffen, ten voorbeeldt en affchik van andere.

Ik ſoeke geenſints de Bedelaars by den milddaadigen in ongenaade te brengen; want men moet ſyne handt geenſints van hen aftrekken, noch hen weigeren, het gene zy om Gods wille bidden, vermits zy Godts plaatſe waarnemen, gelyk *Chriſtus* getuigt, dat hy 't ſoude aannee-men, als of 't hem ſelven was wedervaren. Geeft gy al aan een ondeugendt Beedelaar, die by u niet daar voor bekendt is; hebt geen ſorg, 't aalmoes is daar door niet minder in waarde; ook behoeft gy niet veel te onderſoeken, of deſe of geene Bedelaar vroom of Godtloos is: Geeft, geeft met een goedt herte aan alle, en gedenkt, dat onder de vyf duiſent Man, die de Heere in de Woeſtyne, ſonder onderſcheidt ſpysde, ſeekerlyk ook wel eenige ondeugende Menſchen geweeſt ſullen hebben.

DE Geschiedenisschryvers seggen, dat de Heydens eerst onder de regeeringe van *Sigismundus* in Duytschland zyn gekomen. Seevker Schryver getuygt'er het volgende van: In't Jaar 1417. sag men alom lelyke swarte, en van de Son verbranden-

de Menschen in Duytschland, met besmulde Kleeren, en andersints allerley vuyligheit hanteerende. Zy leyden 't meest op steelen aan, voornamentlyk de Wyven, die meesteressen in dese Handtgreep waren, en haaren Mannen van het gestoolene de kost besorgden. Zy hadden onder haare Trouppen eenen Hertog, Graaf en Ridder, welke ook boven de andere in kleding uitmunteden, en voerden Jagthonden by zich; niet tegenstaande zy nergens vryheit van Jagen hadden, als ter sluyk. Haare Wyven, Kinderen Beddens en Huysraadt, wierden door lastdieren gedraagen. Zy hadden Vrygeleybrieven van Koning *Sigismundus*, op datse sonder verhindering door de Steden en Lantschappen mochten trekken.

De eenige Schryver *Aventinus*, schryft de eerste verschyning deser Menschen wat later geschiedt te zyn, tegens de meening van de voorgemelde schryvers, want hy segt *Lib.* VII, *Annal: Bajor:* dat de Heydens onder haaren Koning *Zindelon* souden hebben begonnen, door Beyeren te trekken, ten tyde doen *Albertus* gestorven was, zynde *Anno* 1439. Wanneer men nu acht geeft op het woordt begonnen, soo siet men dat dit verhaal, niet tegens het eerst gemelde strydt; nademaal zy't doen niet eerst begonnen te doen, of zich eerst begonnen te laten sien, maar alreedts bekendt waren, als sulke die alom het landt doortrokken; te meer vermits dit ook haar geleyder of Koning *Zindelon* bekrachtigt, datse zich bekendt maakten, om dat haar eerste Koning *Michael* heete.

Wie nieuwsgierig is het getuygschrift der Heydens te leesen, kan het selve by *Cervantes* vin-

vinden. Het schynt, segt hy, dat dit slag van Volk, enkeld en alleen geboren word om Dieven en Diefeggen te zyn. Zy worden van diefagtige Ouders gebooren, by dieven opgevoed, in de dieve schoolen geleert, en se reysen eyndelyk ook alleen op dit handtwerk, als dieven. Het steelen en de lust daar toe, zyn by hen als onafscheydentlyke eygenschappen, die zy niet eerder als met den dood laaten vaaren. De eerste Heydens gaven haar voor Egyptenaars uit. Maar die hedendaags het landt door swerven, hebben de geheele Wereld tot hun Vaderlandt, en weeten dikwils selfs niet, waarse t'huys horen, gelyk den voorgemelden Schryver eens is gebleeken. Ik hoorde eens selfs, zeydt hy, soo een leugenachtig Propheet, die de plaats van Graaf onder hen bekleede, veel snappen; en doen hy wederom naar huys soude reysen, zeyde hy: Dat hy naar 't landt moeste trekken, dat de kleine *Pygmeën* bewoonden, die niet langer als een span zyn, en met netten en strikken gevangen worden, gelyk de Haasen by ons. Doen hy hem nu vroeg: Waar dit landt doch was? Zeyde hy: Het is hier al seer verre van daan, aan geene zyde van 't heylige landt, en een stuk weg van *Babel*. Soo is dan, antwoorde de Schryver daar op, uw kleyn Egypten niet in *Africa* omtrent de *Nyl*, maar in *Asia* omtrent de *Ganges*, tot aan de rievier *Judus*? Doch hy maakte wat potsjes, en beleedt niet te weeten waar *Asia* of *Africa* ley.

De reden waarom dit Volkjen so moet swerven? soude zyn: Om dat hare Voorouders *Maria* met het Kindeken *Jesus* niet hebben willen huysvesten; en dat hen daarom van God opge-

leydt is; om overal haar gantſche leven lang te moeten ſwerven.

De Wyven van dit Volkje, ſpeelen by de nieuwsgierigen voor Waarſegſters, en weten haar daar meede meenigen ſtuyver af te halen. Doch wanneer wy onſe eygene handen beſchouwen, behoeven wy de Heydenen en Waarſeggers niet om raadt te vraagen, wat wy doen moeten of by der handt neemen, om ons te voeden? Wy moetenze altydt in onſchuldt waſſchen, en door geen quade konſtjes verontreynigen; maar heylige handen tot Godt in den Hemel opheffen; in ongeluk en welvaart, hertelyk bidden en hem aanroepen, dat hy ons voor alle quaadt en gevaarlyke ſiektens, voor ſchanden, laſteren en alle ondeugden, genadelyk gelieve te bewaaren; en deſelve niet laaten ruſten, maar dat wy daar meede wat goeds mogen doen, en neerſtig arbeyden, op dat wy ons en de onſen, eerlyk voeden, ook den Armen en behoeftigen iets konnen meededeelen. Dit ſal de beſte Tafel-linie, of ſo genoemde Tafel uytmaaken; want een neerſtige arbeydſame hand, heeft de ſeekerſte voorſegging, datſe een welbereyde en gezeegende Tafel ſal hebben, en dat haar geen voedtſel ſal ontbreeken.

Voor eenige Jaaren ging ſeekere Juffer wandelen. Dus in gedachten voortgaande, ontmoete zy eenige Heydinnen, met haare koolwitte aangeſichten, en leelyke vliegende hayren. Deſe quamen aanſtondts na haar toe, en gaven voor haar goeder geluk te willen ſeggen. De voornaamſte daar van, begon ook aanſtondts met haar gewoonlyk *Ovajo, Ovajo*; nam haar hand, bekeek het kruys, en ſelfs de minſte ſtreep-

ſtreepjes, welke zy ſeer naauw ſcheen te onderſoeken, op dat men denken mogt, datſe wat van de vrye konſt verſtondt. Hier op begonſe wat te hoeſten, en borſt eyndelyk met deſe woorden uit: Me-Juffrouw! Gy zyt fraay van gedaante, en ſult daarom ook een Man bekomen, dien gy tot een groot eerampt ſult helpen; men ſal hem uwentwegen ſeer waardig achten. De goede Juffer dacht dat dit alles goedt en gelukkig was; maar de Heydinne vervolgde: Hy ſal een Gildebroeder van 't grootſte Gildt der Wereldt worden; lachte daar by, en riep: Een Hoorndraager meen ik. Alſoo konde deſe Juffer 't verſtaan, waaruit haar geluk ſoude ſpruyten. *Mademoiſelle!* Zy gy voldaan voor uwen gekruysden penning? Ik geloove maar ſoo paſſelyk.

Van Oudts wierden 'er veel gevonden onder het Vrouwelyke geſlacht, welke door het ingeven eenes Goddelyken Geeſtes, van toekomende ſaaken voorſeggingen hebben gedaan; waar door zy den naam van *Sybillen* hebben verkreegen. Haare namen waren *Sampethe*, *Herophilis*, *Amathæa*, *Marpeſia*, *Caſandra*, *Xenoclea*, *Lampuſa &c.* Doch deſe naamen worden ſeer verſcheydentlyk van de Schryvers gemeldt. By onſen tydt vindt men ſeer weinig ſulke verlichte Matroonen: Maar men vindt 'er noch wel eenige die te recht de volgende naamen mochten voeren, namentlyk, *Altophila*, *Hexaſia*, *Toverhexis*, *Lingangulla*, *Gavelruytra &c*: Ik meene, veele Oude ſtinkende Civet-Katten, en tandeloofe knorrepotten; voornamentlyk van het Heydenſche rapaille, vindt men 'er overal, die met een Prophetiſche en Voorſeggende Geeſt

 voor-

voorgeven, begaaft te zyn, en meest door de Kristallyne Brillen, die aan de Watersuchtige neusen hangen, de handen van de nieuwsgierigen hier en daar door soeken, doorgaapen, doorsnuffelen, en vervolgens door kracht van een leugenachtige *Chiromantie*, toekomende Zaaken, willen voorseggen: Doch men moet haar in 't minste niet geloven, en fatsoenlyke Vrouwspersoonen sullen altydt seggen:

Ik hou my zelfs gerust en stil,
Myn heyl in Godts handt, die stierdt het na zyn wil.

Sommige van dese Heydens geven voor datse haare voorseggingen uit de Gesterntens weeten te haalen, even als de Sterrekykers.

Van de schoone heerlyke Hemels Fakkels, ik meene de Sterren, schryven seer veele geleerde Mannen, doch stemmen geensints over een in hunne meeninge van veele saaken. Sommige zyn van gedachten, dat de Sterren haar licht van de Sonne ontleenen; doch dit dient nader beweesen en schynt byna onmoogelyk, vermits de Sonne ses en seventig Millioen Mylen van de Sterren af staat. Dus is het waarschynelyker, dat de Gesterntens met haar eygen licht pronken. Veelen Menschen schynen de Sterren toe als brandende lampen; doch van een ongemeene grootheit, vermits selfs de minste Ster achttien maal grooter is, dan de gantsche Aarde. Haar loop en beweeging is soo snel, datse in een uur meer als veertig Millioen Mylen loopen. Het getal deser Hemelsche lichten is soo groot, dat het eygentlyke daar van tot noch toe van geen Schryver heeft kon-

konnen bepaalt worden. Sommige gekken van Sterrekykers maaken uit den Hemel een Dansvloer, en willen met geweldt hebben, dat aldaar *Cepheus* met ſyn Vrouw *Caſſiopea*, en *Perſeus* met ſyn Freele *Andromeda* braaf in 't hondert ſoude danſſen; als meede dat de ſtyfkoppige Kindervreeter *Saturnus*, en den onruſtigen *Mars*, malkander dikwils in 't hair ſitten &c: Dat de Sterren aan de Aardſche Schepſelen dikwils eenige invloeyinge meededeelden; is waar, doch niet aan het doen en laaten der Menſchen, dat in haar vrye wille en keur ſtaat. Van de Sterren leeſt men veel in de H. Schriftuur. Voornamentlyk en ſeer aanmerkelyk was de Sterre, die de drie Koningen uit het Ooſten den weg naar *Bethlehem* heeft geweeſen, doen Godts Soon aldaar gebooren was. Deſe drie waren uit *Magodien*, waarom zy ook *Magi* genoemt worden, welk landt in *Arabien* legt. De Sterre die hen den 25. *December* is verſcheenen, en vervolgens derthien daagen heeft voorgelicht, is geen gewoone Sterre van het uytſpanſel geweeſt, maar van nieuws uitdrukkelyk tot dien eynde geſchaapen, en van een geheel andere eygenſchap als de andere, wyl deſe ſeer hoog, en in de achtſte Hemelskring, en meer als hondert Millioen Mylen boven ons hooft ſtaan; maar de gemelde Ster, was maar in de lugt, gelyk met de Wolken ſtaande, en wierdt van de gemelde drie Koningen *een Sterre Godts* genoemt, want zy zeyden: *Wy hebben ſyn Sterre geſien*, *Matth.* II: 2. Schoon andere Sterren mede Godts Sterren zyn, echter heeft deſe voornamentlyk ſoo eenen ſchoonen en heerlyken tytel, waar van de H. *Chryſoſtomus Hom.* 6. de-

6. desen reeden geeft: Vermits andere Sterren alleen de hoogte beminnen, schynense als aangebeeden te willen zyn, soo als sommige Heydenen en Ongelovigen doen; maar de Sterre die de drie Koningen verselde, was soo demoedig, dat hy altydt in nedrigheit voor hen heenentrok, ja selfs tot *Bethlehem* boven de stal stil stondt. Waar uit geleert kan worden, dat voorname wel verlichte en door-geleerde Mannen, hoe meer se zich verootmoedigen, hoe meer se in Eere en achting toeneemen.

Van seeker Duytsch Vorst wordt verhaalt, dat hy eens op seekeren dag ter Jagdt willende ryden, synen Sterrekyker (daar hy wegens syne wetenschap veel werk van maakte) vroeg, wat voor weer het dien dag soude zyn? Dese zeyde hem daar op, dat het den gantschen dag mooy weer soude blyven. De Vorst daar op gerust zynde, trok met syn gantsche Hoffstoet ter Jagdt. Onder anderen ontmoeteden zy eenen Boer achter den ploeg gaande, welken de Vorst mede vroeg: Of zy desen dag goedt weer souden houden of reegen te verwachten hadden? De Boer antwoorde daar op met onderdanigheit, seggende, dat schoon het tegenwoordig schoon weer is, en geene donkere Wolken aan den Hemel gesien worden, soo meene ik echter, volgens myne waarneeming, dat 'er een braven reegen sal komen; gelyk ook binnen den tydt van twee uuren daarna volgde, die soo wel den Vorst als syn bedienden braaf doorweekte: Waar op de Vorst aanstondts belaste, dat de Starrekyker by den ploeg sou blyven, maar den Boer nam hy meede ten hove, en gebruykte hem vervolgens tot raadtsman, in de

plaats

plaats van den eerstgemelden. Waar uit blykt hoe valsch en leugenachtig diergelyken Propheten zyn, en dat het rechte Narren zyn, die tegens de Wet Godts zich van diergelyke Narren bedienen, en haaren raadt volgen.

Hendrik de VII. Koning van Engellandt, behandelde soodaanigen Sterre-Nar na verdiensten. Want doen dese over al hadt verspreydt, dat hy uit de gesterntens sag, dat de Koning in 't korte soude sterven, heeft hy hem by zich ontbooden, en gevraagt: Of dit seggen van hem quam, en of hy het hadde verspreydt? Of het waar was? Of hy het *Natiriteit* stellen, en uit de geboorte uure te voorseggen, wel te rechte verstondt? Waar op dese Nar, die groote eere daar door meende te behaalen, ja antwoorde. Hier op antwoorde en vroeg hem de Koning verder: Wel aan, om dat gy voorgeeft uwe konst wel te verstaan; waar sult gy u nu de aanstaande Korsdaagen bevinden? De Arme bloedt wilde met het antwoordt niet voort; doch *Henricus* dwong hem te antwoorden, wat de Sterren daar van zeyden? Doen hy nu niets met seekerheit daar van wiste te seggen, zeyde de Koning: Om dat gy het niet regt weet, soo sal ik het u seggen, want ik ben in dese Sterrekonst beter bedreven als gy; gy sult de aanstaande Korstydt in den grooten toorn deser Stadt *London* gevangen sitten; gelyk ook geschiede. Na dat hem nu in desen toorn de moedt tot voorseggen wat gesakt was, is hy kort daarna wederom vrygelaaten, wordende van de gantsche Stadt bespot en uytgelacht.

Dus behoorde men billyk meede met dit Heydensch rot te leven, want haar Geluk en Waar-

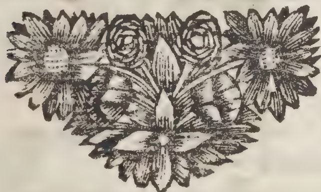
Waarſeggen, is enkeldt om de Menſchen het geldt af te troonen; waarom dan deeze boosheit billyk behoorde belet te worden.

Vermits zich dit Jan Hagel gemeenelyk by Dieven en roovers onthoudt, en daar meede gemeenſchap hebben, ja het wel ſelfs pleegen, kan en behoorde men hen te voorſeggen, gelyk ſeeker Geeſtelyke deedt.

Een Arme Geeſtelyke over Landt reyſende, geraakte in handen van eenige roovers, welke geldt van hem wilden hebben; maar vermits hy ingevolge van ſyne Evangeliſche Armoede niets hadde, leydenſe hem op, hy ſoude hen aanſtondts wat voor Prediken, of ſe ſouden weeten watſe met hem te doen hadden. De vroome Man benaauwt zynde, bedacht zich niet lang, klom op een oude Boom, en begon de volgende Predikatie. In Godts Naam! Ik vergelyke u leven, by het leven van onſen lieven Heere: (Dit volkjen ſpitſten de ooren, en dachten een loffpraak te hooren.) Want ons Heere heeft veel geleeden op deſe Wereldt; gy lydt ook niet weinig. Ons Heere is van de eene plaats naar de andere, getrokken; gy ſwerft ook hier en daar. Ons Heere hadde maar eenen Rok; ik geloof dat gy ook niet meer hebt, als de kleeren aan u lyf. Ons Heere onthielt zich veertig daagen in de Woeſtyne; gy zyt, geloof ik, al langer in dit Boſch of Woeſtyne geweeſt. Ons Heere is eens van den Duyvel verſogt; u rydt de Duyvel de gantſche tydt. De Jooden loerden daagelyks op den Heere om hem te vangen; de Droſt met ſyn dienaars loert ook daaglyks op u, om u te betrappen. Ons Heere wierdt vinnig gegeeſſelt en geſlaa-

gen;

gen; gy hebt waarſchynlyk ook al eens wat op u rokjen gehadt. Ons Heere is onſchuldig veroordeelt, en tuſſchen twee Moordenaars aan 't Kruis opgehangen; gy ſult meede eens, doch wel ſchuldig zynde, aan de Galg gehangen of Gerabraakt worden. Ons Heere is geſtorven en nedergedaalt ter Hellen, om de Oudvaders te vertrooſten; gy ſult in deſen wat voor uit hebben, en behoeven niet neder te klimmen, want de Duyvel ſal u wel haalen. *Amen!* Dat mag heten: *Salix ſit tibi appendix*; Schelmen behooren aan de Galg. Van ſulke heeft de Apol *Paulus* ook al over lang voorſegt: *Haar einde is 't verderf. Phil:* III: 19.

E Schouw- of Tooneel ſpeelen en Comedien hebben haare nuttigheit, indien anderſints daarby alles in Zeedigheit werd voortgebragt. De Oude Schryvers zyn het gewaar geworden, en hebben het voornamen Perſoonen ſeer qualyk af-

afgenomen, zich in diergelyke Schouwſpellen te oeffenen: Doch dit is te gelyk waar, dat diergelyke Spellen met allerlei ſchandelyke poetſen, en onbeſchaamde ergerlyke vertooningen waren verſelt, 't welk tot nadeel van jonge oogen, en tot quetſinge van jeugdige ooren ſtrekte: Waaromſe ook meer te ſchelden als te pryſen waren. Hedendaags vermaaken zich daar meede wel Vorſten en Graven, ſonder hunne Hoogheit of achting in 't minſte daar door te krenken; om dat daar by ſelden eenige lichtveerdigheit vertoont word; maar meeſt veele ſcherpſinnige vermaakelyke en cierlyke voorſtellingen van Dapperheit en ander Deugden; of ondeugden tot waarſchouwinge, en geenſints ter navolginge. Doch indien men van diergelyke ſaaken een gewoonte wilde maaken, ſoude het geenſints loffelyk, nog ook voortreffelyk, maar aan 't gemeene beſt veel meer ſchaadelyk zyn. Want diergelyke Schouſpellen, Vertooningen en Comedien, voornamentlyk die van groote Perſonaadjes aangeſtelt worden, koſten en verquiſten veel tydt en geldt, dat men elders beter ſoude konnen aanleggen en gebruiken. De Roomſche Keyſer *Nero* hing ſeer veel geldt aan de Schouw-ſpellen. Hy liet het gantſche Huys der Tooneelen met goudt overtrekken, en alle Muſyk en andere Speeltuigen van Goudt maaken; ja hier meede niet vergenoegt zynde, liet hy onder het ſpeelen en vertoonen der Schouwſpellen, houte bortjes onder het Volk werpen, waarop geheele Akkers, Huyſen, Landereyen, en andere Vaſte Goederen, als meede lyf eigene Knechts, veel geldt en een meenigte Edelgeſteentens geſchreven

waren: De geene nu die een deser bordjes bequam, en vertoonde, kreeg aanstonts het geene daar op geschreven stondt: Waar uit gemakkelyk te begrypen is, dat soo een Commedie of Schouwspel seer veel heeft gekost en verquist.

Keyser *Augustus* heeft uit de Schatkamer drie en twintig, en op syn eigene kosten vier en twintig Speelders onderhouden: Waar van hem ieder spel koste tweduysentmaal duysent en vyf hondert Kroonen, of derdehalf Millioen. Was dat niet een groote somme geldts voor een eenig Schouwspel? Daar benevens stelde hy noch eenige mindere aan, waarvan hem echter het minste koste, duysentmaal duysent, twee hondert en vyftig duysent Kroonen. 't Geene niet veel koste, wierdt ook weinig geacht. De Heidensche Romeinen hebben van oudts hunne Schouwspellen doorgaants met Menschen bloedt besmet. Het Menschen bloedt was de aangenaamste Verwe voor dese Martiaalische Menschen. Want tot *Romen* waaren seekere Menschen, welke veele gevangene tot lyfeigene kochten, oeffenden deselve in allerlei Waapenhandel onthaaldense deftig, en mesteden haar braaf vet, op datse sterk en krachtig souden worden; tot dat 'er 't zy opentlyk of op Gastereyen bysondere Schouwspellen wierden gehouden, als wanneer zy 'er soo veele daarvan voor geldt leeverden, als 'er noodig waren. Diergelyke Vechters quamen 'er dikwils by honderden by malkander, die by troupen tegens malkander streeden; maar somtydts moesten zy Man tegen Man vechten: Waardoor by de Romeynen in Vreedenstydt byna soo veel bloedt 't huys wierdt vergooten, als in tydt van Oorlog

bui-

tens landts van de Vyanden; waarom eindelyk de Keyser *Constantinus*, diergelyke vertooningen, namentlyk *Cruenta spectacula inimica lib: 11: tit: 49: 6. de gladiatoribus penitus follendis*, ten eenemaal verboodt, en liet ophouden. Dus heeft de Keyser *Honorius* mede gedaan, volgens het getuigenis van *Theodoricus* en *Nicephorus*. 't Mag nu daar meede zyn soo als het wil, soo is het nochtans seeker, dat alle Commedien en Schouwspellen geensints soo in 't algemeen te verwerpen zyn. De Hooggeleerde *Pater Segneri in hom: Christ. part: 3: Disc: 31. N: 6.* segt daar van: De Comedien en Schouwspeelen zyn tot dien einde opgekomen, op dat de Deugden geleert, en de ondeugden vermeydt souden worden.

De ervaarentheit heeft ook geleert, dat meenig Godtloos en ondeugend Mensch, wanneer hem in een Schouwspel het laatste Oordeel wierdt vertoont, of de verschrikkelyke pyn der Helle voorgestelt, dat hy in zich selfs is gegaan, syne sonden en misdaaden heeft beklaagt, en daar door vervolgens syne Ziele geneesen. Meenig een siet in een vertooning, dat de sondige Steden *Sodoma* en *Gommorha* met vuur en vlammen worden verteert, en de Vrouw van *Loth* om datse uit nieuwsgierigheit omsag, in een Zoutpilaar wierdt verandert. Dese voorstelling gaat hem aan het herte: ô Myn Godt! sucht en denkt hy daar over, heeft Godt, soo een geringe overtreeding soo swaarlyk gestraft, wat sal ik dan wel te vreesen hebben, daar ik soo veele en swaare sonden heb begaan. Een ander siet in een vertooning, hoe de valsche *Delila* den sterken *Simson* het hair afsnydt, en hem daar door van syne sterkte beroofst.

rooft. Dit veroorſaakt een inkeer in hem, uit aanmerkinge, hoe meenig dat 'er al door Vrouwen in 't verderf zyn geraakt. *Adam* heeft maar eene Vrouw gehadt; die ons alle in Elendt heeft geholpen. Indien hy 'er meer hadt gehadt, gelyk de Turken in 't gebruik hebben, hoe ſoude het dan gegaan zyn? Soo veel Vrouwsperſoonen als 'er in de Wereldt zyn, ſoo veele valſtrikken zyn 'er ook byna. Een ander ſiet mogelyk een Groenen Donderdag vertoonen, en dat de Heere *Chriſtus* als onſe gezeegende Heylandt de Apoſtelen de voeten heeft gewaſſchen, waar onder ook doenmaals nog de Verraader *Judas* was, welke ſyn Duyvelſch voorneemen alreedts geſmeedt hadde, om den Heilandt te verraaden; 't geene deſen ook wel bewuſt was. Deſe voorſtelling treft een toekyker het herte; ô Goedige Jeſus! denkt hy; hoe meenigmaal en grof wyke ik van uwe Woorden en Werken af; Gy werpt u uwen Vyanden te voet, en ik ſoudeſe wel met voeten willen treden; gy betaalt het quaade met goed, en ik wil voor een eenig loot ſmaat en ongelyk, aanſtonts met geheele Centenaars wraak oeffenen. ô Mildtdaadigſte *Jeſus*, hoe weinig onderhoude ik uwe leſſe, die gy op den Preekſtoel uwes Kruyſes hebt gedaan, doen gy meede voor uwe Vyanden hebt gebeeden. Een ander ſiet in een Treurſpel dat *Theophilus* als een groot Sondaar Godt en alle Heiligen verloogent, en zich aan den Duivel met Lyf en Ziel heeft overgegeven: Doch eindelyk door den goedigen Godt wederom in genaade aan en opgenomen wordt. Dit beweegt meenigen Sondaar dat hy met het vergieten van veele traanen ſucht: ô Myn *Jeſus!* Hoe waarachtig

en

en maar al te waarachtig is het, dat myne ſonden verre overtreffen de druppelen der Zee; maar uwe barmhertigheit is veel grooter; uwe goedheit overtreft uwe Gerechtigheit; dierhalven begeve ik my gewillig aan deſelve over. Op deſe wyſe nu gebeurt het, dat de Comedien en Tragedien dikwils ſeer veel goedts veroorzaaken, ja ſe dienen en verſtrekken dikwils voor predikers, die meenig Menſch in het herte taſten, en vervolgens tot goede heilige gedachten aanleidinge geven.

Doch nademaal 'er geen Goudt ſonder ſchuim is, alſoo ſal ook niemandt ſoo dwaas zyn, en geloven, dat 'er onder de Comedianten ook geene Narren ſouden gevonden worden. Ja ik ben van gedachten, dat de Comedianten voor de allergrootſte Narren moeten gehouden worden, welkers werk en beroep het is, om dag en nacht op Narrepoetzen te ſtudeeren, en in dwaasheit eere ſoeken, of ten minſten een bedelzouppe: Want het ſpreekwoordt ſegt: Houdt u wat gek, dan geeftmen u gaarne.

Seeker Hoveling by den Koning *Ptolomæus*, ſogt zich by hem aangenaam te maaken; tot welken einde hy verſcheide Aapen ſoo aardig wiſt te leeren en te oeffenen, datſe een vermaakelyke Commedie met malkander konden ſpeelen. Doen hy nu meende, datſe de Konſt fix hadden, liet hy de Aapen aardig kleeden, brachtſe op het toegeſtelde Schouwtooneel, en badt om de genaade dat de Koning meede geliefde toe te ſien. Doch doen het ſpel op ſyn beſte ſoude zyn, was 'er een, die den Apenſpeelder niet ſeer gunſtig was, welke eenige

Nooten op het Tooneel wierp; hier over raakten de Aapen van de wys, vergaten de gedaane onderwyſinge, en teegen aan 't grabbelen, ſonder zich wederom tot het verder ſpeelen te willen laaten bewegen. Dus bleef dit een Aapeſpel, en het ſpreekwoordt wierdt beveſtigt; dat een Aap een Aap blyft, al droeg hy een goude ring.

Wat een groot vreugdefeeſt hadden de Philiſtynen beſtelt, doenſe *Simſon* betrapt hadden. Al het Volk liep in een meenigte te ſamen, en bracht den Afgodt *Dagon* in ſynen Tempel deftige Offerhanden. Daarna wierd een heerlyke Maaltydt bereyd, waar toe de voornaamſte genoodt waren en verſcheenen. Doenſe nu braaf kannen en glaaſen geleegt en geveegt hadden; maakten zy van den Tempel een Schouwburg; waar in *Simſon* de Hooftperſonagie was. Want op het bevel der voornaamſte Heeren wierdt *Simſon* gehaalt, op dat hy ſoo wel de voornaamſte als gemeenſte tot tydtverdryf zoude ſtrekken. Want zy plukten en ſcheurden hem aan alle kanten, en ſtieten hem dan hier, dan daar; en vermits hem de oogen waren uytgeſtoken, tuymelde hy van de eene wand tegen de andere; veele leyden zich op de grondt, ſoo dat hy over hen ſtruykelen en op de Aarde vallen moeſt; waar over geen kleyn gelach en geraas ontſtondt, zo dat de geheele Tempel daar van dreunde. Doch wat geſchiedde? *Simſon* kreeg twee der Hooftpilaren beet, waar op het gantſche gebouw ruſte, en bonsden deſelve met ſodaanigen kracht tegens den anderen, dat alles 't onderſte boven tuymelde, en daar door te gelyk meer als drie duyſent Philiſtynen verplet

tert

tert wierden. Dat de Philiſtynen, als verblinde Heydenen, en die in dwaalingen opgevoedt waren, van haaren Afgodts Tempel een Comedie en Schouw-Tooneel maakten, is juyſt geen groot wonder; maar dat men by ons, wy, die door het bloedt des Goddelyken Lams gewaſſchen en Chriſtenen zyn, veelmaals den Tempel misbruykt, en allerley ſchandelyk daaden daar in bedryft, is een grouwel voor Godt, dat geenſints ongeſtraft kan blyven.

De Comedien moogen wel tot vermaak geſien worden, doch ſoo niet, dat men daar door andere nuttelyke en noodige beeſigheden tèr zyden ſet en vaaren laat.

Fulgoſus verhaalt, dat *Carel* de VII. Koning van Vranryk, door eenen inval der Engelſchen in zyn Koningryk ſeer veel ſchaade leedt. Om dit te verhinderen, ſondt hy eenen Dapperen Veldmaarſchalk *Hyrus* genoemt, gewapenderhandt tegens hen. Doch deſe tegens de Vyanden zich te ſwak bevindende, en ſiende dat door de macht der Engelſchen, het Koninkryk van Vrankryk in gevaar ſtondt, ſchreef aan den Koning, en verſocht hem ernſtig, om hem met meerder troupen te beſorgen, op dat hy ſoo ſterken Vyand wederom verdryven, en het Ryk behouden mochte. Doch de Koning, was doenmaals ſeer op eene Hoff*dame* verlieft, ſelfs ſo dat hy alle ſorg voor 't Koningryk vergat, en zich nergens meede bemoeyde, als om minnareyen te pleegen; verſpillende ſynen tydt en geldtmiddelen alleen met Koninklyke maaltyden, Danſſeryen, Commedien, en diergelyke vermaakelykheeden. De Maarſchalk ſchreef dierhalven nochmaals en met meerder ernſt,

dat hy onderſtandt verwachte, en indien het ſelve niet haaſt quam, ſoude ſulks te laat komen; badt alſoo den Koning, zich met de hulpe te ſpoeden. Doch de Koning achte dit alles ſoo weinig, als of hem het Koninkryk niet eens aanging. Eyndelyk quam *Hyrus* in perſoon ten hove, om te ſien wat toeſtel hy klaar ſoude vinden, om die meede te neemen. Doch daar komende, en veel van 't gevaar ſpreekende, toonde Koning ſyn ſchoone Minnares, ſyne Dansſaletten, ſyne Nieuwe Schouwburg tot de Tooneelſpellen, en veelderley ander voorraadt tot allerley vermaakelykheden; vragende te gelyk den Veldtmaarſchalk: Hoe hem dit alles behaagde? Daar op borſt deſe in ſpyt en ongedult uit, en antwoorde: Fy! diergelyken heb ik nooit van eenen Koning gehoort of geleeſen, die het ſyne ſoo los en met vermaak verwaarlooſt, gelyk uwe Majeſteit het ſyne doet. Deſen Koning volgen 'er veele na; die haare gewichtige verrichtingen aan een ſpyker hangen, en diergelyke poetſeryen by de Commedien met groot vermaak naloopen, meenende dat het niet om over te komen ware, indienſe een Comedie verſuymden.

Meenigen Comediant ſpeelt voor Koning, Keyſer of ander Potentaat in het ſpel, en beelt zich in, dat hy 't ſelfs is, heeft overvloedt van alles, en 't ſchynt dat men hem om ſyn geluk behoorde te benyden; maar wanneer het ſpel uit is, en hy van 't Theater naar huys gaat, heeft hy dikwils geen dubbeltjen in den ſak, om een glas bier te konnen betaalen. *Splendida Miſeria!* By deſe Gaſten ſchynt het Elendt gevernіſt, en by hen is dikwils *Comedia* en *Inedia* of gebrek van ſpys en drank, dagelyks werk. DE

DAar zyn verſcheyde meeningen, wie allereerſt het Danſſen heeft opgebracht? Wat my betreft, ik gelove dat de Geytebok in het Paradys de allereerſte *Capriool* heeft gemaakt, en dat deſe ſprong den naam daar

van ontleent heeft, vermits *Capro* een Gytebok betekent. Maar den grootsten sprong heeft *Lucifer* gedaan, vermits hy op een rys van den Hemel in den diepsten afgrond is gesprongen. Nademaal *Salomon* in synen Prediker *cap*: III. 4. segt. *Daar is een tydt om op te springen*; soo blykt daar uit dat een eerelyke Dans geensints verbooden is; te meer vermits Godt het Danssen van *David* voor de Arke niet onaangenaam was: Ook heeft *Mirjam*, de Suster van *Aaron* benevens alle de Vrouwen gedanst, na dat Godt *Pharao* in de roode Zee had verdronken. *Exod*: XV.

Tegenwoordig, nu 't Menschelyke verstandt byna alles tot volkomenheit tragt te brengen, heeft het Danssen meede een beurt gekreegen; so dat het selve als een konst aangemerkt wordende, naar sekere Regels geschikt, en door bysondere Meesters geleert word, die 'er ten enemaal haar werk van maken: waar by niet alleen de handen seekere konsten moeten leeren, maar voornamentlyk de voeten na de maat getrilt worden; heel anders als van oudts, doen alle dese bewegingen naar ieders goedvinden, maar in 't hondert geschieden; hebbende nu alle sprongen en beweegingen haare bysondere Naamen en Konstwoorden.

Diergelyke soorten van Danssen, worden over al aan de Hoven, by Adelyke Geselschappen, Comedien en Vreugdefeesten gesien; waarom ik denselve geen quaaden naam mag geven; ook soek ik alle Danssen niet te beschimpen, soo lange de Eerbaarheit by den Speelman sit, en de Zeedigheit meede danst.

Doch volgens het eenpaarige seggen van de alle de H: Leeraars, *Basilii Serm: de Ebriet: Chrysost: hom: 49. in Matq. Ambros: lib: 3. de Virg: S. P: August:*

*guſt: in Pſ:*32. Is de Dans een Schans, waar in het geweeten overrompelt wordt, en de Dansgrondt daar men op danſt, deugt in de grondt niet. Daar van daan komt het meede dat de Roomſche Reedenaar *Cicero* ſegt: *Niemandt danſt 'er, ten zy dat hy onſinnig is.* Keyſer *Domitianus*, heeft ſeeker voornaam Heer *Patritius* genoemt uit den raadt geſtooten, om dat hy al te veel op het danſſen geſtelt was. Het blykt meede dat het dertele danſſen ſeer dikwils van Godt geſtraft is geworden.

Wat de gevolgen van het Danſſen zyn, leert onder anderen de H: *Cyrillus* van *Jeruſalem*, in het volgende Verdigtſel. Seeker Kok, die liever in de Kroeg als in de Keuken was, liep van den Haardt na de Herberg, dronk, ſprong en was vrolyk, terwyl en ondertuſſchen ſyne Ketels, Potten en Pannen t' huys by 't vuur ſtonden en hingen te kooken, te braaden en te pruttelen; en dit deedt hy dikwils, waar over deſe ſmeerige Gaſten ſeer ontvreeden waren. Doen 't nu eens wederom gebeurde, ſpraaken de Ketels, Potten en Pannen tegen malkander: 't Spreekwoordt zyt, als de Kat van huys is, dan danſſen de Muyſen; onſen Kok loopt geduurig weg om vrolyk te zyn, en laat ons ondertuſſchen verbranden, ſweeten en bederven; laat ons meede ons hert eens in vrolykheit ophaalen, en niet geduurig met knorren en pruttelen in 't hoekjen van den haart verſlyten. Wel waarom niet? Antwoorde een ander. Kom aan Hakkebordt! waar benje met uw Hakmeſſen? Riep 'er een Ketel, ſpeel op! wy ſullen danſſen. Naauwelyks hadt het Hakkebordt begonnen op te ſpeelen, of alle de Ketels, Potten en Pannen, ſprongen

van

van den haardt, en danſten luchtig en vrolyk in deKeuken over de vloer, dat het dreunde; waar by de Schuymſpaanen, Leepels, Schottels en Borden, meede wonderlyk haar perſoonagie ſpeelden en huppelden. Niet verre daar van daan aan deMuur, hingen rekken metSneeuwitte Porcelleine Schotels en Borden, welke dit kortswyl eenigen tydt aanſaagen. Eyndelyk verveelde hen dit, enſe zeyden tegen malkander: Kom aan! wat behoeven wy hier ook alleen te ſtaan druylooren, en te ſien of wy geen drie konden tellen; laat ons mede by het geſelſchap begeven en vrolyk zyn. Soo gezeydt zoo gedaan. Aanſtondts ſprongen deſe van haare rekken af, danſten meede in 't hondert, by alle de ſmeerige Ketels, Potten en Pannen, waar door deſe, die eerſt helder en ſneeuw wit waren, ſoo ſwart, vuyl en ſmeerig wierden, dat zy 'er uytſaagen als Schoorſteenveegers. Ondertuſſchen quam de Kok wederom uit de Kroeg, ſag het lieve werkjen eens aan, en was louter quaadt op ſyn manier, dat ſyn onderhoorigen niet minder wilden zyn, als hy: Derhalven doemde hy aanſtonds deKetels, Potten enPannen wederom op haar plaats aan het vuur. De Porcelleyne Schotels en Borden meenden ſtilletjes een ſluypert te maaken, en wederom op haare rekken te klimmen, als ofſe het niet gebeteren konden: Maar de Kok kreeg ſe wel haaſt in't oog; en om datſe zich ſoo vervaarlyk bemorſt en beſmet hadden, zeyde hy, holla! dat gaat ſoo niet, gy ſiet 'er wel lief uit om te pronken; weg daar mede achter de deur, in een hoek uit myn oogen! gy ſult niet meer op Tafel komen, en zyt niet waardig dat u een eerlyk Man

aan-

aanſiet;een ſwangere Vrouw ſoude zich voor u ontſtellen; gy zyt niet beter waardig als dat Honden en Katten voortaan uit u vreeten, en geen fatſoenlyk Menſch. Hier was weenen, klaagen en kermen geen gebrek; enſe baden, dan den Kok, dan den Heer, en dan Mevrouw om haar voorgaande Eerlyke plaats wederom te bekleeden, waſchten met haare traanen 't ſmeer af; terwyl de Honden en Katten ook haar beſt deden met likken, tot datſe eyndelyk met veel moeyte wederom in genaaden aangenomen, gereynigt en op haar voorgaande plaats herſtelt wierden. Dus gaat het wanneer men zich door quaadt geſelſchap tot het dertele danſſen begeeft; weg! weg! met diergelyken kortswyl, waar by de eere dikwils ſchipbreuk lydt.

DE

Elyk Godt de opperſte werkmeeſter, in alle ſynen Schepſelen uitmuntende en voortreffelyk is, alſoo veroorzaakt hy mede by de Wysgeeren en Natuurkundigen een grote verwondering, om dat hy tot nadeel der Menſchen ſoo

veel-

veelderley ſoorten van vergift onder dē Wortelen, Steenen, Vruchten, Viſſchen, Dieren, Wormen en andere Schepſelen heeft geſchapen, en nochtans geen een ſchept, waar tegens hy niet wederom enige Artſeny heeft geſchikt, waar meede de Menſchen zich voor het zelve bewaaren konnen. Dit heeft onder anderen de Wyſe *Sirach* ſeer wel aangeteekent *cap.* XXXIII: 15. ſeggende: *Aanſchouwt de Werken des Allerhoogſten, zy zyn alle twee, het een tegen het ander.* Alſoo is voor ieder vergift, een tegengift, dat het ſelve zyn kragt beneemt; ja dikwils is dit tegengift in het vergift ſelfs opgeſloten, wanneer het wel toegeſtelt en vervaardigt wordt. Wat is 'er vergiftiger dan een Baſiliskus, die de Menſchen van verre met de oogen dood; en met ſynen Aſem, ſoo verre zich die uitſtrekt, alle gewaſſen vergiftigen en verdorren kan? Deſe kan met geen ander vergift bedwongen worden, als dat men hem een ſpiegel voorſtelt, waar in hy zich ſelfs beſchouwt, waar door ſyn eigen vergift op hem te rug kaatſt, en hem het leven beneemt; volgens het ſchryven van *Majolus*. De Adder-ſlangen zyn ſoo vergiftig, dat Menſche door haar gebeeten, binnen weinig uuren moet ſterven; hier tegen is geen beter middel, volgens ***Plinius***, als de *Urien* van de Adder ſelfs. Tegen alle vergift is *Triakel* een beproeft Geneesmiddel; welke van in ſtukken gekapte en na de Konſt bereide Adder-ſlangen gemaakt werdt. Wanneer iemandt van een ſlang wordt gebeeten, ſoo is'er niets beter, als het ingewandt derſelve daar op gelegt, 't welke aanſtonds alle vergift na zich trekt. Dus is het mede wanneer iemandt door een Scorpioen word ge-

geſtooken; want niets geneeſt de wonde beter, als dat men den Scorpioen op de gewonde plaats in ſtukken vryft, 't welke ten eerſten het vergift daar uit haalt. Wanneer iemandt van 't vergift der Adders bevryt wil zyn, ſo, dat hy de vergiftige Adders aantaſten en in ſyn boeſem kan dragen, die ete maar de lever van een Slange; gelyk de Adder- en Slangen-Banders doen. Uyt al het verhaalde blykt, dat het beſte Geneesmiddel tegens vergift, het vergift ſelfs is.

Op deſe wetenſchap beroemen zich voornamentlyk de Quakſalvers, die haaren *Orvietan*, of andere Quakſalveryen, die zy verkoopen, of de onnooſele Menſchen aanſmeeren, boven alle andere Geneesmiddelen verheffen. Dit ſoort van volk heeft in Griekenlandt ſyn begin genomen, alwaar deſelve *Agyrtæ* of Landtſwervers wierden genoemt.

Tot deſen hoop behooren meede, de overſchouder hooggeleerde, en hooggeſtudeerde Artſen en Doktereſſen, welke ſchoon zy de Artſeneykonſt alſoo min verſtaan, als een Koe het Harpenſpel of als een Bok het Hovenieren, des niet tegenſtaande op een vermetene en godtlooſe wyſe onderneemen, tot grooten ſchaade der lyders, het water van ſieken te bekyken, allerley *Meedicamenten*, Smeeraalien, Salven, Poeyers en Drankjes aan hen voor te ſchryven; welke op de ſiekte al ſoo veel toepaſſelyk zyn, als Spek in een Jooden Maag, of een Seis in een Meſſekooker. ô Hoe veele diergelyke beunhaaſen, Landtloopers, Quakſalvers en ondeugende Gaſten worden 'er gevonden, die het gantſche Landt doorkruyſſen, in alle Steeden en

Dor-

Dorpen, en op alle Markten en Kermiſſen Theaters en Stellagien opſlaan, als offe met eenige planken een Hooge School wilden oprechten, waarop zy de gemeene Menſchen en Boeren wat voorpreediken, eenige malle praatjes vertellen, haare bedurvene en ſtinkende Geneesmiddelen aanpreeken, en het geldt uit de beurs luyſen, waar by meenigmaal leugens by hoopen, tot beveſtiging van onwaarheden, door deſe Narren Doćters ter baan gebracht worden.

De eene haalt eenige wortelen voor den dag, en ſweert hoog en laag, dat hy ſe ſelfs dertien mylen achter *Syracuſa* aan ſtrandt heeft uitgegraven; welke hy voor het ſuyſen en ruyſſen van een dof gehoor aanpryſt; ja ſe zyn ſoo ſtoudt en vrymoedig, datſe ſweeren, dat de Koningen van *Paphlagonien* deſelve gewoonlyk aan haare ooren draagen, waar doorſe ſoodanigen ſcherpen gehoor bekomen, datſe een Oudt Wyf meer als dertig mylen verre konnen hooren hoeſten. Ey ſoo lieg, datje de gal barſt!

Een ander toont een Poeyer, moogelyk geſtoote Wynſteen, en ſweert, dat hy het met de Spaanſche Vloot uit de nieuwe Wereldt heeft laaten brengen, en dat het ſelve ſuyvere Aſſche van een verbrande Vogel *Phœnix* is; een punt van een mes vol van dit poeyer, ſegt hy, met Wyn of Bier ingenomen, verdryft alle duyſſeling in het hooft, ſelfs ſoo, dat iemandt over een balken ſoude konnen loopen, niet breeder als de ſtrykſtok van een Viool. Ei ſie ſoo lieg datje ſwart werdt! Met deſe en diergelyke malle praatjes, bedriegen deſe Narren Doćters niet alleen ſeer veele onnooſele Men-

ſchen; maar ook ſelfs wel voorname Standtsperſoonen, die dikwils haar lyf en leven aan diergelyke Landtſwervers, en leugenachtige Quakſalvers toevertrouwen; doch ſe worden dikwils maar al te laat gewaar, datſe van dit Janhagel bedrogen zyn, en niet alleen haar geldt, maar ook, dat noch vry meerder is, haar edele geſondtheit daar by opſetten.

Over een ſoodaanigen leeſt was geſchoeit, ſeeker Schoenmaker, van wien een geloofwaardig Schryver het volgende verhaalt. Deſe Schoenmaaker was ſoo konſtig, en ſoo wel in ſyn Ambacht ervaren, dat hy ſelfs geen rechte naadt kon naayen: want als hy een paar nieuwe Schoenen maakte, die iemandt maar acht daagen aan de voeten hadde; ſoo vielen 'er de ſoolen al af &c. Doen dit ruchtbaar wierdt, ter plaatſe daar hy woonde, was 'er niemandt meer, die van hem wilde koopen; waar door de arme Pik-trekker in korten tydt armer als *Job* wierdt, ſoo dat hy niet langer wiſt, wat hy in deſe noodt ſou beginnen, om met de ſyne aan de koſt te komen. Eindelyk door noodt gedwongen, verliet hy ſyn Ambacht, veranderde den Drieſtal in een Gewaanden Dokters preekſtoel of ſtellagie, en wierdt van Schoenmaaker door zich zelven tot Dokter *gepromoveert.* Syne Artſeny, waarop hy ſnoefde om aan de koſt te komen, was een ſeeker *Antidotum*, Tegengift, of bewaarmiddel tegens alle ſiektens en voornamentlyk tegens vergift. Hy maakte een ſeeker poeyer, dat misſchien van ſyn overgebleve pik geſtampt was, 't welke hy eerſt eenvoudige en onnoſele Menſchen, maar daarna ook andere voornaame

Per-

Perſoonen ingaf, die na nieuwigheit haakende, zich door deſen ingebeelden Dokter of liever onverſtandigen Quakſalver, lieten bepraaten, om hem in alle ongemakken en toevallen van ſiekten te laaten haalen, en ſyn algemeen hulpmiddel met greetigheit kogten. Op deſe wyſe wierdt hy, die kort te vooren geen paar Schoenen konde naayen, voor den voornaamſten Dokter van de gantſche Stadt gehouden, en in het gantſche landt bekent, en den geenen, dien de minſte bedelaar te vooren geen paar ſchoenen toevertrouwde, wierdt nu de geſondtheit, het lichaam en het leven, ſelfs van voornaame Heeren, aanbevolen.

Op dat nu deſe nieuwbakke Dokter Leeſt of Pik-Arts zich wat aanſienlyk mochte maaken by het gemeen, heeft hy eenige Latynſche ſpreekwyzen, als *Hypocrates in cap*: 4. en *Galenus in fine capitis* 8. *Aphorismi* 15. en andere diergelyke halve woorden van buyten geleert, welke hy by de ſieken gehaalt wordende, op een trotſe wyſe aanhaalde; waar door den roem van ſyn algemeen hulpmiddel van dag tot dag noch vermaarder wierd. Deſe Nar beſogt alle Miſſen en Jaarmarkten; loog en bedroog niet alleen gemene, maar ook van de voornaamſte Menſchen, en wierdt byna tot alle ſieken geroepen; doch hy kon by weinige, of miſſchien by niemandt iets uitwerken, alſoo ſyne hulpmidlen ſonder kracht waren, en meer door toeval als bequaamheit hielpen.

Doen dit ſynen Lands Heere en Vorſt ter ooren quam, en hem daar benevens geſegt wierdt, dat deſe vermaarde *Medicus* en Pik-Arts ſelfs ſiek te bedt lag; heeft hy als een verſtan-

dig Man zich aanſtondts verbeeldt, het geene 'er in der daadt aan was, wegens dit hulpmiddel. Om dit te beproeven, ging hy ſelfs naar den ſieken Dokter, quam in ſyn Kamer, groete hem, en begeerde van hem wat Tegengift. Nam daar op een kommetje water, hieldt zich, als of hy wat vergift daar in deedt, en wierp 'er wat van dit ſoogenaamde algemeene hulpmiddel of poeyer in, en roerde het met malkander om; ſeggende te gelyk tot den ſieken Arts: Siet daar, goede Vriendt! Neemt alhier uit onſe handen, dit vergift, benevens u eigen Tegengift, dat gy ſoo hoog waardeert: Drinkt dit kommetjen uit; en wy verſeekeren u, dat indien dit uw ſoo vermaarde poeyer, het vergift verdryft, en u de geſondtheit wederom geeft, en alſoo de proef aan uwe eigene Perſoon beproeft gevonden wordt, ſoo ſullen wy ſelfs het aan alle onſe Onderdaanen aanbeveelen, om het van u te kopen, en wy ſullen u te gelyk met groote vereeringen en waardigheden, na behooren ſeer genadelyk voorſien.

Op dit Vorſtelyk bevel, wierdt den Armen bloedt, die ſeer verſchrikt was, bedroeft en benaauwt, ſoo dat hy niet wiſte wat hy ſoude doen of ſeggen, ja 't ſcheelde niet veel, of hy ſoude uyt benouwtheit ſyn bedt bevuylt hebben. Want indien hy het vergift niet uitdronk, moeſt ſyn bedrog aan ieder een blyken; en indien hy het vergift innam, verhaaſten hy ſynen eigenen doodt daar meede; als wel wetende, dat ſyn tegengift geheel onkrachtig was. In deſe twyffeling, dacht hy, dat het immers beter was, eenige tydelyke beſpotting te verdraagen, als het leven daar by in te ſchieten &c.

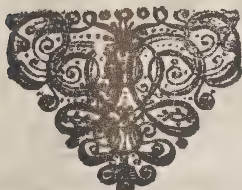
&c. Alſoo vond hy zich genootſaakt door de mand te vallen, en deze belydenis te doen: Uwe Vorſtelyke Doorluchtigheit weet wel dat ik een Schoenlapper en geen Dokter ben; ook heb ik nooit in deſe wetenſchap geſtudeert; maar enkeldt het gerugt en de valſche verbeelding van 't gemeen, heeft my deſen eertytel verſchaft &c. Doen de Vorſt dit uit den eigen mondt van den Schoenmaaker vernam, liet hy de Heeren van ſyn Hoff en die van de regeering der Stadt by zich komen, verweet en beſtrafde de onnooſelheit, en 't onverſtand van hen alle, datſe haare geſondtheit, ja lyf en leven aan ſoo een meeſter brekebeen hadden toevertrouwt, dienſe kort te vooren naauwelyks ſouden hebben toevertrouwt een paar ſchoenen te lappen &c. Dat alle Quakſalvers en bedriegers op deſe wyſe wierden behandelt, welke ſonder wetenſchap en geweten zyn, en haare Patienten ſonder kennis behandelen, was meer te wenſchen als te hoopen, en meenigen armen Duyvel ſoude qualyk aan de koſt konnen komen.

Een ſeeker voornaam Heer in Spanjen, die alreedts eenen hogen Ouderdom hadt bereikt, en altydt friſch en geſond geleeft, ook dierhalven nooit geen Dokters of Geneesmiddelen gebruikt hadt; wierd door een gevaarlyke ſiekte overvallen; mogelyk meer door ouderdom en afgeleeftheit, als door andere quaade geſteltheden ſynes Lichaams. Vermits hem nu ſyne vrienden genoegſaam dwongen, om een Dokter te laaten haalen, ſtondt hy eindelyk toe, dat de allervermaardſte in *Salamanca* gehaalt ſoude worden. Deſe gekomen zynde, en zich van de geſteltheit ſoo wel van de ſiekte als van den ſie-

ken hebbende laten onderrechten, ordoneerde eerſt een ſtroopjen; daarna een conſerfjen, verder een verſachtendt drankjen, noch een paar purgeer Poeyers &c. Dit alles wierdt gehaalt, maar de goede Heer gebruykte geen van allen, maar liet het alles in een bekken by malkander gieten. Doen nu de Dokter den ſieken eenige daagen daarna wederom beſogt, en den afgang verſogt te ſien, om dies te beter te konnen ſien, wat vuyligheit de Geneesmiddelen hadden afgedreven; liet de Heer het gemelde bekken brengen, en aan de Dokter ſien; waar over zich deſe ten hoogſten verwonderde, ſeggende tot den ſieken: Hier uyt kan uwe Exellentie ſelfs wel ſien, dat het noodtſakelyk was, dat deſe vuyligheit weg moeſt, want het UE ſeer veel ongemak in 't lichaam ſoude hebben veroorſaakt. Daar op zeyde den Heer; Gy hebt daar gelyk in, Dokter, en ik wiſt dat ook wel, en daarom heb ik het ook niet laaten in myn lichaam komen. Is dit nu aan een geſtudeert Dokter wedervaren; wat behoorde men zich te meer voor een Quakſalver te myden? Want na dat dit Volk den gehelen dag op de Markt heeft ſtaan ſwetſen en liegen, lachen zy s'avondts in haar vuyſt, dat de toehoorders ſoo gek geweeſt zyn, om haare praatjes te geloven. Hierom is het dat 'er geen kleyntjen nydt onder dit ſlag van Volk regeert, om dat ieder betere waar wil hebben, als den ander, daar ondertuſſchen het eene al ſoo min deugt als het andere. Onlang was 'er een, die ſyne waaren op ſyn Theater Hemels hoog prees; maar ſiende, dat

'er

'er onder de Aanſchouwers een ſeeker vermaardt Dokter ſtondt, zeyde hy in 't Latyn: *Mundus vult decipi*, de Wereldt wil bedroogen zyn! Dit was de waarheit, want hy was ſelfs daar meede bezig.

DE Goochelaars hebben haaren oorſpronk van de Lydiers, aan dewelke de Koning *Cyrus*, na dat hy ſe overwonnen en onder ſyn Macht gebracht hadt, diergelyke ſeldſaame Speelen en Goochelaryen te bedenken en te oeffenen heeft

heeft toegelaaten, ten eynde zy al langſamer handt de oeffening der Wapenen verleeren, en haare voorgaande dapperheit vergetende, niet tegen hem mochten oproerig worden.

Onder diergelyke Gochelareyen, waren vele verblindingen. Dus verhaalt de geleerde *Camerarius*, dat in ſyn Vaderlandt ſeeker Goochelaar was, welke eens op den Viſchmarkt ging, en zich hield als of hy een ſootjen Viſch wilde koopen; doen hy'er nu eenige by een Viſchwyf hadt uytgelegt en bedongen, hieldt hy zich als of hy zyn geldtbeurs 't huys gelaten hadt, willende egter de Viſch meedeneemen, onder belofte van geldt ten eerſten te ſenden. Doch het Viſchwyf daar meede niet te vreeden zynde, wilde niet borgen; waar op de Goochelaar aanboodt ſyn hooft daar voor tot onderpand te laten. Soo gezeydt ſoo gedaan; aanſtonds nam hy ſyn hooft van den romp, gaf het de Vrouw en wilde ſonder hooft weglopen. Doch de Vrouw verbaaſt zynde, riep en badt, dat hy de Viſch maar ſoude meedeneemen, en ſyn hooft ook. Dat veele Goochelaars hare Konſten door Toverey verrichten, beveſtigt onder anderen een ſeker vermaart Dominikaner Monnik, wanneer hy ſegt: *De Duyvel heeft deſelve miſſchien uytgevonden, op dat het gelove der Mirakelen daar door mochte verminderen.* De Duyvel is Gods Aap, en't ſchynt dat hy onder de ſyne mede toverachtige Mirakelen wil doen. Soodanig ſoort van begoocheling ſchynt het te zyn, wanneer een Googelaar in een vertrek een boog van ſeeker hout, met een ſnaar van ſekere draaden ſpant, en een pyl van byſonder hout daarmeede afſchiedt, waar op een ſtroom volgt, ſoo verre de afgeſchoote

pyl is gevloogen. *Speidelius* verhaalt ook, dat *Leutprandus Ticenensis*, die uyt de naame van *Berengarius* tot Constantinopel in Gesantschap by den Keyser was, in 't Jaar 950 eenen Goochelaar sag, die een groot stuk hout van vierentwintig voet lang, vierkant als een *Pyramide*, onder twe en boven een El breedt, op syn voorhooft droeg, sonder met de handen daar aan te raken. Boven op dit hout klommen daarna twee kleine naakte Jongens, die kleyne schortjes om hadden, welke nochtans dit hout in 't minste niet konden beweegen, vermits het soo vast en evenwichtig bleef, als of het in 't voorhooft was gewortelt. Doense boven op de Pyramide quamen, speeldense daar seer aardig met malkander, al sonder dat het hout zich 't allerminste bewoog.

Een ander seer seldsaam voorbeeldt van een Goochelaar, verhaalt de Bisschop *Dubravius* in 't drieentwintigste Boek van syn Boheemsche Historien, als volgt: Doen de ondeugende Keiser *Wenceslaus* met de Dochter van den Hertog van Beyeren soude trouwen, en de Vader van de Keiserlyke Bruydt seer wel bekendt was, dat syn nieuwe Dochters Man een seer groot liefhebber van Goochelaars, Tasschenspeelders en Danssers was, bracht hy een gantschen Wagen vol van dit *Canalje* met zich naar *Praag*, alwaarse in de tegenwoordigheit van het gantsche Hoff haare poetsen deeden, en diergelyke konststukken moesten toonen. Doch terwylen zy midden in haare bezigheden waren, quam 'er een Wenceslausche Tovenaar *Zyto* genoemt, uit het midden van de Aanschouwers voor den dag springen, en vrat den voornaam-

sten

ſten van de nieuwe aangekomene Goochelaars met huydt en hayr op, tot op de Schoenen na, welke hy wederom uytſpoog, om datſe ſoo morſſig waren; daarop ging hy tot een groote Kuyp die vol water ſtondt, en ſpoog den Potſemaaker wederom uyt, in het water, ſoo dat hy als een natte kat wederom by ſyne Makkers quam; waar door de andere afgeſchrikt wierden, verder iets te vertonen. Doch kort daar op wierd deſe Toveraar ſelfs tot een groot ſpectakel van de gantſche Wereldt, vermits hem de Duyvel ſichtbaarlyk weg haalde, en *Wenceſlaus* daar door een ſchrik aanjoeg, ſoo dat hy voortaan ſyne gedachten meerder ten goeden leyde als te vooren.

Voor eenige Jaaren was 'er mede een ſeeker Konſtenaar uit Hollandt, zynde een Man van drie en vyftig Jaren, welke op verſcheide plaatſen van Duytſchland ſyne Gochelarey toonde. Hy konde ſtaande den ſlinker voet om den hals ſlingeren, en op den anderen voet blyven ſtaan, en te gelyk een glas wyn uitdrinken; hy kon zich als een Aal in malkander wringen; ſyne voeten kruyſelings op het hooft leggen, en met het ſelve daar door kruipen; hy ſat op een ſtoel, ſtak de voeten achter de ſchouders in de hoogte, en beide de armen van malkander, ook konde hy op een ſtoel ſittende met de voeten kruyſelings een knoop in ſyn das leggen, en andere verrichtingen meerder.

Ondertuſſchen kan men geenſints lochenen, dat een Republyk veel beter doedt, wanneerſe ſodanig onnut Rapaille als de Gochelaars zyn, niet toe laat, hare dwaſe konſten te laten ſien, als dat zy ſe gedoogt, en daar door vergunt dat

'er veel geldt uit het landt wordt gesleept, dat men wel anders noodig hadt, en veel liever aan behoeftige Armen soude konnen geven. Hoe veel Halsbrekenden arbeyd word daar toe niet al verricht, en wat dienst doen sulke brooddronke konsten, waar mede Godt alleen op een sondige wyze versogt wordt? Jaa hoe veele gelegentheit wordt 'er niet gegeven by dese vertoningen, tot allerley Schelmerey en Diefstal? Want terwylen de aanschouwers hare ogen op de malle poetsen der Goochelaars hebben gevestigt, soo krygen de Beursesnyders goede gelegentheit om ondertusschen de beurs te luysen, en haare Godtlose konsten te oeffenen, die ook nog op andere wyzen in 't werk gesteld wordt.

Ik weet my noch te binnen te brengen, van seeker Snyders Baas die my heeft verhaalt, dat seeker Edelman hem eens meede nam by een Koopman, om laken tot een kleed uit te soeken; 't ene en andere besien hebbende, verkoos hy eyndelyk het beste, en bedong den prys; doch de meester zeyde tot den Genadigen Heere, dat het te duur was; waar op de Edelman hem in 't oor beet: Ik meender niet van te geven! waar op de Snyder zeyde: Dan is het wat anders, en op desen voet gelieve uwe Genaade voor my ook tot een pak te neemen.

ô Hoe meenig pronkt 'er in Fluweel en Zyde, 't geen noch niet betaalt is. De reekeningen worden van tydt tot tyd op nieuws uitgeschreven; de Koopman loopt, schryft, wryft en dryft, doch wordt altydt op St. Patientia *geassigneert*; en eyndelyk als hy te sterk maan-dag houdt, worden hem in mindering de huydt vol stokslagen gepresenteert, in de plaats van de verloope *Intresten.* ô!

ô! Hoe weinig worden 'er ſoo wel onder de Adelyke als gemeene gevonden, welke ſoo zyn als de Huysvaader, waar van de Evangeliſt *Matheus cap:*xx. verhaalt. Deſe hadde onder andere vaſte goederen en inkomſten ook eenen ryken Wyngaardt. Om deſen wel te laten havenen, ging hy s'morgens vroeg uit. Hy ſliep of wagte niet ſo lang, tot dat hem de Sonne beſcheen, daar de Bergwerkers de voorſchorten draagen; maar hy ging uit in de Morgenſtond, om arbeyders te huuren in ſynen Wyngaardt; ja hy ging vyfmaal op eenen dag naar de markt, om naar werkvolk te ſoeken, waar onder hy ſekerlyk veele luye knaapen vondt, die op den mark ledig ſtonden, en de goude tydt met ſtraatſlypen, en den een en ander voor by gaanden te ſchenden, doorbrachten, welke hy ſeer vriendelyk aanſprak. In dien tydt moet ſeekerlyk de dwingelandy noch ſoo niet geheerſcht hebben als hedendaagſch, daar de Arme Menſchen voor hunne Heerſchappen byna alles voor niet moeten doen; want de Huysvader heeft hen haren behoorlyken loon belooft. Doen het nu avond wierd, en deſe goede Menſchen hunnen arbeyt in den Wyngaart verricht hadden, zeyde den Heere tot ſynen Rentmeeſter: *Roept de Arbeiders! ende geeft haar den loon.* Noch denſelfden avondt heeft hyſe laten betaalen; ja hy is'er ſelfs tegenwoordig geweeſt, doen een iegelyk ſyn geldt kreeg. Hy heeft den Rentmeeſter, of wie hy geweeſt mag zyn; niet veel vertrouwt, want hy wiſt wel wat vleeſch hy in de kuyp hadt, en dat diergelyke ſnaken ſomtyds met de penningen leven, gelyk de Ammoniſche Koning *Hanon* met *Davids* Geſanten. Dus doen by on-

ſen tydt de bedienden dikwils, buyten weten van haare Heerſchappen; zy barbieren de ſchuldteyſſchers mede half en half, of willen met hen 't ſamen doen, *rabatteren* hen ene fraye ſtuyver, dieſe in haar eygen ſak ſteken: Om dit nu te verhoeden is de Huisvader zelfs by de betaaling geweeſt. ô! Wel duyſent en duyſentvuldigen lof heeft deſe goede Heere verdient, dat hy ſoo gaarne betaalde, en dat noch op den ſelfden dag; dat men hedendaags voor ſonde ſou reekenen, want daar regeert nu een geheel andere *Mode*. Wanneer de Koopluyden, 't Ambachtsvolk &c: komen, en om hare behoorlyke en hoognodige betalinge vragen? dan is 't komt morgen! Overmorgen! Segt dat ik niet t' huys ben &c: Dus wedervoer eens iemandt, daar hy nochtans den Heere hadt ſien uyt een venſter leggen; waarom hy dan tot den Knecht zeyde: Dat is al ſeer raar; myn vrindt! ſegt tegens u Heer, dat hy op een ander tydt ſyn hooft niet t' huys laat, als hy uytgaat. Menigen armen bloedt loopt meer als een half jaar met ſyn reekening, doch vangt ſoo veel als *Petrus*, doen hy de geheele nacht voor niet hadt geviſcht; want hy vindt meede niets dat naar wat goedts gelykt; ja ſomtyds wel driegementen van ſlagen. Maar wie is 'er met ſulken houten diſſert gedient? Andere krygen naar veel lopens, eyndelyk pas de helft, en ſulks dikwils noch maar in bedurven Koorn, of in eekſuren Wyn. Dit heet hedendaags ſuinig huyshouden, dat men voor deſen dievery ſoude hebben genoemt. Hoe vele Kooplieden raaken nu daar door ten achteren? Hoe vele Ambachtslieden leven daar door in gebrek en Armoed? Zy vermanen wel aan de

Mu-

Muſicale noot *Sol* of *Sal*; die en die *Sal* voor geleverde waren &c: *Sal* voor gedaan of verdient Arbeyds loon enz. Maar men lacht daarom, en ſingt hen tot tegen antwoordt toe: *La! La!* Daar is niet in de *laa*, gy moet gedult hebben, en diergelyken. De Oude *Tobias* gaf aan ſyn Soon een andere leſſe, ſeggende: *Myn Soon! Laat den loon van geen Menſche, die voor u gearbeyd heeft, by u vernachten: maar geeft hem dien van ſtonden aan. Tobie* IV:15. Geeft hem denſelven aanſtondts, en niet over een jaar; aanſtondts en niet eerſt na den doodt; aanſtondts, ſonder dat het in 't ſchuldboek (ja dikwils in 't vergeetboek;) raakt. Maar och! och! meenig een moet nu voor niet arbeyden! Dus betaalt de Wereld: Maar de goedigſte God betaalt veel beter, want die laat niets voor niet doen. 'T is ſekerlyk dat ſchulden te maken geen konſt is; dit kan ſoo wel een Boer op een Dorp, als de beſte Edelman op een Kaſteel: Maar ſchulden te betaalen en af te doen, is een konſt; dat is een moet, en dat verarmt wel niet, maar 't maakt evenwel de beurs leeg. 'T gemene ſpreekwoord zeyd: Beloven is Adelyk, maar beloften te houden is Boerſch: Dus is 't by meenig een ook: 't ſchulden maken is Heer-achtig, maar 't betalen bedelachtig; en meenig een ſoude wel haaſt lopen bedelen, als hy alles betalen moeſt, dat hy ſchuldig was. Dit is wonderlyk! Meenig ſchuldemaker acht het niets, ſchaamt zich geenſints daar over, ſchoon hy met ſo veel ſchuld-brieven belaſt is, als een *St. Jacobs* Broeder met ſchelpen; hy is luſtig en vrolyk, fluyt en danſt, ſingt en ſpringt, eet en drinkt, ſlaapt geruſt en wel, en laat hem daar over geen een graauw hayr waſſen, ſoo was die welken iemand

mandt ſyne veelvuldige ſchulden verweet. Ey zeyde hy, ſchuldig zyn hier, ſchuldig zyn daar, ik laate myne ſchulteyſſchers, die wat te eyſſchen hebben, ſorgen en zich bekommeren, hoe zy haar geldt van my ſullen krygen; ik ſorg niet wat ik hen ſal geven; zy zullen noch lang wachten moeten en borgen, tot dat ik uit haar ſchuldboek kom; ik kryg nu en dan noch al een eerbiedige groetenis daar voor, met beleefde woorden verſelt; gaf ik haar geldt, 't ſoude gaauw uit zyn, maar ik ſal'er wel ſorg voor dragen; tegen *S. Nimmersmeers* dag, ſal ik alles te gelyk effen maaken.

ô Slechte Goochelaars!

HEt Koorde Danssen is niet nieuw, want deese gaauwigheyt is selfs den Ouden bekendt geweest. Onder de Griekſche Schryvers, welke ons door de alvernielende tydt byna ten eenemaal onttrokken, of slegts stuksgewys nage-

gelaaten zyn, meldt *Hypocrates*, (die omtrent het 79 *Olympische* spel, in het 290ste Jaar na het bouwen der Stadt *Romen*; en 460 Jaaren voor de geboorte *Christi* heeft geleeft,) van de Koordedanssers, en reekent derselver bedryven onder de Lichaamelyke Oeffeningen, waar van de Oude veel werk maakten &c: Den Romeynen is het selve wat later bekendt geworden, en soo veel men besluiten kan, heeft de vermaarde Reedenaar *Messala*, van wien het *Corvinische* Geslacht den bynaam *Messala* heeft bekomen, in het 491ste Jaar van de bouwinge der Stadt *Romen* en 290. voor *Christi* geboorte, wegens de behaalden Zeegen over de *Carthaginense* en *Sicilianen*, en het bedwingen der Stadt *Messina*, het allereerste aan 't Volk soodanige Koorde Danssers getoont. *Vide David Clerici Dissert: de Funambulis.* Doch het Koordedanssen der Romynen, was van 't hedendaagsche verscheyden; want de Romynsche Koordedanssers waren verscheyde Persoonen, welke een Koordt, het zy aan een dikken tak van een boom, of aan balken in een huys, vastbonden; daar na ging ieder op syn touw, of Koort sitten, en wierdt door andere in de lugt heen en weer geschopt; offe trokken de touwen recht op en neer, en dit dubbelt, en klommen by deselve op en weder na om laag. Aan het eynde van 't touw was een swaar gewicht vast gemaakt, 't welke zy, met de handen en voeten aan het touw in de hoogte hangende, optrokken en neerlieten, 't welke alles sonder gevaar toeging &c: Naderhandt doen de stoutheit hooger rees, beval de goedaardige Keyser *M: Antonius Philosophus*, dat men soodaanigen Koordedanssers onder de Koorden eenige kussens soude leggen, om daar

door

door te beletten, dat niemandt hals en been mogt breeken; gelyk heedendaags noch wel geschiedt, wanneerse op de borst leggende, langs de Koort neerwaards komen; ja de sorgvuldige Keyser liet niet alleen kussens leggen, soo verre zich het touw uitstrekte, maar hy liet ook daarna Netten spannen, op dat de waaghalsen, wanneerse quamen te vallen, daar in gevangen mochten worden. Van roekelooze Koordedanssers maakt *Nicephorus Gregoras Histor: lib:* 8 *p:* 158. gewag. Dese maakten de Koorden boven aan de Masten van twee of drie Koopvaardeyschepen vast: Hier klom 'er een boven op, en ging op 't hoogste eynde op syn hooft staan, steekende dan 't eene en dan 't andere been in de lugt. Wanneer hy midden op de Koordt stondt, nam hy pyl en boog, en schoot daar meede naar het wit, soo net als iemandt op de grondt staande soude hebben konnen doen. Daarna liet hy zich blinden, sette een jongen op syne schouders, en wandelde daar meede in de hoogte van 't eene touw tot het andere.

Majolus heeft een Koordedansser gesien, die binnenwaards aan de beenen lange deegens vast bondt, soo dat hy op de Koordt gaande, de beenen verre van den anderen moeste houden, op dat hy zich niet quetste: Daarna leyde hy twee ronde houten van drie vinger breedt, en meer als een El lang, onder de Voeten, en kuyerde daar meede recht over eynde langs de Koordt.

Cardanus maakt gewag van een Jongman, dien hy gesien heeft, welke houte bollen onder de voeten deedt; en somtyds tot onder de armen zich in een zak bondt, wandelde alsoo op

een Koordt, die tusschen twee toorens van de eene spits aan de andere gebonden was, niet sonder verbaastheit der aanschouwers. Een ander klom van de aarde tegens de steyle Koordt naar de hoogte van den tooren, 't welke voor veel swaarder moet gereekent worden, om dat by dese beweging de Nieren seer vermoeyt worden. Deselve liet zich van boven van de toorn langs het touw neer, sonder stok of gewigt, tot op de aarde, met uitgestrekte armen, waar meede hy zich in balans hieldt. En 't geene noch het vreeselykste was, hy ging met een dun koordjen aan de voeten van de koort, boven aan de tooren vastgebonden, 't onderste boven. Daar na maakte hy door syne sterkte van den rug en de nieren, dat hy het bandjen met syne handen greep, palmde zich alsoo om hoog, en geraakte op de Koort. Beyde dese Koordedanssers hielden zich als of se van boven neer vielen, maar bleven egter met het voorste van de voet en aan een toon aan de Koord hangen, met het hooft na beneden. De eerstgemelde Jongman; storte meede quanswys met syne koegels onder de voeten, na beneeden, en bleef mede aan een daar van hangen, zo dat de Koordt tusschen syne voetsoolen en tusschen den bal was &c. Hoe dit nu toeging, dat de kloot door hare rondigheit, of ook de Jongman niet ter aarde storte, konde *Cardanus* niet begrypen; en wy soo veel minder.

Doch hoe geschiedt het Koorde Danssen, door, of met de stokken?

Dese moet de Koordedansser recht in ballans hou-

houden, en zich door derſelver middel bevlytigen recht te wandelen.

De Menſch moet om ſyn leven recht en in goede order te voeren, verſcheyde ſaaken waarneemen, waar van eenige nuttelyk, en andere ten hoogſten noodſaakelyk zyn. Doch niet is 'er ſoo nuttelyk en nootſakelyk als een rechte ordre, die hy in al ſyn doen en laaten moet houden. Van de order ſegt de H. *Augustinus*: De order is een beſtelling van verſcheyde ſaaken, door welke aan ieder ſyn behoorlyke plaats wordt gegeven. Vermits nu een Menſche allerleye ſorgen en beſigheden te verrichten heeft; want, vermits hy een lichaam heeft, moet hy het ſelve onderhouden; vermits hy een Ziele heeft, moet hy haar het geeſtelyke beſorgen; vermits hy in de Wereldt is, moet hy het tydelyke beſorgen; vermits hy een Chriſten is, en een ander aanſtaande leven gelooft, moet hy ook het eeuwige beſorgen. Dus ſorgt een Man voor ſyne Vrouw, en zy voor zich; dus ſorgt een Vader en Moeder geſamentlyk voor hunne Kinderen; dus ſorgt een Huysvader voor ſyne Dienſtboden en huyſſelyke ſaaken; de Overheit voor haare onderdaanen; de Amptenaars voor haare Bedienden; de Burgers voor haaren Koophandel; de Boeren voor haare Arbeyders, en alſoo een iegelyk voor de ſyne. Hierom heeft ieder noodſaakelyk een order noodig, na de dewelke hy ſoo veelderley ſorgen en beeſigheeden alſoo verdeelt en in ordre houdt, dan alles te ſyner tydt, op behoorlyke plaatſe, en met betaamelyke neerſtigheit wordt verricht; als meede dat de gewichtigere boven de mindere, de noodige voor de onnoodige, de ſchuldige boven de vrywillige

gekeurt moogen worden: Volgens het ſpreekwoord:

Omnibus in rebus ſummè eſt laudabilis ordo.
Singuli agi bene vis? Ordine cunctogeras.

Dat zoveel te zeggen is, als:

Al wat met order werdt verrigt,
Houdt ſtandt en ſtaat en valt niet ligt.

Daar om is het dat God ſelfs in alle ſaaken een order heeft waargenomen. In den Hemel zyn de Engelen in Chooren verdeelt, waar van ieder ſyn eygen plaats en verrichtinge heeft. Aan den Hemel, onder de Geſternſtens en Planeten, heeft ieder ſyn eygen order, alſoo dat ieder ſyn ſeekeren plaats, loop, invloeyingen, en tydt tot den op en ondergang heeft. De Hooftſtoffen hebben haare order, ſoo dat de ſwaarſte, als de aarde en het water, onder, de lugt in het midden, en het vuur, als het minſte, in de hoogte geplaatſt is. Op de aarde zyn ſeer veelderhande Dieren, en verſchillende geſlachten, maar ieder heeft haar aangeweeſene wooning, daar zy zich ophouden, als meede hunne ſeekere voedſels, waar van ſe haar onderhoud ſoeken en trekken. De Boomen, Kruyden en andere Gewaſſen, hebben haaren ordentlyken tydt van Wasdom, bloeyen, vruchte draagen, verdorren en afneemen. De tyden hebben haaren ordentlyken loop en beurtwiſſelingen. In het Menſchelyke Lichaam heeft iederen lidt ſyn ſeekeren plaats, ook ſyn eygentlyk Ampt en verrichting. Dus ſal men in alle andere ſaaken eenige order vinden; gelyk de wyſe

Man

Man ſegt: Dat Godt voor alles ſorgt, en rechtveerdig zynde, alles in order verricht. Doen de Engelen in de Hemelen Godt gelyk wilden zyn, wat wanorder is daar uit niet al gevolgt? Wat quaadt ontſtaat daar uit, als de Hooftſtoffen haare plaatſen veranderen? Waar van daan komen de Aardbevingen? Als door dien zich de lucht haar ſyn plaats begeeft, en in de aarde ſlaat. Waar van daan de Onweeren, Donder en Hagel? Als om dat de Aardſche dampen in de lucht opklimmen. Waar van daan de ongeſondtheit in het Lichaam? Als om dat de innerlyke deelen haare order verlaatende, haare gewoone evenmaatigheit verwerren. Waar van daan komt 'er ſoo veel Oorlog, twiſt en onheyl in 't geheel al? Als om dat men de order der wetten verlaat. Een groot Leeger, ſchoon het noch ſoo veele duyſent Man ſterk is, indien het niet in order werdt gehouden, ſal door een kleyne macht overwonnen worden. Wanneer een Schip niet in order wordt beſtiert, dat ieder ſyn werk daar op verricht, ſal het lichtelyk verlooren gaan. Schoon in een Huyshouden veele dienſtbooden zyn, en ieder weet niet ſyn ordentlyk werk te verrichten, ſal byna alles ongedaan blyven. In het gantſche leven, ſchoon iemandt den ouderdom van hondert Jaaren bereykte, ſal 't hem weinig baaten, wanneer daar in niet deſe ordre werdt gehouden; dat hy in de jeugdt leert, als zynde tot het leeren geſchikt; naderhandt in den Mannelyken Ouderdom, moet hy 't geleerde oeffenen, om daar meede zich ſelven te voeden, en lof en eere te behaalen: Want die niets kan, ſal ook in den Ouderdom gebrek hebben. Om kort te gaan: De order is in alles pryſſelyk:

En gelyk de Redenaar *Cicero* te recht ſegt: *Het geene te onrecht en ſtraffenswaardig geſchiet, ſulks geſchiedt door het overtreden der order.* Daarom vermaant de Apoſtel *Paulus* die van *Corinthen*, ſoo wel als ons, ſeer trouwhertig, ſeggende: *Laat alle dingen eerlyk ende met order geſchieden.* 1 *Cor.* XIV: 40. De reedenen nu waarom alles in goede order moet en behoordt te geſchieden, geeſt ons de H: *Auguſtinvs*, ſeggende: *De order is het, welke, indien wyſe in dit leven houden, ons tot Godt ſal gelyden; maar indien wyſe niet houden, ſullen wy ook tot Godt niet komen.*

De gewichtſtok der reeden, moet en ſal ieder Menſch neerſtig in handen houden, op dat hy zich ſelfs in balans, en ingevolge van de beminde order mag behouden.

Keyſer *Maximiliaan*, liet ſynen ſinſpreuk, welken hy als een voorſichtig Regent verkooren hadt, tot ieders leeringe op ſyne Münten ſlaan: luydende: *Tene menſuram & reſpice finem*, of: *Houdt maat in alle dingen, en bedenkt het eynde;* dit behoorden, wy alle meede te doen, en in al dat wy verrigten op het eynde te denken, dan ſouden wy nooyt ſondigen, nog vallen,

Doet alles regt gelyk 'thehoort
En let op 't einde van de Koort.

DE

HEt waare te wenſchen, dat deſe ſchadelyke en verdoemde handt gaauwigheit niet in de Wereld-was: Doch ſe is Godt betert! maar al te veel bekendt, ſoo dat 'er moogelyk geen plaats gevonden wordt, daar men

niet van soodaanige Schelmen, allerleye schelmstukken en staaltjes soude weeten te vertellen. ja daar zyn selfs geheele Eylanden, die van de Diverey haaren naam hebben verkregen, gelyk daar zyn *los Ladrones* of de Dieve Eylanden welke dus genaamt worden, om dat de Wilden die deselve bewoonen, haar meesten werk van 't steelen maaken. Want zy zyn gewoon, soo draase iets ontvreemt hebben, van de geene die met de Schepen uit *Europa* daar aankomen, datse aanstondts in Zee springen, en soo lang onder Water voortswemmen, tot dat men niet weet waarse op gekomen zyn, of, dat mense ten minsten niet weet te achterhalen. Dus leestmen dat *Jacob le Maire* en *Olivier* benevens de haare op dit volk hebben vuur gegeven, doch te vergeessch, alsoo zyze niet konden betrappen; gelyk men in 't verhaal van derselver scheepstochten uytvoeriger sien kan. Doch wy behoeven de Dieven soo verre niet te soeken, wy hebben in ons eygen Landt, soo wel geduurende de Jaarmarkten en Missen als andersints, noch dagelyks getuygenissen daar van; en van derselver schelmsche streeken, zyn geheele Boeken vervult, waar van men voornamentlyk het gene de *Practyk der Dieven* genoemdt wordt, kan nasien.

Om nu van dat slag van Dieven te handelen, die men Beursesnyders noemt, soo wordt van een verhaalt: Dat hy tot *Amsterdam* van een Vischverkoopster, een Peekelhaaring hadt gekogt, daar op naast haar ging sitten met haar praate en deselve opknapte; daar na eenige Neuten uyt de sak haalde, en de selve met een kleyn hamertje op de bank, daar de Vrouw en hy op sat, na malkander opsloeg. Ondertusschen loerde

de hy op haar Tasch, en bequame gelegentheit siende, sneedt hy haar die af, en liep daar meede voort. 't Wyf begon daar op te schreeuwen: *Houd den Dief! Houd den Dief!* en meende hem achter na te loopen, maar kon niet opstaan, vermits dese schelm haaren rok met meer als twintig spykers onder het opslaan der Neuten aan de bank hadt vastgehegt. Hier door moeste zy tegen wil en dank blyven sitten, en den Dief laaten loopen, die ondertusschen naar een goedt heen komen sag.

Een ander Gaauwedief of Beursesnyder hadt tot *Antwerpen* in de Lieve Vrouwe Kerk vier Koopluiden van *Brugge* gesien, waar van 'er een was die met syn Elleboog op den Altaar ruste, gedurende dat 'er dienst gedaan wierdt. De Dief naderde tot hem, en hieldt zich als of hy ook daar syn aandacht verrichte; doch onderwylen nam hy hem syne beurs uyt de tasch, die hy onder syn rok droeg, waar in meer als hondert guldens waren. Doen de Koopman in de Herberg quam, merkte hy eerst syn verlies, doch sweeg stil, op dat hem syne Makkers niet mochten uytlachen: Want het gaat gemeenlyk soo, die de schaade heeft, moet daar by noch de spot dragen. Den eerstbomenden Sondag, begaf hy zich wederom in dezelfde Kerk, en leunde op den selven Altaar, met een Mantel die wat korter was, op dat men de opene tasch dies te beter konde sien. De voorgemelde Dief wilde wederom een handgreep doen, maar soo als hy syn handt in des Koopmans tasch hadt, greep dese den schelm by 't hayr, om dat hy 'er op gepast hadt, en zeide: Gy verdoemde Dief! bent het die my verleden Sondag myn Beurs heeft gestoolen?

Geef-

Geeffe my aanftondts weer, of ik fal weten wat ik metje te doen heb! De Beurfefnyder badt om lyfsgenaade, en dat men hem niet bekendt mocht maaken, beloovende al het geldt weer te geven; men foude hem maar een plaats noemen, daar hy 't brengen fou. De Koopman zeyde: Wy fullen met ons vieren in den Leeuw op de Markt fpyfen; brengt my daar het geldt wederom, of ik fal u aan de galg helpen; want ik weet waar gy woont, en wat neering gy doedt. Hier op fwoer hem de betrapte en doortrapte Beurfefnyder, dat hy feekerlyk foude komen; hieldt ook fyn belofte, gaf het geftoolene geldt wederom, en badt het doch niet aan den dag te brengen. Men beloofde fulks te doen; maar vroeg hem te gelyk, doen hy met hen fpysde: Hoe hy tot foo flechten functie was geraakt? De Man haalde de fchouders op, en zeyde: Wat fal ik doen? Ik ben het fteelen al federt foo veel Jaaren herwarts gewoon, en ben daar door in defen foodaanig geoeffent, dat ik het niet laaten kan. Wilt gy eens een proefftuk van myn konft fien, foo fal ik met u om 't gelag van defe Maaltydt wedden, dat ik een van u, aanftaande Sondag in de Kerk de Beurs fal luyffen, indien gy anderfints beurfen meede neemt. De weddenfchap ging aan, en ieder verborg fyne Beurs eerfe na de Kerk gingen, foo goedfe konden. De eene ftakfe in fyn onder-broek; de andere onder den Arm, de derde in de Mouwen en de vierde in de Leerfen. Doenfe nu na Kerktydt wederom in de Herberg quamen, vroeg den een aan den ander, of hy ook de Beerfefnyder in de Kerk hadt gefien? Waaropfe alle neen antwoordeden. Loch naauwelyks hadden fe het woord gefproo-
keu

ken, of hy quam in de Kamer gaan, en vroeg: Of ſe noch wel om de Weddenſchap dachten van over acht daagen? en of 'er iemandt van hen deſen morgen ſyn Beurs was quyt geraakt? Ieder meende de ſyne noch te hebben, tot dat eyndelyk een van hen gewaar wierdt, dat hem een ſtuk van de Mouw met de Beurs 't ſamen was weggeſneeden. De Beurſeſnyper gaf daar op 't geſtoolene wederom; en doen men hem vroeg: Hoe hy doch de Beurs gekreegen hadt? Zeyde hy: Geduurende de *Proceſſie* onder 't grootſte gedrang van 't Volk, had hy hem met een ſcherp mes, afgeſneeden. Waar over een gelach ontſtondt; wordende de Gaauwdief over ſyn behendigheit gepreeſen, met een belooning weg geſonden en tot beterſchap vermaant.

Seeker Beurſeſnyder tot *Parys*, quam 'er ſoo wel niet af. Deſe begaf zich onder een meenigte Aanſchouwers in de Comedie, en ging recht achter een Man ſitten, die gegootene ſilvere knoopen aan ſynen rok droeg. De dief trok onder het ſpeelen een ſcherp Mes uit ſyn ſak, en ſneedt een geheel pandt van de rok met de knopen te gelyk af. Die voor hem ſat voelde het, en ſonder veel beweeging te maaken, haalde hy mee het Ruyntje van ſtal, en greep den Dief, terwyl hy doende was om het beſchaarde weg te moffelen, een klaps by 't Oor, en ſneedt het gladt af. De Dief begon verbaaſt te ſchreeuwen: *Myn Oor! Myn Oor!* Maar de ander ſchreeuwde daar tegen noch veel erger: *Myn Knoopen! Myn Knoopen!* Waar door een groot gerucht, en op 't hooren van 't geſchiede, een groot gelach ontſtondt; voornamentlyk doen de Dief

de Kroopen aan den Eygenaar, en dese hem syn Oor wederom gaf;

Doch den Dief wierdt bespot,
En moest naar 't Casjot.

Een ander deser Gaauwdieven was gelukkiger, indien men het een geluk mag noemen; want dese hadde tot *Parys* gesien, dat eenige vreemde Heeren voor een Herberg van een Post-Waagen afsteegen. en seer schoone scharlaakene Mantels om hadden. Doen hy nu bek daar op kreeg, ging hy de trap meede op, en sag in welk vertrek zy logeerden. Dit gemerkt hebben, paste hy op, tot dat se zich wat verkleedt hadden en uytgingen. Daar op quaam hy aan de kamer, en met een Diefachtige Sleutel probeerende, kreeg hy se eyndelyk open, nam sonder lang vertoeven, de drie Mantels op den Arm, en ging daar meede opentlyk naar beneeden. Doch in 't voorby gaan van een kamer, daar ook een vreemdeling logeerde, vroeg hem dese; Waar hy met die Mantels heen wilde? Myn Heer! antwoorden de Dief, de Heeren hebben 'er vlakken in gekreegen op de Waagen, die sal ik daar uit doen. Waar op den Vreemdeling antwoorde: Ey wacht dan een weinig, myn Vriendt! Ik sal u myn Mantel ook meede geven, want ik heb 'er Teer aan gekreegen. De Graauwdief was daar mede wel in syn schik, en desen ook meede neemende, ging met de volle laading 't huys uyt.

By dese gelegenheit valt my een seeker Godtloose Geschiedenis in. *Jacobus Shelstinski* van *Brezin* uyt Poolen geboortig, heeft zich voor den

wa-

waren *meſſias* en *Chriſtus* uytgegeven, en *Petrus zartorski* benevens noch elf andere, tot ſyne Apoſtelen verkooren, ook aan ieder den Naam eens Apoſtels gegeven. Op deſe wyſe hebbenſe 't geheele Landt doorgeſworven, Steeden en dorpen doorgereiſt, ook na 't ſcheen, veel wonderwerken geworgt; ſommige door giften en gaven bepraat 'datſe zich doodt veynsden, welk deſe valſche *Chriſtus* op 't verſoek ſyner Apoſtelen levendig maakte; ſoo dat het Landtvolk voornamentlyk door deſe valſche Mirakelen wierdt bedroogen. Deeſe *Chriſtus* vroeg eens een Dorp Rechter om eenige Viſchen? Maar deſe benevens de verdre Regenten ontſchuldigden zich daar van, ſeggende, dat by gebrek van Water, geen Viſch by hen te krygen was. Waar op *Chriſtus* aan *Petrus* en *Jacobus* belaſte, om in ſynen naame in ſeeker ſtilſtandt water, te Viſſchen, waar in 't onmoogelyk was eenige Viſche te vinden. Deſe gingen nochtans Viſſchen in de tegenwoordigheit van veel Volk, en vongen ſeer veel Viſch, waar over het gemeene volk ſoo verwondert was datſe de handen t' ſamen ſloegen. Doch ſe wiſten niet, dat deſe ſlimmen Schelmen van te vooren Viſch daar in hadden gedaan. Op een andre tydt begeerde *Chriſtus* drie nieuwbakkene Wittebrooden, van een Boerin, maar deſe verontſchuldigde zich ook, en zeyde, datſe niet meer als twee oudbakke roggebrooden in huys hadt, welke zy gaarne wilde brengen. Gaat heen, zeyde deſe gewaande *Chriſtus* daar op tot *Philippus*, ſoekt in mynen naam de drie Wittebrooden in deſen Bakoven, en brengſe my hier. *Philippus* deedt dit aanſtondts, en haalde tot groote verwondering

van

van de Boerin en haare gebeuren, drie ſchoone Wittebrooden uyt den Oven, diergelyken in 't geheele Dorp niet te vinden waren. Doch die onnooſele bloedjes wiſten niet, dat deſe bedrieger deſelve ſonder haar weten in den Oven hadt geſtooken. Op een tydt begaf zich deſe valſche *Chriſtus* naar *Cæſtochov*, waar na toe een pelgrimagie na onſe Lieve Vrouw wordt gehouden. Zy hadden een ſchelm by zich, die ſich hieldt als of hy van den Duyvel beſeeten was, liep hier en daar in de Herbergen en Gaarkeukens, nam het Vleeſch uit de Potten, en 't gebraadt van de Speeten, en wierp het den gewaanden *Chriſtus* en ſynen Apoſtelen op den rug, welke een kruys daar over maakten, en het met ſmaak opaaten. Doen 'er nu eens een groote plechtigheyt te *Cæſtachov* wierdt verricht, waarby een grote meenigte Volk was, welke ſeer veel geldt voor onſe Lieve vrouw op den Altaar offerden: Gingen deeſe ſchelmen ook daar heen, en *Chriſtus* zich veynſende als of hy den Duyvel uitdryven wilde, heeft zich deſe gewaande beſetene met geweldt uyt handen der Apoſtelen geſcheurt, en heeft daarop al het geofferde gelt, quanſuys al raaſende van den Altaar gerooft: Ook ſtelde hy zich aan als of hy 't voor in den boeſem ſtak, maar borg het in der daad tuſſchen een binnenvoering, welke al willens tot deſe ſchelmerey vervaardigt was: Doch binnen in het hemdt, daar men meende dat hy het geldt ſtak, hadt hy van te voren een meenigte kleine ſteentjes geſtooken.

Doen nu de Geeſtelyke dit ſaagen, die in het Choor waren, dat deſe beſeetene al het geldt wegroofde, liepenſe ſchielyk daar heen, en

maak-

maakten den gordel los, dien dese dief om het lyf hadt, niet anders denkende, als dat het geldt aanstondts daar uit soude vallen, doch in de plaats van dit, viel 'er niet als een grote menigte steentjes met veel geraas op de grondt; waar over de goede geestelyke wonderlyk stonden te kyken, niet anders denkende, of de Duyvel, hadt al het geldt in steenen verandert. Ondertusschen is dese Duyvelsche Dief wederom weg geraakt, en kort daarop met de gewaande *Christus* en syne Apostelen, met een goede buyd van daar vertrokken, en verder het landt doorgesworven. Onderwegen quamense aan een Meulen, en vroegen aan de Vrouw, om dat de Meulenaar niet t' huys was, na een Tafellaken, waarop dese *Christus* soude Avondmaal houden. De goede Vrouw gaf het gewillig; maar doen dese Dieven noch een geheele Web Linnen in de kist saagen; wildense dit ook hebben, (dat waren onbeleefde Apostelen;) maar zy zeyde, datse het niet doen dorst, van wegens haar Man; waar over dese *Christus* haar dreygde van den Hemel te straffen. Ondertusschen hebben de Apostelen, stilletjes sonder haar weten, een brandendt Lond in haare Kist weten te steeken, waar van binnen eenige uuren een gevaarlyke brandt ontstond. Doen nu de Meulenaar 't huys quam, liep hem de Vrouw in 't gemoedt en klaagde hem, datse door haar ongehoorsaamheit tegens *Christus* beweesen, van den Hemel met vuur gestraft was. ô Myn Godt! Zeyde de Meulenaar; meent gy dat *Christus* by u is geweest? meent gy dat de Apostelen dit van u hebben begeert? Het zyn seekerlyk rechte Schelmen geweest, die dat bedreven hebben.

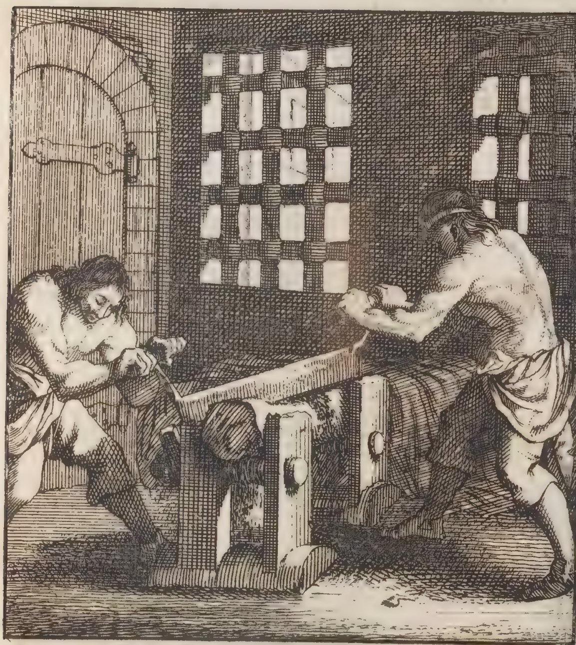
Hier op verſamelde hy de geheele buurt, wapenden zich alle met ſtokken &c. vervolgden deſe dieven, en vondenſe in een ſeeker Boeren Huys. Soo draa *Christus* dit ſag keerde hy zich tot *Petrus* en zeide: *Petrus!* ik ſie dat de tydt tot myn lyden genaakt, dat ik den bitteren Kelk mynes lydens ſal moeten drinken. Ja Heere! antwoorde *Petrus*, voor ſoo veel ik ſie, ſoo ſal het myne ook niet lang weg blyven. Myn *Petrus!* ik geloof dat het beſt is, dat wy door dit Venſter vluchten. Ja *Christus*, ik ſal u volgen waar gy ook heenen gaat. Doen nu deſe gewaande *Christus* met ſyne Apoſtelen door het venſter waren, hebben haar de looſe Boeren evenwel noch betrapt, en jammerlyk met ſtokken begroet, ja den valſchen *Christus* half doodt geſlaagen, en hem ondertuſſchen noch met deſe beſpottelyke woorden gegroet: *Christus!* Propheteert ons, in wat boſch deſe knuppel gegroeyt is? Voor deſe landtloopers, leegloopers en bedriegers, was deſe ongebrande Aſſche, haar rechte loon, en men behoorde diergelyken Godtloos Jan Hagel nooit beter te onthaalen, welke zich met allerley ſchelmerey en liſt behelpen, om ſonder werken aan de koſt te geraaken. Diergelyken Volk is even al eens als de Heydens en andere leedig-gangers en Dieven, tegens welke Keyſer *Carel* de vyfde op den Ryksdag tot *Regensburg* Ao. 1549. goede order geſtelt heeft, dat menſe geenſints in geheel Duytslandt behoeft te dulden.

Alle Beurſeſnyders dient tot Waarſchouwinge, dat ſchoon zy na gedaan werk, aanſtonds de gereede betaaling in handen hebben, ſoo dreygt hen doch de Beul met het grote Mes,

en

en de korte Koort, die al veel van diergelyken Volkje haaren verdienden loon heeft gegeven. Vischt niet in de leegte, op dat gy niet tegen u ſin verhoogt wordt. Laat uw evennaaſten ſyn goedt, 't koſt anders u bloedt. Steelt niet, ſoo laat men u ook in vreede wandelen.

HEdendaagſch zyn de Tucht-huyſen ſekere plaatſen, die door 't geſach der overheit opgerecht en beſtiert worden; ten eynde om quaadtdoenders van een ondeugend leven tot deugt en tugt te brengen. Dit oogmerk der Tuchthui-ſen,

ſen, heeft de Stadt *Bremen* onder anderen klaar aangetoont, vermits aldaar midden op de plaats van het Tuchthuys een Pilaar ſtaat, waar aan Sweepen, Garden, Stokken, Leeuwen en Beeren enz. geſchildert zyn, met het Byſchrift: Men kan Leeuwen en Beeren temmen, waarom geene ondeugende Boeven?

Onder andere Tuchthuyſen tot *Amſterdam*, is dat in groote achting, daar men de ondeugende Mansperſoonen inſet; dit wordt het *Raſp-huys* genoemt. Vooraan boven de eerſte Poort aan de ſtraat, ſtaat een Wagen van een ſteen uytgehouwen, waarop allerley gereedtſchap leydt, als Zaagen, Boeyens en ander Raſphuys tuyg; deſe wordt getrokken door Tygers, Leeuwen, Beeren, Wolven, Wilde Swynen en andere gedrochten. Op den Wagen ſit een Voerman, die met een brave ſweep de trekkende Beeſten wakker aandryft, waar onder deſe Latynſche woorden geleeſen werden:

Virtutis eſt, domare, qui cuncti pavent.

Dat is:

Het is een deugt van 't kloek gemoedt,
Te temmen 't geen elk ſchrikken doedt.

Dit Tuchthuys is in 't Jaar 1595. op ordre van de Heeren Staaten van Holland opgerecht; ten eynde om de meenigte van dieven, landlopers en ander ſoort van geboefte daar in te ſetten, en te laaten arbeyden. Haar werk wordt boven de twede Poort of ingang mede in ſteen gehouwen, ſeer konſtig vertoont; namentlyk twee le-

vensgrote Tuchtelingen of Rasphuysboeven, aan de voeten geboeyt, welke met een vier à vyf dubbelde Zaag, Brasilien of ander hardt hout Raspen; gelyk daar is Campechi, Fernambouk, Sandel, of Pokhout &c. Zy sitten by partyen in vertrekken, en weten hoe veel hout zy daaglyks moeten Raspen. Die te swak zyn, kappen hout, of doen ander lichter werk. Die niet werken willen of 't andersints verkorven hebben, worden op een bank vast gemaakt en gegeeselt; of somtydts aan een paal die op de binnen plaats staat, waar op men de Gerechtigheit verbeeldt siet.

DitRasphuys, 't gene eertyds het oudeKlooster der Clarissen was, schynt syne kracht van Mirakelen te doen, noch niet ten enemaal vergeeten te hebben; want door de kracht van *St. Raspinus*, zyn 'er seer vele gewaande gebrekkelyke geneesen, stomme sprekende, blinde siende, kreupele en lamme te recht geholpen geworden, waar van men binnen op de Plaats aan de muuren eenige reliquien siet, van Krukken, Stelten, Schelletjes, Handschabelletjes, gebootste handen en ander geveynst Bedelaars gereedschap, waarop iemandt dit veersjen maakte:

Dit oude Klooster, Sint Raspinus, *kan met hoopen*
Mirak'len doen; de Lamme en Kreup'len doet het loopen;
De Stomme spreeken, 't maakt de Zieken weer gezondt,
En zonder Salf of Kruydt geneest het Breuk en Wondt.

't Is ten hoogsten te verwonderen, dat doen

in't Jaar 1602 en eenige volgende Jaaren, de Pest aldaar by na de gantsche Stadt doorliep, nochtans in dit huys niet een eenige Boef aangestoken, veel minder gestorven is; waar door de Waarheit van het spreekwoord blykt: *Onkruyd vergaat niet.*

In't Jaar 1616 is mede op ordre van den Raadt en met toestemming der Burgery tot *Hamburg*, ter eeren Godts, tot bescherminge der vromen en straffe der quaaden, als mede ten besten van de noodtlydende Armen, een Tucht- en Werkhuys opgerecht; welk laatste tot sinspreuk heeft: *Labore nutrior; Ik wordt door Arbeyden gevoedt.* Hier in bevinden zich Arme en Noodtlydende, die zich schaamen te beedelen, en gene middelen hebben om te konnen bestaan, hier haare kost konnen verdienen; als mede de sterke, luye, moedwillige en versoopene, soo wel Mans als Vrouwspersoonen, die zich schaamen te werken, en andere Menschen met beedelen lastig vallen. De sinspreuk van het Tuchthuys is: *Labore plector: Ik wordt door't arbeyden gestraft.* Hier in komen sodanige Tuchtelingen, die van selfs geen goed willen doen of werken, die niet willen leeren, haare Meesters, Ouders of de Overheit ongehoorsaam zyn, en andersints in openbaare sonden en ondeugden leven. Dese worden door de Heren Voorstanders aangenomen, (te weeten, indiense middelen hebben voor een seekere somma; maar soo se arm zyn, voor niet;) in de vreese Godts opgevoed, neerstig aan 't werk gehouden, tot datse zich beteren, en op 't versoek van haare naastbestaande door de Voorstanders daarna wederom ontslaagen.

De nuttigheit van het arbeyden, heeft ſeker Poëet ſeer wel aangemerkt, ſeggende:

Labor aſſiduus, animorum frangit impetus.

Dat zeggen wil:

Geſtaadige Arbeydt, Tugt en Voedt,
En dwingt het onbezuyſt gemoedt.

Daar van ſiet men de preuven in de Tuchthuyſen, waar in 'er al veele zyn geneeſen, die door hun wreveligen aart, alle andere Geneesmiddelen verachteden. Om onder veele maar van weinigen te melden, ſoo was 'er eens tot *Amſterdam* een Man, die voorgaf, dat hem Godt een ſlang in het lichaam had geſonden, die hem tot alle arbeydt onbequaam maakte; maar deſe wierdt door *St. Raspinus* ſchielyk geneſen. Men weet ook van ſeeker jongman die geerne ſoude hebben willen arbeyden, indien het maar ſonder ſweet hadt konnen geſchieden; om dat hy dien onmoogelyk kon ruyken, of hy ſoude in ſwym vallen; ſoo hy voorgaf: Doch na datmen deſen tot aan den hals in 't water ſtak, 't welke hy moeſte uyt pompen, indien hy niet wilde verſuypen, is alle vreeſe voor het ſweet verdweenen. Men lacht ook daar nog over eenen Soon die dertel opgevoedt was; doch de Vader in een twede Huwelyk meerder Kinderen krygende; begon dit Soontjen voor de daagelykſe ſpyſe de Neus op te ſchorten, en zeyde geen Vleeſch van eenig viervoetig Dier te konnen eeten, die men Oſſen, Koeyen, Kalveren en Schaapen noemde &c. Hierom was het

het dat hy daagelyks in de Herbergen en Ordinarissen spysde, en niet anders dan Leeuwerikken, Snippen, Patryssen en ander gevogelte wilde eeten, die na de tydt van 't Jaar best waren; als meede Salm, Baars, Oesters en diergelyken, drinkende een lekker glaasjen Wyn toe. Om desen quaaden maag wat te doen veranderen, en hem weer wat graager te maaken, wierd hy in 't Tuchthuys geset. De Kastelyn verwelkomde hem in syn vertrek, met een brave schotel gekookte erweten tot spyse, en een kan Water voor den dorst. Doch de nieuwe gast was over dit onthaal niet wel te vreeden, en soo draa syn Tractant weg was, smeet hy al dit eeten en drinken tegens de vloer, op hoop om wat beters te krygen. Maar doen men hem drie daagen liet sitten, sonder wat anders te brengen, begon hy de erweten die in de schotel waren gebleven, uit te likken daarna die op de grondt laagen ook wederom op te soeken, om syn hongerige maag wat aan te bieden, als meede somtydts een hertige teug uit de water-kan te doen; welk Dïeet hem sulken appetyt verwekte, dat hy syn Vader om vergiffenis badt, en daarna verblydt was, wanneer hy een stuk gekookt vleesch begon te ruiken.

Vexatio dabit intellectum.

De noodt deelt wysheit en verstandt meede.

Veele Heyligen hebben wilde Dieren bedwongen, waarom soude men ook niet de roekeloose Menschen in een Tuchthuys konnen temmen.

Daar zyn ſeer veele Apotheeken, met meenigvuldige Geneesmiddelen tegens allerley krankheden, als veele Wapenhuyſſen met ontelbaare Wapens tegens de Vyanden van het Menſchelyke lichaam voorſien, om deſelve te beſtryden; ook zynſe daar toe ſeer nut, krachtig en nootſaakelyk. Des niettegenſtaande bevindt men dikwils, dat meenig gemeen Huysmiddel, meer kracht en werking doedt, als andere, die na de Konſt voorgeſchreven en bereydt, met groote koſten uit de Apotheek gehaalt worden. Dierhalven vindt men niet alleen by Eedele en Burgers ſeer veele diergelyke Huysmiddelen, die uitneemende goedt zyn voor gevaarlyke Beenbreuken, Brandt, Oude gevaarlyke wonden, Teering, 't Water en andere beſoekingen, welke zy door enkelde kruyden, wortelen en andere ongeachte geringe middelen ſoo gelukkig weten te geneeſen, als meenig Barbier met alle ſyne pleyſters, ſalven, pappen en andere middelen ſou konnen doen. Wat heerlyk, deftig en ſoo wel *Præſervatief* als *Curatief* Bewaar- en Genees-Middel is niet de Diëet, daar men zich ſpeent en maatig houdt? ja daar is geen eene ſiekte, die men ſoekt te verdryven, of de Dokters ſullen de Diëet boven al en het eerſte aan beveelen. En deſe haalt men niet uit de Apotheek, maar het is een Huysmiddel, dat men altydt by zich heeft. Voor ſlaaperigheit en luyigheit, is dit meede een beproeft middel; ja voor deſe quaalen, die met dingen uit de Apotheek gehaalt, ongeneeſelyk ſouden zyn, is geen andere hulp, als dit Huysmiddel. Dat de luyigheit een groote en ſlimme quaal is, heeft ſeeker Beedelaar tot *Gent* betuigt, volgens het ſchryven van *Petrus*

trus Loyen. Want dese Schryver eens met eenige Heeren van *Brussel* en *Gent*, tot *Gent* voor 't Raadthuys sittende, en in gesprek zynde, quam 'er een Beedelaar, die om een aalmoes badt, en jammerlyk over een heymelyke quaal klaagde, waar meede hy in syn Armoedt besogt wierdt, en welke hy zich schaamde opentlyk te wysen; waar door zy beweegt wierden om hem iets te geven. Doen hy weg was, sondt een van de Heeren syn Knecht hem achter na, om den Bedelaar te vraagen, wat quaal hem doch scheelde, moogelyk van meening zynde, om hem te laaten geneesen, op dat hy kon werken, om dat hy van buyten gesondt en sterk scheen. De Knecht onderhaalde hem en vroeg hem met ernst: Wat quaal hy doch hadt, die hy aan de Heeren niet dorste openbaaren, en dat hy 't aan hem onbeschroomt soude openbaaren? Taste hem ook aan den Arm, en vroeg of het hem daar of aan de voeten schorte? De Beedelaar wou het niet seggen: Maar de Dienaar hieldt dies te ernstiger aan, om dat hy syn Heer antwoordt moeste brengen. Eyndelyk zeyde hem de Bedelaar stil in 't oor: Myn eenigste quaal daar ik meede besogt ben, is de luyigheit; dese heeft alle myne leeden soodaanig beset, dat ik niet mag werken; en daar meede koos hy het haasepadt, soo dat men hem te vergeeffsch liet soeken, om hem van syne quaal te laaten geneesen.

Dit seggen was juyst soo ongegrondt niet, want de luyigheit is waarlyk een slimme quaal. Doch hier tegen is een deftig Huysmiddel, dat deselve gemakkelyk kan verdryven. Wat is dat doch? Een goede dikke knuppel, een brave rotting, een sweep, een bullepees, een gardt of

of diergelyken. *Probatum est.* Dit zyn uitmuntende Geneesmiddelen tegen de Luyigheit. Want, wanneer een Boer een Knecht heeft, die gaarne lang ſlaapt, die traag in 't werken, en neerſtig in de kroeg is, en hy ſmeert hem met dit heylſaame Huysmiddel maar twee of driemaal den bochel, ſoo helpt het ontwyffelbaar.

Wanneer een Soon gaarne onder de Deeken ſchuilt, tot het leeren en School gaan traag is, of niet leeren wil; ſoo behoeft hem de Vader maar braaf met een goede gardt over ſyn achter wangen te ſmeeren, dat 'er het bloedt uit komt, dan ſal hy vervolgens wel op het eerſte roepen uit het bedt leeren ſpringen. Dus ſal dit heylſaame Huysmiddel ſoo wel den Knecht als den Soon, tot ſyn werk niet alleen leeren gaan, maar loopen, ja half vliegen: en men kan verſeckert zyn dat voor alle diergelyke quaalen geen beter noch beproefder middel in alle Apotheeken te vinden is, als dit beproefde en goedtbevondene heylſaame Huysmiddel. *Probatum est.* Doch indien het mochte gebeuren, dat 'er noch al iemandt gevonden wierdt, dien dit niet wilde helpen; dan is het Tuchthuys het naaſte en beſte middel, 't welke niet alleen bequaam is, de Luyigheit te verdryven, maar het brengt ook alle moedwillige, baldaadige en ongehoorſaame Kinderen, wederom tot hunne pligt, gelyk de dagelykſche ondervinding leert.

In *Paleſtina* leggen twee Steeden dichte by malkanderen; de eene wordt genoemt *Bethel*, en de andere *Galgala*, waar van de H: Schriftuur gewag maakt. Een ledig ganger, ſchoon hy 't beloofde of Heylige Landt niet doorreyſt, komt nochtans meeſt tot *Bethel*, (aan 't beedelen) en vervolgens ook dikwils tot *Galgala* (aan de

de galg.) Ik ben eenigſints verwondert, om wat reedenen *Jacob* verſchrikte, doen hy de ladder ten Hemel ſag ſtaan, vermits hy zeyde: *Hoe vreeſelyk is deſe plaatſe! Gen*: XXVIII: 17. Een luyaardt ſal gemeenlyk met der tydt ook een ladder ſien, die hem met meerder reeden mochte verſchrikken; want het leeg-gaan is een beginſel van alle ongelukken.

De Luyaardts hebben hier niets te verwachten, en hier namaals ſal het weſen:

FORIS CANES!

Naar buyten luye honden!

Ondertuſſchen is het hier: Naar't Tuhthuys met diergelyken loſſe quanten, die zich noch door vermaanen, noch door dreygementen tot een goeden of vromen wandel willen ſchikke! 't Kan geen quaaadt dat het lichaam in het Tuchthuys getuchtigt wordt, als maar de Ziele behouden blyft.

Wanneerſe geen acht willen geven op de heylſaame leſſe: *Ora & Labora*; *Bidt ende Arbeydt!* Dan ſal haar de Tuchtmeeſter wel tot reeden brengen.

Daar ſullen ſeekerlyk noch altydt middelen te vinden zyn, om ontaarde Kinderen te dwingen en tot beterſchap te brengen; maar deſe konnen niet alle ſonder merkelyke, uiterlyke en gevoelyke ſtraffen in't werk geſtelt worden.

DAt het Spinnen aan de Vrouwtjes wel paste, betoonde de Oude Romeynen, vermits zy, volgens de getuygenis van *Plinius* en *Varro*, in den Tempel van *Ancus Martius*, neffens het metaale standtbeeldt van *Caja Cæcilia*, Gemalin van *Tar-*

Tarquinius Priscus, een Spinrokken, spil, en een handt vol wol geplaatst hadden; tot roemrugtige gedachtenis van de neerstigheit, welke dese kuysche Matroon aan het spinnen besteede; waar by de Roomsche Wyven souden leeren, dat de spil beter in haare handen paste als de Borrel-vlesch. Hierom geschiede het meede, wanneer de Roomsche Bruyden by den drempel van haaren Bruydegom quamen, dat men eer zy daar over stapten, de stylen met Vlas vercierde en se daarna met olie bestreek. Het is tegenwoordig noch op verscheyde plaatsen van Italien in gebruik, dat s'daags na dat de nieuwgetrouwde in des Bruydegoms Huys is gekomen, wanneerse den eersten morgen opstaat, men haar een Spinrokken, Spil, Vlas, Naaldt en Schaar in 't gemoedt brengt. De Lithauwsche Vrouwen, weten haare Vriendinnen, die haar komen besoeken, geen grootere eere aan te doen, als datse haar eenig Vlas in 't gemoedt draagen, en hen het selve vereeren: om daar meede te betuygen, dat de geene die het selve bekomt, een cieraat van 't Vrouwelyke geslacht is, en datse door haare vlytigheit nooyt kan rusten, maar altydt met het Spinnewiel of de Spil bezig is.

In Silesien, siet men de Dienstmeyden die 't Vee hoeden op het Veldt, staande en gaande Spinnen, vermits zy het Spinrokken met het Vlas in haaren gordel of schorteldoeks bandt steeken, dat het boven over het hooft uitsteekt, waar meede zy seer kloek weten te arbeyden.

In veele Steden en Dorpen is 't de manier, dat de Wyfjes malkander komen besoeken met het Spinnewiel, en halve daagen, of s'avondts na de Maaltydt, jaa somtydts halve nachten te samen Spin-

Spinnen. Dit werk nu, hoe pryſelyk het ook in zig ſelfs is, geeft echter gelegenheit tot allerly praatjes, ſoo dat het Mondt-werk, met vele eerlyke Menſchen over den heekel te haalen, en door onnutte praat veele te ſchenden, op verre na ſoo goedt niet is, als het Handt-werk.

De Vrouwen doen wel, datſe gaarne neerſtig ſpinnen, waarover zy ook van *Salomo* heerlyk worden gepreſen. Siet eens de Mannen aan, hoedaanig ieder van hen in ſyn beroep moet arbeiden. De Boer met de Ploeg, de Waart in de Kroeg, de Hovenier met planten en gieten, de Soldaat met ſchanſſen en ſchieten, de Bontwerker met de vellen, de Snyder met de ellen, de Molenaar met de ſakken, de Kruyer met de pakken, de Timmerman met de byl, de Smidt met de vyl, de Baander met touwen, de Brouwer met Brouwen, de Apotheeker met ſyn kruyden, de Leertouwer met huyden, de Saalemaaker met Leer, de Schipper met Teer, de Voerman met Varen, de Koopman met ſyn Waren, de Kok met kooken, de Glasblaſer met ſtoken, de Metſelaar met ſteenen, de Slaager met beenen, de Verver met verwen, de Doodt-Graver met ſterven: En gy alleen wildt luyeren? Wel fy! ſchaamt u! gaat en Spint, dan ſult gy den Duyvel uyt het net blyven.

De kuyſche en edele Roomſche Juffer *Lucretia*, waar van *Ovidius* kan worden nageſien; wierdt van *Collatinus* haren Echte Man met den jongen *Tarquinius* verſelt, noch omtrent middernacht onder de Dienſtmeyden ſittende en ſpinnende gevonden. Dus is meede de allerſchoonſte onder de Griekſche Juffers *Helena*, in

het

het Wolſpinnen wel ervaren geweeſt, gelyk uyt *Homerus blykt.*

De Heylige Moeder, en uyt Koninklyken ſtam geſprootene Maagt *Maria*, heeft ſelfs meede altydt met Zyde en Wolle beeſig geweeſt; volgens het ſchryven van den Kerkenleeraar *Ephiphanius.* Hier van daan komt het ook moogelyk, dat de H: *Hieronymus* de Maagdt *Demetriades* vermaande, altydt Wolle by der handt te hebbeen, en neerſtig te ſpinnen.

Meenige Vrouw ſegt: Wat! Soude ik als de gemeene Wyven myn tydt met ſpinnen ſlyten! Ach! ſal meenig Adelyk Juffertjen ſeggen; ik ſie wel dat gy weinig met den Adél hebt verkeert; Ik laat myn linnen uyt Holland komen; wantmen moet zich heedendaags gantſch adelyk gedragen. s' Morgens ten 11 uuren ſtaa ik op; dan moet myn Chocolaat al klaar ſtaan: Ondertuſtchen laat ik my kleeden, dus wordt het 12 uuren; dan laat ik my heen en weer na de Kerk ryden; geduurende den Godtsdienſt begin de aandacht als volgt: Myne Gravin! hoe hebt gy deſe nacht geſlaapen? Seer wel; maar ik ſeer weinig, want ik kreeg pyn in het lyf. Waar quam die van daan? Myn goude Kindt! Ik heb al te veel koude Sult gegeten, en geen Limonade daar op gedronken &c. Na den eeten verdryft men de tydt met *al ombre.* In de Kerk ſiet men over al rondom wie 'er al ſtaat Pagie! gaat, ſegt tot de Gravin datſe in myn ſtoel kan komen. Myn ſchat! Wat zyn de gemeene Menſchen bot, wantſe weeten niet hoeſe met den hoogen Adel, ſoo als gy en ik zyn, moeten omgaan, en reſpect bewyſen. Myn hertjen! Hoe vaart gy al? Wat ſchryft u Heer

Graaf al voor goedts? En lieve Gravin! Sie eens wat is de Vrouw Secretarisse opgeschikt; haar Man sal haar dat stuk brocaat niet gekogt hebben: 't sal moogelyk een vereering zyn van den eenen of anderen, voor wien hy iets dat krom was, recht gemaakt heeft. Myne Suster! Waarom komt gy van daag in de Kerk? Ja, dat moogt gy wel vragen; 't is om dat my de tydt 't huys wat lang valt: Want myn Graaf heeft heden een Commissie waar te neemen, en dan moet hy Postdag houden, en eenige brieven *depecheeren*. Waar gaat gy naar den Avondtdienst heen? Gravin! Naar 't eene of andere geselschap. Hoe lang blyft gy daar? Na dat het my aanstaat, tot 12 uuren of daar omtrent &c. En soo gaat het van tydt tot tydt, nu en al den tydt.

Maar, met uw verlof, Adelyke Dame! De Propheet *Ezechiel*, begaf zich eens of Godtsbevel op een groot vlak Veldt, waar op een groote meenigte dorre doodsbeendere lagen; aan dewelke hy met ernstige woorden beval, dat se op Godts bevel, wederom levendig souden worden, 't welke zy ook aanstondts deden, *ende de beenderen naderden, elk been tot syn been. Ezech:* XXXVII: 7. De voet begaf zich niet aan het hooft, maar aan het been; de heupe begaf zich niet aan het schouderbladt, maar *elk been tot syn been*. Alsoo behoorde ook ieder Mensch in behoorlyke staat te blyven. De Vrouw, moet den Man onderdaanig blyven; zich niet voor opperhooft opwerpen, maar zich geduurig spiegelen, aan de deugtsaame Gemalin van *Abraham*, *Sara* namentlyk, welke haaren Man niet anders als *haaren Heere* noemde. *Gen*: XVIII: 12. Hoe ongerymt soude het nu zyn, dat een

Hooft

Hooft van een ribbe soude geregeert worden. Het selfde Gebodt onder het Oude Testament, namelyk dat een Vrouwe geene Manskleederen soude moogen aantrekken, *Deut*: XXII: 5. is tegenwoordig noch van de selfde kracht, en alsoo moet de Vrouw de broek niet aan hebben; andersints kan het niet missen, of de gewenschte Eenigheit en Vreede kan geen standt houden.

Menige Vrouwspersoon komt tot den Biechtstoel, en verhaalt een tamelyke lengte van allerleye sonden, doch niet als kleyne, de groote willen 'er niet uyt. Maar ik sie wel wat 'er hapert. Gy zyt eerst omtrent 9 uur uit de warme veeren komen kruypen, tot 10 uuren hebt gy u gekleedt, tot 11 uuren gespiegelt. Op 't hooft sitten alleen wel negentien ellen strikken en quikken, en 't gelykt beter na een Paardts hooft voor een Bruyds slee, als een Menschen hooft; na alle waarschynelykheit is het geen *Quatertemper*, om dat de Vleeschbanken soo open staan; 't is raar, dat ook selfs de kleeren om den hals besuynigt worden; het aangesicht siet daar uyt, als of het vier weeken op de Wasbleek, drie daagen in de Klander, en twaalf uuren in Vernis hadt geleegen; waartegens helder gepolyst Marmersteen niet soude konnen monsteren. In de Kerken staan twee snaaken achter haar, die haare neusen met hunne *àlamodische* hoeden bedekken: Dese verwonderen zich over de Philistynsche Velden, datse soo bloot leggen; zy leggen den droom uyt van *Pharaoos* bakker, die den bovensten broodt korf niet toe gedekt had, waarom 'er ook de Vogels van snoepten. Is dat niet een schoone aandacht?

Hoe ſal zich een ſoodaanige tot het ſpinnen konnen voegen, op dat *Salomon* haar mochte pryſen? Het vrouwelyke geſlacht wordt toegeſchreven, dat het ſelve ſwak is, en niet veel kan verdragen *Moyſes Barcephas* ſchryft, dat de eerſte vrouw *Eva*, uit de ſlinkerzyde van *Adam* is geſchaapen. Nu zyn alle Natuurkundigen van gevoelen, dat de ſlinke zyde veel ſwakker is, als de rechte, *ergo* is een vrouws perſoon veel ſwakker als een Man. *Vir à viribus*, de Latynche naam Man, komt van ſterkte; maar *Mulier*, Vrouw, is ſoo veel als *Mollior*, om dat zy mollig en ſacht zyn. Veele Vrouwtjes zyn zoo week datze in 't minſte niets verdraagen konnen; ja ſommige taſten het Wywater met de handſchoen aan, op datſe geen ongemak aan de vinger mogen krygen, van het koude water; wanneer zy maar van een mug geſtooken worden, ſo leggenſe aanſtondts een pleyſter daarop, dat ſoo groot is als een Luykſe ſchoenſool. Doen de Heere *Chriſtus* by 't graf van *Lazarus* quam, zyde hy niet anderes als: *Neemt den ſteen wech!* Maar *Martha* ſchorte de neus op, hieldt haar neusdoek daar voor, en zeide: *Heer hy riekt al! Joh.* XI: 39. Soo datſe veel vieſer was als Onſen Heylandt.

Meenige Vrouw is even als ſeeker dier in *Braſilien*, in die taal, *Pareſſa* of Luyheit genoemt, 't welke met eenen lelyken Snuyt, en Klaauwen van een vinger lang gewapent is, zynde graauw van Verwe, met klyne Ooren en een ronden Kop. Dit dier kan ſelfs niet met ſlaagen voort gedreven worden, ſoo dat het binnen den tydt van vyfthien dagen, naauwelyks een ſteenwerp voortkruypt, jaa ſoo dat men het

qua-

qualyk kan ſien voortgaan, en wanneer het een voet lengte voortgekroopen is, dan ruſt het wederom een half uur. Het voed zich meeſt van de bladeren van Boomen, en is byna te luy omſe te krygen.

Dus zyn veele Vrouwsperſoonen meede, ja ſe wilden wel, dat het hier was gelyk in *Utopia*, daar de gebraadene Duyven iemandt van ſelfs in den mondt vliegen; en veele zyn nooit gaauwer als wanneerſe de borrelvles hanteeren; 't welkſe veel handiger konnen doen als Spinnen. Doch nademaal dit van veel gevolg is, en in een Landt van goede order niet geleden kan worden, ſoo is 'er onder anderen tot *Amſterdam* in 't Jaar 1596, een ſoo genoemt *Spin-huys* opgerecht, 't welk in 't Jaar 1643 afgebrandt zynde, wederom van nieuws is opgetimmert, en veel heerlyker als het ooyt te vooren was. Boven de Poort of ingang daar van, ſiet men drie Marmere Vrouwenbeelden; waarvan de middelſte de ſtraffe of tuchtinge verbeeldt, hebbende in de rechterhandt een ſtok, vattende met de ſlinker handt een der tuchtelingen; waar onder den Ridder *P. C, Hooft* dit vers heeft gemaakt, dat daar met goude letters geleeſen wordt.

Schrik niet, ik wreek geen quaat, maar dwing tot goet;
Straf is myn handt, maar lieflyk myn gemoet.

Dit eerlyke Hoerhuys dient, om daar in alle ritſige, geyle, dieſachtige, hoerachtige, dronkene en diergelyke Vrouws perſoonen te logeeren en in de koſt te beſteeden, alhoewel de minſte Commiſſaalen daar van, met haar ſin daar in komen. Dit Huys is een weergaa van het *Raſp-*

 huys

huys, en gelyk dat tot een Tuchthuys der Mannen ſtrekt alſoo dient dit tot een Tuchthuys der Vrouwen.

Daarin, worden ook wel Dochters geſet, die haar Ouders ontloopen, of daarſe geen Landt meede konnen bezeylen: Meysjes die haar eygen goedt te veel beeſigen, ook ſommige Wyven, daar de Mans geen huys meede konnen houden, die kortjakje beminnen, en liever een ſoopjen ſien als de Bybel. Die al te wildt zyn en zich in *Venus* ſpel verloopen: De ſulke worden hier bewaart, op datſe niet geſchaakt moogen worden; of door drank bevangen zynde, haar eygen goedt, daar over ſe niet volſtrekt meeſter zyn, te veel beeſigen; doch deeſe ſitten byſonder, en zyn al te mooye *Venusjes* om van ieder beſien te worden.

Op de gemeene Zaal ſitten hier driederleye Schotbeeſten. De eerſte zyn ſulke, die de Brandewyn en Jenever al te lief hebben, en liever 't hemdt in de Lommert ſouden brengen, dan de keel laaten verdroogen. De tweede zyn die uyt Bordeelen en Hoerhuyſen gehaalt worden; daarſe gewendt zyn een deel van haar goedt te verpanden of te verhuuren, waar op Jan Oom geen duydt ſoude willen verſchieten. De derde zyn de beſte, van achteren af te reekenen; deſe hebben 't allermeeſt verkorven, want zy hebben op 't Schavot, den Spaanſſen Galliardt leeren danſſen; welker huydt met het Stadts Waapen gemerkt is, op datſe niet verlooren mogen raaken. Zyn dit niet alle ſchoone *Venuſſen*, waar op men verlieven ſoude als een hondt op den kneppel?

In dit Wyyen Tuchthnys is werken de boodtſchap

ſchap; ſulks beſtaat in Spinnen, Linnenaayen de Braayen, ook wel ander werk; en die de pypen wat ſtellen of ongehoorſaam zyn, krygen wat rotting Olie, leeren de ſtokke dans michelen, daarſe maar paſſelyk ſin in hebben, of worden op andere wyſen geſtraft.

Dit Spinhuys werdt door Regenten beſtiert, welke een Binnevader, en andere bedienden daar in aanſtellen. Eertydts was het een Klooſter van *St. Urſel* met haar 11000 Maagden; nu is 't meede een Klooſter, daar veel ſuyvere ſchoone Maagden in ſitten. Een iegelyke wachte zich om 'er niet in te geraaken.

WAnneer by die van *Japan* een voo-naam Heer komt te ſterven, gebeurt het gemeenlyk, dat 'er thien, twintig. dertig en minder of meerder Dienaars, na dat de Overledene veele getrouwe heeft gehadt, zich ſelfs het le-

leven beneemen, met de buyken op te ſnyden; tot welke doodt zich de meeſte al by het leven van hunne Heeren verplichten en verbinden. Want als zy beſpeuren, datſe van haare Heeren worden bemindt, of van iemant anders begunſtigt soo beveſtigen zy hunne Dankſegging met deſe woorden: Genaadigſte Heer! Gy hebt ſeer veele getrouwe Onderdaanen doch wat dienſten hebt ik u gedaan, die deſe uwe genaade en heerlyke belooning boven anderen ſoude hebben verdient? Dit lichaam, al hoewel 't uw lyf eygen is, geeſt ik u ten beſten, en beloove dat het niet langer ſal leven, als het uwe. Na deſe gedaane gelofte, drinkenſe, volgens het gebruik aldaar, uit een ſchaal vol toegemaakten Wyn tot beveſtiging van het geſegde: Want een vergelyk of belofte waar op ſoo een ſchaal Wyn is gedronken, mag niet gebrooken worden. Wanneerſe nu dit buikſnyden willen verrichten, roepenſe alle haar nabeſtaande by malkander, gaan met hen in eenen Tempel, en aldaar in het midden op een Tapyt of mat neer ſitten, houden het afſcheydsmaal met malkander in vreugde, vreeten en ſuypen ſoo veel ſe konnen? en na datſe het lichaam wel opgevult hebben ſnydenſe kruiſelings daar in, dat 'er de darmen uit komen. Die noch wat ſtouter en roekelooſer zyn, ſnyden zich ſelfs noch de Keel daar by af. Diergelyke ſneeden ſegt men dat op veertigerly manieren konnen geſchieden, en de geene die het op 't ſtoutmoedigſte en onbeſchroomtſt doedt, heeft 'er de meeſte eere af. Wanneer een groot Heer een groote Muur van ſwaare ſteenen laat metſelen, het zy by den Keyſer of in haar eygen landt, of tot een vaſte plaats; ſoo wordenſe van haare

Dienaars gebeeden, de eere te moogen hebben, datſe zich onder de muur tot een fondament moogen leggen; want zy zyn van gedachten, dat een muur, die op levendig Menſchen vleeſch is gegrondveſt, geen ongeluk onderworpen is, en indien den Heere daar meede te vreeden is, leggenſe zich gewillig levendig daar onder, en laaten de ſwaare gehouwene ſteenen op haar lichaam metſelen, van welke zy aanſtondts verbryſelt, en doodt geparſt werden. Zyn dit geen mannen, daar men Kaſteelen op kan bouwen?

Doch wech met die prullen!

Veel billyker is het, dat het lichaam, dat eerſt uit de aarde is gemaakt, en waar in een reedelyke en onſterffelyke Ziele huysveſt, na derſelver vertrek, wederom in den ſchoot ſyner Moeder, namentlyk aan de aarde wordt overgegeven; 't welke ook de alleroudſte gewoonte van allen is geweeſt, die de Babyloniers, Egyptenaars, Hebreen, Perſianen, ja ſelfs de Grieken en Romeynen hebben gevolgt, alvoorens de gewoonte opquam om de Lichamen te verbranden; ja dat noch meer is, ſoo heeft by de twee laatſte Volkeren altydt de gewoonte te gelyk plaats gehadt, dat 'er eenige begraven, en eenige verbrand wierden. Doch de eerſtgemelde Volkeren bevlytigden hen ſoo veel ſe konden, om de Lichaamen haarer dooden, van de verrottinge te bevryden; tot deſen eynde overgooten de Babyloniers haare dooden met honing, volgens het bericht van *Herodotus*, welk gebruik ook van de Grieken is overge-erft, ſoo dat volgens de getuigenis van *Statius*, *Alexander* de Groote, en ſoo als *Xenophon* ſchryſt, *Ageſipolis* met diergely-

lyke soete Byen-Balsem ingesalft, en gelyk van desen laatsten gesegt wordt, Koninklyk begraven wierden. De Persiaanen overtrekkense met wasch; gelyk uit *Cicero L: Tuscul: Quæst:* blykt. Wat moeyte en neerstigheit de Egyptenaars deeden om haar dooden te balsemen, blykt uit de soo gemoemde Mumien, die hier en daar in de Konstkamers en Apotheeken gesien en gevonden worden; ook heeft *Kircherus* en *Gryphius*, doch voornamentlyk *Cabriel Clauder* in een bysonder Tractaat van het Balsemen der Lichaamen seer wel geschreven. De wyse hoedaanig de Jooden de doode Lichaamen plachten te balsemen, kan men by *Rabbi Moses Maimonides* en *Johan Jacob Chiffletius* in syn kort doch geleert Tractaat, van de Grafdoeken Christi, nasien.

Doch ik moet voornamentlyk van de Romeynsche soo genoemde *Funerum indictivorum* gewag maaken, waar van *Festus* segt, datse soodaanig wierden genoemt, om dat het Volk door een seeker Heroudt daar toe genoodt en geroepen wierdt, en dat met dese woorden, gelyk blykt uit *Terentii Phormione*: Dese of geene, soo als de overledene ge noemt was, sal nu begraven, worden; die het gelieft, kan nu meede gaan want het is tydt!

't Kan zyn dat van dese *Præconibus* of Lykstatie-Herouden, onse hedendaagsche Aanspreekers af komstig zyn. Dese dienen eygentlyk, om die geene, welke de naaste vrienden van den overledenen, willen ter begravenis genoodt hebben, op te schryven deselve mondeling of schriftelyk daar toe te nooden, en ter gewooner tydt op de plaats der byeenkomst, (dat op sommige plaatsen ten huysen van de Overledene, en op an-

de-

dere ook in de Kerk is; te verſchynen de genoode na malkander op te leesen en in ordre te ſchikken, en ſelfs voor aan te gaan, om de lykſtatie te geleyden, en op ſommige plaatſen ook by de te rugkomſt en voleynde begraffenis, de byweeſende te bedanken voor de eere aan den overleedenen beweeſen; beſtaande ook by ſommige daar in eenige ſwier, dat 'er twee, drie, vier of meer van deſe Aanſpreekers voo af gaan. Ook is het haar werk, wanneer men te rug komt van de begraffenis, om die het doen wil, en de onkoſten betaalen, die geene welke het lyk hebben verſelt, een glas wyn voort te dienen, waar by ſe gemeenlyk haar eygene Keel niet vergeeten, die van de meeſte ſoo roeſtig is, als een ſmidt die den helen dag voor 't Aambeeldt heeft gewerkt; waar van by veelen haare Carmoſyne Karbonkel Neuſen, en andere blyken van dorſtigheit, goedt getuygenis konnen geven. Dit Volk werdt meede om haare bequaamheits wille, niet alleen by de droefheit, daarſe niet droevig over zyn, maar ook by Blydtſchap, en op Bruyloſten gebruikt, om de Gaſten op te paſſen en te dienen, waar toe men gemeenelyk de beſte daar uit kieſt, die neerſtig en wel oppaſſen, en die wat beleeft zyn. Want daar gaat het ook met veelen even als by de lyken, dat is datſe de Waardt in de drie Maſten ſlachten, die eer dronken was als de Gaſten; de goede niet te na geſprooken. Maar Holla! Ik wilde deſe Menſchen niet gaarne aan den Hals hebben; want ſe mochten anders boos worden, en haaren deftigen tredt, die tegens een gebooren Spanjer aan kan, als meede haar ernſtig *Catoos* weeſen, dat na dat van een Schoolmeeſter in zyn ſchool ſittende, gelykt,

uit

uyt de plooy trekken, en door quaathyt den Santlooper, die haar in de handt besturven schynt, laaten vallen, waar door se somtydt in boeten konden vervallen, met te laat in de Kerk te komen: Of dat noch slimmer is, se mochten van de wys raaken, als zy de begraffenis Ceel opleesen, die ze op sware peenen, alle op eenen toon moeten singen, alhoewel ,er wynig onder zyn die de Nooten kennen, of 't moesten groote, of lammertjes Nooten zyn. Siet daar, om 'er een proef van te neemen, leest eens de volgende Ceel, die moogelyk geen van alle, sonder twintigmaal ten minsten te hoesten of te stameren, sal konnen leesen.

Daar is over leeden, de Eer-en Konstryke Meester *Candidus* N: N:, welke zyne Penceelarbeit, die alle mesterstukken trotseert, niet overloosde; welke het sweet zynes aanschyns met geenewaards kryt opreekende; die den loon zyner moeyte met geen onversaadelyke Wolfsmaag socht; die het schultboek met geene hoogopklimmende getallen en Cyffer-Nooten heeft volgelapt; die wegens den ontfang van een eerlyken winst tegens Godt en den Evennaasten dankbaar geweest is; waar van de oorsaak is, dat syn Winkel geenen anderen Rustdag, als den Vrydag geviert heeft ;en wanneer die inkomsten by hem begonnen te druppelen, is hy met dese geringheit al langsamer handt tot deseHeerlykheit gekomen. Tegenwoordig is men doende om tot syn Begravenisse te nooden; want gisteren heeft men de maat van zyn dootkist al genoomen. Aan wat quaal heeft hy syne levensgeesten opgegegeven? Ondersocht, en bevonden door het aangesicht van de Nydt enz. Daar is overleeden;

wie, wie? Ach! haare Genaade, de Vrouw Moeder *Helena Isabella van Sevenschoon.* Haar eerste wieg was, een gelapte Melkmout; haare geboorte Stadt, in het Paleis van een Hooyberg; haaren Vader kent men niet, maar haare Moeder is eene Koopvrouw in Boerespiegels, eene Soetellaarster van Kinder Rammelaars, een Naayster van Poppenkleeren, en tot een toegift, een Koopwyf in haaken en oogen; haare Tucht en Leerschool, was een Rook- en Bokkinghang; haar eerste Hoffdienst, was uit ontferming in 't Weeshuis, alwaar zy Juffrouw Poorteres en Sleutel draagster van 't Hoenderhok was; eyndelyk wat meerder Jaaren krygende, heeffe, het rompslompe Boerinachtige opgesmokt gefranjet schabbetjen uitgeschut, is by het Naaykussen, gelyk een Aap op 't Weefgetouw, gaan sitten, heeft ook met het Kloskussen begonnen kanten tot een spieringnet te vlechten, in de keuke, met de lardeernaalt de spitgaatjes los te peuteren, en de Natte Wasch met het strykysser een goede plooy aan te smeeren. Hier meede is zy van haare verachtelyke dienstbaarheit, tot een Kamer Katjen of Kamenierster veheeven, en vermits haar de Natuur met volmaakte schoonheit vereedelt hadde, daarom is die en die Ryke Land-Heer op haar verlieft geworden, en heeftse tot een genaadige Vrouw gemaakt. En terwylse doende was, gelyk andere Wansieke Dochters en Wyven, met heymelyke traanen het ontfangene vaar wel van haaren sakgevenden vryer te betreuren, is zy seer schielyk in den Heere ontslaapen.

Willense het liever stil van buiten leeren, 't is my ook wel, en 't kan hen tot een descours ver-

strek-

ſtrekken, als zy het eene of andere Lyk ter Kerke geleyden.

De Aanſpreekers moeten niet zyn als de klokken, die andere ter Kerke nooden, en ſelfs nooit daar in komen. Want ſulke loopen 'er ook wel onder, die 'er niet komen of 't moet hen ruym betaalt worden, al hebbenſe ſwarte rokken aan, en pronken met een Mantel en Bef. Deſe behoorden haar dikwils aan den doodt te doen gedenken, om datſe daar daagelyks meede omgaan: Want daar is niets krachtiger om den Menſche te bekeeren, als de gedachtenis van de doodt.

'T is eens gebeurt, dat 'er een ſeeker Oudt Sondaar, aan den Biechtſtoel quam, die niet beter was, als de twe oude Schimmels, die de Duyvel tot *Babel* reedt, doenſe *Suſanna* wilden verkrachten. Deſe beleedt met teekenen van leetweeſen, dat hy langen tydt ſeer ondeugende hadt geleeft, en dat hy de misdaadt, die *David* met *Bathſeba* maar eens hadt bedreven, meer als 'er hayren op ſyn hooft waren, had verricht. Waar over de Biechtvader de ſchouders ophaalende, van herten ſuchte; doch daar benevens hem met de Barmhertigheit Godts trooſte, dewelke hy aan de boetveerdigen heeft belooft, wanneer zy een vaſt voornemen opvatten, om zich voortaan te beteren. Daar benevens lyde hy hem tot boete op, dat hy tot de volgende bicht toe, alle weeken eens te water en broodt ſou vaſten; vermits op ſoo een wonde geen ſachter plyſter voegde. Hoe! zeyde de Sondaar, wel *Pater!* dat is te hardt; 't vaſten is my onmoogelyk, wanneer myn maag niet opgevult is als de kruyken tot *Cana* in *Galilea*, ſoo kan ik niet ſlaapen.

pen. Nu, zeyde de *pater*, is dat onmoogelyk, ſoo verricht allé weeken tweemaal in uwe Kamerſtilletjes een heymelyke ſtraffe. ô Neen Pater! Antwoorde hy, ik ben immers ten minſten een loot of twee beter, als de Eſelinne van *Bileam*, en deſe beklaagde zich al doenſe maar driemaal ſlaagen kreeg. Wel nu, zeyde de *pater*, is dit ſoo, draagt dan ten meeſten een *Cilicium* op u naakt Lichaam, Wat is dat voor een beeſt, een *Cilicium*, zyde deeſe ik geloof dat die woordt Arabiſch is? Een *Cilicium*, zyde de *pater*, is een hayren gordel om de lenden, op dan de beeſtige begeerlykheden daardoor getemt moogen worden. ô *pater*! antwoorde de Sondaar, het paarde hayr kan geen kennes maaken met de zyde? ik laat dit voor de Speelluyden over, om haar oude ſtrykſtokken daar meede te lappen. Wat ſal ik nu beginnen, dacht de pater by zich ſelf, vermits deſe *patient* alle Medicynen weygert? Eyndelyk ſiende, dat hy eenen grooten Ysgraauwen baardt hadt? belaſte hy hem, dat hy hem alle daagen dikwils, voornamentlyk s' morgens en s' avonds, ſoude door de handt ſtryken, en hem wel betrachten *Fiat*! zeyde hy, dat ſal ik doen? waar meede deeſe Biegt eyndigden. Naauwelyks waeren 'er acht daagen verloopen, of deſe geweeſen Sondaar quam weer ter Biecht by den ſelfden *pater*, viel hem met ſuchten en traanen te voet, en boodt aan, alle boete te doen, die hy hem ſoude willen opleggen. Want zeyde hy, door het betragten van mynen Ysgraauwen baart, is het my ingevallen, dat ik niet verre meer van dedoodt ben: en deſe gedachten hebben my het herten ſcodanig bewogen

en

en geraakt, dat ik reets een afkeer heb van alle ydele wellusten deser Wereldt; te meer om dat ik sie, dat diergelyke Duyvels banquet, op het doodtbedt tot Gal en roet wordt. Dierhalven sal ik myne overige korte Jaaren, Maanden, Weeken, Daagen, of indien Godt wil, de weinige uuren, mynes levens, soodaanig toebrengen, dat ik daarna op de barmhertigheit Godts betrouwende, gerust mag sterven; gelyk niet lang daarna geschiedt is. *Manni in Quadrag. fol*: 39. ô! Hoe krachtig is het poeyer: *Gedenkt ô Mensche dat gy stof zyt!* Dit is de betrachtinge des doodts tot gesondtheit der Ziele.

Het soude belachelyk zyn, indien een Aanspreeker, die andere ter Begraffenis noodt, niet aan de doodt dachte; doch het geschiedt dikwils, en 't gaat hen even als de Kosters, die altydt met heylige saaken omgaande, door de gewoonte de minste eerbiedigheit daar voor hebben, alsoo gebeurt het ook wel, datse niettegenstaande het daagelyks omgaan met dooden, evenwel ergerlyk leven met de levenden. Dit moet de Aanspreeker verbeteren, indien hy met de eeuwige statie aller uitverkorenen in den Hemel meent te gaan.

DE eerſte Doodtgraver, was een voornaam Man, en wel het hooft van het gantſche Menſchelyke Geſlachte, namentlyk de Aartsvader *Adam*. Want na dat de nydige *Caïn*, den onſchuldigen *Abel*, in 't hondertſte Jaar ſynes Ouder-

doms, volgens de leere van *Methodius*, hadt vermoort, heeft buyten twyffel *Adam* selfs synen beminden Soon *Abel* begraven. Hierom zyn de Doodtgravers geensints te verachten; te meer vermits het bekendt is, dat den Ouden *Tobias* by Godt seer aangenaam was, om dat hy ter liefde van syn Evennaasten, de dooden by nacht heeft begraven.

In de tegenwoordigheit van den grooten *Antonius*, die in de Woestyne noch Spa noch Schop hadt, om de Heremyt *Paulus* te begraven, zyn 'er twee groote Leeuwen gekomen, welke met haare pooten en klaauwen soo grooten kuyl hebben gemaakt, als of het een graf was, waar in *Paulus* met alle aandacht door *Anthony* begraven is. *Heronymus in vita.*

Hoe genaadig en weldaadig het is de dooden te begraven, blykt meede aan *Joseph* van *Arimathea.* Dese was voor eerst een vroom Edelman, een bysonder weldoender der Armen en een heymelyke Discipel van *Christus*, waarom hy ook in den grooten raadt, benevens *Nicodemus* en *Gamaliel*, syne stemme tot het veroordeelen van *Christus*, nooyt heeft gegeven. Dese *Joseph* heeft door middel van *Claudia Procula*, de Gemallinne van *Pilatus*, verlof gekreegen, om het doode Lichaam *Christi* van het Kruys te neemen, en eerlyk te begraven; 't welke hy ook op een eerlyke wyse in syn eygen onlangs eerst nieuw gekogte Graf-Kelder, met hulpe van *Nicodemus* en *Johannes* heeft gelegt &c. Dit heeft Godt den Heere soo wel behaagt, dat hy door *Joseph* groote wonderwerken heeft verricht. Want doen de Overpriesters der Jooden, den gemelden *Joseph* in een naauwe gevanke-

nisse, na de begraffenis *Christi* opslooten, van willens zynde, om hem na Paaschen te dooden; soo is *Christus* op den Paaschdag seer Zeegenryk aan hem verscheenen, heeft hem getroost, en daar benevens vier Engelen gesonden, die hem op een wonderlyke wyse, sonder de gevankenisse te openen, daar uyt hebben verlost, en tot binnen *Arimathea* in syn eygen huys gelevert. Doen hy naderhandt op bevel der Apostelen het Evangelium met grooten yver predikte, hebben hem de Jooden op alle bedenkelyke wysen vervolgt; ja na de Hemelvaart van *Christus*, is *Joseph*, door de Jooden tot *Jerusalem* levendig in muren gemetzeldt geworden, waar in hy veertig Jaaren lang behouden is, tot dat *Titus Vespasianus*, *Jerusalem* veroverde en dit Metselwerk meede verbrooken wierdt, waar inse *Joseph* noch fris en gesondt aantroffen, welke seer omstandig verhaalde, alles wat hem wedervaaren was; daar na is hy bestendig by de Discipelen gebleven, tot dat hy *Ao.* 79. Zaalig en Heylig is overleeden. *Tripoli Tract: c.* 33. Uyt dit alles kan men merkelyk bespeuren, dat het Godt wel behaagelyk is, wanneer men de dooden begraaft.

Joannes Maria Visconti, Hertog van *Milanen*, is een seer wreede Doodtgraver geweest. Deese reedt eens voorby een huys, waar in hy veel lamenteeren, huylen en klaagen hoorde; vroeg dierhalven wat daar te doen was? Waar op men hem antwoorde, dat een seekere arme Vrouw soo weende en aanging, om dat haar Man overleden was; en dat de Priester weigerde den Man te laaten begraven, om datse niets te betaalen hadt. Hier op quam de Hertog

tog van syn Rytuig, en liet aanstondts aan den Priester seggen, dat hy op syne kosten den dooden soude begraven; 't welke ook aanstondts geschiede; versellende dese Priester het Lyk benevens andere Geestelyken. Ondertusschen was de Hertog op de aankomst van de Lykstatie al by het Graf, welke ordre gestelt hadt, dat men het graf seer diep soude maaken; naauwelyk was de baar neer geset, of eenige bedienden van den Hertog, hebben op desselfs bevel den Priester aangepakt, en in het diepe graf geworpen, daarna de doodtkist boven op hem gezet, en het graf vervolgens met Aarde gevult, begravende alsoo den dooden met den levendigen. Dit veroorsaakte soodaanigen schrik aan alle die 'er tegenwoordig waaren, dat ieder een de vlucht koos, voornamentlyk de Geestelyken. *Ludovicus Domenici, in sua hist: Prata fiorit: fol:* 262.

Dit is waarlyk een Neronische daadt, en by gevolge ook tegen alle rechten en Menschelyke insettingen. Een Priester, behoorde seekerlyk aan een doode, de laatste eere niet te weigeren; doch men vindt veele Menschen, die altydt voorgeven datse arm en behoeftig zyn, en offe geen duit in de Wereldt hadden, wanneerse iets aan een arm Geestelyk voor 't begraven sullen geven; maar wanneerse eenige Maanden daarna hertrouwen, dan bespaarense geene onkosten; tot de begraffenis haddense niet, tot de bruyloft alles; voor het klokke luyen niets, maar voor de speelluyden alles; voor 't Godtshuys niets, maar voor 't Waardts-huys alles; voor 't Kerkhof niets, maar voor den dans vloer alles, alles &c. Maar

hoort eens, gy Leeken! Segt niet de Heere *Christus Luc*: x: 7. *Den arbeyder is syns loons waardig?* Een Priester moet immers ook levensmiddelen hebben, en kan van de lugt niet bestaan.

Doen de gezeegende Zaaligmaaker wederom in *Galilea* quam, ging hy niet verre van de Stadt *Sichem* in *Samarien*, by een fonteyn nederfitten, en fondt de Apostelen en Discipelen *alle* in de Stadt om spysen te haalen. Maar waarom *alle?* Twee hadden soo veel konnen draagen, datse voor een geheele week genoeg hadden gehadt. Waarom *alle*? Drie hadden voor een groote Maaltydt spysen genoeg konnen meedebrengen; en de Heere was altydt met seer weinig te vreeden: Waarom dan *alle?* De Heylandt heeft daarom alle Discipelen van hem gesonden, om dat hy aan de Samaritaansche Vrouwe, die aan dese fonteyne quam, de waarheit wilde seggen, en haar ondeugendt leven bestraffen, en dit wilde *Christus* niet hebben dat het de Discipelen souden hooren; want men moet de gebreeken en sonden van onse Evennaasten, naar moogelykheit verbergen, bedekken, bemantelen en begraven, en geensints aan andere openbaaren, en de Geestelyken die dat doen zyn brave begravers. Spreekt goedt van uwen Evennaasten, of swygt liever stil.

Gy moet u gedraagen even als de Duive van *Noach*, die uit de Arke vloog, om te sien, hoe 't met de Sondvloedt gestelt was. Dese heeft veele doode lichaamen en veele krengen aangetroffen, doch niet daar van meede gebracht, maar wel eenen Olyftak. Wanneer iemandt uitgaat, en 't een en 't ander hoort, soo wordt hy 't huis komende aanstondts gevraagt: Wat nieuws

nieuws is 'er? Brengt dan heylſaame Olyftakken, en geene vuyligheit meede; verhaalt het goede, verſwygt het quaade, en doedt uw beſt om de gebreeken van uwen Evennaaſten te verbergen en te begraven.

Van de Doodtgravers, dat gemeenlyk arme en arbydtſaame Menſchen zyn, moet men in 't algemeen ook niets quaadts ſeggen; nochtans is het ſeeker, dat 'er ook eenige onder zyn, die op verre na de beſte broêrs niet zyn; voornamentlyk ſulke, die by nacht de graven openen, en de doode lichaamen van haare Kleederen, en de vingers van de ringen berooven. Ook heeft de ervarentheit geleert, dat 'er geweeſt zyn, die met oude doodtkleeden, dorre doodtsbeenderen, half verrotte doodtkiſten, en ſpykers daar van, allerley Duyvelſche konsjes hebben ſoeken te pleegen; doch deſe ſullen ſeekerlyk het eeuwige leven verlieſen, en met den braſſer uit het Evangelie, in de helle begraven worden; verkrygende alſoo een deerlyk.

E Y N D E.

REGISTER,

Over den Inhoudt der ſaaken en ſtoffen hier in verhandelt.

A.

B.

B.

E.

F.

G.

G.

H.

I.

K.

Voor-

Mildt-

Pot-

Q.

R.

W.

Wil-

X.

Y.

Z.

EYNDE.

$*^7$, $A\text{-}Z^8$, $Aa\text{-}Gg^8$, Hh^6

[4], 471, [21] pp

Some light dampstains throughout

